ห้องศาสตราจารย์ ชจร สุขพานิช
สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เฉลิมพระยศเจ้านาย

ห้องศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช
สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

392
ส4815
ร.3

ห้องศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช
สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร ถ.ร. พระโขนง กรุงเทพฯ ๑ โทร. [illegible]

เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย

ฉะบับมีพระรูป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร

ณพระเมรุท้องสนามหลวง

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ห้อง ขจร สุขพานิช
25 พ.ค. 2524
102734
84633

คำนำ

หนังสือเรื่องเฉลิมพระยศเจ้านายเล่มนี้ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ราชบัณฑิตยสภารวบรวมพิมพ์ขึ้นสำหรับพระราชทานในงานพระเมรุท้องสนามหลวง พระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงสงขลานครินทร หนังสือประเภทนี้เมื่อพระเจ้าบรมวงศเธอกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงรวบรวมจดหมายเหตุเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์บรรดามีอยู่ในกรมพระอาลักษณ์ ประทานไว้ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้รวบรวมพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เรียกชื่อว่า “จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์” แล้วต่อมาได้พิมพ์ขึ้นอีกครั้ง ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ หนังสือเรื่องนั้นเป็นแต่ประชุมจดหมายเหตุต่าง ๆ เนื่องด้วยการตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ขาดสิ่งสำคัญคือพระรูปเจ้านายซึ่งได้โปรด ฯ ให้เฉลิมพระเกียรติยศแต่ก่อนมา พระรูปฉายาลักษณ์มีมากแต่หายากขึ้นทุกที ถ้าไม่พิมพ์รักษาไว้ก็จะเลยศูนย์ไปเสีย หนังสือที่พิมพ์ครั้งนี้ราชบัณฑิตยสภาจึงได้พยายามรวบรวมพระรูปเจ้านายแต่ก่อนบรรดาที่จะหาได้มาพิมพ์ไว้ให้ปรากฏ ส่วนหนังสือที่เป็นตัวเรื่องนั้นตัดจดหมายเหตุต่าง ๆ ออกเสีย คงไว้แต่ประกาศพระบรมราชโองการ ฯ ทรงยกย่องพระเกียรติคุณความชอบความดี อันเป็นเหตุให้เจ้านายพระองค์นั้น ๆ ได้พระราชทานยศบรรดาศักดิ จึงเป็นหนังสือเรื่องหนึ่งต่างหากจากเรื่องจดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งได้เคยพิมพ์มาแล้ว

มหาเสวกโท พระยาพจนปรีชา (ม. ร. ว. สำเริง อิศรศักดิ์) ได้มีแก่ใจรับธุระรวมพระรูปและกรมแผนที่รับพิมพ์ พระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) เปรียญ เลขานุการราชบัณฑิตยสภา รับเป็นผู้ตรวจคัดส่วนหนังสือ ข้าพเจ้าแต่งคำอธิบายว่าด้วยพระยศและลักษณการเฉลิมพระยศเจ้านายพิมพ์ไว้ข้างต้น แต่ในสมุดเล่มนี้แสดงเรื่องเฉลิมพระยศเจ้านายเป็นลำดับมาเพียงสิ้นรัชชกาลที่ ๕ จะพิมพ์เกินกว่านั้นสมุดจะใหญ่เกินขนาด ถึงเพียงที่พิมพ์ในเล่มนี้ ก็หวังใจว่าบรรดาผู้ที่ได้รับพระราชทานจะพอใจทั่วกัน.

กรมหลวงชุมพรฯ

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒

สารบาญ

อธิบายว่าด้วยยศเจ้า หน้า ๑

สกุลยศ ,, ๑

อิสริยยศ ,, ๕

พระนามเจ้านายที่ได้เฉลิมอิสริยยศครั้งกรุงศรีอยุธยา ,, ๖

ประเพณีเรียกพระนามเจ้านายตามกรมต่าง ๆ ,, ๑๑

เจ้านายครั้งกรุงศรีอยุธยาที่เรียกพระนามตามกรม ,, ๑๔

เจ้านายครั้งกรุงธนบุรีที่เรียกพระนามตามกรม ,, ๑๗

การตั้งกรมเจ้านายในกรุงรัตนโกสินทร์ ,, ๑๘

ยศหม่อมราชนิกูล ,, ๒๐

อธิบายว่าด้วยการเฉลิมพระยศเจ้านาย ,, ๒๑

ลักษณะเฉลิมพระยศเจ้านายในประเทศสยาม ,, ๒๑

เฉลิมพระยศเจ้านายด้วยการอภิเษก ,, ๒๑

เฉลิมพระยศเจ้านายด้วยพระราชทานพระสุพรรณบัฏ ,, ๒๑

การรับพระสุพรรณบัฏตามประเพณีโบราณ ,, ๒๒

พิธีการเฉลิมพระยศเจ้านายเมื่อรัชชกาลที่ ๔ ,, ๒๔

ประกาศเลื่อนและตั้งพระราชาคณะในรัชชกาลที่ ๓ ,, ๒๖

พิธีการเฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๕ ,, ๒๗

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๑ ,, ๓๐

ปีขาล พ. ศ. ๒๓๒๕

กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท หน้า ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี ,, ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ ,, ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษเทเวศร ,, ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงอิเบศรบดินทร ,, ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทร์รณเรศร ,, ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ,, ๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ,, ๓๐

ปีใดไม่ปรากฏ

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ ,, ๓๑

กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ,, ๓๑

กรมขุนสุนทรภูเบศร ,, ๓๑

พระองค์เจ้าขุนเณร ,, ๓๑

ปีมะเมีย พ. ศ. ๒๓๒๙

กรมพระราชวังหลัง ,, ๓๑

ปีใดไม่ปรากฏ ประมาณว่า พ. ศ. ๒๓๓๔

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ ,, ๓๑

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนเสนานุรักษ์ ,, ๓๒

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนเทพยวดี ,, ๓๒

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพิทักษมนตรี ,, ๓๒

ปีขาล พ.ศ. ๒๓๔๙

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรเป็นกรมพระราชวังบวร หน้า ๓๒

ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๕๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ ,, ๓๒

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี ,, ๓๒

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตรานุชิต ,, ๓๒

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ ,, ๓๒

กรมหมื่นเทพพลภักดี ,, ๓๓

กรมหมื่นศักดิพลเสพย์ ,, ๓๓

กรมหมื่นนราเทเวศร์ ,, ๓๓

กรมหมื่นนเรศรโยธี ,, ๓๓

กรมหมื่นเสนีบริรักษ์ ,, ๓๓

ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๕๑

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี ,, ๓๓

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทร ,, ๓๓

กรมหมื่นเสนีเทพ ,, ๓๓

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๒ ,, ๓๔

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๕๒

กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ ,, ๓๔

ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๕๓

กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ,, ๓๔

ปีประกา พ.ศ. ๒๓๕๖

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร หน้า ๓๔

กรมหมื่นอินทรพิพิธ ,, ๓๔

กรมหมื่นจิตรภักดี ,, ๓๔

กรมหมื่นศรีสุเรนทร ,, ๓๔

ปีชวด พ.ศ. ๒๓๕๙

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ,, ๓๕

กรมหมื่นสุรินทรรักษ ,, ๓๕

ปีใดไม่แน่ สันนิษฐานว่าปีขาล พ.ศ. ๒๓๖๑

กรมหมื่นรามอิศเรศร ,, ๓๕

กรมหมื่นรักษรณเรศร ,, ๓๕

กรมหมื่นเดชอดิศร ,, ๓๕

กรมหมื่นสุนทรธิบดี ,, ๓๕

กรมหมื่นพิพิธภูเบนทร ,, ๓๕

กรมหมื่นธิเบศรบดินทร ,, ๓๕

กรมหมื่นนรินทรเทพ ,, ๓๕

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๓ ,, ๓๖

ปีวอก พ.ศ. ๒๓๖๗

กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ ,, ๓๗

กรมสมเด็จพระศรีสุราลัย ,, ๓๗

กรมหมื่นศรีสุเทพ ,, ๓๗

กรมหมื่นณรงคหริรักษ	หน้า	๓๗
กรมหมื่นเสพสุนทร	,,	๓๗
กรมหมื่นพิทักษเทเวศร	,,	๓๗
กรมหมื่นอินทรอมเรศร	,,	๓๗
กรมหมื่นนรานุชิต	,,	๓๗
กรมหมื่นอมรมนตรี	,,	๓๗
กรมหมื่นนเรนทรบริรักษ	,,	๓๗
ปีฉลู พ.ศ. ๒๓๗๒		
กรมหมื่นสวัสดิวิชัย	,,	๓๗
กรมหมื่นไกรสรวิชิต	,,	๓๗
ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕		
กรมหลวงเทพพลภักดิ	,,	๓๗
กรมหลวงรักษรณเรศร	,,	๓๗
กรมหลวงเสนีบริรักษ์	,,	๓๗
กรมขุนรามอิศเรศร	,,	๓๗
กรมขุนเดชอดิศร	,,	๓๗
กรมขุนพิพิธภูเบนทร	,,	๓๘
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรรังสรรค์	,,	๓๘
กรมขุนกัลยาสุนทร	,,	๓๘
ปีวอก พ.ศ. ๒๓๗๔		
กรมหมื่นสนิทนเรนทร	,,	๓๘

ปีจอ พ.ศ. ๒๓๘๑

กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ หน้า ๓๘

กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ,, ๓๘

ปีขาล พ.ศ. ๒๓๘๕

กรมหมื่นวงศาสนิท ,, ๓๘

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๘๘

กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร ,, ๓๘

ปีใดไม่ปรากฏ

พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี ,, ๓๘

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๔ ,, ๔๓

ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ,, ๔๓

กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ,, ๔๖

สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นปราบปรปักษ ,, ๔๘

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ,, ๔๘

กรมพระรามอิศเรศร ,, ๕๑

กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ,, ๕๒

กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร ,, ๕๒

กรมพระพิทักษเทเวศร ,, ๕๓

กรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิสุขวัฒนวิชัย ,, ๕๓

กรมหลวงฦๅเนตรนรินทรฤทธิ	หน้า ๕๓
กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศร	,, ๕๔
กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร	,, ๕๕
กรมหลวงสรรพศิลปปรีชา	,, ๕๕
กรมหลวงวงศาธิราชสนิท	,, ๕๖
กรมขุนสถิตยสถาพร	,, ๕๗
กรมหมื่นถาวรวิรยศ	,, ๕๗
กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา	,, ๕๘
กรมหมื่นวรศักดาพิศาล	,, ๕๘
กรมหมื่นภูบาลบรรกษ	,, ๕๙
กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ	,, ๖๐
กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร	,, ๖๐
กรมหมื่นภูมินทรภักดี	,, ๖๑
กรมหมื่นราชสีหวิกรม	,, ๖๑
เจ้าฟ้าอิศราพงศ	,, ๖๒
กรมขุนนรานุชิต	,, ๖๒
กรมขุนธิเบศรบวร	,, ๖๒
กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์	,, ๖๒
พระองค์เจ้ามงคลเดิศ	,, ๖๓

ปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๕

พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย หน้า ๖๔
พระองค์เจ้าหญิงนฤมลมณีรัตน ,, ๖๗
พระองค์เจ้าหญิงชิดเชื้อพงศ ,, ๗๐

ปีฉลู พ.ศ. ๒๓๘๖

กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส ,, ๗๒
กรมหมื่นมนตรีรักษา ,, ๗๓
กรมหมื่นเทวานุรักษ ,, ๗๕
พระองค์เจ้ามหาหงสโสภาคย ,, ๗๖
พระองค์เจ้าจิตราภรณ์ ,, ๗๘

ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๘๘

กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธร ,, ๗๙

ปีวอก พ.ศ. ๒๔๐๓

กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ ,, ๘๑
กรมหมื่นอุดมรัตนราษี ,, ๘๑
กรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย ,, ๘๑
กรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล ,, ๘๒

ปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔

สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมหมื่นพิพิธเนศวรสุรสังกาศ ,, ๘๓
กรมหมื่นบวรวิชัยชาญ ,, ๘๕

ปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕

สมเด็จเจ้าฟ้าหญิงจันทรมณฑล หน้า ๘๖

กรมหมื่นกษัตริย์ศึกดิเดช ,, ๘๙

กรมหมื่นอมเรศรรัศมี ,, ๙๗

ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๐๙

กรมหมื่นอานุภาพพิศาลศักดิ์ ,, ๙๗

ปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙

กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ,, ๗๑

กรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ ,, ๗๒

ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพินิตประชานาถ ,, ๙๔

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนบำราบปรปักษ์ ,, ๗๖

กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ,, ๗๗

กรมขุนราชสีหวิกรม ,, ๗๘

กรมหมื่นอนันตการฤทธิ ,, ๗๗

กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ ,, ๓๐๐

ปีใดไม่ปรากฏ

กรมหลวงนรินทรเทวี ,, ๓๐๓

กรมขุนอนัคฆมหารี ,, ๓๐๓

กรมขุนรามินทรสุดา ,, ๓๐๔

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๕

ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑

กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ หน้า ๑๐๕
กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ,, ๑๐๘
กรมพระสุดารัตนราชประยูร ,, ๑๐๙
สมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมหมื่นจักรพรรดิพงศ ,, ๑๑๑
พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดุรงคฤทธิ ,, ๑๑๒

ปีมะเส็ง พ.ศ ๒๔๑๒

พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ ,, ๑๑๓
พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ,, ๑๑๔

ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓

สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหมื่นภาณุพันธุวงศ
วรเดช ,, ๑๑๖
พระองค์เจ้าพันพงศ์ประยุรวงศสนิท ,, ๑๑๗

ปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕

พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ,, ๑๑๘

ปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖

กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ,, ๑๑๙

ปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระบำราบปรปักษ ,, ๑๒๑

กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ หน้า ๑๒๓
กรมพระเทเวศรวัชรินทร ,, ๑๒๕
กรมหลวงวรศักดาพิศาล ,, ๑๒๖

ปีกุน พ.ศ. ๒๔๑๘

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรพรรดิพงศ ,, ๑๒๗
กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ ,, ๑๒๙
พระองค์เจ้าฉายเฉิด ,, ๑๓๐

ปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙

กรมขุนภูวนัยนฤเบนทราธิบาล ,, ๑๓๒
กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ ,, ๑๓๓
กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ,, ๑๓๔
กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ,, ๑๓๖
กรมหมื่นภูธเรศรธำรงศักดิ์ ,, ๑๓๗

ปีขาล พ.ศ. ๒๔๒๑

กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ ,, ๑๓๘

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๒๔

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงภาณุพันธุวงศวรเดช ,, ๑๔๐
กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ,, ๑๔๒
กรมหมื่นเทวะวงศวโรประการ ,, ๑๔๔
กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ,, ๑๔๕
กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์ ,, ๑๔๘

กรมหมื่นบริรักษนรินทรฤทธิ	หน้า ๑๔๙
กรมหมื่นสถิตยธำรงสวัสดิ์	,, ๑๕๐
กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์	,, ๑๕๑
พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ	,, ๑๕๓
พระองค์เจ้าปรีดา	,, ๑๕๔
ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๒๕	
กรมขุนขัตติยกัลยา	,, ๑๕๖
ปีมะเม็ด พ.ศ. ๒๔๒๖	
กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ	,, ๑๕๗
กรมหมื่นราชศักดิสโมสร	,, ๑๕๙
กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ	,, ๑๖๐
พระองค์เจ้าปฤษฎางค์	,, ๑๖๓
ปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗	
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์	,, ๑๖๔
ปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘	
กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์	,, ๑๖๗
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ	,, ๑๗๐
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช	,, ๑๗๔
กรมหลวงพิชิตปรีชากร	,, ๑๗๗
กรมขุนนริศรานุวัตติวงศ์	,, ๑๗๘
กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์	,, ๑๘๑

ปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
สยามมกุฎราชกุมาร หน้า ๑๘๓
กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการ ,, ๑๘๗
กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ ,, ๑๘๙
กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ,, ๑๙๒

ปีกุน พ.ศ. ๒๔๓๐

สมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน สุขุมชัตติยกัลยาวดี ,, ๑๙๕
เจ้าฟ้ากรมขุนชัตติยกัลยา ,, ๑๙๖
เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัตติวงศ์ ,, ๑๙๖
พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน ,, ๑๙๙
พระองค์เจ้าอรุณนิภาคุณากร ,, ๒๐๐
พระองค์เจ้ายี่เข่ง ,, ๒๐๓

ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑

สมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวาราวดี ,, ๒๐๕
สมเด็จเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร ,, ๒๐๗
สมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมล ,, ๒๐๗
พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค
กรมขุนอัครวรราชกัลยา ,, ๒๐๙
พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวัสดิ์สิริมย์
กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ,, ๒๑๑

กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ หน้า ๒๑๒

ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ ,, ๒๑๔

ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔

สมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ กรมขุนมไหสุริยสงขลา ,, ๒๑๗
สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ,, ๒๑๘
สมเด็จเจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ ,, ๒๑๙
สมเด็จเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหมื่นลพบุราดิศร ,, ๒๑๙
กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ,, ๒๒๑
กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิชาดา ,, ๒๒๕

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖

พระองค์เจ้าชมชื่น ,, ๒๒๗

ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๗

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ,, ๒๒๙

ปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๘

กรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ หน้า ๒๓๓—๒๓๔
กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ,, ๒๓๕
กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ,, ๒๓๗

พระองค์เจ้าวัชรีวงศ์ หน้า ๒๓๙
พระองค์เจ้านิลวรรณ ,, ๒๔๐
พระองค์เจ้าบงกช ,, ๒๔๑

ปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๕

สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ,, ๒๔๓
กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ,, ๒๕๒
สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ ,, ๒๕๔
สมเด็จเจ้าฟ้ามาลินีนภดารา ,, ๒๕๔
กรมหลวงวรเสรฐสุดา ,, ๒๕๕—๒๕๖
กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ,, ๒๕๘
กรมหมื่นทิวากรวงศประวัติ ,, ๒๕๙
กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ,, ๒๖๐
กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ ,, ๒๖๑

ปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา ,, ๒๖๓
สมเด็จเจ้าฟ้านิภานภดล ,, ๒๖๕
กรมหมื่นพงศาดิศรมหิป ,, ๒๖๖
กรมหมื่นสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ ,, ๒๖๗

ปีกุน พ.ศ. ๒๔๔๒

กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ ,, ๒๖๙
กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ,, ๒๗๐

กรมหลวงดำรงราชานุภาพ หน้า ๒๗๒
กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ ,, ๒๗๕

ปีชวด พ.ศ. ๒๔๔๓

กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ ,, ๒๗๘
กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ,, ๒๘๐
กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ,, ๒๘๒
กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ,, ๒๘๓
พระองค์เจ้าพรรณราย ,, ๒๘๕
พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ ,, ๒๘๖
พระองค์เจ้าอลังการ ,, ๒๘๗
พระองค์เจ้าวัฒนา ,, ๒๘๘

ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๔๔

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรควรพินิต ,, ๒๘๙

ปีขาน พ.ศ. ๒๔๔๕

กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ ,, ๒๙๑
กรมหมื่นปราจิณกิติบดี ,, ๒๙๒

ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ,, ๒๙๔
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร ,, ๒๙๕
กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ ,, ๒๙๗

กรมขุนสุพรรณภาควดี หน้า ๒๙๙
กรมหมื่นวรวัฒนสุภากร ,, ๓๐๐

ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๔๗

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนเพ็ชรบูรณอินทราไชย ,, ๓๐๒
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพิจิตรเจษฎจันทร ,, ๓๐๓
กรมหมื่นชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์ ,, ๓๐๕

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๘

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ,, ๓๐๗
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ ,, ๓๐๙
สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี ,, ๓๑๑
กรมขุนศิริธัชสังกาศ ,, ๓๑๒
กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ ,, ๓๑๒-๓๑๓

ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร ,, ๓๑๖
กรมหลวงวชิรญาณวโรรส ,, ๓๑๗-๓๑๘
กรมหมื่นกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน ,, ๓๒๐
พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต ,, ๓๒๑-๓๒๒

ปีวอก พ.ศ. ๒๔๕๐

กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ,, ๓๒๔

กรมหมื่นอนุพงศจักรพรรดิ หน้า ๓๒๕
กรมหมื่นชาญไชยบวรยศ ,, ๓๒๖

ประกา พ.ศ. ๒๔๕๒

พระองค์เจ้าอาทิตยทิพยอาภา ,, ๓๒๗

อธิบายว่าด้วยยศเจ้า

ยศเจ้านายในราชสกุลมี ๒ ประเภท สกุลยศ คือยศที่เกิดเป็นเจ้านายชั้นใดประเภท ๑ อิสริยยศ คือยศที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาตั้งแต่งในทางราชการประเภท ๑ จะกล่าวอธิบายทีละประเภทเป็นลำดับกันไป

สกุลยศ

สกุลยศของเจ้านายนั้น บรรดาผู้ที่เกิดในราชตระกูลจะเป็นราชบุตรราชธิดา หรือราชนัดดาก็ตาม ย่อมเรียกว่า "เจ้า" อันคำว่าเจ้านี้ถือเป็นเกียรติยศของราชตระกูลไทยมาแต่ดึกดำบรรพ์ ได้พบในหนังสือเก่าใช้เรียกว่าเจ้ามาตั้งแต่ชนชาติไทยยังตั้งประเทศรวมกันอยู่ในแดนจีนทุกวันนี้ข้างฝ่ายใต้ ถ้าประมวญเวลามาจนบัดนี้กว่า ๑๐๐๐ ปี ถึงในปัจจุบันนี้บรรดาชนที่เป็นชาติไทย จะเป็นไทยใหญ่ไทยน้อยอย่างไรก็ตาม ยังใช้คำว่าเจ้าเป็นยศของราชตระกูลอยู่เหมือนกันทั่วไป ต่างกันแต่วิธีที่จัดลำดับเป็นเจ้าชั้นสูงชั้นต่ำ ย่อมจัดตามลัทธิของประเทศไม่เหมือนกัน จะกล่าวแต่ส่วนในสยามประเทศเท่าที่ได้พบในหนังสือเรื่องต่าง ๆ

เจ้าที่สกุลยศเป็นชั้นสูงนั้น เรียกว่าเจ้าฟ้า ที่มาใช้เป็นราชสกุลยศเห็นจะมาแต่คติเดิมของไทย เรียกเทวดาว่าผีฟ้า จึงเรียกเจ้านาย

ของตนว่าเจ้าฟ้า ตรงกับที่เรียกว่า สมมติเทวราช เข้าใจว่าเป็นยศเกิดขึ้นทางเมืองไทยใหญ่ก่อน เรียกแต่เจ้าผู้เป็นพระราชาครองเมืองว่า "เจ้าฟ้า" แต่พวกไทยชาวสยามแต่เดิมเรียกเจ้าผู้ครองเมืองของตนว่า "ขุน" หรือ "ขุนหลวง" หาได้เรียกว่าเจ้าฟ้าไม่ เหล่าเมืองไทยใหญ่ เมืองเชิน และเมืองลอ ก็ยังเรียกเจ้าผู้ครองเมืองว่าเจ้าฟ้ามาจนทุกวันนี้ เช่นเจ้าฟ้าหมอกใหม่ เจ้าฟ้าเชียงตุง เจ้าฟ้าเชียงรุ้ง เป็นต้น ยศเจ้าฟ้าที่มาปรากฏขึ้นในประเทศสยาม มีในหนังสือพงศาวดารเหนือว่าเมื่อพระเจ้าจันทโชตครองเมืองละโว้ มีเชษฐภคินีทรงนามเจ้าฟ้าแก้ว— ประพาพ พระมเหษีทรงนามเจ้าฟ้าปฏิมาสุดาดวงจันทร์ ดังนี้ แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้แต่งหนังสือนั้นในชั้นหลัง เอาคำเจ้าฟ้าเติมลงโดยพลการไม่เป็นความจริงในทางพงศาวดาร ความจริงจะเป็นอย่างที่สอบสวนได้ความในหนังสือพงศาวดารพะม่าว่าพึ่งมียศเจ้าฟ้าปรากฏในสยามประเทศนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๑ ครั้งนั้นพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเอาแบบยศเมืองประเทศราชไทยใหญ่ที่ขึ้นเมืองหงสาวดี มาตั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชแต่ยังครองเมืองพิษณุโลกให้เป็นเจ้าฟ้าสองแคว (คำว่าสองแควเป็นชื่อเดิมของเมืองพิษณุโลก) นามเจ้าฟ้าสองแควนั้นก็ตรงกับว่าพระเจ้าพิษณุโลก เป็นนามตำแหน่งผู้ครองเมืองประเทศราช ต่อนั้นมาจึ่งปรากฏในหนังสือราชการของไทยที่ใช้คำเจ้าฟ้าเป็นครั้งแรก มีในพระราชกฤษฎีกาของสมเด็จพระเอกาทศรถ อยู่ในกฎหมายลักษณกบฏศึก ตั้งเมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๕๕ (พ.ศ. ๑๓๓๖) ภายหลังสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาหงสาวดีปี ๑

ในพระราชกฤษฎีกานั้นเรียกพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า “สมเด็จบรมบาทบงกชลักษณ์ อัครบุริโสดม บรมหน่อนรา เจ้าฟ้านเรศวร์เชษฐาธิบดี” ดังนี้ คำเจ้าฟ้าในที่นี้หมายความว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินอีก ที่มาใช้คำเจ้าฟ้าเป็นสกุลยศสำหรับพระราชกุมาร ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารมีเป็นครั้งแรกในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ เรียกพระราชโอรสว่า เจ้าฟ้าสุทัศน์ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ก่อนนั้นขึ้นไปแม้ในกฎมณเฑียรบาลตรงที่กล่าวถึงศักดิราชกุมาร ก็มิได้ปรากฏคำเจ้าฟ้าต่อชั้นหลังเห็นจะตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง จึงได้มีเป็นพระราชกำหนดแน่นอนว่า พระราชโอรสธิดาที่พระมารดาเป็นเจ้า มีราชสกุลยศเป็นเจ้าฟ้า เจ้าฟ้ายังมีอีกชั้นหนึ่งซึ่งเป็นพระราชนัดดา คือถ้าพระมารดาเป็นเจ้าฟ้า พระโอรสธิดาก็เป็นเจ้าฟ้าตามอย่างพระมารดา เจ้าฟ้าชั้นนี้ปรากฏครั้งแรกในหนังสือพระราชพงศาวดารครั้งแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ คือเจ้าฟ้าหญิงสังวาลย์ และเจ้าฟ้าชายจิด พระบิดาทรงพระนามว่าพระองค์เจ้าแก้ว ลูกเธอในสมเด็จพระเพทราชา เจ้าฟ้าเทพราชธิดาของพระเจ้าท้ายสระเป็นพระมารดา ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นเจ้าฟ้าราชนัดดามาแต่เสด็จสมภพในรัชชกาลที่ ๑ เพราะสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ พระบรมราชชนนีเป็นเจ้าฟ้า.

ศักดิเจ้าฟ้าต่างกันเป็น ๒ ชั้น ชั้นที่ ๑ เจ้าฟ้าซึ่งพระมารดาเป็นพระอัครมเหษีหรือเป็นราชธิดา เรียกกันว่า “ทูลกระหม่อม” ชั้นที่ ๒ เจ้าฟ้าซึ่งพระมารดาทรงศักดิรองลงมา เรียกกันว่า “สมเด็จ” จะเรียก

อย่างนี้มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาหรือมาเรียกกันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ไม่ทราบแน่ แต่อาศัยหลักในกฎมณเฑียรบาล ดังจะแสดงในตอนว่าด้วยอิสริยยศต่อไปข้างหน้า

ราชสกุลยศรองแต่เจ้าฟ้าลงมาเป็น "พระองค์เจ้า" พระองค์เจ้ามี ๓ ชั้น ชั้นที่ ๑ คือพระราชบุตรพระราชธิดาอันเกิดด้วยพระสนม ตรงกับที่เรียกในกฎมณเฑียรบาลว่าพระเยาวราช ชั้นที่ ๒ รองลงมา คือราชนัดดาซึ่งพระบิดาเป็นเจ้าฟ้าและพระมารดาเป็นเจ้า(๑) พระโอรสธิดาของพระมหาอุปราช (ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้) ก็นับในพระองค์เจ้าชั้นที่ ๒ พระองค์เจ้าชั้นที่ ๓ คือพระราชนัดดา ซึ่งพระบิดาและพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าด้วยกัน หรือพระบิดาเป็นเจ้าฟ้าชั้นที่ ๑ แต่มารดามิได้เป็นเจ้า

ราชสกุลยศรองแต่พระองค์เจ้าลงมาเป็นหม่อมเจ้า คือพระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าโดยสกุลยศ (เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแม้พระโอรสธิดาพระมหาอุปราช ถ้ามารดามิได้เป็นเจ้า ก็เป็นแต่เพียงหม่อมเจ้า เช่นหม่อมเจ้าอาทิตย์ ในกรมพระราชวังบวรเสนาพิทักษ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ในแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ เป็นตัวอย่างมีปรากฏอยู่ในคำจารึก)

ราชสกุลยศชั้นรองหม่อมเจ้าลงมาเป็นหม่อมราชวงศ์ คือโอรสธิดาพระองค์เจ้าตั้ง (ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) และโอรสธิดาของหม่อมเจ้าอันราชสกุลยศซึ่งเรียกว่าหม่อมราชวงศ์ ในทำเนียบศักดินาพลเรือนก็มี แต่สงสัยว่าจะเป็นของเติมเข้าใหม่ เพราะคำว่าหม่อมราชวงศ์

---

(๑) ที่โปรด ฯ ให้นับศักดิ์พระอัครชายาของเจ้าฟ้าเสมอเป็นเจ้าเป็นพิเศษก็มีบ้าง.

พึ่งใช้ในราชการเมื่อรัชชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก่อนนั้นเรียกกันว่าเจ้าบ้างคุณบ้าง ครั้งกรุงศรีอยุธยาจะเรียกว่ากะไรไม่ปรากฏ ราชสกุลยศชั้นรองหม่อมราชวงศ์ลงมาเรียกว่าหม่อมหลวง คือโอรสธิดาของหม่อมราชวงศ์ ราชสกุลยศนับเพียงชั้นหม่อมหลวงเป็นที่สุด

อันคำว่าหม่อมหลวงมีในประกาศรัชชกาลที่ ๔ ออกเมื่อปีชวด จุลศักราช ๑๒๒๖ (พ.ศ. ๒๔๐๗) ว่า “หม่อมราชวงศ์ที่ในข้าราชการเรียกว่าหม่อมหลวง ที่ไพร่ก็เรียกว่าเจ้า” ดังนี้ ดูเหมือนเดิมจะนับว่าหม่อมหลวงเป็นชั้นเดียวกับหม่อมราชวงศ์ ถึงรัชชกาลที่ ๕ จึงโปรด ฯ ให้ลดลงมาใช้เรียกบุตรหม่อมราชวงศ์ เป็นระเบียบสืบมาจนบัดนี้

อิสสริยยศ

ส่วนอิสสริยยศ คือยศที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาเจ้านายให้มีศักดิ์สูงขึ้นนั้น ชั้นสูงสุดคือพระราชกุมารผู้ที่จะรับรัชชทายาทสืบพระวงศ์ในกฎมณเฑียรบาลซึ่งตั้งในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๓ บัญญัติว่า “พระราชกุมารอันเกิดด้วยพระอัครมเหษี (มเหษี) เป็นสมเด็จหน่อพุทธเจ้า พระราชกุมารอันเกิดแต่แม่หยั่วเมืองเป็นพระมหาอุปราช” ที่กล่าวไว้ในกฎมณเฑียรบาลดังนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า พระราชกุมารซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะทรงสถาปนาให้เป็นรัชชทายาทนั้น แม้พระมารดาเป็นอัครมเหษี ให้มีพระยศเรียกว่าสมเด็จหน่อพุทธเจ้า ถ้าพระราชกุมารที่จะเป็นผู้รับรัชชทายาท พระมารดามียศต่ำกว่าพระอัครมเหษีลงมาเป็นแต่เพียงแม่หยั่วเมืองไซร้ ให้มีพระยศเรียกเพียงว่าพระมหาอุปราช

ข้าพเจ้าเข้าใจดังกล่าวนี้ เพราะพระอัครมเหษีและแม่หยั่วเมืองอาจมีพระราชกุมารหลายพระองค์ พระราชกุมารจะเป็นสมเด็จหน่อพุทธเจ้าหรือพระมหาอุปราชทุกพระองค์ไม่ได้อยู่เอง ตามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารพระราชกุมารที่เรียกว่าสมเด็จหน่อพุทธเจ้ามีแต่พระองค์เดียว คือ สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ซึ่งเป็นรัชชทายาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แต่ชั้นหลังมาพระราชกุมารที่จะรับรัชชทายาทเรียกแต่ว่าพระมหาอุปราชทั้งนั้น พระนามสมเด็จหน่อพุทธเจ้าจะเลิกใช้แต่เมื่อใดและเพราะเหตุใดหาปรากฏไม่

อิสสริยศสำหรับราชตระกูลรองแต่พระมหาอุปราชลงมา พระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาให้มีพระนามขึ้นด้วยคำว่า "พระ" สันนิษฐานว่าจะเอาแบบของขอมมาอนุโลมใช้เป็นราชประเพณีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย มีตัวอย่างอยู่ในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชว่า เมื่อยังเป็นลูกยาเธอพระองค์ที่ ๒ อยู่ มีความชอบชนช้างชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด พระราชบิดาสถาปนาให้มีพระนามว่า "พระรามคำแหง" ดังนี้ อิสสริยศขึ้นพระนามว่า"พระ"ยังใช้มาในชั้นกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีปรากฏหลายพระนาม คือ

๑. พระราเมศวร เคยมี ๔ พระองค์ คือ ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระองค์ ๑ ในแผ่นดินสมเด็จพระราเมศวรพระองค์ ๑ (แต่เพราะหนังสือพระราชพงศาวดารเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นตามอิสสริยศเดิมว่า พระราเมศวร จึงเรียกราชโอรสซึ่งได้รับรัชชทายาทว่า พระรามราชา ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ที่จริงเป็นตำแหน่งพระราเมศวรนั้นเอง) แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ พระองค์ ๑ แผ่นดิน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ ๑ ลูกเธอที่ยกขึ้นเป็นพระราเมศวรล้วน แต่เป็นลูกเธอพระองค์ใหญ่อยู่ในที่รับรัชชทายาท ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นพระนาม ๑ ซึ่งสำหรับตั้งผู้รับรัชชทายาท

๒. พระนเรศวร มีแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระองค์เดียว จดหมายเหตุของโปจุเกตว่า ราษฎรเรียกกันว่าเจ้าดำ (คู่กับเจ้าขาว คือสมเด็จพระเอกาทศรถ) น่าเข้าใจว่าเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จะเรียกกันว่าพระองค์ดำมาแต่ยังทรงพระเยาว์ พึ่งมาอภิเษกเป็นพระนเรศวร (อันเทียบด้วยพระนามพระราเมศวรนั้นเอง) เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้ครองกรุงศรีอยุธยา

๓. พระมหินทร์ มีในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์เดียว (เห็นจะแปลงจากพระนามอินทราชา เหตุที่แปลงนั้นจะเห็นได้ในอธิบายต่อข้างหน้า)

๔. พระเอกาทศรถ (ที่ใช้เป็นนามพระเจ้าลูกยาเธอ) มีในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชพระองค์เดียว

๕. พระอาทิตยวงศ์ มีในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระองค์ ๑ ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมพระองค์ ๑

๖. พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ (ซึ่งเข้าใจว่าเทียบด้วยพระอาทิตยวงศ์นั้นเอง) มีในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองพระองค์ ๑

๗. พระศรีศิลป์ มี ๓ พระองค์ คือ ในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราชพระองค์ ๑ เป็นพระนามเดิมของพระเจ้าทรงธรรม (ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานของผู้ศึกษาพงศาวดาร ว่าเป็นพระนามยศเมื่อก่อนทรงผนวช

เพราะเป็นเชื้อพระวงศ์สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) พระองค์ ๑ ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมมีพระศรีศิลป์อีกพระองค์ ๑

๘. พระศรีเสาวภาช มี ๒ พระองค์ คือ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ ๑ ปรากฏพระนามนี้ในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรอีกพระองค์ ๑

๙. พระเชษฐาธิราชกุมาร มี ๒ พระองค์ ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ ๑ ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมพระองค์ ๑

๑๐. พระรัษฎาธิราชกุมาร มีในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรพระองค์เดียว

๑๑. พระนารายณ์ราชกุมาร หรือสุรินทรราชกุมาร ปรากฏเป็น ๒ นัยอยู่ คือ พระนามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อยังเป็นลูกเธอในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

พระนามยศของเจ้านายครั้งกรุงศรีอยุธยายังมีอีกประเภท ๑ ซึ่งลงท้ายพระนามว่าราชา คือ

๑๒. พระบรมราชา มี ๓ พระองค์ ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระองค์ ๑ แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ ๑ แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระองค์ ๑

๑๓. พระอินทราชา มี ๔ หรือ ๕ พระองค์ คือ ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ พระองค์ ๑ (หรือ ๒ พระองค์) ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ ๑ ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองพระองค์ ๑

๑๔. พระไชยราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์เดียว

๑๕. พระเทียรราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราชพระองค์เดียว

๑๖. พระมหาธรรมราชา มีในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ ๑ (หนังสือพระราชพงศาวดารว่า มีในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรอีกพระองค์ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เชื่อว่ามีจริง)

๑๗. พระศรีสุธรรมราชา มีในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองพระองค์ ๑ (เห็นจะแปลงมาจากพระมหาธรรมราชานั่นเอง)

พระนามเจ้านายที่ลงท้ายว่าราชานี้ ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นพระนามสำหรับเจ้านายที่ทรงตั้งให้ไปปกครองหัวเมืองเป็นประเทศราช จึงลงท้ายพระนามว่าราชา มีตัวอย่างดังพระบรมราชา ได้ครองเมืองสุพรรณบุรีพระองค์ ๑ ครองเมืองพิษณุโลกพระองค์ ๑ พระอินทราชาครองเมืองสุพรรณบุรี ๒ พระองค์ พระมหาธรรมราชา (เอาอย่างนามพระเจ้ากรุงสุโขทัยแต่ก่อน) ตั้งไปครองเมืองพิษณุโลก แต่ที่เป็นตัวอย่างชัดเจนนั้น คือ สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เดิมเมื่ออยู่กรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่าพระอาทิตยวงศ์ชั้นหนึ่งแล้ว เมื่อจะขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกจึงได้เป็นพระบรมราชา เจ้านายครองเมืองที่ไม่มีพระนามว่าราชาลงท้าย มีแต่ที่เป็นรัชทายาท คือ

สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานารถ

พระราเมศวร และพระนเรศวร ด้วยสังเกตเห็นดังนี้ จึงเข้าใจว่าพระนามที่ลงท้ายว่าราชาจะเป็นตำแหน่งสำหรับเจ้าครองเมือง แต่ตามการที่เป็นจริงดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร เจ้านายที่มีนามว่าราชาอยู่ท้าย ไม่ได้ไปครองเมืองทุกองค์ เช่นพระเทียรราชา พระศรีสุธรรมราชา ก็ไม่ปรากฏว่าได้ออกไปครองเมือง

ยังมีพระนามเจ้านายอีกประเภท ๑ ที่เรียกในพระราชพงศาวดารว่า เจ้าทองลันกัด พระแก้วฟ้า หรือพระยอดฟ้ากัด ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นพระนามก่อนสถาปนาพระเกียรติยศเหมือนอย่าง (เจ้าฟ้า) พระขวัญ และ (เจ้าฟ้า) พระตรัสน้อยในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา

ประเพณีที่สถาปนาเกียรติยศเจ้านายให้มีพระนามขึ้นว่า "พระ" เช่นกล่าวมานี้ ที่เป็นพระองค์หญิงก็มี ปรากฏในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ คือ พระสุริโยทัยพระองค์ ๑ พระวิสุทธิกษัตริย์พระองค์ ๑ พระเทพกษัตริย์พระองค์ ๑ (อีก ๒ พระนามที่เรียกว่า พระสวัสดิราชและพระแก้วฟ้า ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเหมือนกันนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าผู้จดหนังสือจะหลงเอาคำพระ มาใช้ในที่ซึ่งควรใช้คำเจ้า)

พระนามเจ้านายที่ปรากฏมาในพระราชพงศาวดารครั้งกรุงศรีอยุทธยามีประหลาดน่าสังเกตอยู่ ๒ พระนาม ที่เรียกว่าเจ้าแก้ว และเจ้าไทย ๒ พระนามนี้ เห็นจะเป็นนามตำแหน่ง มิใช่นามฉะเพาะพระองค์ แต่จะเป็นตำแหน่งอย่างไร และเป็นเจ้านายชั้นใด คิดยังไม่เห็น มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารครั้งแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เรียกว่าเจ้าแก้ว เจ้าไทย ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เมื่อไปตี

กรุงกัมพชาได้ ว่าได้ตัวพระยาแก้ว พระยาไทย (เขมร) เข้ามาด้วย แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดารชั้นหลังเขียน “พระองค์” แทน “เจ้า” มีพระองค์แก้วต่อมาในพระราชพงศาวดารอีกหลายพระองค์ ส่วนพระองค์ไทยนั้นหายไป เปลี่ยนเป็นพระองค์ทอง ปรากฏครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ว่าตั้งให้ขึ้นไปว่าราชการเมืองพิไชยพระองค์ ๑

ประเพณีเรียกพระนามเจ้านายเป็นกรมต่างๆอย่างทุกวันนี้ พึ่งปรากฏขึ้นเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตั้งแต่ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ เป็นเจ้ากรมหลวงโยธาทิพ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงสุดาวดี เป็นเจ้ากรมหลวงโยธาเทพ เป็นแรกที่มีอิสริยยศเจ้านายเรียกพระนามตามกรมแล้วใช้เป็นแบบแผนแต่นั้นสืบมา เหตุใดจึงได้เลิกวิธีตั้งเจ้านายขึ้นพระนามว่าพระ เปลี่ยนใช้พระนามตามกรม ไม่ปรากฏอธิบายไว้ในหนังสือเก่าชัดเจน แต่ดูเหมือนจะพอสันนิษฐานเหตุได้ ด้วยปรากฏในเรื่องพงศาวดารว่าเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น มีเหตุเป็นอริกับพระเจ้าพี่ยาน้องยาเธอตั้งแต่เจ้าฟ้าไชยเป็นต้น ตลอดจนพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ พี่ยาน้องยาเธอที่ได้มีอิสริยยศ เชื่อได้ว่าได้มีมาแต่แผ่นดินพระเจ้าปราสาททองแล้ว ที่ยังไม่ได้สถาปนาอิสริยยศมีเจ้าฟ้าอภัยทศเป็นต้น ก็มิได้ปรากฏว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงยกย่องอย่างใด นับว่าในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชงดการสถาปนาอิสริยยศเจ้านายชั้นสูงที่เป็นพระองค์ชายตลอดรัชกาล มีเนื้อความปรากฏในหนังสือมองซิเออร์ลาลูแบร์ราชทูตฝรั่งเศส แต่งเรื่องเมืองไทยในครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกล่าวไว้แห่งหนึ่ง ว่า

สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงยกย่องพระราชธิดาให้มีข้าคนเป็นบริวาร และมีเมืองส่วยสิ้นเท่ากับเกียรติยศพระอัครมเหษี เนื้อความดังปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร และในหนังสือของมองซิเออร์ลาลแบร์ที่กล่าวนั้นเป็นเค้าให้สันนิษฐานว่า ที่กล่าวในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า ทรงตั้งกรมหลวงโยธาทิพ กรมหลวงโยธาเทพนั้น ที่จริงมิใช่เป็นการสถาปนาอิสริยยศอย่างเราเข้าใจกันทุกวันนี้ ด้วยราชประเพณีเก่าก่อนนั้น แม้เจ้านายพระองค์หญิงเมื่อสถาปนาอิสริยยศให้สูงขึ้น ก็มีพระนามขึ้นว่าพระเหมือนกับพระองค์ชาย มีตัวอย่างเช่นพระสุริโยทัย พระเทพกษัตรีย์ พระวิสุทธิกษัตรีย์ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร การที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตั้งกรมหลวงโยธาทิพ กรมหลวงโยธาเทพนั้น ความจริงคือโปรด ฯ ให้รวมคนเข้าสังกัดหมวดหมู่ตั้งขึ้นเป็นกรมใหม่ ๒ กรม ให้เจ้ากรมเป็นหลวง มีชื่อว่าหลวงโยธาทิพกรม ๑ หลวงโยธาเทพกรม ๑ กรมหลวงโยธาทิพให้ขึ้นในสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ กรมหลวงโยธาเทพให้ขึ้นในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุดาวดี คนทั้งหลายจึงเรียกพระนามสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์นั้นว่า “เจ้ากรมหลวงโยธาทิพ” เรียกสมเด็จพระเจ้าลูกเธอว่า “เจ้ากรมหลวงโยธาเทพ” หมายความว่า ผู้เป็นเจ้าของกรมโยธาทิพและกรมโยธาเทพ ไม่ใช่เป็นนามส่วนพระองค์ ความข้อนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในหนังสือพระราชวิจารณ์ ด้วยเหตุนี้ชื่อเจ้ากรมจึงเหมือนกับพระนามเจ้าต่างกรมมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ซึ่งเป็นพะยานให้พิจาร-

ณาเห็นได้ว่า พระนามที่เรียกเจ้านายนั้นเป็นนามกรม มิใช่เป็นพระนามเจ้าประเพณีเดิมที่สถาปนาเป็นพระราเมศวรและพระบรมราชาเป็นต้น เป็นอันเลิกมาตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ข้อนี้พึงเห็นด้วยเมื่อถึงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ทรงประพฤติตามแบบแผนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสืบมา แต่มูลเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาผิดกับครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยเปลี่ยนราชวงศ์ จำต้องสถาปนาอิสริยยศเจ้านายในราชวงศ์ใหม่ ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าท่านองสมเด็จพระเพทราชามีพระราชประสงค์จะเลิกประเพณีที่เรียกในกฎมณเฑียรบาลว่า “กินเมือง” คือมีเมืองส่วยขึ้นในพระองค์เจ้านาย[๑] จึงเปลี่ยนเป็นตั้งกรมขึ้นให้บังคับบัญชาอยู่ในราชธานี ก็เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชานั้นทรงตั้งหลวงสรศักดิ์พระราชโอรสเป็นพระมหาอุปราช และให้พระมหาอุปราชเสด็จอยู่ที่วังจันทรเกษม ซึ่ง (สันนิษฐานว่า) สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรด ฯ ให้เปลี่ยนนามให้ศักดิ์สูงขึ้นเสมอพระราชวังหลวง เรียกว่า “พระราชวังบวรสถานมงคล” จึงเลยเอาชื่อวังนั้นเป็นชื่อเรียกรวมบรรดาข้าราชการที่ขึ้นในพระมหาอุปราชว่า “กรมพระราชวังบวรสถานมงคล” นามนี้ก็เป็นนามหมวดหมู่ของข้าราชการ มิใช่นามของพระมหาอุปราช และยังมีอีกตำแหน่ง ๑ ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ที่เดียวในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา คือ เมื่อทรงตั้งนายจบคชประสิทธิ์ศิลป์ ทรงบาศขวา ซึ่งเป็นผู้คิดเอาราชสมบัติ ให้เป็นเจ้ามีอิสริยยศชั้นสูงรองแต่พระ

---

(๑) ประเพณีที่ให้เจ้านาย “กินเมือง” ยังใช้ในประเทศพะม่ามาจนสิ้นอิสรภาพ.

มหาอุปราชลงมา และให้ไปอยู่ที่วังหลัง เรียกนามวังหลังว่า “พระราชวังบวรสถานพิมุข” ก็เอานามนี้ใช้เป็นนามกรมของข้าราชการที่สังกัดขึ้นในวังหลังว่า “กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข” โดยทำนองเดียวกับข้าราชการที่ขึ้นในพระมหาอุปราช นอกจากนั้นจะทรงยกย่องเจ้านายพระองค์ใดก็ให้ตั้งกรมและเรียกพระนามตามกรม ตามแบบในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงเลยเป็นแบบตั้งเจ้านายต่างกรมสืบต่อมาด้วยประการฉะนี้ ในหนังสือราชการครั้งกรุงศรีอยุธยาและครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดลงมาจนรัชกาลที่ ๓ เมื่อออกพระนามเจ้านายต่างกรม ยังใช้ขึ้นคำว่า “เจ้า” ก่อนมิได้ขึ้นคำว่ากรม ยกตัวอย่างดังในหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำกับอังกฤษเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ยังเขียนว่า “ได้ตรวจสัญญานั้นหน้าพระที่นั่งเจ้ากรมหมื่นสุรินทรรักษ์” ไม่ได้เรียกพระนามกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ อย่างทุกวันนี้.

เจ้านายครั้งกรุงศรีอยุธยา ที่เรียกพระนามตามกรม

แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๑. สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ กรมหลวงโยธาทิพ

๒. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวงโยธาเทพ

แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา

๑. พระเจ้าสรศักดิ์ ราชโอรส (คือ สมเด็จพระเจ้าเสือ) กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหาอุปราช

๒. นายจบคชประสิทธิ์ศิลป์ ทรงบาศขวา กรมช้าง (ซึ่งเป็นคู่คิดเอาราชสมบัติ) กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข

๓. พระองค์เจ้าหญิงแก้ว พระเจ้าลูกเธอสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เจ้าจอมมารดาเป็นท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอก พระน้องนางของสมเด็จพระเพทราชา ครั้นถึงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา จึงยกพระองค์จ้าแก้วขึ้นเป็นเจ้าฟ้า และเป็นกรมขุนเสนาบริรักษ์

แผ่นดินพระเจ้าเสือ

๑. พระมเหษีกลางของสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งเป็นพระราชมารดาเลี้ยง และได้ทรงทำนุบำรุงมาแต่ยังทรงพระเยาว์ เป็นกรมพระเทพามาตย์

๒. เจ้าฟ้าเพ็ชร ราชโอรสพระองค์ใหญ่ (คือพระเจ้าท้ายสระ) เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหาอุปราช

๓. เจ้าฟ้าพร ราชโอรส เป็นพระบัณฑูรน้อย แต่ไม่ปรากฏนามกรม

แผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ

๑. เจ้าฟ้าพร สมเด็จพระอนุชาธิราช (คือพระเจ้าบรมโกศ) เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหาอุปราช

๒. เจ้าท้าวทองสุก พระราชชายาเดิม ยกเป็นพระอัครมเหษี มีกรมเป็นกรมหลวงราชานุรักษ์

๓. เจ้าฟ้านเรนทร์ ราชโอรส เป็นกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์

แผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

๑. พระองค์ชาว พระราชชายาเดิมยกเป็นพระมเหษีซวา มีกรมเป็นกรมหลวงอภัยนุชิต

๒. พระองค์พลับ พระราชชายาเดิม ยกเป็นพระมเหษีซ้าย มีกรมเป็นกรมหลวงพิพิธมนตรี

๓. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ พระราชโอรส (คือเจ้าฟ้ากุ้ง) เป็นกรมขุนเสนาพิทักษ์ ภายหลังได้เลื่อนเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่พระมหาอุปราช

๔. เจ้าฟ้าเอกทัศ ราชโอรส (คือพระเจ้าสุริยามรินทร์) เป็นกรมขุนอนุรักษ์มนตรี

๕. เจ้าฟ้าอุทุมพร (คือ เจ้าฟ้าดอกมะเดื่อราชโอรสที่ปรากฏพระนามว่า พระเจ้าอุทุมพรราชา หรือ ขุนหลวงหาวัด) เป็นกรมขุนพรพินิต

๖. เจ้าฟ้าบรม พระราชธิดา เป็นกรมขุนเสนีนุรักษ์

๗. เจ้าฟ้านุ่ม พระราชธิดา ซึ่งพระราชทานให้เป็นพระชายา กรมพระราชวังบวรเสนาพิทักษ์ เป็นกรมขุนพิศาลเสนี (ในหนังสือพระราชพงศาวดารเขียนว่ายี่สานเสนี เห็นจะผิด)

๘. เจ้าฟ้าจิด ซึ่งพระองค์เจ้าแก้วพระเจ้าลูกเธอสมเด็จพระเพทราชาเป็นพระบิดา เจ้าฟ้าเทพพระราชธิดาในพระเจ้าท้ายสระเป็นพระมารดา ปรากฏในหนังสือบางฉะบับว่าเป็นกรมขุนสุรินทรสงคราม

๙. พระองค์เจ้าแขก พระเจ้าลูกยาเธอ เป็นกรมหมื่นเทพพิพิธ

๑๐. พระองค์เจ้ามังคุด พระเจ้าลูกยาเธอ เป็นกรมหมื่นจิตรสุนทร

๑๑. พระองค์เจ้ารถ พระเจ้าลูกยาเธอ เป็นกรมหมื่นสุนทรเทพ

๑๒. พระองค์เจ้าปาน พระเจ้าลูกยาเธอ เป็นกรมหมื่นเสพภักดี

ข

๑๓. มีพระนามเจ้าต่างกรมปรากฏในหนังสือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาอีกองค์ ๑ ทราบไม่ได้แน่ว่าใคร ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าจะเป็นเจ้าพระพิไชยสุรินทร์ ราชนิกูล ที่มีความชอบครั้งถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเจ้าเสือนั้น เป็นกรมหมื่นอินทรภักดี

แผ่นดินพระเจ้าสุริยามรินทร์

๑. เลื่อนกรมหลวงพิพิธมนตรี สมเด็จพระราชชนนี เป็นกรมพระเทพามาตย์

๒. ในคำให้การขุนหลวงหาวัดฉะบับพะม่า ว่าทรงตั้งพระองค์เจ้าแมลงเม่า พระอัครมเหษี เป็นกรมขุนวิมลภักดี

๓. หม่อมเจ้าอาทิตย์ ในกรมพระราชวังบวรเสนาพิทักษ์ เป็นกรมหมื่นพิทักษ์ภูเบศร์

เจ้านายต่างกรมครั้งกรุงธนบุรี

๑ พระราชชนนี เป็นกรมพระเทพามาตร์

๒ พระมเหษีเดิม เป็นกรมหลวงบาทบริจาริกา

๓ พระญาติวงศ์ไม่ทราบว่าชั้นใด เป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์ (พระองค์ที่ ๑ เข้าใจว่าอยู่ไม่ช้าก็สิ้นพระชนม์)

๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย เป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์ (พระองค์ที่ ๒)

๕ เจ้าบุญมีหลานเธอ ซึ่งเป็นเจ้ารามลักษณ์ ตำแหน่งราชนิกูลอยู่ก่อนแล้ว เป็นกรมขุนอนุรักษสงคราม

๖ เจ้าบุญจันทร หลานเธอ เป็นกรมขุนรามภูเบศร

อิสริยศเจ้านายต่างกรมครั้งกรุงศรีอยุธยา และครั้งกรุงธนบุรี พึงเห็นได้ในบัญชีที่แสดงมาว่ามี ๔ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ กรมพระ เป็นอิสริยศสำหรับสมเด็จพระพันปีหลวง พระมหาอุปราช และวังหลัง

ชั้นที่ ๒ กรมหลวง เป็นอิสริยศสำหรับพระมเหษี (มีนอกจากพระมเหษีแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์) ประหลาดอยู่อย่างหนึ่งที่กรมหลวงมีแต่พระองค์หญิง

ชั้นที่ ๓ กรมขุน เป็นอิสริยศสำหรับเจ้าฟ้าราชกุมาร

ชั้นที่ ๔ กรมหมื่น เป็นอิสริยศสำหรับพระองค์เจ้า

มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาพระอิสริยศเจ้านายในพระราชวงศ ก็ทรงตั้งเป็นต่างกรมตามชั้นยศซึ่งบัญญัติมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มีผิดกันตามพฤติการบ้างเล็กน้อย คือ

๑ กรมพระ ทรงตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขตามแบบเดิม แต่ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าพี่

นางเธอ ๒ พระองค์เป็นกรมพระชั้นนี้แต่โบราณ (๑) เทียบด้วยกรมพระเทพามาตย์พระราชนางเธอ ๒ พระองค์เป็นกรมพระชั้นนี้แต่โบราณ

๒ กรมหลวง ทรงตั้งเจ้าฟ้า (ที่เป็นชั้นใหญ่) ทั้งพระองค์ชายพระองค์หญิง

๓ กรมขุน ทรงตั้งเจ้าฟ้า (ที่เป็นชั้นเล็ก) แล้วจึงเลื่อนเป็นกรมหลวง พระองค์เจ้าที่เป็นกรมหมื่นแล้วเลื่อนเป็นกรมขุนก็มี

๔ กรมหมื่น ทรงตั้งพระองค์เจ้า

ในรัชชกาลที่ ๒ ทรงตั้งและเลื่อนอิสริยยศเจ้านายต่างกรมอนุโลมตามระเบียบแบบอย่างครั้งรัชชกาลที่ ๑ แก้ไขแต่กรมของสมเด็จพระบรมราชชนนีให้เรียกว่า “กรมสมเด็จพระ”

ถึงรัชชกาลที่ ๓ โปรด ฯ ให้พระองค์เจ้าเป็นได้จนกรมหลวง ครั้นมาถึงรัชชกาลที่ ๔ ทรงตั้งพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่เป็น “กรมสมเด็จพระ” เป็นชั้นสูงพิเศษขึ้นอีกชั้น ๑ และโปรด ฯ ให้พระองค์เจ้าเป็นได้จนสมเด็จกรมพระ อิสริยยศต่างกรมทุกชั้นจึงเป็นได้ทั้งเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า ผิดกันแต่เจ้าฟ้าแรกรับกรมเป็นกรมขุน พระองค์เจ้าแรกรับกรมเป็นกรมหมื่นเป็นปกติ

---

(๑) เจ้ากรมของสมเด็จพระพี่นางพระองค์ใหญ่เป็นพระยาเทพสุดาวดี แต่เห็นจะทรงตั้งเป็นส่วนตัวเจ้ากรมคนนั้น เหมือนอย่างในรัชชกาลที่ ๔ ทรงตั้งเจ้ากรมของกรมพระพิพิธโภคภูเบนทรเป็นพระยา แต่อิสริยยศชั้นกรมพระยายังหามีไม่.

ราชอิสริยยศชั้นรองต่างกรมลงมาเป็นพระองค์เจ้า เรียกกันว่า “พระองค์เจ้าตั้ง” คือทรงสถาปนาหม่อมเจ้าขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และอาจได้เลื่อนขึ้นเป็นกรมหมื่น กรมขุน และกรมหลวงเป็นที่สุด แต่โอรสธิดาคงเป็นหม่อมราชวงศ์อยู่ตามสกุลศักดิ์ เพราะฉะนั้นยศพระองค์เจ้าตั้งจึงนับเป็นอิสริยยศ

อิสริยยศรองแต่ชั้นพระองค์เจ้าตั้งลงมา ถึงหม่อมราชนิกูลเป็นชั้นที่สุด ในทำเนียบศักดินาครั้งกรุงศรีอยุธยาเรียกว่า “เจ้า” เช่น เจ้าราม ฆพ เจ้าทศเทพ เจ้าเทวาธิราช เป็นต้น แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดารตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา (ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา) ใช้คำ “พระ” เพิ่มเข้าอีกคำ ๑ คือ “เจ้าพระพิชัยสุรินทร” ดังนี้ (๑) สันนิษฐานว่าเมื่อใช้ยศต่างกรมแล้วเห็นจะเลื่อนคำ “พระ” มาใช้นำนามราชนิกูล และตัดคำเจ้าออกเสียตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะฉะนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงตั้งราชนิกูลในกรุงรัตนโกสินทรจึงโปรด ฯ ให้ใช้แต่คำ “พระ” นำชื่อ เช่น พระภาราชสุริยวงศ พระอนุรุธเทวา พระราชานุวงศ เป็นต้น ถึงรัชชกาลที่ ๒ ทรงตั้งโอรสพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ให้เป็นพระพงศ์นรินทร พระอินทรอภัย อยู่ในตำแหน่งราชนิกูลสืบมา จนถึงรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด ฯ ให้เปลี่ยนคำ “พระ” ใช้คำ “หม่อม” แทน เป็นหม่อมราโชทัย หม่อมเทวาธิราช เป็นต้น.

---

(๑) นามพระยาชัยสุรินทรและพระชัยสุรินทร มาแต่นามเจ้าราชนิกูลที่กล่าวนี้ ทรงตั้งแต่ราชนิกูลทั้งนั้น.

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร

อธิบายว่าด้วยการเฉลิมพระยศเจ้านาย

ลักษณพิธีเฉลิม พระยศ เจ้านายที่ทำในประเทศสยามนั้น ถือเอาการ ๒ อย่างเป็นหลัก คือการอภิเษกอย่าง ๑ การจารึกพระสุพรรบัฏอย่าง ๑ อันพราหมณ์ชาวอินเดียนำต้นตำรามาแต่โบราณทั้ง ๒ อย่าง

อภิเษกนั้น คือผู้มีอำนาจที่จะตั้งรดน้ำให้บนศีรษะ (สันนิษฐานว่าเป็นเครื่องหมายมอบยศกับทั้งหน้าที่) ถ้าผู้จะรับยศเป็นเจ้านายในราชสกุลพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงรดน้ำพระราชทานอภิเษก ถ้าเป็นการราชาภิเษก พระเจ้าแผ่นดินก็ให้ผู้รับสมมตแทนพศกนิกรทั้งปวง เช่นปุโรหิต (ในตำราราชาภิเษกอรรถกถาสีหพ ตอนพรรณนาจูพสีหนาทสูตรมัชฌิมนิกายว่า) นางกษัตริย์พรหมจารีเป็นผู้ถวายอภิเษกก่อน

สุพรรณบัฏ คือแผ่นทอง จารึกพระนาม ของเจ้านายพระองค์นั้น (สันนิษฐานว่า คือบัญญัติให้เรียกพระนามอย่างนั้นต่อไป) ถ้าเป็นเจ้านายในพระราชวงศ พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงบัญญัติ แล้วดำรัสสั่งให้จารึกพระนามนั้นลงแผ่นทองคำพระราชทานเป็นสำคัญ ถ้าหากเป็นการราชาภิเษก พระเจ้าแผ่นดินไซร้ พระราชวงศกับปุโรหิตและเสนาพฤฒามาตย์ก็ปรึกษากันแต่งพระนามอันแสดงพระเกียรติคุณทั้งหลายของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นจารึกลงพระสุพรรณบัฏ แล้วสมมตให้ปุโรหิตถวายเมื่อราชาภิเษก

แต่การ ๒ อย่างซึ่งเป็นหลักนั้น เมื่อพิจารณาดูลักษณการพิธีตามที่ปรากฏมาในจดหมายเหตุ ดูเหมือนมีทั้งอภิเษกแล้วรับพระสุพรรณบัฏแต่

84633

พระมหาอุปราชเรียกว่าอุปราชาภิเษก กับเฉลิมพระยศเจ้าฟ้าเมื่อลงสรง หรือโสกันต์ สันนิษฐานว่าจะตรงตามตำราเดิม ซึ่งใช้ในสมัยเมื่อตั้งลูกหลวงหลานหลวงตามกฎมณเฑียรบาล แต่การตั้งกรมเป็นประเพณีเกิดขึ้นในชั้นหลังดังกล่าวมาแล้ว (แม้จนเจ้าฟ้ารับกรมเมื่อก่อนรัชกาลที่ ๔) จึงเป็นแต่พระราชทานพระสุพรรณบัฏ หามีอภิเษกไม่ การเฉลิมพระยศเจ้านายในชั้นนั้นถือเอาการจารึกพระสุพรรณบัฏเป็นหลัก ยังใช้เป็นประเพณีสืบมาจนบัจจุบันนี้ ต้องทำพิธีมีข้อสำคัญหลายอย่าง คือ

๑. ต้องหาวันฤกษ์งามยามดีที่จะจารึก

๒. ต้องทำพิธีจารึกในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นต้น

๓. ต้องมีทั้งสมณะและพราหมณ์พร้อมกันอวยชัยในการพิธี

๔. ต้องประชุมเสนาบดีมานั่งเป็นสักขีพยาน (แต่ในบัจจุบันนี้มีแต่ข้าราชการผู้ใหญ่ในกระทรวงวัง)

อนึ่งการที่เจ้านายรับพระสุพรรณบัฏนั้น ตามประเพณีโบราณรับพระราชทานต่อพระหัตถ์พระเจ้าแผ่นดินแต่ในพิธีมีอภิเษก (๑) ถ้าเป็นพิธีตั้งกรมสามัญ เช่นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้านายพระองค์อื่นทรงรับกรมเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๕๖ ในรัชกาลที่ ๒ การพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏทำเต็มตำรา แต่เมื่อจารึกแล้ว (ในจดหมายเหตุว่า) "ฝากไว้แก่ผู้รักษาพระอุโบสถ" (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) จนถึงวัน

---

(๑) ได้พิมพ์อธิบายไว้โดยพิสดารในหนังสือเรื่องประกาศตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ หน้า ๘๐ ฉะบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘.

จะมีงานรับกรมจึง “นายเวรมหาดเล็กในกรมเชิญพระเสลี่ยง (และ) พระกลดมารับพานพระสุพรรณบัฏต่ออาลักษณ” แห่จากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พวกอาลักษณกำกับเชิญไปตั้งในมณฑลพิธีที่วัง พระสงฆ์เจริญพระปริตเวลาเย็น รุ่งขึ้นเช้าเจ้านายที่จะรับกรมเสด็จเข้าสู่ที่สรง พระสงฆ์ที่ทรงนับถือบางรูปกับพราหมณ์ถวายน้ำมนตร์ สรงแล้วแต่งพระองค์เสด็จมาประทับที่ในท้องพระโรง อาลักษณจึงเชิญพระสุพรรณบัฏเข้าไปถวายต่อเสร็จการพิธีรับพระสุพรรณบัฏที่วังแล้ว เจ้านายที่รับกรมจึงเสด็จเข้าไปเฝ้า ฯ ที่ในพระราชวัง ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนกับต้นไม้ทองเงินเมื่อเสด็จออกขุนนาง

เมื่อพิเคราะห์ดูลักษณการพิธีดังว่ามา น่าสันนิษฐานว่าเหตุที่เจ้านายรับพระสุพรรณบัฏต้องถวายดอกไม้ธูปเทียนกับต้นไม้ทองเงินนั้น เพราะแต่เดิมพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชกิจในการตั้งกรมเจ้านายเพียงดำรัสสั่ง ต่อนั้นไปมิได้มีพระราชกิจเกี่ยวข้องในการพิธีเลย เป็นการทำลับหลังพระที่นั่งทั้งนั้น การที่เจ้านายเสด็จเข้ามาถวายดอกไม้ธูปเทียนเสมือนกราบทูลให้ทรงทราบว่าได้รับกรมที่ทรงพระกรุณาโปรดตั้งนั้นแล้ว ส่วนการถวายต้นไม้ทองเงินนั้น สันนิษฐานว่ามูลประเพณีเห็นจะมีมาเก่าแก่แต่ครั้งตั้งลูกหลวงหลานหลวงไปครองเมือง ต้องถวายต้นไม้ทองเงินเป็นเครื่องหมายความซื่อสัตย์ทำนองเดียวกับเจ้าประเทศราช ครั้นเปลี่ยนประเพณีครองเมืองมาเป็นครองกรม อำนาจการปกครองสมพลยังมีอยู่จึงคงให้ถวายต้นไม้ทองเงินมาตามประเพณีเดิม ประเพณีที่ประกาศเมื่อสถาปนาพระ

อิสริยยศเจ้านายแต่เดิมหามีไม่ ถึงประเพณีที่ประกาศตั้งเจ้าพระยา (และสันนิษฐานว่าตลอดจนประเพณีที่พระราชทานสุพรรณบัฏ และหิรัญบัฏตั้งเจ้าพระยาแต่เดิมก็หามีไม่) ก็พึ่งมาเกิดขึ้นในรัชชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร ดังจะแสดงอธิบายต่อไป

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ จะทรงเฉลิมพระเกียรติยศเจ้านายเนื่องในงานพระราช-พิธีบรมราชาภิเษกตามราชประเพณี ทรงพระราชดำริว่าเจ้านายซึ่งจะโปรดฯ ให้เลื่อนพระยศเป็นชั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระเจ้าพี่ยาเธอ และเจ้านายผู้ใหญ่ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ซึ่งเมื่อพระองค์ยังทรงพระเยาว์ได้เคยทรงเคารพนบนอบฉันเป็นผู้ใหญ่โดยเจริญพระชนมายุมีอยู่หลายพระองค์ และทรงพิจารณาลักษณพิธีตั้งกรมที่ทำมาแต่ก่อน ยังคลาดเคลื่อนกับหลักของการพิธีอยู่หลายประการ จึงโปรด ฯ ให้แก้ไขระเบียบการพิธีตั้งกรมเปลี่ยนประเพณีเดิมเป็นดังกล่าวต่อไปนี้.

๑. ให้มีอภิเษกในการตั้งกรมตลอดจนตั้งพระองค์เจ้า(๑) คือทรงรดน้ำจากพระมหาสังข์และทรงเจิมพระราชทานก่อน แล้วจึงพระราชทานพระสุพรรณบัฏ

๒. พระราชทานพระสุพรรณบัฏต่อพระหัตถ์ แทนที่อาลักษณ์เป็นผู้ถวายอย่างแต่ก่อน

---

(๑) การอภิเษกตามต้นตำราที่ปรากฏในพระบาลีไม่ฉะเพาะแต่สำหรับเจ้านาย ถึงเศรษฐีก็มีอภิเษก.

๓. เสด็จไปพระราชทานอภิเษก และพระสุพรรณบัฏที่วังเจ้านายชั้นเป็นพระบรมวงศ์ แต่ชั้นพระอนุวงศ์ให้เข้าไปรับพระราชทานที่ท้องพระโรงในพระบรมมหาราชวัง

๔. ให้มีใบกำกับพระสุพรรณบัฏเป็นอำนาจในการตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี ข้อนี้เนื่องมาแต่ได้ทรงแก้ไขวิธีตั้งขุนนาง แต่ก่อนมาเป็นแต่มีพระราชดำรัสสั่ง แล้วเสนาบดีเจ้ากระทรวงก็มีบัตรหมายประกาศการตั้งนั้น ถึงรัชชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริให้มีสัญญาบัตรประทับพระราชลัญจกรและลงพระปรมาภิธัยเป็นสำคัญในการตั้ง แต่ว่าเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี ของเจ้านายต่างกรม เจ้านายเคยทรงเลือกสรรค์และตั้งได้เองมาแต่ก่อน จึงโปรด ฯ ให้คงมีอำนาจด้วยใบกำกับพระสุพรรณบัฏนั้น ที่จะทรงเลือกและตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี ให้เป็นพระยา พระ หลวง ขุน หมื่น ได้ตามทำเนียบพระเกียรติศักดิ์

๕. ให้อาลักษณอ่านประกาศพระบรมราชโองการแสดงเหตุซึ่งทรงเฉลิมพระยศ ตรวจดูจดหมายเหตุเก่าเมื่อก่อนรัชชกาลที่ ๔ มีแต่ในการตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ คือเมื่อก่อนทรงตั้งนั้นมีอาลักษณ (นัยว่าชินนั่งบนผ้าขาวปูเหมือนอย่างพระประกาศในพิธีตรุษ) อ่านประกาศก่อนแล้วจึงทรงตั้ง มีลำเนาประกาศพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชาคณะเมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๑ อยู่ในหอพระสมุด ฯ ได้คัดลำเนาตอนข้างต้นมาพิมพ์ไว้พอให้เห็นเป็นตัวอย่าง

"ศิริสยุภนมัสดุอดีตกาล พระพุทธศักราช ชมัยสหัสสสังวัจฉระไตร สตาธฤกฉาสีติ ปัตยุบันกาลสสสังวัจฉระ ไพสาขมาศกาลปักษ์ เอกา รสมีดฤถีพุธวารปริเฉทกาลอุกฤษฐ์ สมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามา ธิราชเจ้าผู้ทรงทสพิธราชธรรม์อนันตคุณวิบูลยปรีชาอันประเสริฐ ทรง พระราชสัทธามีพระราชโองการมานพระบันฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่ง พระราชฐิติสถาปนา

๑. ให้เลื่อนสมเด็จพระวันรัต (นาค) ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศ ญาณปริยัติวรา สังฆราชาธิบดีศรีสมณุตมาปรินายก ตรีปิฎกธราจาริย์ สฤษดิขัติยสารสุนทร มหาคณะฤศรีรัตนมหาธาตุวรวิหารพระอารามหลวง

๒. ให้เลื่อนพระธรรมอุดม (ฤกษ) ขึ้นเป็นพระวันรัต ปริยัติ วรวิสุทธิสังฆาปรินายกปิฎกธราจาริย์ สฤษดิสารสุนทร มหาคณะฤศร บวรวามะคณะสังฆารามคามวาสีอรัญวาสี สถิตย์ในระฆังอาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง.

๓. ให้เลื่อนพระพรหมมุนี (สน) ขึ้นเป็นพระพุทธาจารย์ ญาณ วราสัตวิสุทธิจริยาปรินายกปิฎกธรามหาอุดมศีลอนันตอรัญวาสี สถิตย์ ในสระเกษอาวาสวรวิหารพระอารามหลวง.

๔. ให้พระธรรมไตรโลก (อู่) เป็นพระพิมลธรรม อนันตญาณนายก ปิฎกธรามหาคณะฤศรบวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในสุทัศน์เทพธา รามอาวาสวรวิหารพระอารามหลวง.

๕. ให้พระโพธิวงศ (เกิด) เป็นพระธรรมเจดีย์ มุนีวงศนายกปิฎก ธรามหาคณะฤศรบวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในจักรวรรดิราชาวาส วรวิหารพระอารามหลวง.

๖. ให้พระเทพโมลี (จี่) เป็นพระธรรมติโลกาจารย์ ญาณวิสารทนายก บีฎกธรามหาคณะฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในประยูรวงศอาวาสวรวิหารพระอารามหลวง.

๗. ให้พระเทพกระวี (ถึก) เป็นพระพรหมมุนี คัมภีรญาณนายก บีฎกธรามหาคณะฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในพระเชตุพนวิมลมังคลาวาสวรวิหารพระอารามหลวง.

๘. ให้พระญาณไตรโลกย์ (ขาว) เป็นพระโพธิวงศาจารย์ วิบุลญาณนายก บีฎกธรามหาคณะฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในวัดหนังอาวาสวรวิหารพระอารามหลวง.

๙. ให้พระกระวีวงศ (รอด) เป็นพระเทพกระวี ศรีวิสุทธินายก บีฎกธรามหาคณะฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในโมลีโลกยสุธารามอาวาสวรวิหารพระอารามหลวง

๑๐. ให้พระญาณปริยัติ (พิ่ง) เป็นพระเทพโมลี ตรีบีฎกธรา มหาธรรมกถึกคณะฤศร บวรสังฆารามคามวาสี สถิตย์ในราชบุณณาวาสวรวิหารพระอารามหลวง

๑๑. ให้พระครูสดำ (พุก) เป็นพระญาณไตรโลกย์

๑๒. ให้พระครูเฉวียงเป็นพระสังวรวินัย เจ้าคณะเมืองสมุทสงคราม

๑๓. ให้มหาทอง เปรียญ เป็นพระกระวีวงศอยู่วัดราชนัดดา

๑๔. ให้มหาบุญ เปรียญ เป็นพระญาณปริยัติอยู่วัดเทพธิดา (คือพระยาธรรมปรีชา)

ให้จิรฐิติกาลอวยผลพระชนมายุสม ศรีสวัสดิพิพัฒนมงคลวิมลทฤฆายุสมในพระพุทธสาสนาจงทุก ๆ พระองค์เทอญ”

ประกาศเฉลิมพระยศนอกจากประกาศตั้งพระราชาคณะที่แสดงมาแล้วมาปรากฏมีเป็นปฐม คือประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมกล้าเจ้าอยู่หัว และประกาศเทวดาในงานบวรราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนั้นมาที่ควรนับว่าเป็นประกาศเฉลิมพระยศเจ้านายโดยตรง คือประกาศเฉลิมพระยศสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีเป็นปฐม แต่นั้นจึงมีประกาศเฉลิมพระยศเจ้านายพระองค์อื่น ๆ สืบต่อมา

ประเพณีการเฉลิมพระยศเจ้านายตามซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาไว้ ได้ใช้เป็นแบบแผนสืบมาในรัชชกาลที่ ๕ จนเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้มีการตั้งกรมเจ้านาย ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าเจ้านายที่จะรับกรมบางพระองค์เดือดร้อนด้วยตำหนักคับแคบไม่สมควรจะรับเสด็จได้ ทรงพระราชดำริว่าประเพณีการที่เสด็จไปพระราชทานพระสุพรรณบัฏถึงวังเจ้านาย ดูกลับทำให้เจ้านายได้ความเดือดร้อน สิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น จึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้แก้ไขประเพณีการตั้งกรมเจ้านายในบางอย่างแต่นั้นมา คือ

๑. โปรด ฯ ให้มีการตั้งกรมเมื่องในเวลามีงานมงคลราชพิธี เช่นเฉลิมพระชันษาเป็นต้น ตั้งพระสุพรรณบัฏเจ้านายในมณฑลพระราชพิธีนั้น ไม่ต้องมีงานสวดมนต์เลี้ยงพระที่วังอย่างแต่ก่อน

๒. ให้เจ้านายเสด็จเข้ามารับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ และให้อาลักษณอ่านประกาศในท้องพระโรง และเสด็จออกเป็นการเต็มยศในงานนั้น ถ้าทรงตั้งหลายพระองค์ก็รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏในคราวเดียวกัน

๓. เมื่อเสร็จการพระราชพิธีแล้วจึงให้เจ้าพนักงานเชิญพระสุพรรณบัฏไปส่งมอบถวายที่วังในวันฤกษ์ตามที่เจ้านายพระองค์ใดจะทรงกำหนด

ประเพณีการตั้งกรมซึ่งแก้ไขในรัชชกาลที่ ๕ ยังใช้เป็นแบบสืบมาจนบัจจุบันนี้ ในหนังสือเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งหอพระสมุด ฯ พิมพ์มาแล้ว แม้ได้ลงสำเนาเอกสารต่าง ๆ อย่างพิสดาร ยังขาดพระรูปเจ้านายที่ได้รับกรมมาแต่ก่อน ราชบัณฑิตยสภาเห็นว่าควรจะพิมพ์ไว้ให้ปรากฏด้วย แต่จะพิมพ์เพิ่มเข้ากับหนังสือฉะบับเดิมเล่มสมุดจะใหญ่นัก จึงพิมพ์สมุดเล่มนี้เป็นฉะบับใหม่ต่างหาก ให้มีแต่คำอธิบายซึ่งแต่งขึ้นใหม่ กับพระรูปเจ้านาย (เท่าที่หาได้) และคำประกาศพระบรมราชโองการ ถ้าท่านผู้ใดปรารถนาจะอ่านเอกสารอื่น ๆ ให้ทราบโดยพิสดาร จงไปตรวจดูในหนังสือประกาศตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ พิมพ์เมื่อพ.ศ. ๔๖๗ นั้นเถิด.

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๑

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จปราบดาภิเษกแล้ว ทรงสถาปนาต่างกรมเฉลิมพระยศพระราชวงศ์ในปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕ นั้น ๙ พระองค์ คือ

สมเด็จพระอนุชาธิราช (มหาสุรสิงหนาท) เป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ๑

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์ใหญ่ เป็นกรมพระยาเทพสุดาวดี ๑

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์น้อย เป็นกรมพระศรีสุดารักษ์ ๑

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ(๑) เจ้าฟ้าทองอิน (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่) เป็นกรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ ๑

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าบุญเมือง (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่) เป็นกรมหลวงธิเบศร์บดินทร ๑

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าทองจีน (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่) เป็นกรมหลวงนรินทรรณเรศร์ ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าลา เป็น กรมหลวงจักร์เจษฎา ๑

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้าฉิม (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) เป็นกรมหลวงอิศรสุนทร ๑

---

(๑) พระนามต่อลงไปนี้เรียงตามลำดับในคำลูกขุนปรึกษาบำเหน็จความชอบ ดูเหมือนจะเรียงตามพระชันษา.

ต่อนั้นมาจะเป็นในปีใดไม่ปรากฏ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรด ฯ ให้ตั้งกรมและตั้งพระองค์เจ้า ๔ พระองค์ คือ

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าต้น (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์น้อย) เป็นกรมหลวงเทพหริรักษ์ ๑

หม่อมมุก (ซึ่งเป็นนายกวดหุ้มแพรมหาดเล็กครั้งกรุงธนบุรี) พระสามีของพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ากุ เป็นกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ๑

หม่อมเรือง (มิได้เป็นพระญาติวงศ์แต่ได้กระทำสัตย์เป็นพระภราดามากับสมเด็จพระอนุชาธิราชแต่เมื่อบ้านเมืองเป็นจลาจล) เป็นเจ้าบำเรอภูธรแล้วเลื่อนเป็นกรมหมื่นสุนทรภูเบศร์ ๑

หม่อมขุนเณร (ร่วมพระบิดากับเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ แต่มิได้เป็นพระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ) ทรงสถาปนาเป็นพระองค์เจ้า ๑

ถึง พ.ศ. ๒๓๒๙ เมื่อชะนะศึกพะม่า (คราวลาดหญ้า) สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ มีความชอบในการปราบพะม่าทางเมืองเหนือ จึงโปรด ฯ ให้เลื่อนพระยศ ตั้งเป็นกรมพระราชวังหลัง

ต่อนั้นมาจะเป็นในปีใดไม่ปรากฏ (ประมาณว่าราว พ.ศ. ๒๓๓๕) โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านายอีก ๔ พระองค์ คือ

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงแจ่ม[๑] เป็นกรมหลวงศรีสุนทรเทพ ๑

---

(๑) ในจดหมายเหตุบางฉะบับว่าเป็นกรมขุนก่อน แล้วจึงเลื่อนเป็นกรมหลวงในคราวนี้

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย เป็นกรมขุนเสนานุรักษ์ ๑

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงประไพวดี เป็นกรมขุนเทพยวดี ๑

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อย) เป็นกรมขุนพิทักษมนตรี ๑

ครั้นเมื่อกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จสวรรคต และกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขก็ทิวงคตแล้ว ถึง พ.ศ. ๒๓๔๙ จึงพระราชทานอุปราภิเษก เลื่อนพระยศสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหาอุปราช

ต่อมาอีกปี ๑ ถึง พ.ศ. ๒๓๕๐ โปรด ฯ ให้เลื่อนกรมเจ้านาย ๒ พระองค์ และตั้งกรมเฉลิมพระยศ ๗ พระองค์ คือ

เลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนานุรักษ์เป็นกรมหลวง และโปรด ฯ ให้รับพระบัณฑูรน้อยด้วย พระองค์ ๑

เลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิทักษมนตรีเป็นกรมหลวง ๑

ตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าสุพันธวงศ์ (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงพระองค์ใหญ่ พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นพระบิดา) เป็นกรมขุนกษัตรานุชิต ๑

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าเกศ (พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อย) เป็นกรมขุนอิศรานุรักษ์ ๑

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอภัยทัต เป็นกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ ๑

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอรุโณทัย เป็นกรมหมื่นศักดิพลเสพ ๑

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าปาน ในกรมพระราชวังหลัง เป็นกรมหมื่นนราเทเวศร ๑

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าบัว ในกรมพระราชวังหลัง เป็นกรมหมื่นนเรศรโยธี ๑

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าแตง ในกรมพระราชวังหลัง เป็นกรมหมื่นเสนีบริรักษ์ ๑

ถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๕๑ โปรด ฯ ให้เลื่อนกรมและตั้งกรมเจ้านายอีกคราว ๑ เป็นที่สุดในรัชชกาลที่ ๑ คือ

เลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเทพยวดี เป็นกรมหลวง ๑

ตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าหญิงพิกุลทอง ในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เป็นกรมขุนศรีสุนทร ๑

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอสุนี ในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เป็นกรมหมื่นเสนีเทพ ๑

นับเฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๑ มีเลื่อนกรม ๕ ตั้งกรม ๑๙ สถาปนาพระยศพระองค์เจ้า ๑ รวมทั้งสิ้น ๒๕ พระองค์

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๕๒ ในปีนั้นพระราชทานอุปราภิเษกสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษพระบัณฑูรน้อย เป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่การตั้งกรมเจ้านายพระองค์อื่นต้องรอปี ๑ ด้วยติดทำสงครามกับพะม่า

ถึงปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๕๓ ทรงตั้งกรมเฉลิมพระยศสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ (เทียบกับกรมพระเทพามาตย์ ตามแบบโบราณ)

ต่อมาถึงปีระกา พ.ศ. ๒๓๕๖ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย ๔ พระองค์ คือ

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าทับ (คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทับทิม เป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทัพ เป็นกรมหมื่นจิตรภักดี ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคันธรส เป็นกรมหมื่นศรีสุเรนทร ๑

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๓๕๙ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย ๒ พระองค์ คือ

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี ซึ่งทรงผนวชอยู่วัดพระเชตุพน เป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส (๑) พระองค์ ๑

---

(๑) ไม่พบจดหมายเหตุอาถรรพณ์ แต่สันนิษฐานว่าในปีนี้

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าฉัตร เป็นกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ พระองค์ ๑

ต่อมาสันนิษฐานว่า ในปีขาล พ.ศ. ๒๓๖๑ เนื่องต่อเหตุที่กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์สวรรคต โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย ๗ พระองค์ คือ

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยา เป็นกรมหมื่นรามอิศเรศร์ พระองค์ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไกรสร เป็นกรมหมื่นรักษรณเรศ พระองค์ ๑

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากล้วยไม้ เป็นกรมหมื่นสุนทรธิบดี พระองค์ ๑

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ามั่ง เป็นกรมหมื่นเดชอดิศร พระองค์ ๑

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าพนมวัน เป็นกรมหมื่นพิพิธภูเบนทร์ พระองค์ ๑

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าประยง ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ เป็นกรมหมื่นธิเบศรบดินทร์ พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าฉิม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงกุ เป็นกรมหมื่นนรินทรเทพ พระองค์ ๑

นับเฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๒ มีตั้งกรม ๑ เลื่อนกรม ๑๓ รวมทั้งสิ้น ๑๔ พระองค์

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๖๗ ในปีนั้นพระราชทานอุปราภิเษก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศักดิพลเสพ เป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และเฉลิมพระยศสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นกรมสมเด็จพระศรีสุราลัย แล้วโปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย ๘ พระองค์ คือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดารากร เป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ พระองค์ ๑

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงจักร เป็นกรมหมื่นณรงค์หิรรักษ์ พระองค์ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากุสุมา เป็นกรมหมื่นเสพสุนทร พระองค์ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากุญชร เป็นกรมหมื่นพิทักษเทเวศร พระองค์ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโต เป็นกรมหมื่นอินทรอมเรศร พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าสังกทัต ในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เป็นกรมหมื่นนรานุชิต พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าปาน ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ เป็นกรมหมื่นอมรมนตรี พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าเจ่ง ในพระเจ้าอัยยิกาเธอ พระองค์เจ้าก เป็นกรมหมื่นเรนทรบริรักษ์ พระองค์ ๑

ถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๓๗๒ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย ๒ พระองค์ คือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุริวงศ์ เป็นกรมหมื่นสวัสดิวิชัย พระองค์ ๑

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทัศน์ เป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิต พระองค์ ๑

ถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕ เนื่องในเหตุที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคต โปรด ฯ ให้เลื่อนกรมและตั้งกรมเจ้านาย ๙ พระองค์ คือ

เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเทพพลภักดิ เป็นกรมหลวง พระองค์ ๑

เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นรักษรณเรศร เป็นกรมหลวง พระองค์ ๑

เลื่อนกรมหมื่นเสนีบริรักษ ในกรมพระราชวังหลัง เป็นกรมหลวง พระองค์ ๑

เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นรามอิศรเรศร เป็นกรมขุน พระองค์ ๑

เลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเดชอดิศร เป็นกรมขุน พระองค์ ๑

เดือนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิพิธภูเบนทร เป็นกรมขุน
พระองค์ ๑

ตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี เป็นกรมขุน
อิศเรศรรังสรรค์ พระองค์ ๑

พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าลำภู เป็นกรมขุนกัลยาสุนทร
พระองค์ ๑

ถึงปีวอก พ.ศ. ๒๓๗๙ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย พระองค์ ๑ คือ
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไพฑูรย์ เป็นกรมหมื่นสนิทนเรนทร
ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๓๘๑ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านาย ๒ พระองค์ คือ
พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส เป็นกรมหมื่นอับสรสุดาเทพ
พระองค์ ๑
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าศิริวงศ์ เป็นกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์
พระองค์ ๑

ถึงปีขาล พ.ศ. ๒๓๘๕ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านายพระองค์ ๑ คือ
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้านวม เป็นกรมหมื่นวงศาสนิท
ถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๘๘ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมเจ้านายพระองค์ ๑ คือ
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าคเนจร เป็นกรมหมื่นอมเรนทรบดินทร
อนึ่งเมื่อในรัชกาลที่ ๓ นั้น ได้ทรงสถาปนาหม่อมเจ้าหญิง ใน
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ เป็นพระเจ้าหลานเธอ

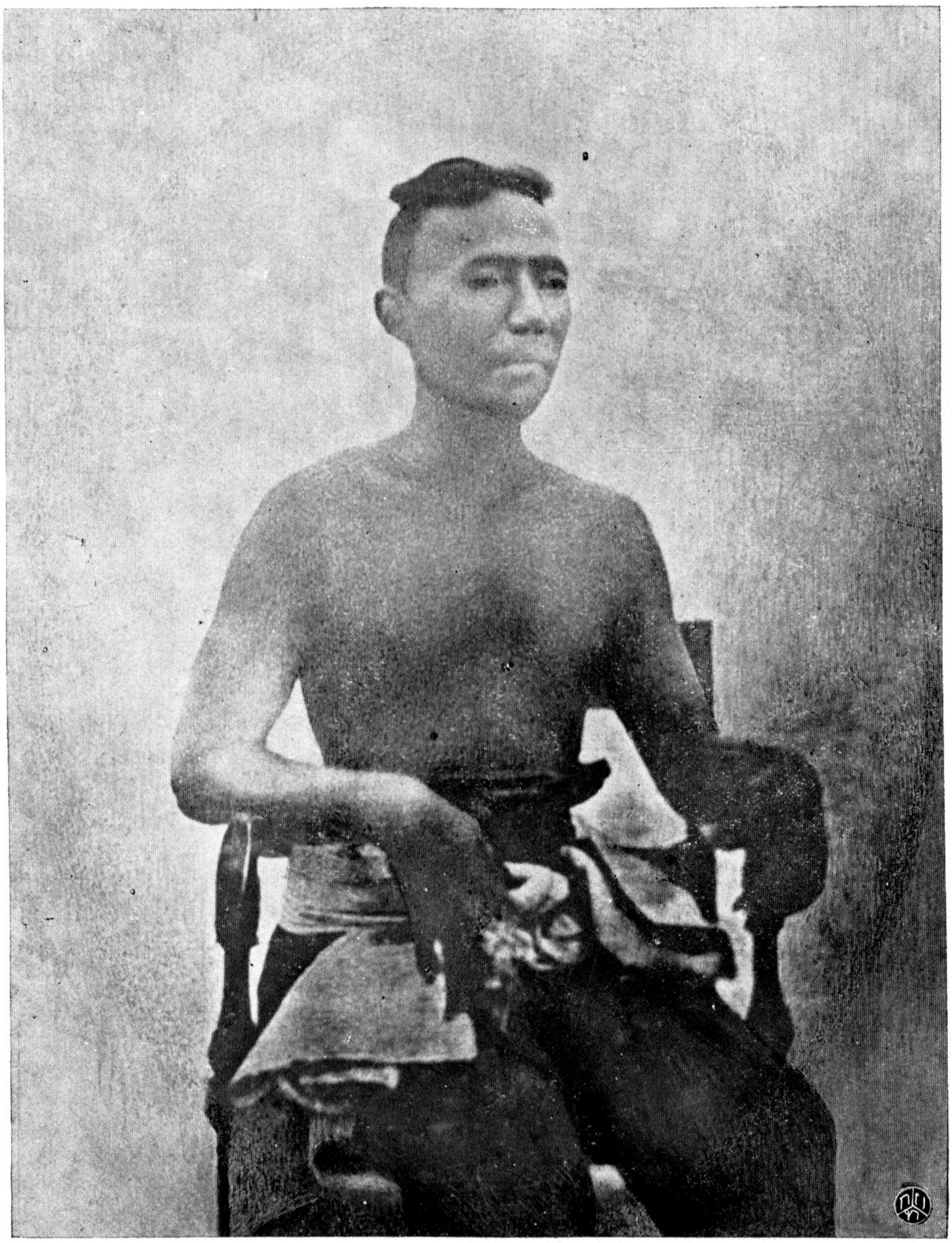

สมเด็จเจ้าฟ้าจุฑามณี กรมขุนอิศเรศรรังสรรค์

พระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี พระองค์ ๑ แต่จะทรงสถาปนาเมื่อไร ยังหาพบจดหมายเหตุไม่

นับเฉลิมพระยศเจ้านายเมื่อในรัชชกาลที่ ๓ มีเลื่อนกรม ๖ ตั้งกรม ๑๘ สถาปนาพระยศพระองค์เจ้า ๑ รวมเป็น ๒๕ พระองค์

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๔

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ ในปีนั้นพระราชทานบวรราชาภิเษกสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เฉลิมพระยศพระบรมอัฐยิกาสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ เฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากลาง เป็นสมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นปราบปรปักษ์ และพระราชทานมหาสมณุตตมาภิเษก พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส เป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แล้วโปรด ฯ ให้เลื่อนกรมตั้งกรมเจ้านายอีก ๒๓ พระองค์ ทรงสถาปนาหม่อมเจ้าเป็นพระองค์เจ้าพระองค์ ๑ คือ

เลื่อนกรมพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมขุนรามอิศเรศร เป็นกรมพระ ฯ พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร เป็นกรมสมเด็จพระเดชาดิศร พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนพิพิธโภคภูเบนทร เป็นกรมพระ ฯ พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นพิทักษเทเวศร เป็นกรมพระ ฯ พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหมื่นสวัสดิวิชัย เป็นกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิสุขวัฒนวิชัย พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์เจ้าทินกร เป็นกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นอินทรอมเรศร เป็นกรมหลวงมหิศวรินทรามเรศร พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากลาง เป็นกรมหลวงเทเวศวัชรินทร พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมแสง เป็นกรมชุนสรรพศิลปปริชา แล้วเลื่อนเป็นกรมหลวง พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวงศาสนิท เป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ามรกต เป็นกรมชุนสถิตยสถาพร พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าขัตติยา เป็นกรมหมื่นถาวรวรยศ พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้านิลรัตน์ เป็นกรมหมื่นอลงกตกิจปริชา พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณวงศ เป็นกรมหมื่นวรศักดาพิศาล พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากบิตถา เป็นกรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าปราโมทย์ เป็นกรมหมื่นวรจักธรานุภาพ พระองค์ ๑

ตั้งกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโกเมน เป็นกรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร พระองค์ ๓

ตั้งกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลัดดาวัลย์ เป็นกรมหมื่นภูมินทรภักดี พระองค์ ๓

ตั้งกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชุมสาย เป็นกรมหมื่นราชสีหวิกรม พระองค์ ๓

สถาปนาพระองค์เจ้าอิศราพงศ์ ในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ ซึ่งพระองค์เจ้าดาราวดีในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นพระมารดา เป็นเจ้าฟ้าอิศราพงศ พระองค์ ๓

เลื่อนกรมหมื่นนรานุชิต ในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นกรมขน พระองค์ ๓

เลื่อนกรมหมื่นธิเบศรบวร ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ เป็นกรมขุน พระองค์ ๓

ตั้งกรมพระองค์เจ้าฤกษ ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ ซึ่งทรงผนวชและได้เป็นพระราชาคณะมาแต่รัชชกาลที่ ๓ เป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ พระองค์ ๓

สถาปนาหม่อมเจ้ามงคล ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ เป็นพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้ามงคลเลิศ พระองค์ ๓

การเฉลิมพระยศพระบรมวงศานุวงศครั้งนี้ บางพระองค์ไม่พบสำเนาประกาศ แต่โดยมากมีสำเนาประกาศอยู่ในกรมพระอาลักษณ ดังได้คัดมาลงไว้ต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระปวเรนทราเมศวร
พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำประกาศเทวดา

ในงานพระราชพิธีบวรราชาภิเษก

สรชฺชำ สเสนำ สพนฺธุ์ นรินฺทำ
ปริตฺตานุภาโว สทา รกฺขตูติ
ผริตฺวาน เมตฺตำ สเมตฺตา ภทนฺตา
อวิกฺขิตฺตจิตฺตา ปริตฺตำ ภณนฺตุ

ภทนฺตา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าจงสำรวมจิตต์อย่าให้ฟุ้งสร้าน จงประกอบด้วยเมตตาจิตต์แผ่เมตตาพรหมวิหารไปในราชสกุลแล้วจึ่งสำแดงพระปริต ด้วยอธิษฐานจิตต์ว่าปริตฺตานุภาโว อันว่าอานุภาพพระปริตนี้ จงคุ้มครองป้องกันรักษาสมเด็จพระบรมกษัตริย์ กับทั้งไอสุริยสมบัติ และพระบรมราชวงศาเสนาพฤฒามาตย์ให้ปราศจากสรรพภยันตราย เจริญสุขสิริสวัสดิ์เป็นนิพัทธกาลนิรันดร เทอญ

สมนฺตา จกฺกวาเฬสุ อตฺราคจฺฉนฺตุ เทวตา
สทฺธมฺมำ มุนิราชสฺส สุณนฺตุ สคฺคโมกฺขทำ

สคฺเค กาเม จ รูเป คิริสิขรตเฏ จนฺตลิกฺเข วิมาเน
ทีเป รฏฺเฐ จ คาเม ตรุวนคหเณ เคหวตฺถุมฺหิ เขตฺเต
ภุมฺมา จายนฺตุ เทวา ชลถลวิสเม ยกฺขคนฺธพฺพนาคา
ติฏฺฐนฺตา สนฺติเก ยำ มุนิวรวจนำ สาธโว เม สุณนฺตุ

ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา

ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา

ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา

โภนฺโต เทวสงฺฆา ดูกรหมู่เทพยอมรนิกรและยักษกุมภัณฑ์ คันธัพพทานพนาคทั้งหลาย มีอาทิคือท้าวธตรฐราช และท้าววิรุฬหกและท้าววิรูปักษ์ และท้าวกุเวรุราช กับทั้งสมเด็จท้าววัชรินทรเทพยโกสีย์ผู้มีมหิทธิอำนาจ อันมีทิพโสตทิพจักษุอันประเสริฐ ซึ่งบังเกิดประดิษฐานอยู่ในทิพยพิมานมาศ และเทพยภูมิพฤกษอากาศฉกามาพจรโสพศพรหมพิภพ อีกองค์มหิศรวิษณุนพเคราะห์เทพยดาทวาทศราศีสฤษฎ์กับทั้งเทพยสัปดาพิศนักษัตรดารา และเทพยท้าวอันอภิบาลบำรุงรักษาพระมหานครบวรราชวัง พระที่นั่งเศวตบวรฉัตรมนทิรรัตนปราสาท จงมาสโมสรสันนิบาตในพระราชนิเวศน์มหาสถาน สมาทานเบญจางคิกศีลสดับรับรสพระสัทธรรมบรมพุทโธวาทสาสนกถา แล้วจงปรีดารับราชพลีทั้งสองประการ คืออามิสพลีกับทั้งธรรมพลีที่ทรงตกแต่งเครื่องมโหพารสักการวิธี มีต้นว่าธูปเทียนสุคนธบุบผา อันทรงบูชาพระรัตนตรัย และทรงถวายจตุปัจจัยมหาทาน บริกขารวิธีมีไตรจีวรเป็นอาทิแก่พระภิกษุสงฆ์พงศพุทธบรรพชัท ในการพระบวรชัตติยราชาภิเษกมหามงคล ทรงพระราชอุทิศทานผลแผ่ไปแก่อเนกนิกรอมรเทพยดา จงพร้อมกันอนุโมทนาในบูชาสักการทานบารมี เชิญสโมสรเปรมปรีดิ์แซ่ซ้องสาธุการ ด้วยบัดนี้พระจอมเกล้าเจ้าบรมสถานธรรมิกมหาราชาธิราช พระบาทมสเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎสมมุติเทพยพงศผู้เสด็จ

เถลิงถวัลยราชดำรงพิภพกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรา
ยุธยา จักพระราชทานพระบวรราชาภิเษก สมเด็จพระเอกอัครราช
อนุชา เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ชิ้นเสวยสิริราชมไหสวรรย์เป็น
ทุติยราชนราธิบดี ครองเขตต์ขัณฑสีมาธานินครมณฑล ทั่วทั้งไพร่
ฟ้าประชาชนจะได้พึ่งพระเดช ช่วยบริรักษสกลนคเรศให้อยู่เย็น ปราม
ปราบประชากรที่ก่อเข็ญกระทำกรรมทุจริต ประพฤติอาธรรม์ทารุณ
กิจผรุสหยาบช้า กับทั้งปวงปรปักษ์ปัจจามิตรภัยพาล ให้ราบคาบทั่ว
ทุกถิ่นสถานพระราชอาณาเขตต์ ต่างพระหฤทัยนัยเนตรพระบรมเชษฐ
ชินทร จะได้ถวายพระนามกรเกียรติปรากฏพระยศขัตติเยศ สมเด็จ
พระปวเรนทราเมศ มหิศเรศรังสรรค์ มหันตวรเดโช ไชยมโหพารคุณ
อดุลยเดช สรรพเทเวศรานุรักษ บวรจุลจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโต
สุชาตสังสุทธเคราะหณี จักรีบรมนาถ อิศรราชรามวรังกูร บรมมกุฎ
นเรนทรสูรย์โสทรานุชาธิบดินทร เสนางคนิกรินทรบวราธิเบศร. พล
พยุหเนตรนเรศรมหิทธิวรนายก สยามาทิโลกยดิลกมหาบุรุตรัตน์ ไพ
บูลยพิพัฒสรรพศิลปาคม สุนโรดมกิจโกศล สัปตปดลเศวตฉัตร สิริ
รัตโนปลักษณมหาบวรราชาภิเษกาภิษิต สรรพทศทิศวิชิตไชย อุดม
มไหศวริยมหาสวามินทร สเมกธรณินทรานุชราช บวรนาถชาติอาชา
วศรัย ศรีรัตนไตรสรณารักษ อุกฤษฐศักดิ์สกลรัษฎาธิเบนทร ปว-
เรนทรธรรมิกราชบพิตร พระบิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถวัลยราช
พระบวรราชวัง เขตต์กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรา
ยุธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมอุดมราชนิเวศน์มหาสถาน

เชิญเทพยท้าวทั้งหลายประชุมช่วยอภิบาลถวายพระพรอำนวยไชย ให้เจริญพระราชสิริสวัสดิ์วัฒนา จงไพบูลย์ด้วยพระเดชาไชเยศยศ ปรากฏทั้งสองกระษัตริย์ สรรพอมิตรในทศทิศพิ่งถึงกาลวิบัติแพ้พ่ายพินาศอีกทั้งทุกขภยันตรายโรคาพยาธิจงอันตรธาน ให้ยืนยิ่งพระชนมานทีฆายุสมสมบูรณ์ เสวยพระสุขในมไหสูรยสิริสมบัติ นิพัทธโภคาสถาวร บริบูรณ์ด้วยจตุรงคพรเป็นนิพัทธกาล โดยนัยปกาสิตสารอันอาตมพรรณนามา ฉะนี้

กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์

ทรงสถาปนาพระเกียรติยศพระบรมอัฐิสมเด็จพันวษา พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ มีประกาศดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระไตรสตาธฤกะจตุนวุติสังวัจฉระปัตยุบันกาล สุกรสังวัจฉระภัททปัทมาสกาพปักษทวาทสีดถิ สสิวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม์อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ มีพระกระมลสันดานประกอบด้วยพระกตัญญุระภุกถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมราชชนนีซึ่งทรงพระนามตามตำแหน่งพระบรมอัครราชมเหษี ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ฯ ว่าสมเด็จพระพันพรรษา ที่เสด็จสวรรคาลัยล่วงแล้วถึง ๑๕ ปี ซึ่งทรงพระเดชพระคุณเป็นอโนปไมยมโหพาร ด้วยทรงอภิบาลบำรุงรักษาพระองค์ให้ได้สุขถาวรวัฒนาเจริญวัย และมไหศวริยยศ และ

มีพระทัยประสงค์จำนงจะใคร่ให้พระบรมบวโรรสทั้งสองพระองค์ทรง พระเจริญภิยโยยิ่งกว่าพระราชวงศานุวงศทั้งปวงในภายหน้า จนถึงเวลาจวนจะสิ้นพระชนม์ก็ยังมีพระทัยอาลัยร้อนรนรำคาญวิตกถึงพระบรมบวโรรสเจ้าทั้งสองยิ่งนัก

อนึ่งก็มีพระทัยทรงพระมหากรุณาแก่พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย มิได้เลือกว่าห่างและชิดสนิทและไม่สนิท ทรงคิดมิได้ลำเอียงเที่ยงธรรมทั่วไปในพระบรมวงศานุวงศทั้งปวง จึงทรงพระราชบัญญัติให้สถาปนาเลื่อนพระนามพระอัฐิขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ สมควรที่เป็นพระนามสมเด็จพระบรมราชนนีพันปีหลวงตามโบราณราชประเพณี ด้วยหวังพระทัยจะสนองพระเดชพระคุณให้เป็นสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล

สมควรจะตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี คุมเลขข้าในกรม ปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงสังฆวิหารเป็นการกุศล ทรงอุทิศผลถวายไปเนือง ๆ ขอให้พระเกียรติคุณวิบุลยยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนานเทอญ

ให้นายมา นายเวรขอเผ้าเดิม เปนพระศรีสุริเยนทรามาตย์ เจ้ากรมขอเผ้า ถือศักดินา ๑๖๐๐ ตั้งแต่ณวัน ๒ ๑๒ ๑๐ ค่ำ ปีกุญตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

ให้นายด้วง ปลัดเวรขอเผ้าเดิม เปนหลวงบรมนาถภักดี ปลัดกรมขอเผ้า ถือศักดินา ๘๐๐ ตั้งแต่ณวัน ๒ ๑๒ ๑๐ ค่ำ ปีกุญตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลากรมหมื่นปราบปรปักษ์ (๑)

ทรงพระราชดำริว่า เจ้าฟ้าพระองค์กลาง มีบรรดาศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ อันทรงพระนามตามประกาศด้วยพระนามแห่งพระมโหทิฐปฏิมาว่า พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นบรมราชกนิษฐาอันวิเศษ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงคุ้นเคยมาช้านาน และได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยซื่อสัตย์สุจริต แต่ยังหามีพระนามจารึกลงไว้ในพระสุพรรณบัฏไม่ บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จารึกพระนามลงไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลาอิศวราธิราชรวิวงศ์ บรมพงศ์ปฏิพัทธ์ บุรุษรัตนวโรภโตสุชาติ บริษัทยนาถนรินทราธิบดี มุสิกนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นปราบปรปักษ์	จงเจริญอายุ
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นพิทักษ์พลพยุห์	
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นบันฤอักษรศาสตร์	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

พระราชทานมหาสมณุตตมาภิเษก มีสำเนาประกาศดังนี้

ศรีศยุภมัสดุ อดีตกาลพระพุทธศักราช ชไมยสหัสสสังวัจฉระไตรสตาธฤกะ จตุนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาลสุกรสังวัจฉรสาวนมาสสุกบักษ จตุรสมีดถีสุกระวาระบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถวัลยราช

---

(๑) คำประกาศเดิมอยู่ต่อกับกรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ

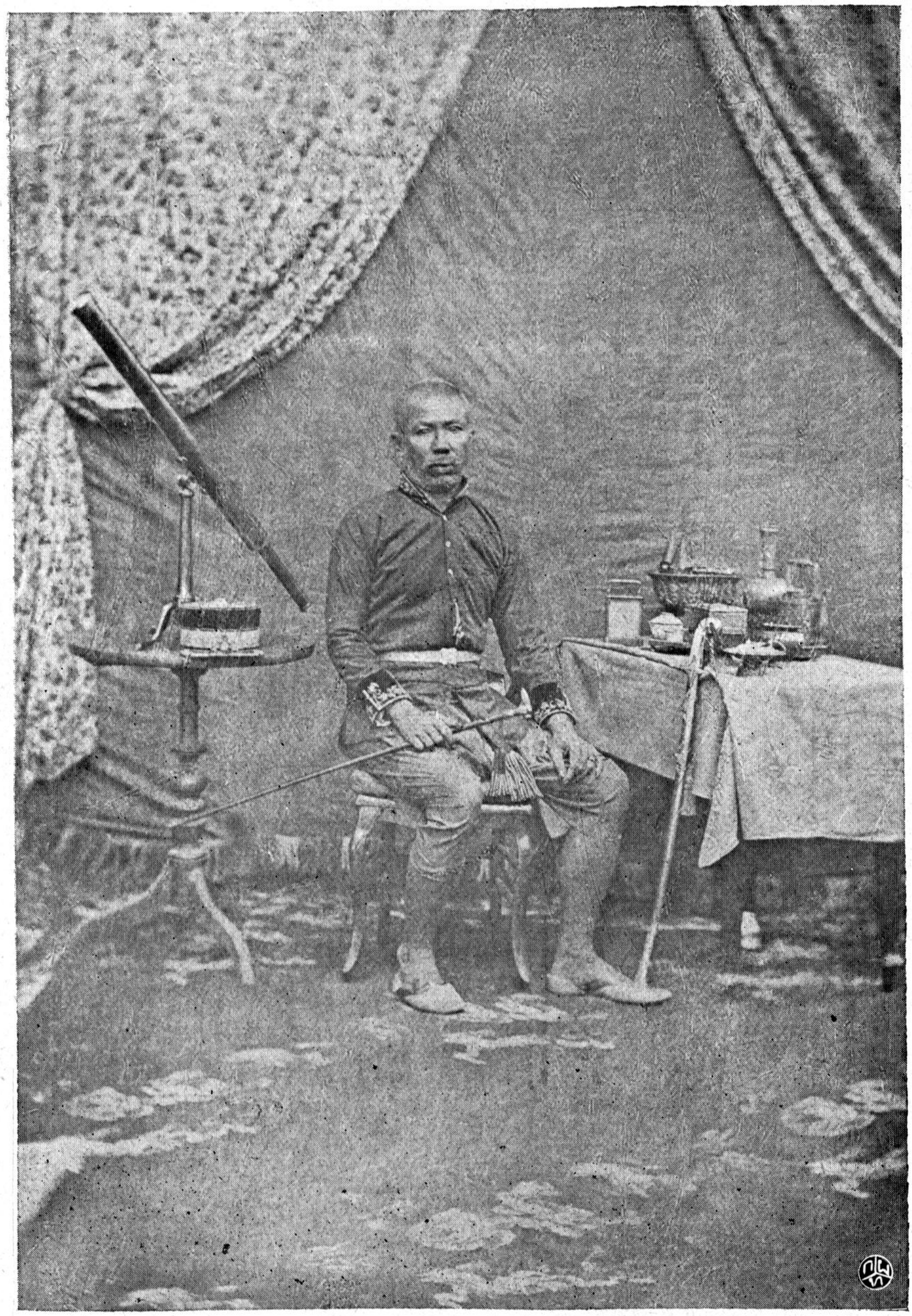

สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา (กรมหมื่นปราบปรปักษ์)

สมบัติในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยา มหาดิลก ภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน ได้ประดิษฐาน ตำรงมาเป็นมหานครอันใหญ่ เป็นที่สุขเกษมสมบูรณ์ด้วยสรรพโภไคย มไหสุริยสมบัติ เพียบพูนด้วยชนคณานิกรบรรพชัท คือบุรุษยรัตน ราชวงศานุวงศ์เสนามาตย์ราชมนตรี กระวีชาติราชปโรหิต เป็นที่ ไปมาค้าขายแห่งนานาประเทศพาณิช วิจิตรด้วยวิกัยภัณฑ์สรรพพัสดุ ล้วนวิเศษ เป็นที่รื่นเริงบรรเทิงจิตต์แห่งชาวนานาประเทศคามนิคมชนบท ปรากฏด้วยมหาชนอันเจริญชื่น ด้วยความฉลาดในหัตถกรรมต่าง ๆ และชำนาญในการช่างสรรพกิจทุกประการ เจริญชื่นด้วยหมู่นิกรโยธา ทวยหาญ เป็นประเทศที่ประดิษฐานพระบวรพุทธศาสนา ประดับด้วย เรือนพระปฏิมาอุโบสถาคารเสนาสน วิจิตรด้วยสุวรรณหิรัญมาศ เป็น ที่เจริญความเลื่อมใสแห่งมหาชน ซึ่งเป็นมาได้ดังนี้สำเร็จด้วยอำนาจ บุญบารมีพระเดชานุภาพวิริยะปรีชา วิจารณกิจแห่งสมเด็จบรมนาถ บพิตร ซึ่งทรงสถิตย์เป็นปฐม คือองค์สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า ที่ได้ทรงพระนามตามประกาศด้วยพระนามแห่งพระโหทิฐปฏิมาว่า พระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นเดิมมา ส่วนกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเล่าก็เป็น พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น และได้ทรงผนวชรับธุระ ฝ่ายพระบวรพุทธศาสนามาช้านาน ทรงพระ ปรีชาญาณฉลาดรอบรู้ในพุทธศาสนราชศาสตร์ แบบอย่างโบราณ ราชประเพณีต่าง ๆ และในทางปฏิสัณฐารปราศรัย แล้วมีพระหฤทัย โอบอ้อมอารีเป็นที่สนิทเสนหาแห่งพระบรมวงศานุวงศทั่วไป และได้

เป็นครูอาจารยครุฐานิยบุทคล แห่งราชสกูลวงศมหาชนเป็นอันมาก ควรที่เป็นประธานาธิบดีมิสสริยยศยิ่งกว่าบรรดาคณานิกรสงฆ์ ตามวาสื่อรัญวาสีปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง เมื่อบุรุษรัตนอันล้ำเลิศประเสริฐดังนี้มีอยู่ ก็มิได้ควรที่จะยกย่องพระราชาคณะองค์ใดองค์หนึ่ง แม้ถึงจะมีสติปัญญาวิทยาคุณที่มีตระกูลเป็นอย่างอื่น ให้มีอิสสริยยศฐานานุศักดิยิ่งกว่า จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหมื่นนุชิตชิโนรสเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสศรีสุคตขัตติยวงศ บรมพงศาธิบดีจักรีบรมนาถ ปฐมพันธุมหาราชวรังกูร ปรเมนทรนเรนทรย์สัมมานาภิสักกาโรดม สถานอริยสมศีลาจารพิเศษมหาวิมลมงคลธรรมเจดีย์ยุตมุตมวาทีสุวิรมนุญอดุลยคุณคณาธารมโหพารเมตยาภิธยาศรัย ไตรปิฎกกลาโกศล เบญจปดลเศวตฉัตร สิริรัตนโนปลักษณมหาสมณุตตมาภิเษกาภิษิต ปรมุกกฤษฎ์สมณศักดิธำรง มหาสงฆปรินายก พุทธสาสนดิลกโลกุดมมหาบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณ ไวยัตญาณมหากระวี พุทธาทิศรีรัตนตรัยคุณารักษ เอกอัครมหาอนาคาริยรัตน สยามาทิโลกยปฏิพัทธพุทธบริษัทยเนตร สมณคณินทราธิเบศรสกลพุทธจักโรปการกิจสฤษดิศุภการ มหาปาโมกษประธานวโรดม บรมนาถบพิตร เสด็จสถิตยณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารพระอารามหลวง กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร มหินทรอยุธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน ทฤฆายุสมสิริสวัสดิ ให้กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ ทรงตั้งพระครูอุดรคณารักษ อัครวิจารณคุณ วิบุลยญาณอนันต์

สรรพมหาสังฆนายก บีฎกธรรมรักขิต สถิตย์ณวัดพระเชตุพนวิมล มังคลารามราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง

ต่อนี้ไปได้นำฉะเพาะประกาศที่ทรงสถานปนาในปีเดียวกันมาลงไว้โดยลำดับ ที่ไม่พบประกาศก็ได้บอกหมายเหตุไว้ใต้พระนามนั้น ๆ แล้ว

กรมพระรามอิศเรศร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระไตร สตาธฤกะ จตุนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาลสุกระสังวัจฉระ สาวนมาส กาพบักษทุติยดิถี ครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า กรมขุนรามอิศเรศร์เป็นพระบรมวงศเธอผู้ใหญ่ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ควรจะเป็นที่คำนับคารวะแห่งพระวงศานุวงศ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนพระนามขึ้นตามจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ (ว่า) กรมพระรามอิศเรศรสรรพเชษฐบรมวงศ์ ปฐมพงศภูวนาถ วรราชศักดิสมมุติ วิสุทธิเกียรติคุณวิบุลยเดชบดินทร นรินทรบพิตร คชนาม เจริญพระชนมายุสม วรรณ สุข พล สิรสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นพระรามอิศเรศร์	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหลวงภูเบศรบริรักษ	ตั้งแต่
	สมุหบาญชี	เป็นขุนลักษณปรีชา	

ณวัน ๕ ๗ ๒ ๙ ค่ำ ปีกุญตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระไตร สตาธฤกะ จตุนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาล สุกรสังวัจฉระ ลาวน มาสกาพปักษ เตรสีดฤถี สสิวาระบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม์ อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า

กรมสมเด็จพระเดชาดิศร

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ยิ่ง ควรจะเป็นที่คำนับแก่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ให้เลื่อนพระนามตามจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ (ว่า) กรมสมเด็จพระเดชาดิศร เทพยนิกรบีรานุรักษบวรศักดิ์พิเศษ บรมเชษฐวราธิวงศ พงศานุพงศ์ประดิษฐา สุนทรปรีชานุภาพ ศุภกาพยปฏิภาณ สุตไพศาลอรรถธรรมศาสตร ธรรมิกนาถบพิตร นาคนาม จงเจริญพระชนมายุสม วรรณ สุข พล สิริสวัสดิ.

เจ้ากรม เป็นพระยาเดชาดิศร
ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็นพระสุนทรบริรักษ | ตั้งแต่
สมุหบาญชี เป็นหลวงพิทักษโยธา

ณวัน ๒ ๗ ๑๓ ๙ ค่ำ ปีกุญตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์

ทรงพระราชดำริว่า กรมขุนพิพิธภูเบนทร์ เป็นพระเจ้าพี่ยาเธอผู้ใหญ่ ประกอบไปด้วยปรีชารอบรู้ในพระราชกิจจานุกิจ ควรจะเป็นที่คำนับแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระนามพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุน

พิพิธภูเบนทร์ชินเป็นกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร นเรนทรสุริยวงศ อิศวรพงศพรพิพัฒนศักดิรัตนธำรง คุณาลงกฎเกียรติวิบุลย อดุลยเดชบพิตรมุสิกนาม จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล สิริสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นพระยาพิพิธโภคภูเบนทร์	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นพระภูเบนทร์พิทักษ์	ให้เจริญ
	สมุหบาญชี	เป็นหลวงบริรักษ์พลชัย	

อายุ วรรณะ สุข พละ ทำราชการณลองพระเดชพระคุณสืบไปเทอญ

กรมพระพิทักษเทเวศร

(ไม่พบประกาศ มีแต่จารึกพระสุพรรณบัฏดังนี้)

กรมพระพิทักษเทเวศร์ นเรศรราชรวิวงศ อิศวรพงศพิพัฒนศักดิอุดมอรรควรยศ วงศประนตนาถนเรนทร์ พาหเนนทรบพิตร จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ เทอญ

กรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์

(ไม่พบประกาศ)

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระ ไตรสตาธฤกะ จตุนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาล สุกรสังวัจฉระภัททบทมาส ชุษณปักษ์ ทุติยดฤถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม์ อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ

พระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์เจ้าทินกร ทรงพระปรีชารอบรู้ในราชกิจ

ต่าง ๆ ควรที่จะเป็นเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ ให้ตั้งพระนามชื่นตามจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ (ว่า) กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ครุฑนาม จงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พล สิริสวัสดิ์ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์	ตั้งแต่
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นขุนพินิตบริบาล	
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นชำนาญลิขิต	

ณวัน ๕ ๒ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีกุญ ตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศร์

กรมหมื่นอินทรอมเรศร์ เป็นพระเจ้าพี่ยาเธออันสนิทชิดใกล้พระองค์ โดยชั้นลำดับพระวงศ์ไม่มีที่ต้น และทรงคุ้นเคยประพาสเล่น และร่วมสุขทุกข์เป็นดุจเดียวกันมาแต่ยังทรงพระเยาว์อยู่ และทรงพระปรีชาในราชกิจ และมีพระวิริยภาพความเพียรทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมา ได้สำเร็จพระราชประสงค์เป็นอันมาก มีพระทัยเที่ยงธรรมซื่อสัตย์สุจริตแท้ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย มิได้มีความรังเกียจเดียดฉันท์เลย ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้เลื่อนพระนาม พระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นอินทรอมเรศร์ ขึ้นเป็นกรมหลวงมหิศวรินทรามเรศร์ เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหลวงมหิศวรินทรามเรศร์	ให้เจริญ
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นขุนวิเศษราชกิจ	
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นประสิทธิ์ราชการ	

อายุวรรณสุขะพละ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป

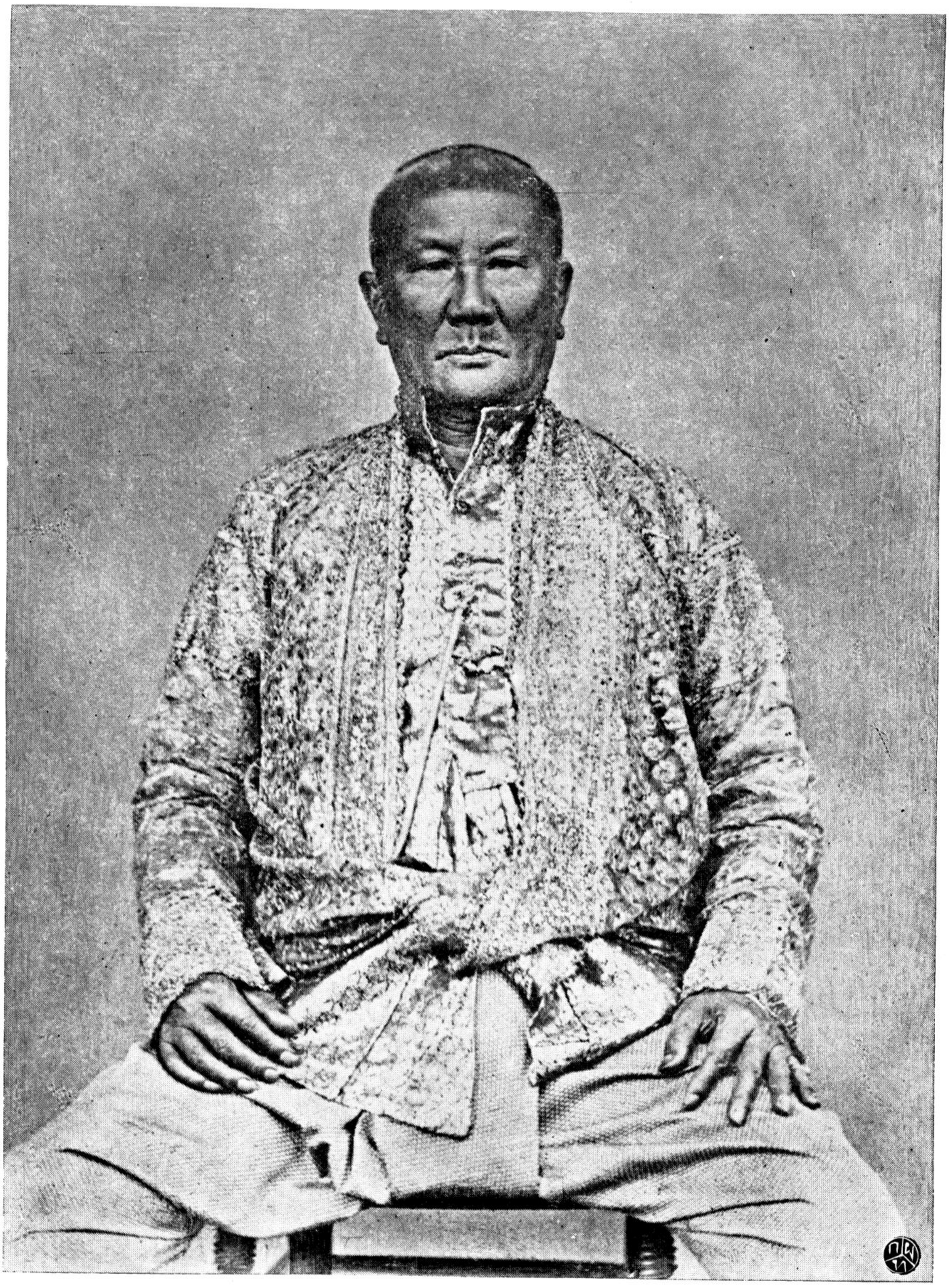

กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์

กรมหลวงเทเวศวัชรินทร

(ไม่พบประกาศ)

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระไตร สตาธฤกะ จตุนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาลสุกรสังวัจฉระอัศยุชมาส ชุษณปักษ์สัตมีดฤถีครุวาร บริเฉทกำหนด พระบาทสมเด็จพระ ปรเมนทรมหามงกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศพิธราช ธรรม์ อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า

กรมหลวงสรรพศิลปปรีชา

พระองค์เจ้าชุมแสง เป็นพระเจ้าน้องยาเธอประกอบไปด้วยพระ ปรีชารอบรู้ในแพทยศาสตร์และราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเป็นเจ้า ต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัส สั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมแสง เป็นกรมขุน สรรพศิลปปรีชา นาคนาม เจริญพระชนมายุวรรณสุขะพละศิริสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นขุนสรรพศิลปปรีชา	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นเทวาภิบาล	จงเจริญ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นวิจารณ์พลขันธ์	

อายุวรรณสุขะพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

ภายหลังโปรดเกล้า ฯ เลื่อนเป็นกรมหลวง (มีประกาศดังนี้)

มีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือ เกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรศิลปปรีชา มีความ อุส่าห์พากเพียรทำราชการสนองพระเดชพระคุณ ประกอบไปด้วยความ

ชอบเป็นอันมาก ให้เลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพศิลปปรีชา เป็นกรมหลวงสรรพศิลปปรีชา นาคนาม ให้ทรงพระเจริญพระชนมายุวรรณสุขะพละปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒน์มงคล ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบต่อไป

ให้ทรงตั้ง	เจ้ากรม	เป็นหลวงสรรพศิลปปรีชา	ให้ทำราชการ
	ปลัดกรม	เป็นขุนเทวาภิบาล	
	สมุหบาญชี	เป็นหมื่นวิจารณพลขันธ์	

สนองพระเดชพระคุณต่อไป เทอญ

กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

ทรงพระราชดำริว่า กรมหมื่นวงศาสนิท เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ อันสนิทชิดชอบพระอัชฌาสัย ประกอบไปด้วยพระปรีชาเฉลียวฉลาด ชำนิชำนาญในสรรพกิจจานุกิจทั้งปวง รู้ผิดและชอบประกอบคนดีและชั่วใช้ตามศิลปศาสตร์วิชาคุณให้ได้ราชกิจ และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยรอบคอบทั่วไป ในวิธีที่จะจัดแจงพยุหบาทยาตรากระบวนแห่แหนให้สำเร็จพระราชประสงค์ และถูกต้องตามบุราณราชประเพณีทุกสิ่งทุกประการ แล้วก็ประกอบด้วยพระวิริยภาพทรงอุสาหเอาพระทัยใส่ในพระราชวัตตานุวัตรโดยซื่อสัตย์สุจริต ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระนามพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวงศาสนิทขึ้นเป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท จงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พละ สิริสวัสดิ์ เทอญ

ให้ทรงตั้ง	เจ้ากรม	เป็นหลวงวงศาธิราชสนิท	ให้เจริญอายุ
	ปลัดกรม	เป็นขุนพินิจนิกร	
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นกำจรใจราษฎร์	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมหลวงวงษาธิราชสนิท

กรมขุนสถิตย์สถาพร

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้ามรกฎ เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ ประกอบไปด้วยวิริยภาพในพระราชกิจจานกิจทั้งปวง ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ามรกฎ ขึ้นเป็นกรมขุนสถิตย์สถาพร โสณนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นขุนสถิตย์สถาพร	จงเจริญอายุวรรณ
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นสุนทรพินิต	
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นสนิทอักษร	

สุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

๘

กรมหมื่นถาวรวรยศ

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าชัตยา เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ ประกอบไปด้วยวิริยภาพในราชกิจ และมีพระทัยรักใคร่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชัตยาขึ้นเป็นกรมหมื่นถาวรวรยศ ครุฑนามจงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นถาวรวรยศ	จงเจริญอายุวรรณ
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นกำหนดราชกิจ	
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นสิทธิอักษร	

สุขะพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระไตรสตาธฤกะ จตุนวุติสังวัจฉระปัตยุบันกาล สุกรสังวัจฉระกติกมาสกาฬปักษ์จตุตถมีตถิพุทธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ ฯ ฉ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม์อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า

กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา

พระองค์เจ้านิลรัตน์ เป็นพระเจ้าน้องยาเธอประกอบด้วยวัยวุฒิปรีชา รอบรู้ในราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์นิลรัตน์ ขึ้นเป็นกรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชาพยัคฆนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละ สิริสวัสดิ์ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นอลงกฎกิจปรีชา	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นรจนาทิโกศล	จงเจริญ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นสกลพยุหรักษ์	

ชนมายุวรรณสุขพละ สิริสวัสดิ์ เทอญ

กรมหมื่นวรศักดาพิศาล

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าอรุณวงศ์ เป็นพระเจ้าน้องยาเธอประกอบไปด้วยวิริยาธิคุณ มิได้เกียจคร้านในราชกิจจานุกิจ ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณวงศ์ เป็นกรมหมื่นวรศักดาพิศาลนาคนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์

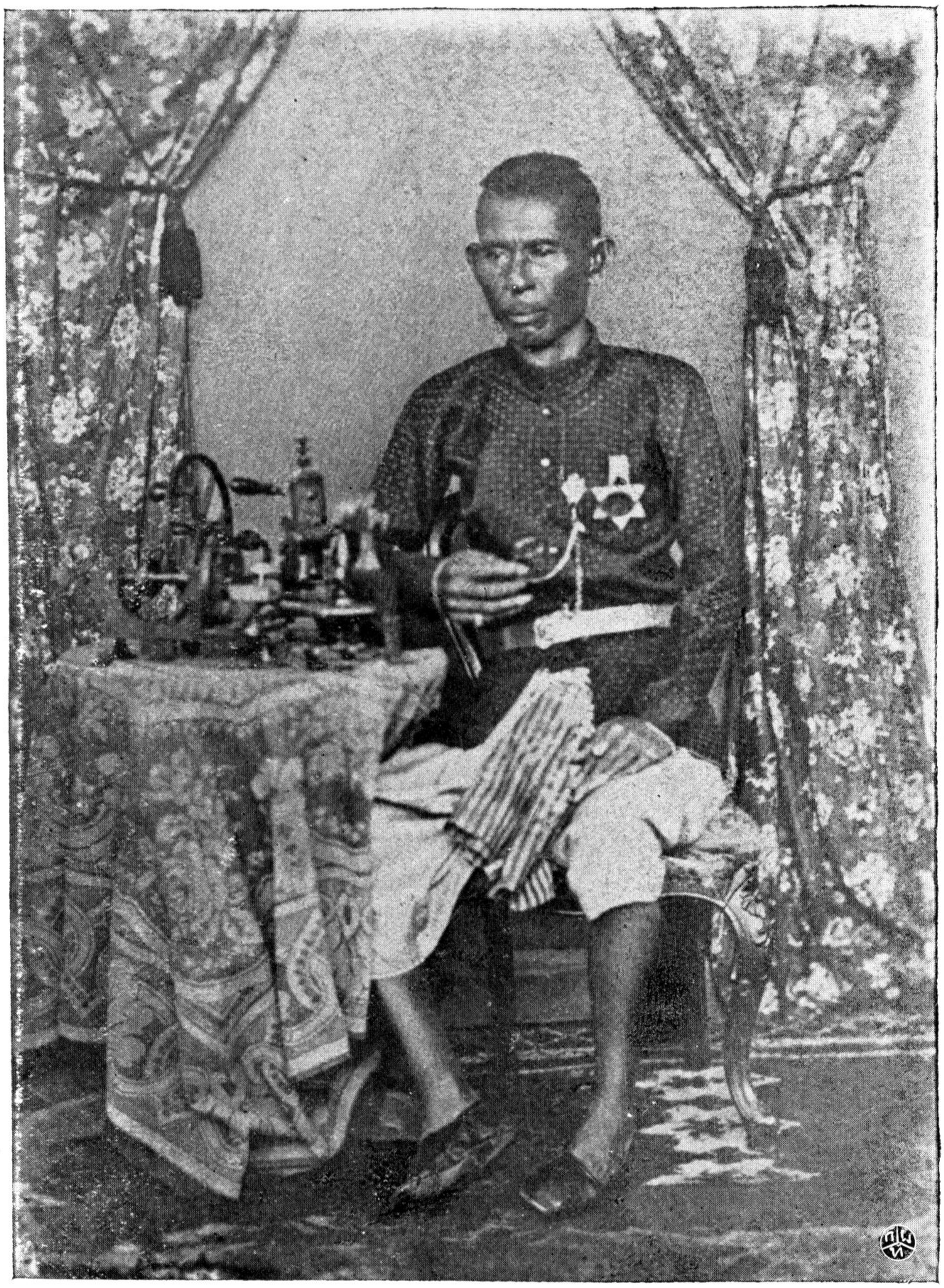

กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา

กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นวรศักดาพิศาล	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นชำนาญราชกิจ	จงเจริญชนมายุ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นวินิจพลชันธ์	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราชอดีตกาล ชไมยสหัสสังวัจฉระไตรสตาธฤกะจตุนวุติสังวัจฉระบัตยุบันกาล สุกรสังวัจฉรกติกมาสกาพปักษ์จตุตถมีดฤกษ์พุธวาร ปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม์ อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า

กรมหมื่นภูบาลบรรกษ

พระองค์เจ้ากบีตถา เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ อันสนิทชิดใช้ใกล้พระองค์มาช้านาน และทรงพระอุส่าห์มิได้เกียจคร้านในราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากบีตถาขึ้นเป็นกรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นภูบาลบรักษ์	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นประจักษ์ราชกิจ	จงเจริญชนมายุ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นลิขิตวิจารณ์	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมหมื่นวรจักร์ธรานุภาพ

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าปราโมทย์ เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ อันสนิทชิดใช้ใกล้พระองค์มาช้านาน และได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณแต่ยังทรงพระเยาว์มาจนบัดนี้ และทรงพระอุส่าห์มิได้เกี่ยจคร้านในราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าปราโมทย์ เป็นกรมหมื่นวรจักร์ธรานุภาพ จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นวรจักร์ธรานุภาพ	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นปราบไพรี	จงเจริญอายุ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นศรีพยุหรักษ์	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าโกเมน เป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอผู้ใหญ่ ประกอบไปด้วยพระปรีชาฉลาดรอบรู้ในราชกิจ ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโกเมน เป็นกรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ อัชนาม เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นเชษฐาธิเบนทร์	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นเจนกิจการ	เจริญอายุ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นประมาณพลนิกร	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ

กรมหมื่นเชฎฐาธิเบนทร์

กรมหมื่นภูมินทรภักดี

กรมหมื่นราชสีหวิกรม

กรมหมื่นภูมินทรภักดี

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าลัดดาวัลย์ เปนพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ ประกอบด้วยวัยวุฒิวิริยาธิคุณรอบรู้ในพระราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเปนเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลัดดาวัลย์ ขึ้นเปนกรมหมื่นภูมินทรภักดี โสณนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดี

	เจ้ากรม	เปนหมื่นภูมินทรภักดี	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เปนหมื่นศรีพลเสพย์	จงเจริญชนมายุ
	สมุห์บาญชี	เปนหมื่นเทพพลานุรักษ์	

วรรณสุขพละ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมหมื่นราชสีหวิกรม

ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าชุมสาย เปนพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ ประกอบด้วยปรีชารอบรู้ในราชกิจจานุกิจมิได้เกียจคร้าน ควรจะเปนเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชุมสาย ขึ้นเปนกรมหมื่นราชสีหวิกรม โสณนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ

	เจ้ากรม	เปนหมื่นราชสีหวิกรม	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เปนหมื่นภิรมย์รณฤทธิ์	ให้เจริญชนมายุ
	สมุห์บาญชี	เปนหมื่นวิชิตพลขันธ์	

วรรณสุขพละ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ (๑)

เจ้าฟ้าอิศราพงศ์

คำประกาศ

พระองค์เจ้าอิศราพงศ์ เป็นพระวรวงศ์เธออันวิเศษ ประกอบด้วยพระวิริยาธิคุณ ควรจะเป็นเจ้าฟ้าได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระวรวงศ์เธอ ชั้น ๒ พระองค์เจ้าอิศราพงศ์ เป็นเจ้าฟ้าอิศราพงศ์ เกวลวงศวิสุทธิ สุรสีหุตมศักดิ์ อภิลักษณ์ปวโรภยชาติ บริษัทยนาถนราธิบดี เจริญพระชนมายุ พรรณสุขพละสิริสวัสดิ์

แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ทรงตั้งเจ้ากรมปลัดกรม สมุหบาญชี ตามอย่างเจ้าฟ้าในพระบวรราชวัง ตามพระราชกำหนดกฎหมายเทอญ

กรมขุนนรานุชิต

กรมขุนธิเบศบวร

(๒ พระองค์นี้ไม่มีสำเนาประกาศเหลืออยู่)

กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธ์

พระองค์เจ้าฤกษ์เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอผู้ใหญ่ ประกอบไปด้วยศีลาธิคุณวิบุลยปรีชา รอบรู้ในพุทธศาสน์เทพางคศาสตร์ศิลปาคมสมควรจะเป็นที่สักการบูชาแก่นา ๆ บรรพชัท จึงมีพระบรมราชโองการมานพระ

---

(๑) กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร กรมหมื่นภูมินทรภักดี และกรมหมื่นราชสีหวิกรม ๓ พระองค์นี้ จะทรงตั้งในปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ หรือในปีต่อมาไม่แน่ ด้วยจดหมายเหตุอาลักษณที่มีอยู่ไม่ปรากฏวันเดือนปี

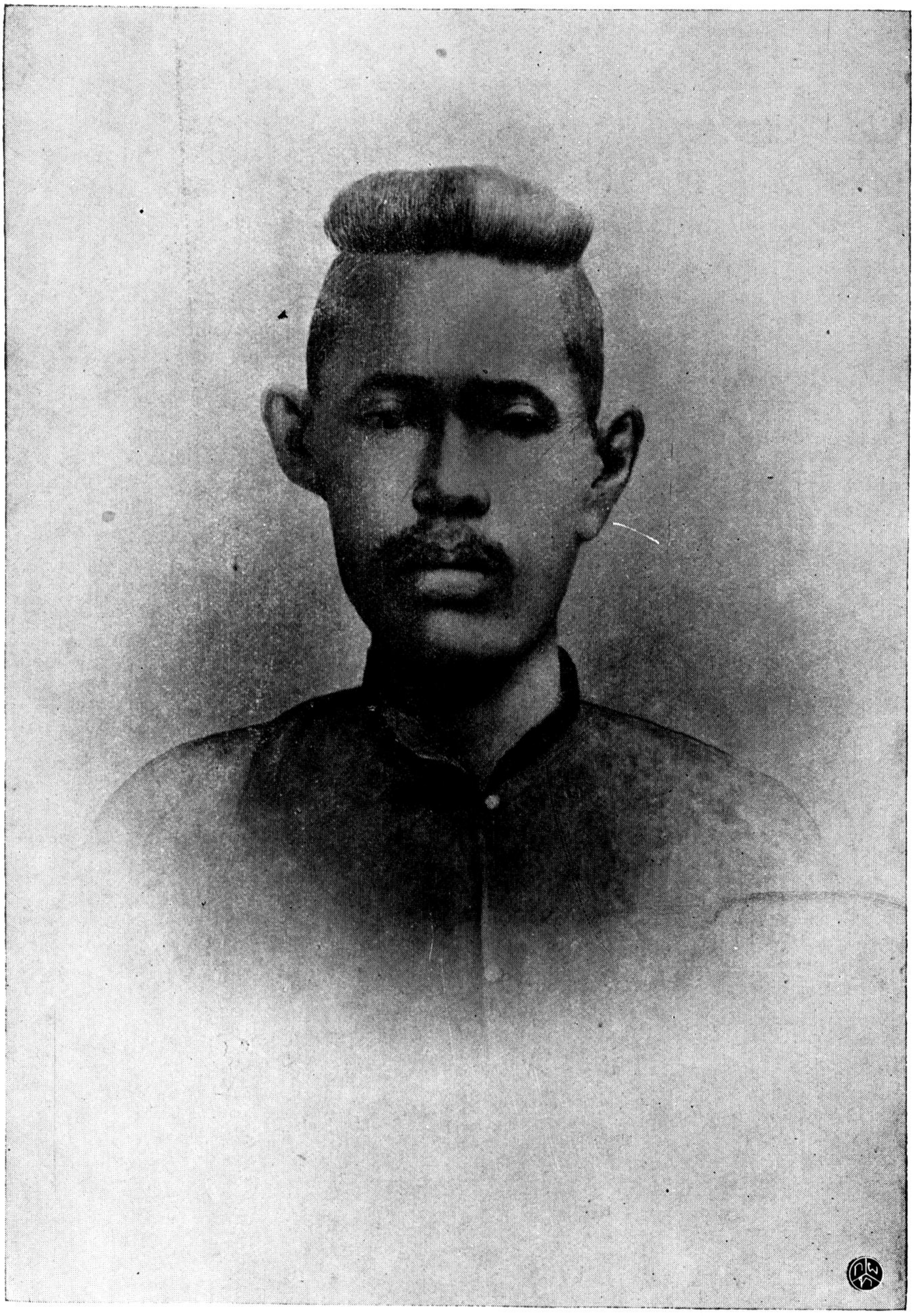

เจ้าฟ้าอิศราพงษ์

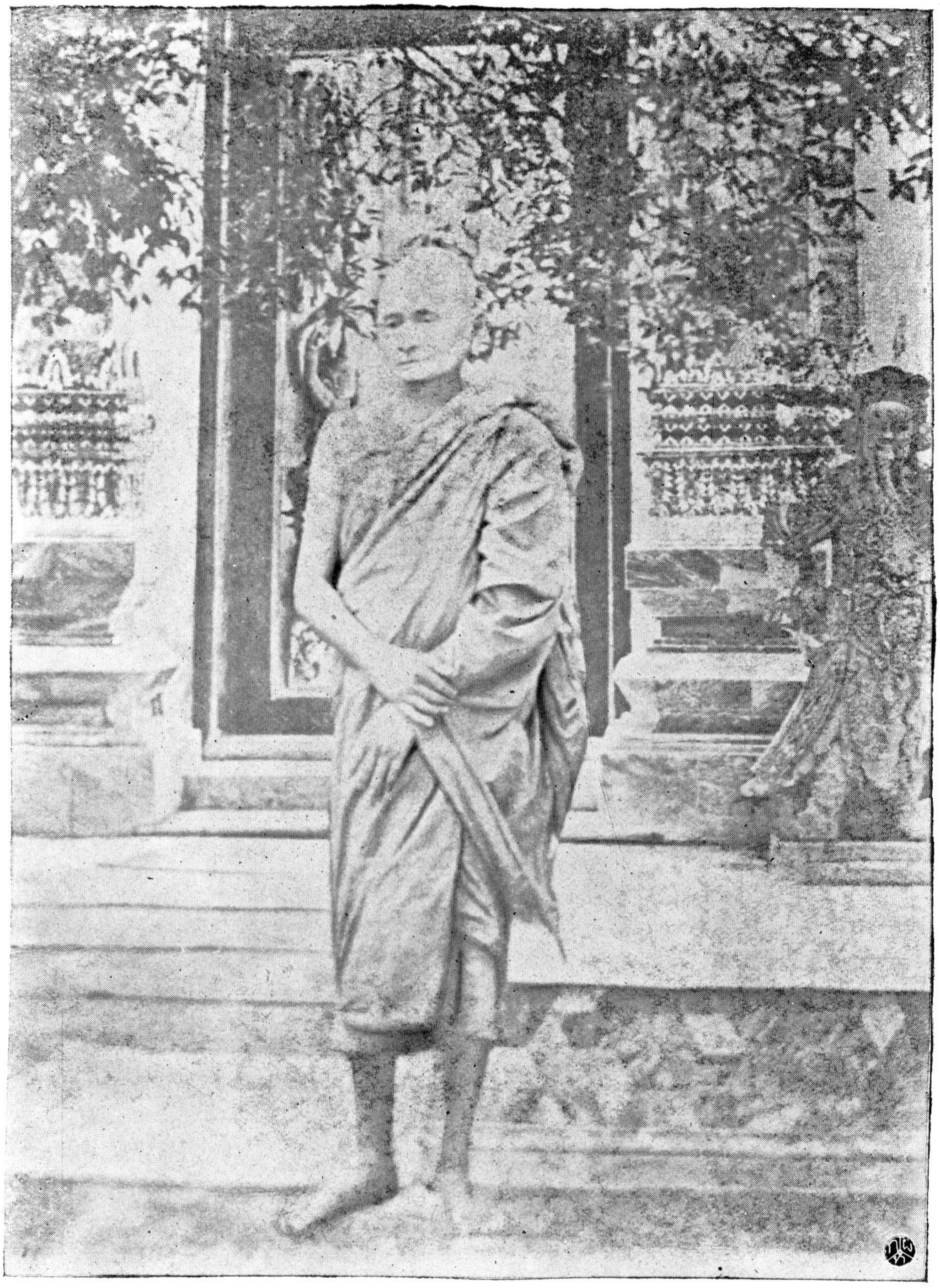

กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์

บัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าวรวงศ์เธอชั้นหนึ่ง พระองค์เจ้าฤกษ์ เป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ บีย์พรหมจรรย์ธรรมวรยุตปฏิบัติสุทธคณะนายก พุทธศาสนิดลกบวรัยบรรพชิต สรรพธรรมิกกิจโกศลสุวิมลปรีชา ปัญญาอรรคมหาสมณุดม บรมบพิตรเสด็จสถิตย์ณวัดบวรนิเวศราชวรารามวิหารพระอารามหลวง จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละ สิริสวัสดิ์จิรสถิติกาลในพระบวรพุทธศาสนา และทรงอิสริยยศเป็นปธานาธิบดีในธรรมยุติกนิกายิกสังฆมัธยม บวรนิเวศาทิคณะ เทอญ

ให้ทรงตั้งถานานุกรม ๙ องค์ คือพระครูมหานุนายก ธรรมยุติดิลกโลกยประสาทานุบาล มหาเถรานุฐานกิจการี คณาธิบดีศรีรัตนสรณคมกาจารย์ พระครูปลัดขวา ๑ พระครูจุพานุนายกตรีปิฎกธรานุรักษ์ คณะสรรพกิจพิทักษ์ธุรวาหนกิจการี คณะศีลวิโสธกาจารย์ พระครูปลัดซ้าย ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูอเนกสาวัน ๑ พระครูอนันตประกาศ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระครูสังฆบริบาล ๑ ให้เจริญอายุวรรณสุขพละในพระพุทธศาสนา เทอญ

พระองค์เจ้ามงคลเลิศ

คำประกาศ

หม่อมเจ้ามงคล เป็นหม่อมเจ้าในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์นั้น เป็นพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ในพระบรมโกศ ประกอบด้วยพระปรีชาวิริยาธิคุณ มิได้เกียจคร้านในราชกิจ สมควรจะเป็นพระองค์เจ้าได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถา

ปนาหม่อมเจ้ามงคล เปนพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้ามงคลเลิศสิงหนาม เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์ ตั้งพระทัยทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๕ ทรงสถาปนาหม่อมเจ้าชั้นเป็นพระองค์เจ้า ๓ พระองค์ คือ

หม่อมเจ้าหญิงรำเพย ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ เป็นพระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ (คือสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี) พระองค์ ๑

หม่อมเจ้าหญิงนฤมล ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร เป็นพระองค์เจ้าหญิงนฤมลมณีรัตน์ พระองค์ ๑

หม่อมเจ้าชิด ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระพิพิธโภคภเบนทร์ เป็นพระองค์เจ้าชิดเชื้อพงศ์ พระองค์ ๑

พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ อดีตกาลพระพุทธศักราช ชไมยสหัสสังวัจฉระ ไตรสตาธฤกปัญจนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาลมุสิกสังวัจฉระ บุศยมาสกาพปักษ์ทวาทสีดิถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จฯ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ประกาศว่า แต่ก่อนนี้ได้ทรงพระราชดำริว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้เป็นพระบรมราชโอรสผู้ใหญ่ ได้เป็นกรมพระราชวังบวร ฯลฯ มาแต่ก่อนสามปีแล้วได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติต่อมา ทรงตั้งสมเด็จพระบรมราชอนุชาธิบดี

พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์

เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ ล ฯ และมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงตั้งกรมหมื่นศักดิพลเสพย์ ซึ่งเป็น
พระเจ้าลูกเธอ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ให้
เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ อีก เพราะฉะนั้นพระเจ้าหลานเธอในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ซึ่งเป็น
พระราชโอรสพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
และพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ทั้งสองพระองค์เป็นพวกเดียวกัน
ก็ได้เป็นพระองค์เจ้าเป็นอันมาก มีอยู่หลายพระองค์จนกาลบัดนี้ มาเมื่อ
ครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นพระราชโอรสผู้ใหญ่ ได้เสด็จ
เถลิงถวัลยราชสมบัติต่อมา ก็ได้มีพระเจ้าหลานเธอ ในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในได้เป็น
พระองค์เจ้าเป็นอันมากเหมือนกัน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระราชวงศานุวงศและข้าราชการทั้งปวง
พร้อมใจกันถวายสิริราชสมบัติ แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงเถลิงถวัลยราชสมบัติ
ครอบครองในพระบรมมหาราชวัง และพระบวรราชวังตามตำแหน่งซึ่ง
สมควรแก่พระบารมี แต่เดิมทีนั้นพระราชโอรสและพระราชธิดา ใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ในแผ่นดินบัดยุบันนี้ ที่
เป็นหม่อมเจ้าตามเสด็จมาแต่เดิมก็ดี ซึ่งจะมีต่อไปก็ดี ก็ได้เป็นและจักได้

เป็นพระองค์เจ้าตามพระบารมีหลายพระองค์ เป็นพระเจ้าหลานเธอใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นครั้งนี้พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระกตัญญูระฦกถึงพระเดชพระ
คุณสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
อยู่เป็นนิจนิรันดร์ จึงทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าหลานเธอใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก หาได้เป็น
พระองค์เจ้าไม่ มีแต่พระเจ้าหลานเธอ คือพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี
เป็นพระองค์เจ้าแต่พระองค์เดียว เพราะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาไว้แต่ก่อน ด้วยชะรอยจะทรงพระราชวิตกกลัว
จะไม่มีพระองคเจ้าหลานเธอ เป็นพระองค์เจ้าในภายหน้าต่อไปเลย
เพราะฉะนั้นมาเมื่อณวัน ๖ ๗ ๒ ค่ำ ปีกุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๓ นั้น จึง
ได้ทรงประพฤติบรมราชานุวัตรตามสนองพระเดชพระคุณ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาหม่อมเจ้ามงคล ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอ
ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้า ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้
เป็นพระองค์เจ้ามงคลเลิศพระองค์หนึ่งแล้ว บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า
พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดีซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาไว้ และพระบรมวงศานุวงศผู้ใหญ่และ
เสนาบดีได้ทำเรื่องราวกราบบังคมทูลถวาย ให้เป็นสมเด็จพระนางนาฏ
บรมอัครราชเทวีครั้งนั้น ก็เสด็จสวรรคตเสียแล้ว พระเจ้าหลานเธอ
ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เป็นฝ่ายในยังหามีพระองค์ใด
เป็นพระองค์เจ้า สมควรแก่พระเกียรติยศแผ่นดินต่อไปไม่ ครั้งนี้หม่อม

เจ้ารำเพยก็เป็นพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ฝ่ายใน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ควรจะให้เป็นพระองค์เจ้าฝ่ายในไว้พระองค์หนึ่ง จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑรสรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้ารำเพยซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ฝ่ายใน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นพระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ วรรคอายุ เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิรสวัสดิ์ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบต่อไป เทอญ

พระองค์เจ้าหญิงนฤมลมณีรัตน

คำประกาศ

ศกมัสด อดีตกาลพระพุทธศักราช ชไมยสหัสสังวัจฉระไตร สภาธฤกษัญจนวุติสังวัจฉระปัศยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระผคุณมาสกาพ ปักษทสมีดิถีสุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ประกาศว่า แต่ก่อนนี้ได้ทรงพระราชดำริว่า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้เป็นพระบรมราชโอรสผู้ใหญ่ ได้เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ มาแต่ก่อนสามปีแล้ว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติต่อมา ทรงตั้งสมเด็จพระบรมราชอนุชาธิบดี เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ และมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงตั้งกรมหมื่นศักดิพลเสพย์ ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกยาเธอในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ให้เป็นกรมพระราชวังบวรฯ เพราะฉะนั้นพระเจ้าหลานเธอในแผ่นดินพระบาท

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในซึ่งเป็นพระราชโอรส
และพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระเจ้า
อยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ทั้งสองพระองค์ เป็นสามภาคด้วยกันก็ได้
เป็นพระองค์เจ้าเป็นอันมาก มีอยู่หลายพระองค์จนกาลบัดนี้ มาเมื่อ
ครั้งสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นพระราชโอรสผู้ใหญ่ได้เสด็จเถลิงถวัลย
ราชสมบัติต่อมา ก็ได้มีพระเจ้าหลานเธอ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในได้เป็นพระองค์เจ้าเป็นอันมาก
เหมือนกัน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว
พระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งปวง พร้อมใจกันถวายสิริราชสมบัติ
แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้ง
สองพระองค์ ได้ทรงเถลิงถวัลยราชสมบัติครอบครองในพระบรมมหาราชวัง
และพระราชวังบวรตามตำแหน่งซึ่งสมควรแก่พระบารมี แต่เดิมนั้น
พระราชโอรสและพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง
สองพระองค์ในแผ่นดินปัตยุบันนี้ ที่เป็นหม่อมเจ้าตามเสด็จมาแต่เดิม
ก็ดี ซึ่งจะมีต่อไปก็ดี ก็ได้เป็นและจักได้เป็นพระองค์เจ้า ตามพระ
บารมีหลายพระองค์ เป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ยังทรงพระกตัญญูระลึกถึงพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรม
เชษฐาธิราชพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เป็นนิจนิรันดร จึงทรง
พระราชดำริว่า พระเจ้าหลานเธอในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่ง

เกล้าเจ้าอยู่หัวมีเป็นอันมาก หาได้เป็นพระองค์เจ้าไม่ มีแต่พระเจ้าหลานเธอ คือพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดีเป็นพระองค์เจ้าแต่พระองค์เดียว เพราะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาไว้แต่ก่อน ด้วยชะรอยจะทรงพระราชวิตก กลัวจะไม่มีพระเจ้าหลานเธอเป็นพระองค์เจ้าในภายหน้าต่อไปเลย เพราะฉะนั้นจึงได้ โปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาแต่งตั้งหม่อมเจ้ามงคล ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ข้างหน้า และหม่อมเจ้ารำเพยซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ข้างใน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ได้เลื่อนที่เป็นพระองค์เจ้า มีพระนามเพิ่มเติมจารึกในแผ่นพระสุพรรณบัฏว่า พระองค์เจ้ามงคลเลิศ และพระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ แล้วได้พระราชทานการมงคลสถาปนาพระนามตามพระเกียรติยศ และพระราชทานเครื่องยศบรรดาศักดิ์และมาสสัมพัจฉรพัสตร สมควรตามอย่างพระองค์เจ้าในราชสมภาพนั้นแล้วทุกประการ เป็นอันฉลองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระบรมเชษฐาธิราชอันประเสริฐได้ดำรงแผ่นดินมานานถึง ๒๗ ปี แล้วเสด็จสวรรคตล่วงไปนั้น และบัดนี้ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร เป็นพระเจ้าพี่ยาเธอผู้ใหญ่กว่าพระองค์อื่น ควรเป็นที่เคารพรักใคร่นับนอบน้อมดุจดังสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมควรแก่กาลบัดยุบันนี้ และทรงพระเมตตาปราณีอารีรักพระญาติพระวงศานุวงศ์มีพระทัยจำนงจงรักโดยยิ่งวิเศษในพระเดชพระคุณคุ้นเคยสนิทมากกว่าพระองค์อื่น สืบกาลนานมาแล้วแต่หลัง และเจ้าในกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน

มีน้อยพระองค์กว่าในกรมอื่น เพราะฉะนั้นครั้งนมพระบรมราชกตัญญู
กตเวทิตาคุณอดุลยวิเศษ ฉะเพาะพระเดชพระคุณของพระเจ้าพี่ยาเธอ
กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้านฤมล ซึ่งเป็น
พระธิดาพระองค์ใหญ่ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร
เป็นพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จะมีที่เป็นผู้ใหญ่กว่าก็แต่พระองค์เจ้าดวงเดือน ซึ่งเป็นพระราชธิดาใน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งเดียว อนึ่งหม่อมเจ้านฤมล
ก็ได้ฉลองพระเดชพระคุณในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร
ด้วยขวนขวายในงานการต่าง ๆ เป็นอันมาก สมควรที่จะเป็นพระองค์เจ้า
ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้
สถาปนาหม่อมเจ้านฤมล ซึ่งเป็นพระธิดาผู้ใหญ่ในพระเจ้าพี่ยาเธอ
กรมสมเด็จพระเดชาดิศรเป็นพระองค์เจ้า ให้มีอิสริยยศบรรดาศักดิ์
เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน และเติมอักษรพระนามว่า พระองค์เจ้านฤมล
มณีรัตน วรรคเดช ให้เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละสิริสวัสดิ์ ฉลอง
พระเดชพระคุณในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศรสืบไปดังแต่
ก่อน ด้วยทรงประพฤติดังนี้ ก็เป็นอันฉลองพระเดชพระคุณ ในพระเจ้า
พี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศรอย่างหนึ่ง ขอให้พระเกียรติคุณอดุลย
วรยศปรากฏตั้งอยู่สืนกาลนาน เทอญ

พระองค์เจ้าชิดเชื้อพงศ์

คำประกาศ

ทรงพระราชดำริเห็นว่าหม่อมเจ้าชิด ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระ
พิพิธโภคภูเบนทร์ เป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ

หล้านภาลัย เป็นพระโอรสผู้ใหญ่ ได้ช่วยราชการในกรมให้สำเร็จโดยมาก และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว หม่อมเจ้าชิดก็ได้รับราชการสวามิภักดิ์ทูลละอองธุลีพระบาทมิได้เกียจคร้าน และมีวิริยปรีชาความฉลาด ควรจะเป็นพระองค์เจ้าได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าชิดเป็นพระองค์เจ้า เติมอักษรพระนามว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชิดเชื้อพงศ์ สิงหนาม เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณสิริสวัสดิ์ ให้มีอิสริยยศบรรดาศักดิ์เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชิดเชื้อพงศ์ จงได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณสืบต่อไป ขอให้พระเกียรติคุณวิบุลยยศปรากฏตั้งอยู่สืบกาลนาน เทอญ

ถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๓๙๖ โปรด ฯ ให้ตั้งกรมและตั้งพระองค์เจ้ารวม ๕ พระองค์ คือ

ตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้านพวงศ์ เป็นกรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส พระองค์ ๑

ตั้งหม่อมเจ้าพยอม ในพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าพ้วกรมหลวงพิทักษมนตรี เป็นกรมหมื่นมนตรีรักษา พระองค์ ๑

ตั้งหม่อมเจ้าชอุ่ม ในพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าพ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ เป็นกรมหมื่นเทวานุรักษ พระองค์ ๑

ตั้งหม่อมเจ้ามหาหงส์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสุรินทรรักษ เป็นพระองค์เจ้ามหาหงส์โสภาคย์ พระองค์ ๑

ตั้งหม่อมเจ้าจิตราภรณ์ ในพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส เป็นพระองค์เจ้า พระองค์ ๑

กรมหมื่นมเหศวรศิววิราส

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๓๙๖ พรรษา บัตยุบันกาลพฤษภสังวัจฉระอาสยุชมาส สุกรปักษ์ เอกาทศีดิถีครุวาร ปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ ฯ ถ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระราชประเพณีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบ ๆ มา ถ้ามีพระโอรสผู้ใหญ่ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชาสมควรไว้วางพระราชหฤทัย ให้ว่าราชกิจจานุกิจบางอันที่สมควรแล้วก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานอิสริยยศปริวารยศโดยสมควรตั้งไว้ในถานาศักดิ์เป็นเจ้าต่างกรม มีเจ้ากรมปลัดกรม สมุหบาญชีมีบรรดาศักดิ์ ช่วยพระองค์เจ้าทำราชการสนองพระเดชพระคุณในแผ่นดิน รักษาพระเกียรติยศปรากฏพระนามว่า พระเจ้าลูกยาเธอกรมนั้นกรมนี้เป็นแบบอย่างมา เพราะฉะนั้น บัดนี้พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้านพวงศ์วรองค์เอกอรรคมหามกุฎ ปรมุตมราโชรส เป็นพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่อันประเสริฐ ทรงพระสติปัญญาวิริยาธิคุณ สมควรจะเป็นเจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จะได้เป็นที่คำนับและรับช่วยกิจธุระต่าง ๆ แห่งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์น้อย ๆ ลงมา และพระเจ้าหลานเธอทั้งปวง จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้านพวงศ์ วรองค์เอกอรรคมหา

กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ

มฺฎปรมุตมราโชรส เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามกรมว่ากรมหมื่น
มเหศวรศิววิลาส มุสิกนาม ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุวรรณสุขพละ
ปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒมงคล เกียรติยศอิศริยศักดิ์เดชานุภาพทุก
ประการ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณ บังคับบัญชาราชการในกรม
ล้อมพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง และกำกับตำรวจภูธร ขอให้
พระเกียรติคุณวิบุลยยศ ปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

ให้ทรงตั้ง เจ้ากรม เป็นหมื่นมเหศวรศิววิลาส
ปลัดกรม เป็นหมื่นราชดนยานุรักษ์
สมุหบาญชี เป็นหมื่นประจักษ์พลประมาณ
ให้ทำราชการ

สนองพระเดชพระคุณ โดยผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

กรมหมื่นมนตรีรักษา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๓๙๖
พรรษา บัดยุบันกาลพฤษภสังวัจฉระอาสยุชมาสกาพบักษ์สัตตมีดิถี
สสิวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ
ฯ ล ฯพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าพยอม
เป็นหม่อมเจ้าผู้ใหญ่ ในสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
พิทักษมนตรี ฯ เป็นพระโอรสในสมเด็จพระบรมราชมาตามหยิกา กรม
สมเด็จพระศรีสุดารักษ์ และเป็นพระกนิษฐาธิบดีอันสนิทในกรมสมเด็จ
พระศรีสุริเยนทรามาตย์บรมราชชนนีด้วย และสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ

เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี ได้มีพระเดชพระคุณเป็นอุปการ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ยังทรงพระเยาว์มา ด้วยอาการที่ควรนับว่าเป็นคุณต่าง ๆ บัดนี้ทรงระลึกถึงพระเดชพระคุณเป็นอันมาก ยังหาทรงลืมไม่ หม่อมเจ้าพยอมก็ทรงพระสติปัญญาเป็นช่างชาญฉลาดในกิจการงานต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงใช้สอยในการช่างทำสิ่งของต่าง ๆ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฉลองพระเดชพระคุณมา ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงพระราชทานเครื่องยศและเบี้ยหวัดเงินเดือนเหมือนพระองค์เจ้า แต่ยังหาได้เลื่อนเป็นเจ้าต่างกรมไม่ ครั้งนี้หม่อมเจ้าพยอมก็มีชนมายุเป็นผู้ใหญ่ควรเป็นที่เคารพ และปกครองรักษาเป็นที่พึ่งแก่หม่อมเจ้า ในสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรีทุกองค์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าพยอมเป็นพระวงศ์เธอ กรมหมื่นมนตรีรักษา มุสิกนาม เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณสิริสวัสดิ์ ให้มีอิสริยยศโดยสมควรถานานุศักดิ์ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณให้เป็นอันเชิดชูเกียรติยศ ในสมเด็จพระบรมราชมาตามหยักี กรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ และกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์บรมราชชนนี และสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี ให้ปรากฏไปในภายหน้า

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นมนตรีรักษา
และทรงพระกรุณาให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นพันปรีชาชาญรณ
	สมุหบาญชี	เป็นพันสกลสังกัด

ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบต่อไป เทอญ

กรมหมื่นเทวานุรักษ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๓๙๖ พรรษา ปัตยุบันกาลพฤษภสังวัจฉระอาสยุชมาสกาพปักษ์ ฉัฐมีดิถีวิวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าชอุ่ม เป็นหม่อมเจ้าผู้ใหญ่ในสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ เป็นพระโอรสในสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกี กรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ และเป็นพระกนิษฐาธิบดีอันสนิท ในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์บรมราชชนนีด้วย และสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ได้มีพระเดชพระคุณเป็นอุปการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ยังทรงพระเยาว์มา ด้วยอาการที่ควรนับว่าเป็นคุณต่าง ๆ บัดนี้ทรงระฦกถึงพระเดชพระคุณเป็นอันมาก ยังหาทรงลืมไม่ หม่อมเจ้าชอุ่มก็ได้มีพระอุสาหะตามเสด็จ สมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ เข้ามาเฝ้าในพระบรมมหาราชวังเป็นนิตย์ แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับพระราชทานเครื่องยศเบี้ยหวัดเงินเดือนคล้ายกันกับพระองค์เจ้า แต่ยังหาได้เลื่อนเป็นเจ้าต่างกรมมีพระนามปรากฏไม่ ครั้นหม่อมเจ้าชอุ่มก็มีชนมายุเป็นผู้ใหญ่ ควรเป็นที่เคารพและปกครองรักษาเป็นที่พึ่งแก่หม่อมเจ้า ในสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ทุกองค์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในได้ จึงมีพระบรม

ราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าชอุ่มเป็นพระวงศ์เธอ กรมหมื่นเทวานุรักษ์ นาคนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณสิริสวัสดิ์ ให้มีอิสริยยศโดยสมควรถานานุศักดิ์ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณให้เป็นอันเชิดชูเกียรติยศ ในสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกี กรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ และกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์บรมราชชนนี และสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ให้ปรากฏไปภายหน้า

และทรงพระกรุณาให้ทรงตั้ง	เจ้ากรม	เป็นหมื่นเทวานุรักษ์	ทำ
	ปลัดกรม	เป็นพันศักดิสุรพล	
	สมุหบาญชี	เป็นพันชนสโมสร	

ราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

พระองค์เจ้ามหาหงส์โสภาคย์

คำประกาศ

สิริสุภมัสดุ อดีตกาลพระพุทธศักราช ชไมยสหัสสังวัจฉระไตรสตาธฤกฉนวุติสังวัจฉระ ปัตยุบันกาลอุสภสังวัจฉระโปฐปทมาสกาพปักษ์นวมีดิถีศศิวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ประกาศว่า แต่ก่อนนี้ได้ทรงพระราชดำริว่า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้เป็นพระบรมราชโอรสผู้ใหญ่ได้เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ มาแต่ก่อนสามปีแล้ว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติต่อมา

ทรงตั้งสมเด็จพระบรมราชอนุชาธิบดีเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ และมา
เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงตั้งกรมหมื่น
ศักดิพลเสพย์ ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกเธอ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ให้เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ เพราะฉะนั้นพระเจ้า
หลานเธอ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทั้งฝ่าย
หน้าฝ่ายในซึ่งเป็นพระราชโอรสและพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย และพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ทั้งสองพระ
องค์ เป็นสามภาคด้วยกัน ก็ได้เป็นพระองค์เจ้าเป็นอันมากมีอยู่หลาย
พระองค์จนกาลบัดนี้ มาเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้เป็นพระราชโอรส
ผู้ใหญ่ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติต่อมา ก็ได้มีพระเจ้าหลานเธอ
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในได้
เป็นพระองค์เจ้าเป็นอันมากเหมือนกัน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบรมราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้ง
ปวงพร้อมใจกันถวายสิริราชสมบัติ แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงเถลิงถวัลย
ราชสมบัติครอบครองในพระบรมมหาราชวัง และพระบวรราชวังตาม
ตำแหน่งซึ่งสมควรแก่พระบารมี แต่เดิมทีนั้นพระราชโอรสและพระราช
ธิดา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ทั้งสองพระองค์ในแผ่นดินประจุบันนี้
ที่เป็นหม่อมเจ้าตามเสด็จมาแต่เดิมก็ดี ซึ่งจะมีต่อไปก็ดี ก็ได้เป็นและจัก
ได้เป็นพระองค์เจ้าตามพระบารมีเป็นหลายพระองค์ เป็นพระเจ้าหลานเธอ

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นครั้งนพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระกตัญญูระฦกถึงพระเดชพระคุณ
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย และในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น
นิจนิรันดร จึงทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้ามหาหงส์ ในพระ
บรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ที่สิ้นพระชนม์ล่วงไปช้านานแล้ว
นั้น เป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราช
สมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว หม่อมเจ้ามหาหงส์ก็ได้รับราชการสวามิภักดิ์
ทูลลอองธุลีพระบาทมิได้เกียจคร้าน และมีวิริยปรีชาฉลาด ควรเป็น
พระองค์เจ้า จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง
ให้สถาปนาหม่อมเจ้ามหาหงส์เป็นพระองค์เจ้า เติมอักษรพระนามต่อเข้า
ว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามหาหงส์ โสภาคย์ มุสิกนาม จงเจริญ
ชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณสิริสวัสดิ์ ให้มีอิสริยยศบรรดาศักดิ์
เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามหาหงส์ โสภาคย์
จะได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป ขอให้พระเกียรติคุณวิบุลย
ยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ

พระองค์เจ้าจตุราภรณ์

(ไม่พบประกาศ)

ถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙ ทรงตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า
สุประดิษฐ เป็นกรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธรพระองค์ ๑

กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร

กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๓๙๙ พรรษา ปัตยุบันกาล มังกรสังวัจฉร กติกมาสกาพปักษ์ เอกาทศดิถีวิวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบ ๆ มา ถ้ามีพระราชโอรสที่ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชา สมควรไว้วางพระราชหฤทัย ให้ว่าราชกิจจานุกิจบางอันที่สมควรแล้ว ก็ทรงพระมหากรุณาโปรด ฯ พระราชทานอิสริยยศบริวารยศโดยสมควร ตั้งไว้ในถานาศักดิเป็นเจ้าต่างกรม มีเจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชีมีบรรดาศักดิ ช่วยพระองค์เจ้าทำราชการสนองพระเดชพระคุณในแผ่นดิน รักษาพระเกียรติยศปรากฏพระนามว่าพระเจ้าลูกเธอกรมนั้นกรมนี้เป็นแบบอย่างมา เพราะฉะนั้นบัดนี้ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุประดิษฐ วรฤทธิราชมหามกุฎ บุรุษยรัตนราชวโรรส เป็นพระเจ้าลูกยาเธอที่ ๒ ทรงพระเจริญแล้ว และทรงพระสติปัญญา วิริยาธิคุณได้ราชการ สมควรจะเป็นเจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จะได้เป็นที่คำนับและเป็นที่พำนักนับถือแห่งพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์น้อย ๆ ลงมาและพระเจ้าหลานเธอทั้งปวง จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุประดิษฐ วรฤทธิราชมหามกุฎ บุรุษยรัตนราช

วโรรส เป็นเจ้าต่างกรมมีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธร คชนาม ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุวรรณ สุขพละปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพทุกประการ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณ บังคับบัญชาราชการในกรมพระคลังมหาสมบัติ และการอื่น ๆ ซึ่งจะมีพระบรมราชโองการ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

ให้ทรงตั้ง เจ้ากรม เป็นหมื่นวิษณุนาถนิภาธร
ปลัดกรม เป็นหมื่นดัสกรกำราบ
สมุห์บาญชี เป็นหมื่นทราบสกลการ
ให้คนผู้ที่จะ

ได้รับที่ทั้งสามนั้น ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยผาสุกสวัสดิทุกประการ เทอญ

ถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๐๓ ทรงตั้งกรมเจ้านาย ๔ พระองค์ คือ

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุไร เป็นกรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ พระองค์ ๑

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรณพ เป็นกรมหมื่นอุดมรัตนราษี พระองค์ ๑

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอมฤตย์ เป็นกรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย พระองค์ ๑

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุบรรณ เป็นกรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล พระองค์ ๑

กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ

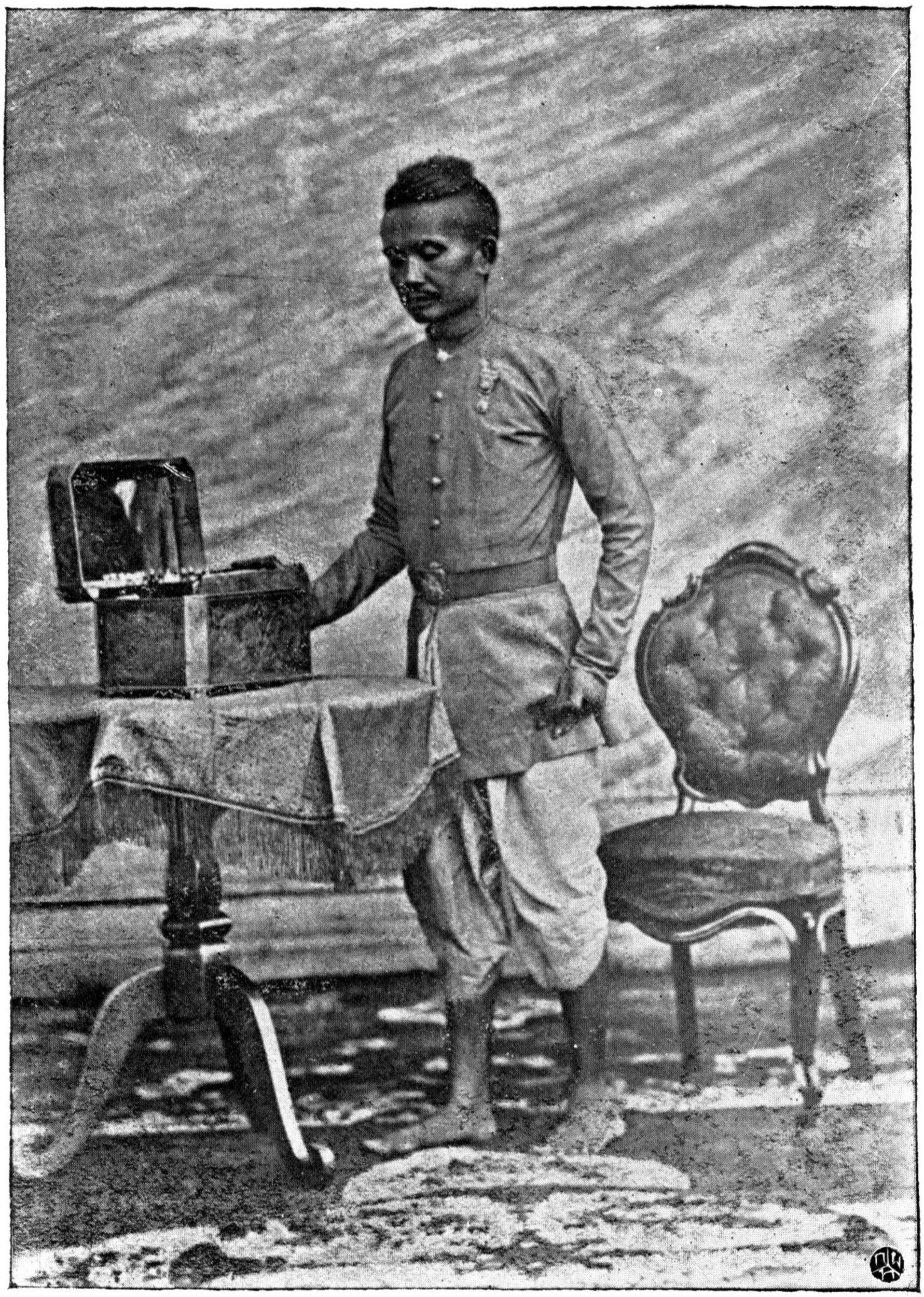

กรมหมื่นภูบดีราชหฤไทย

กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ

คำประกาศ

ทรงพระราชดำริว่าพระองค์เจ้าอไร เป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ ประกอบไปด้วยพระปรีชาฉลาดรอบรู้ในราชกิจจานุกิจ ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุไร เป็นกรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ นาคนาม เจริญพระชนมายุวรรณสุขพละศิริสวัสดิ์

ให้ทรงตั้ง เจ้ากรม เป็นหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ
ปลัดกรม เป็นหมื่นสวัสดิวิจารณ์
สมุห์บาญชี เป็นหมื่นบริบาลพลพยุห

จงเจริญอายุวรรณสุขพละ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมหมื่นอุดมรัตนราษี

(ไม่พบประกาศ)

กรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย

คำประกาศ

ทรงพระราชดำริว่าพระองค์เจ้าอมฤตย์ เป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ ประกอบด้วยพระปรีชารอบรู้ในราชกิจจานุกิจมิได้ทรงเกียจคร้าน และมีพระทัยรักใคร่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาช้านาน ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอมฤตย์ ขึ้นเป็น

กรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย นาคนาม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละ สิริสวัสดิ์

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นภูบดีราชหฤทัย	
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นใจจงรักษ์	จงเจริญอายุ
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นวรอักษรศาสตร	

วรรณสุขพละ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป เทอญ

กรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๓ พรรษา ปัตยุบันกาล มักกฎสังวัจฉรสาวนมาสกาพบักษ์ทสมีดิถีวิวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ฉ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุบรรณ ประกอบไปด้วยวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจ มีพระอุสาหทำราชการทุกวันทุกเวลามิได้เกียจคร้าน และไม่มีอนาจารเพราะสังเสพสุรายาผี ซึ่งเป็นของนักเลงพอใจในกาลบัดนี้ชุกชุม สมควรจะเป็นพระองค์เจ้ามีกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุบรรณเป็นพระองค์เจ้ามีกรม มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล มุสิกนาม เป็นตัวศรีของสิงหนามเดิม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ให้ทรงพระเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณ

กรมหมื่นภูวไนยนฤเบนทราธิบาล

สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ (กรมหมื่นพิฆเณศวรสุรสังกาศ)

สรรพสิ่งสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ ทำราชการในแผ่นดินสมควรแก่ความเป็นพระวงศ์อันสูงศักดิสนิทในพระราชตระกูลนี้ เทอญ

เจ้ากรม เป็นหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็นหมื่นราชการภักดี ถือศักดินา ๕๐๐
สมุห์บาญชี เป็นหมื่นปรานีไพร่พล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป เทอญ

ถึงปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ และโปรด ฯ ให้ตั้งเป็นกรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ พระองค์ ๑

ตั้งพระองค์เจ้ายอดยิ่งยศ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระองค์ ๑

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๔ พรรษา ลุศักราช ๑๒๒๓ ปัตยุบันกาล กุกุฏสังวัจฉรผคุณมาส กาฬปักษ์ฉัฐยดิถี ศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่ เมื่อเวลาประสูติใหม่ ท่านเสนาบดีทั้งปวงได้พร้อมกันกราบทูลขอยกย่อง ให้เป็นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า เพื่อจะรักษาแบบอย่างบุราณราชประเพณีไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ แต่ยังหาได้พระราชทานพระสุพรรณบัฏจาฤกพระนามไม่ ครั้งนี้จึงมีพระบรมราชโองการมาน

พระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนเฉลิมพระนามพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่นั้น ให้เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า มีพระนามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฎ บุรุษยรัตนราชวรวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร ดังนี้ และให้เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมมีนามกรมว่า กรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ ได้ทรงศักดินา ๔๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า ขออาราธนาเทพยดาผู้มีมเหศวรศักดิอันประเสริฐ ซึ่งสถิตย์ดำรงอยู่ในภูมิพฤกษอากาศกาญจนรัตนพิมานทั่วทุกแหล่งหล้า เป็นอาทิ คือเทพยอันทรงนามสยามเทวาธิราช ซึ่งเป็นอธิบดีได้บริรักษ์บำรุงกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยานี้ และเทพยเจ้าผู้อภิบาลรักษานพปดลมหาเศวตฉัตร สิริรัตนราไชศวริย และเทพยอันรักษารัตนบังลังก์พระที่นั่งบรมราชอาสน์ใหญ่น้อย ในพระราชนิเวศน์บรมมหาสถานทุกตำบล ทั้งเทพยเจ้าอื่น ๆ ผู้มีทิพยานุภาพมหิทธิฤทธิศักดิสิทธิ สิงสถิตย์ในภูมิลำเนาแนวพฤกษบรรพตากาศพิมานทุกสถานทั่วพระราชอาณาจักร์ บรรดาซึ่งมีไมตรีจิตต์ได้ผดุงบริรักษ์พระบรมราชวงศ์นี้สืบมาจนกาลบัดนี้ จงได้ทำนุบำรุงรักษา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นี้ ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลเกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพทุกประการ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณ โดยสมควรแก่ความเป็นในพระราชตระกูลอันสูงศักดิ์ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

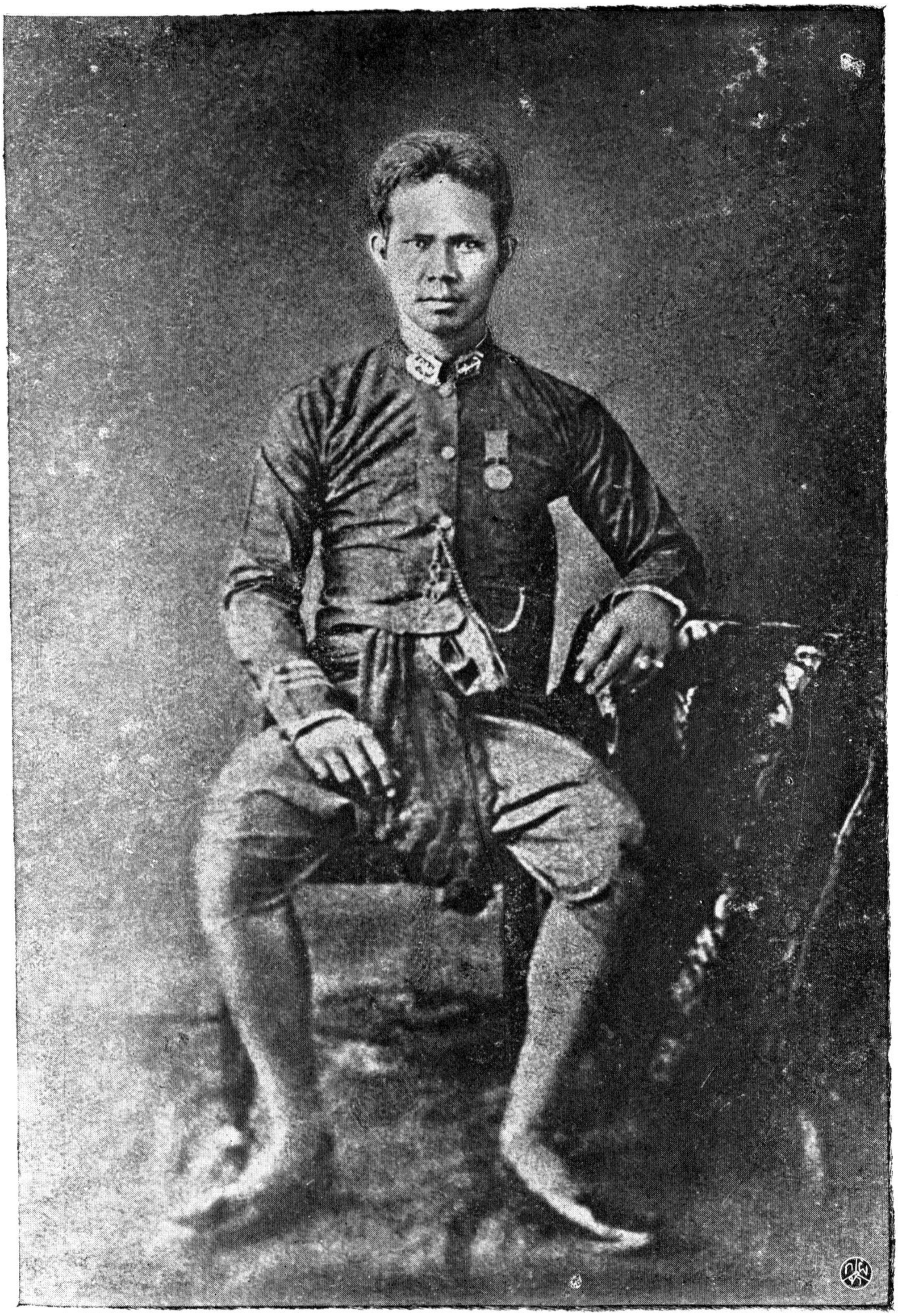

กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ

อนึ่งเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีพระอิสริยยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งแล้วดังนี้

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นพิมเนศวรสุรสังกาศ	ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นวรราชบุตรารักษ์	ถือศักดินา ๖๐๐
	สมุหบาญชี	เป็นหมื่นอนุรักษ์พลสังชยา	ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่จะได้รับตำแหน่งทั้งสามนี้ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยผาสุกสวัสดิทุกประการ เทอญ

กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ

คำประกาศ

ศกมัสดุ พระพุทธสาสนากาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๔ พรรษา ปัตยุบันกาลกุกุฏสังวัจฉระผคุณมาสชุษณปักษ์จาตุทสีดิถีศุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ ฯ ถ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายอดยิ่งยศ บวรราโชรสรัตนราชกุมาร เป็นพระเจ้าภาคิไณยนาถในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นพระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระบวรราชวัง ประกอบไปด้วยวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจ ทรงทำราชการต่าง ๆ ในพระบวรราชวังโดยมาก ทรงพระเจริญวัยสมควรจะเป็นพระองค์เจ้ามีกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายอดยิ่งยศ บวรราโชรสรัตนราชกุมาร เป็นพระองค์เจ้ามีกรมในพระบวรราชวัง มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐

ให้เจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ สิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหม่อมบวรวิไชยชาญ	ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหม่อมราญราชไพรี	ถือศักดินา ๓๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหม่อมภักดีพลารักษ์	ถือศักดินา ๒๐๐

ทำราชการสนองพระเดชพระคุณ เทอญ

ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕ พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามเจ้าฟ้า และเลื่อนกรมตั้งกรมเจ้านายรวม ๓ พระองค์ คือ

พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงจันทรมณฑล พระองค์ ๑

ตั้งพระองค์เจ้าพงศ์อิศเรศร์ ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์เป็นกรมหมื่นกระษัตริยศรีศักดิเดช พระองค์ ๑

ตั้งพระองค์เจ้าภุมเรศ ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์เป็นกรมหมื่นอมเรศรัศมี พระองค์ ๑

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๕ พรรษา ศุศักราช ๑๒๒๔ บัตยุบันกาล โสณสังวัจฉระปุษยมาสศุกรบักษ์ เอกาทสีดถิพชวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง ซึ่งประสูติณวัน ๓ ๗ ๖ ค่ำปีเถาะสัปตศกมีพระชนมายุได้ ๗ พรรษา ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงด้วยพระองค์แต่ยังทรง

สมเด็จเจ้าฟ้าจันทรมณฑล

พระเยาว์มา และเป็นที่สนิทชิดชอบพระบรมราชอัธยาศัย และการที่พระราชทานพระนามตามอิสสริยยศแด่พระเจ้าลูกเธอฝ่ายใน ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าแต่ในโบราณรัชชกาล ครั้งกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยายังดำรงเป็นบรมราชธานีอยู่ และในรัชชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็นประถมในพระบรมราชวงศ์นี้ ก็เคยมีมาเป็นแบบอย่างอยู่ มีพระราชประสงค์จะทรงรักษาพระราชประเพณีนั้นไว้ให้ดำรงอยู่มิให้เสื่อมสูญ แต่ยังหาได้พระราชทานพระสุพรรณบัฏจาฤกพระนามไม่ ครั้นจึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้เลือนเฉลิมพระนามพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงพระองค์นี้ ซึ่งเป็นพระกนิษฐาแห่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร ให้เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี ได้ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า ขอเทพยดาผู้มีมเหศวรศักดิ์อันประเสริฐซึ่งสถิตย์ดำรงอยู่ในภูมิพฤกษอากาศ กาญจนรัตนพิมานมาศทั่วทุกแหล่งหล้า เป็นอาทิ คือเทพยอันทรงนามพระสยามเทวาธิราช ซึ่งเป็นอธิบดีได้บริรักษ์บำรุงกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยานี้ และเทพยเจ้าผู้อภิบาลรักษานพปดลมหาเศวตฉัตร สิริรัตนราไชศวริย และเทพยอันรักษารัตนบัลลังก์พระที่นั่งบรมราชอาสน์ใหญ่น้อย ในพระราชนิเวศน์บรมมหาสถานทุกตำบล ทั้งเทพยเจ้าอื่น ๆ ผู้มีทิพยานุภาพมหิทธิฤทธิ์ศักดิ์

สิทธิ์ สิงสถิตย์ในภูมิลำเนาแนวพฤกษบรรพตากาศพิมาน ทุกสถานทั่วพระราชอาณาจักร บรรดาซึ่งมีไมตรีจิตร ได้ผดุงบริรักษ์พระบรมราชวงศ์นี้ สืบมาจนกาลบัดนี้ จงได้ทำนุบำรุงรักษาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์นี้ ให้ทรงเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลเกียรติยศอิศริยศักดิ์เดชานุภาพทุกประการ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระราชตระกูลอันสูงศักดิ์ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอได้ดำรงพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ สมบัติสารสรรพไพบูลย์ เกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

กรมหมื่นกระษัตริย์ศรีศักดิเดช

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๕ พรรษา ปัตยุบันกาลโสฬสสังวัจฉระ วิสาขมาสกาพบักษ์เตรสีดิถีจันทรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพงศ์อิศเรศร์ ซึ่งควรตำแหน่งเจ้าฟ้าในพระบวรราชวัง และได้วิสาสะคุ้นเคยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และบัดนี้ก็ประกอบด้วยพระวัยวุฒิเจริญพระชนมายุมานาน เป็นพระเจ้าบวรวงศ์เธอผู้ใหญ่อยู่แล้ว สมควรจะเป็นพระองค์เจ้ามีกรมพระองค์หนึ่งเพื่อจะให้ปรากฏเป็นพระเกียรติยศสืบไปภายหน้า จะได้เป็นอันฉลองพระเดชพระคุณ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ซึ่งได้ทรงพระมหากรุณายกย่อง พระองค์เจ้าพงศ์ อิศเรศร์มาแต่ก่อน นั้นด้วย จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพงศ์ อิศเรศร์ เป็นพระองค์เจ้ามกรม มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมหมื่น กระษัตริย์ศรีศักดิเดช ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ให้ทรงพระเจริญพระชนมายุ พรรณสุขพละปฏิภาณ สิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นกระษัตริย์ศรีศักดิเดช	ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นบวเรศน์รักษา	ถือศักดินา ๓๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นพลสังฆยารักษ์	ถือศักดินา ๒๐๐

ทำราชการณลองพระเดชพระคุณ โดยซื่อสัตย์สุจริตสมควรตามอย่าง ขาราชการ เทอญ

กรมหมื่นอมเรศรัศมี

(ไม่พบประกาศ)

ถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๔๐๙ ทรงตั้งกรมพระองค์เจ้าเกสรา ในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ เป็นกรมหมื่นอานุภาพพิศาลศักดิ

กรมหมื่นอานุภาพพิศาลศักดิ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๙ พรรษา ปัตยุบันกาล อุสภสัมพัจฉระผคุณมาสกาพบักษ์ สัตตมีดิถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริถึงพระเดชพระคุณ ในพระบาท

พระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระราชหฤทัยโอบอ้อมอารีในพระราชวงศานุวงศ์น้อยใหญ่ฝ่ายหน้าฝ่ายในโดยสมควร และมีความชอบในแผ่นดินเป็นอันมาก ในการทัพเวียงจันทเชิดชูพระเกียรติยศไว้ด้วย ได้คืนมาเป็นปกติ

ก็พระองค์เจ้า ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมก็มีหลายพระองค์แล้ว ในเวลาเมื่อพระบาทพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้วนั้น พระองค์เจ้าผู้ใหญ่ซึ่งได้รับที่ต่างกรมก็ยังหามีไม่ จึงทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเกสรา เป็นพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ในพระบาทพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดินที่ล่วงแล้ว ประกอบไปด้วยวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจ ทำราชการต่าง ๆ ฉลองพระเดชพระคุณต้องตามพระราชอัธยาศรัยโดยมาก สมควรจะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเกสรา เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบวรราชวัง มีพระนามตามจฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมหมื่นอานุภาพพิศาลศักดิ์ ได้ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ เป็นการฉลองพระเดชพระคุณ ในพระบาทพระเจ้าอยู่หัวนั้น ให้เจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ ศุภสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

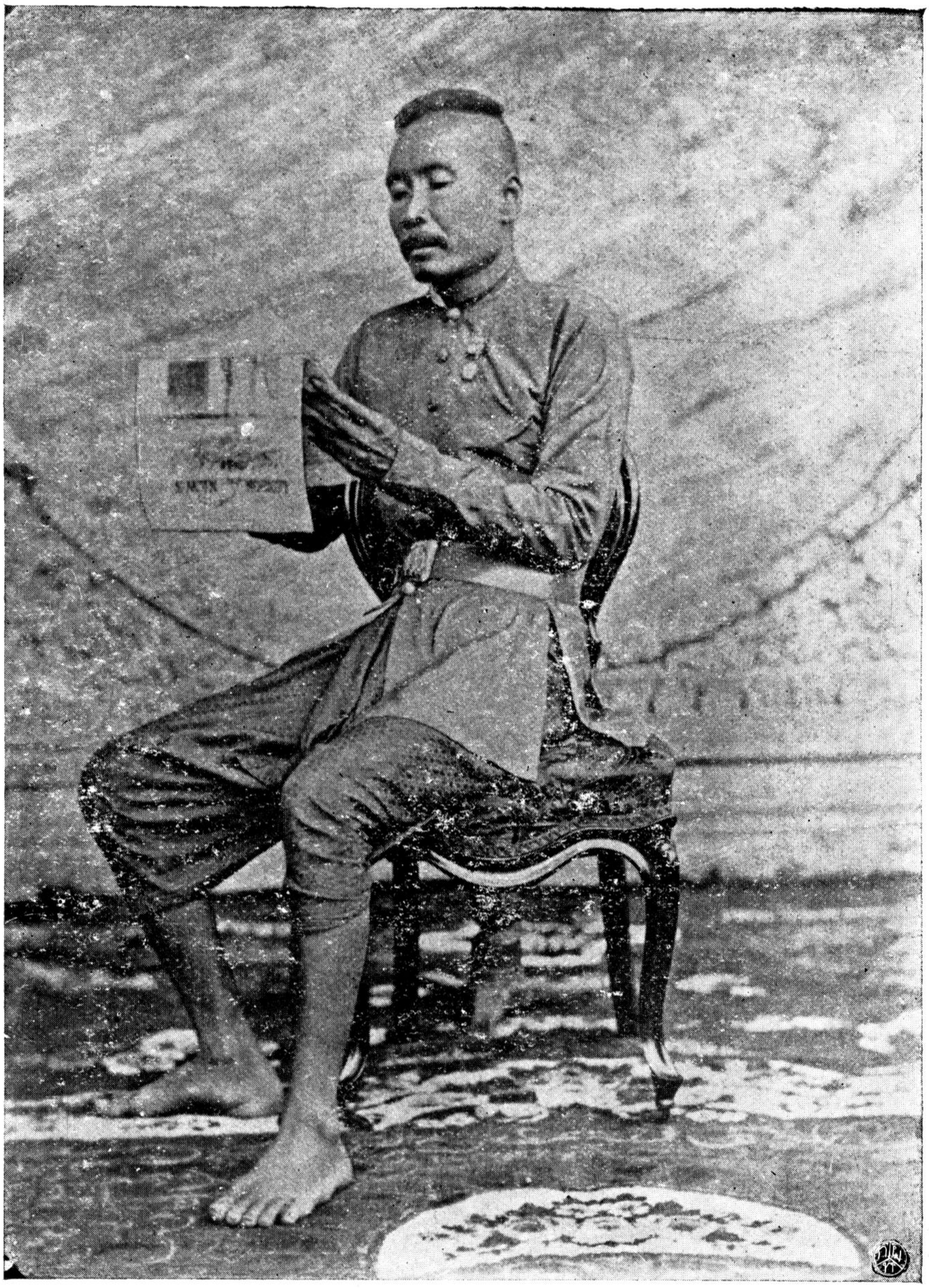

กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ

เจ้ากรมเป็นหม่อมอานุภาพพิศาลศักดิ์ ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้ง ปลัดกรมเป็นหม่อมประจักษ์ราชกิจ ถือศักดินา ๓๐๐
สมุห์บาญชีเป็นหม่อมประสิทธิพลขันธ์ ถือศักดินา ๒๐๐
ทำราชการตั้งแต่บัดนี้ไป

แล้วเชิญเสด็จไปในพระบรมมหาราชวัง รับพระสุพรรณบัฏ เพื่อเป็นสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ถึงปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙ ทรงตั้งกรมเจ้านาย ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหรา เป็นกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ พระองค์ ๑

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชมพูนุท เป็นกรมหมื่นเจริญผลพลสวัสดิ์ พระองค์ ๑

ข

กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๙ พรรษา ปัตยุบันกาลพยัคฆสังวัจฉระ สาวนมาสกาพปักษ์ทศมีดิถีพุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าสิงหราเป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กอปด้วยวัยวุฒิปรีชาวิริยาธิคุณ รอบรู้ในพระราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหรา ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏ

ว่า กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง ตามพระราชกำหนดกฎหมาย ให้เจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ ศุภสารสมบัติสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นอักษรสาสนโสภณ	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นพหลภักดี	ถือศักดินา ๕๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นอังกนิบริบาล	ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับที่ทั้งสามนี้ทำราชการในหลวงและในกรมตั้งแต่บัดนี้ไป เทอญ

กรมหมื่นเจริญผลพูลสวัสดิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๙ พรรษา ปัตยุบันกาลพยัคฆสังวัจฉระ สาวนมาสกาพปักษ์ทศมีดิถีพุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระองค์เจ้าชมพูนุท เป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กอปด้วยวัยวุฒิปรีชาวิริยาธิคุณ รอบรู้ในพระราชกิจจานุกิจทั้งปวง ควรจะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าชมพูนุท ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมหมื่นเจริญผลพูลสวัสดิ์ ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง ตามพระราชกำหนด

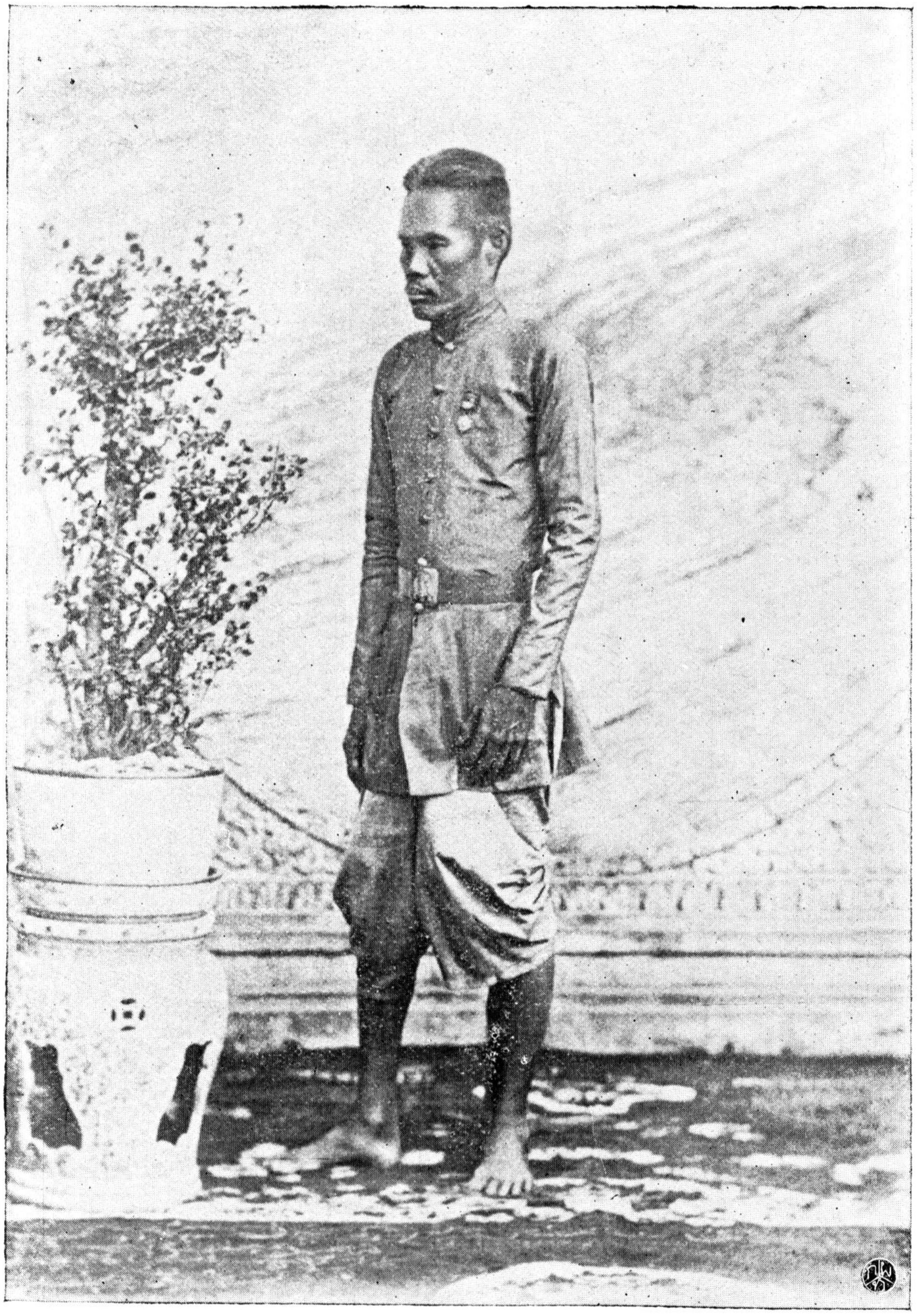

กรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ์

กฎหมาย ให้เจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ ศุภสารสมบัติสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหม่อมเจริญผลพูลสวัสดิ์	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหม่อมพิพัฒนพลากร	ถือศักดินา ๕๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหม่อมสุนทรสังเกต	ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับที่ทั้งสามนี้ ทำราชการตั้งแต่บัดนี้ไป

(ได้เป็นกรมวัน ๗๙ ๑๐ ค่ำ ปีชาล อัฐศก ๑๒๒๘ เวลา ๔ โมงเช้าเสด็จด้วย)

ถึงปีเถาะ พ. ศ. ๒๔๑๐ ทรงเลื่อนกรมและตั้งกรมเจ้านาย ๖ พระองค์ คือ

เลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ เป็นกรมขุนพินิตประชานาถ พระองค์ ๑

เลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นปราบปรปักษ์ เป็นกรมขุนบำราบปรปักษ์ พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ เป็นกรมขุน พระองค์ ๑

เลื่อนกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชสีหวิกรม เป็นกรมขุน พระองค์ ๑

ตั้งพระองค์เจ้ายคันธร ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนารักษ์ เป็นกรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ พระองค์ ๑

ตั้งพระองค์เจ้ารองทรง ในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ เป็นกรมหมื่นสิทธิสุขุมการ พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพินิตประชานาถ

คำประกาศ

ศกมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ลุศักราช ๑๒๒๙ ปัตยุบันกาล สสสังวัจฉระผคุณมาสกาลปักษ์ สัตมีดิถี รวิวารบริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่เมื่อเวลาประสูติใหม่ ท่านเสนาบดีทั้งปวงได้พร้อมกันกราบทูลขอยกย่องให้เป็นพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า เพื่อจะรักษาแบบอย่างโบราณราชประเพณีไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ เพราะฉะนั้นเมื่อประกานักษัตรดรีศก ได้พระราชทานพระสุพรรณบัฏจาฤกเฉลิมพระนามสมญาว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศ บริพัตร ศิริวัฒนราชวโรรส ดังนี้ และให้เป็นเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามกรมว่า เจ้าฟ้ากรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ ได้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า บัดนี้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ ศิริวัฒนราชวโรรสนั้น ทรงพระเจริญวัยวัฒนาการขึ้นได้ราชการต่าง ๆ หลายอย่าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชดำริพร้อมกับดำริความคิดพระราชวงศานุวงศ์ และท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกัน ให้เลื่อนพระนามกรม เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสูงกว่าแต่ก่อน บัดนี้จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระนามกรมสมเด็จพระเจ้า

ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฎ บุรุษยรัตนราช
รวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร ศิริวัฒนราชวโรรส ซึ่งแต่ก่อนทรงพระกรุณา
โปรดให้เป็นเจ้าฟ้ากรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศนั้น ให้เลื่อนขึ้นเป็น
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพินิตประชานาถ ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐
ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม

ขออาราธนาเทพยดาผู้มีมเหศวรศักดิอันประเสริฐ ซึ่งสถิตดำรง
อยู่ในภูมิพฤกษอากาศกาญจนรัตนพิมานทั่วทุกแหล่งหล้าเป็นอาทิ คือเทพย
อันทรงนามสยามเทวาธิราช ซึ่งเป็นอธิบดีได้บริรักษ์บำรุงกรุงเทพมหานคร
อมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยานี้ และเทพยเจ้าผู้อภิบาลรักษานพ
ปดลมหาเศวตฉัตร สิริรัตนราไชสวริย และเทพยอันรักษารัตนบัลลังก์
พระที่นั่งบรมราชอาสน์ใหญ่น้อยในพระราชนิเวศน์บรมมหาสถานทุกตำบล
ทั้งเทพยเจ้าอื่น ๆ ผู้มีทิพยานุภาพมหิทธิฤทธิศักดิ์สิทธิ์ สิงสถิตในภูมิ
ลำเนาแนวพฤกษบรรพตากาศพิมาน ทุกสถานทั่วพระราชอาณาจักร
บรรดาซึ่งมีไมตรีจิตต์ได้ผดุงบริรักษ์พระบรมราชวงศ์นี้ สืบมาจนกาลบัดนี้
จงได้ทำนุบำรุงรักษาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นี้ ให้ทรงพระเจริญ
ทฆฆชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศ
อสสริยยศศักดิ์เดชานุภาพทุกประการ

ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระราช
ตระกูลอันสูงศักดิ์ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศ
ปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

อนึ่งเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มีพระอิสริยยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งแล้วดังนี้

ให้ทรงตั้งเจ้ากรมเป็น ขุนพินิตประชานาถ ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรมเป็น หมื่นวรราชบุตรารักษ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งสมุหบาญชีเป็น หมื่นอนุรักษ์พลสังขยา ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นายนั้น ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยผาสุกสวัสดิทุกประการ เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนบำราบปรปักษ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๕๑๐ พรรษา ปัตยุบันกาล สสสังวัจฉระสาวนมาส ชุษณปักษ์นวมีดิถีศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา เป็นเจ้าฟ้ามาแต่เดิม แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทำราชการในแผ่นดินปัตยุบันนี้ ด้วยทรงบังคับบัญชาสั่งและจัดงานการมาก จะว่าเป็นคำไพร่ว่าต้นเรือนหลวงก็ว่าได้ เพราะได้ทรงว่ากล่าวบังคับบัญชากรมวังและกรมพระภูษามาลาและคลังวิเศษคลังข้างใน การหลายอย่างต่าง ๆ มากยาก ๆ อยู่จริง ๆ เห็นทุกสิ่งอยู่ด้วยกัน และทรงพระปรีชาฉลาดในสรรพราชกิจจานุกิจ และมีวิริยภาพความเพียรทำราชการสนองพระเดชพระคุณมา ได้สำเร็จโดยพระราชประสงค์เป็นอันมาก และมีพระทัยเที่ยงธรรมซื่อสัจสุจริต

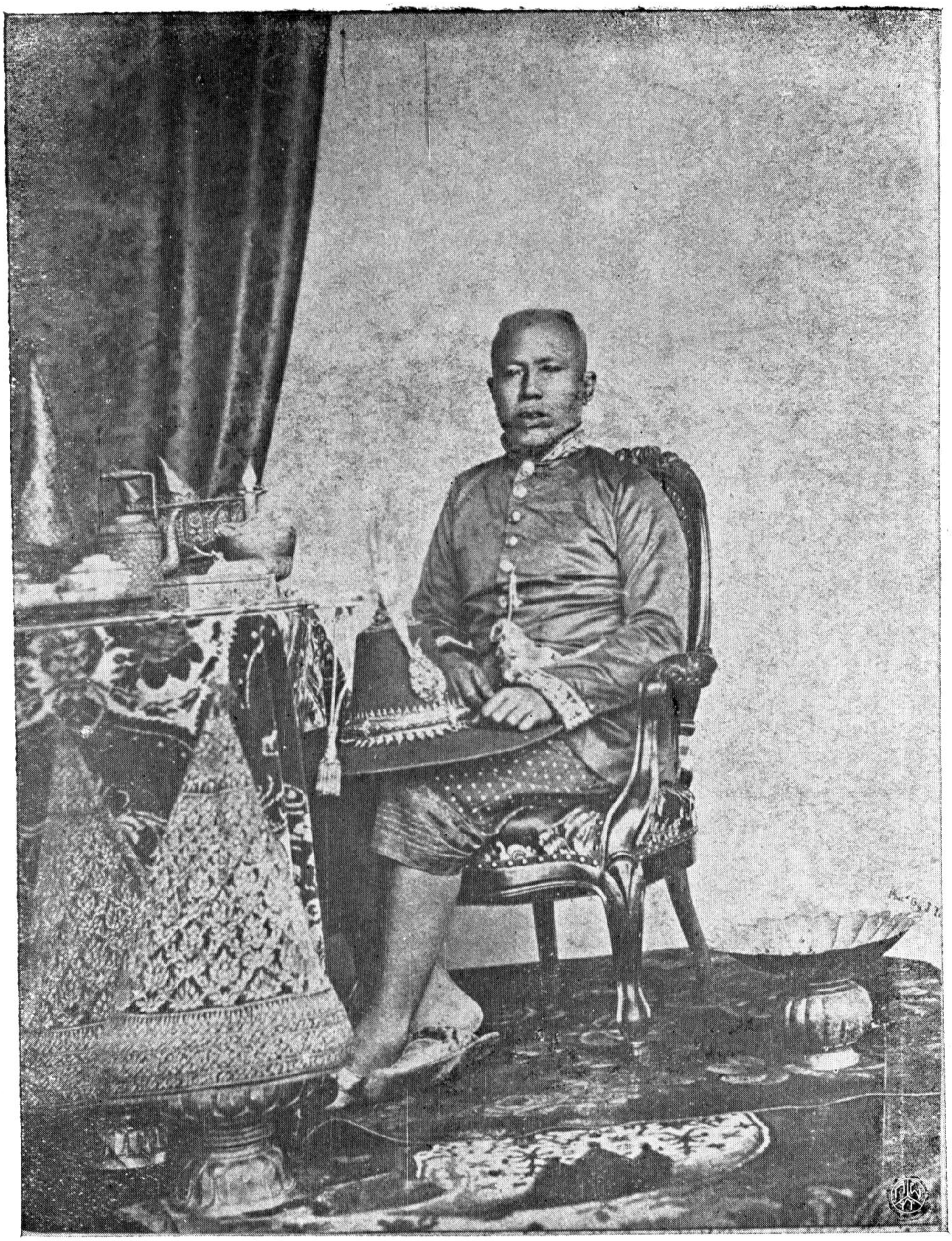

สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์

มีพระกิริยาพระกายพระวาจาเรียบร้อย ควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย สมควรจะเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา อิศวราธิราชรวิวงศ์ บรมพงศปฏิพัทธ์ บุรุษรัตนวโรภโตสุชาติบริษัทยนาถนรินทราธิบดี ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมผู้ใหญ่ ในชั้นเจ้าฟ้ากรมชุน ได้ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลศุภอิฐผลวรเกียรติคุณวิบุลยยศ ปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

เจ้ากรม	เป็นขุนบำราบปรปักษ์	ถือศักดินา	๘๐๐
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม	คงเป็นหมื่นพิทักษ์พลพยุห์	ถือศักดินา	๖๐๐
สมุห์บาญชี	คงเป็นหมื่นบัณฑุอักษรศาสตร์	ถือศักดินา	๓๐๐

ทำราชการในหลวงแลในกรมสืบไป ให้ผู้ที่จะได้รับที่ทั้ง ๓ นั้นทำราชการสนองพระเดชพระคุณ โดยผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

กรมขุนวรจักรธรานุภาพ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๗๐ พรรษา สสสังวัจฉระ ภัทรปทมาส กาพย์ทศมีดฤถีจันทรวารบริเฉท กาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯ ด ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ เป็นพระเจ้าน้องยาเธออันสนิท ได้ติดตามเสด็จอยู่ด้วย

ร่วมสุขร่วมทุกข์มานานแต่ทรงพระเยาว์มา เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย
ใช้ชิดทั้งข้างหน้าข้างในใกล้เคียงคุ้มบัดนี้ และทรงพระอุสาหมิได้
เกียจคร้านในราชกิจจานุกิจทั้งปวง ทรงประพฤติมิได้ล่วงพระราชดำริ
ให้ถูกต้องพระราชอัธยาศัยโดยมาก สมควรจะเป็นเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้
จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อน
ตำแหน่งกรม ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ
ขึ้นเป็นกรมขุนวรจักรธรานุภาพ ได้ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามพระราช
กำหนดกฎหมายเดิม จงเจริญพระชนมายุวรรณสุขพละปฏิภาณศุภสาร
สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นขุนวรจักรธรานุภาพ	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงเลื่อน	ปลัดกรม	เป็นหมื่นปราบไพรี	ถือศักดินา ๕๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นศรีพยุหรักษ์	ถือศักดินา ๓๐๐

ทำราชการในหลวงและในกรมสืบไป ให้ผู้ที่จะได้รับที่ทั้ง ๓ นั้นทำราชการ
สนองพระเดชพระคุณโดยผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

กรมขุนราชสีหวิกรม

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๐ พรรษา
ปัตยุบันกาล สสสังวัจฉระ ภัทรปทมาส กาฬปักษ์ ทศมีดิถี
จันทรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา
มกุฎ ฯ ล ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้า

กรมขุนราชสีหวิกรม

ราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชสีหวิกรม ได้ทรงคุ้นเคยไปมากลางคืนกลางวันร่วมสุขร่วมทุกข์มา แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มากกว่าพระเจ้าลูกเธอในแผ่นดินนั้น และมีพระทัยจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาช้านาน และได้รับราชการในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ด้วยทรงบังคับบัญชาสั่งและจัดการงานมาก และทรงพระอุสาหมิได้ทรงเกียจคร้านในราชกิจจานุกิจทั้งปวง สมควรจะเป็นเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนตำแหน่งกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชสีหวิกรม ขึ้นเป็นกรมขุนราชสีหวิกรม โสณนาม ได้ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลวิบุลยศุภผล อุดมธนสาร บริวารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อน

เจ้ากรม	ขึ้นเป็นขุนราชสีหวิกรม	ถือศักดินา ๖๐๐
ปลัดกรม	คงเป็นที่หมื่นภิรมย์รณฤทธิ์	ถือศักดินา ๕๐๐
สมุห์บาญชี	คงเป็นที่หมื่นวิชิตพลชันธ์	ถือศักดินา ๓๐๐

ทำราชการในหลวงและในกรมสืบไป ให้ผู้ที่จะได้รับที่ทั้งสามนั้น ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

กรมหมื่นอนันตการฤทธิ์

ไม่พบประกาศ ใช้จารึกพระสุพรรณบัฏและใบกำกับพระสุพรรณบัฏแทน

จารึกพระสุพรรณบัฏ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายุคันธร เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามว่า กรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ ครุฑนาม จงเจริญพระชนมายุ พรรณสุขพละปฏิภาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ใบกำกับพระสุพรรณบัฏ

ให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายุคันธร เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจากฤไว้ในพระสุพรรณบัฏนั้นแล้ว ได้ทรงศักดินา ๑๓๐๐๐ ตามอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบวรราชวัง ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

	เจ้ากรม	เป็นหมื่นอนันตการฤทธิ์	ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้ง	ปลัดกรม	เป็นหมื่นวิจิตรครุการ	ถือศักดินา ๓๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นชำนาญกำหนด	ถือศักดินา ๒๐๐

ทำราชการในหลวงและในกรมสืบไป ตั้งแต่ณวัน ๒๗ ๑๓ ค่ำปีเถาะนพศก ศักราช ๑๒๒๙ เป็นวันที่ ๖๑๕๓ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ

ไม่พบประกาศ ใช้จารึกพระสุพรรณบัฏและใบกำกับพระสุพรรณบัฏแทน

จารึกพระสุพรรณบัฏ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารองทรง เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามว่า กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ อัชนาม จงเจริญพระชนมายุ

กรมหมื่นอนันตการฤทธิ

พรรณสุขพละปฏิภาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ใบกำกับพระสุพรรณบัฏ

ให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารองทรง เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏนั้นแล้ว ได้ทรงศักดินา ๑๓๐๐๐ ตามอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบวรราชวัง ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้ง	เจ้ากรม	เป็นหมื่นสิทธิสุขุมการ	ถือศักดินา ๕๐๐
	ปลัดกรม	เป็นหมื่นวิจารณ์สุขุมกิจ	ถือศักดินา ๓๐๐
	สมุห์บาญชี	เป็นหมื่นวินิจพลประมาณ	ถือศักดินา ๒๐๐

ทำราชการในหลวงแลในกรมสืบไป

ตั้งแต่ณวัน ๑๗๖ ค่ำ ปีเถาะนพศก ศักราช ๑๒๒๙ เป็นวันที่ ๖๐๖๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ในรัชชกาลที่ ๕ ทรงตั้งกรมพระอัฐิเจ้านายอีก ๓ พระองค์ แต่จะตั้งเมื่อปีใด ในจดหมายเหตุอาถักษณ์หาปรากฏปีไม่ คือ

พระเจ้าไอยิกาเธอ พระองค์เจ้ากุ เป็นกรมหลวงนรินทรเทวี พระองค์ ๑

พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชี เป็นกรมขุนรามินทรสุดา พระองค์ ๑

สมเด็จพระมาตุจฉา ฯ เป็นกรมขุนอนัคฆนารี พระองค์ ๑

คำประกาศรวมกับพระอัฏฐีพระองค์อื่น

ประกาศตั้งพระอัฏฐิ

ทรงพระราชดำริว่า พระบรมราชวงศ์อันนี้ ได้ดำรงถาวรวัฒนาการมา พระราชวงศานุวงศ์มีพระบรมธรรมิกราชาธิราช ๕ พระองค์ด้วยกัน บางพระองค์ได้ดำรงมามีพระนามปรากฏ โดยบรรดาศักดิ์นั้น ๆ บางพระองค์ทิวงคตเสียก่อน แต่ยังมิได้สร้างพระนครนี้ก็มี บางพระองค์ก็ดำรงมา แต่หามีพระนามปรากฏตามบรรดาศักดิ์ไม่ มีแต่พระอัฏฐิ ซึ่งได้เชิญประดิษฐานไว้ในหอพระอัฏฐิข้างใน ในหอพระอัฏฐิข้างนอก เมื่อคราวใดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชวงศานุวงศ์คิดถึงพระเดชพระคุณ และจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายพระราชวงศานุวงศ์ซึ่งทิวงคตแล้ว ยังมีอยู่แต่พระอัฏฐินั้น ๆ ก็หามีสำคัญที่จะออกพระนามให้รู้ชัดโดยสดวกได้ไม่ อนึ่งเมื่อคราวใดจะกล่าวเรื่องราวในพระราชพงศาวดาร ก็ออกพระนามผิดบ้างถูกบ้างไม่ต้องกันยากที่จะเข้าใจได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้ประกาศแก่พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรม และพระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงให้รู้จงทั่วกันว่า พระอัฏฐิพระบรมชนกนาถ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นพระบรมไอยกาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระบรมไปยกาในพระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช และ

กรมหมื่นสิทธิสุขมการ
๑๑

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นให้เรียกว่า พระอัฐิในสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี

อนึ่งพระราชธิดาผู้ใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งเป็นพระเชษฐภคินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ยังหามีพระนามปรากฏโดยบรรดาศักดิ์ไม่ เพราะว่าเจ้าต่างกรมและพระองค์เจ้าฝ่ายใน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้เรียกว่าพระบรมวงศ์เธอทั้งสิ้นแล้ว บัดนี้จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เรียกพระอัฐิพระราชธิดาผู้ใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ว่าพระอัฐิในพระประถมบรมวงศ์

กรมหลวงนรินทรเทวี

อนึ่งพระเจ้าน้องนางเธอ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น ยังหามีพระนามปรากฏโดยบรรดาศักดิ์ไม่ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระนามพระอัฐิเป็นกรมหลวงนรินทรเทวี

กรมขุนอนัคฆมหารี

อนึ่งพระเชษฐภคินีในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ซึ่งเป็นพระธิดาในสมเด็จพระบรมเชษฐภคินี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งมีพระนามว่ากรมพระศรีสุดารักษ์นั้น ก็ยังหามีพระนามปรากฏโดยบรรดาศักดิ์ไม่ เพราะว่าพระโอรส ๒ พระองค์ในกรมพระศรีสุดารักษ์นั้น เป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงองค์หนึ่ง เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนองค์หนึ่ง

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระนามพระอัฏฐิพระเชษฐภคินี ในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ อนุโลมตาม เป็นกรมขุนอนัคฆนารี

กรมขุนรามินทรสุดา

อนึ่งพระภาคิไณยนารี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งพลัดไปประเทศอื่นแล้ว เชิญเสด็จกลับมาแต่เมืองทวาย ซึ่งได้ทรงศึกโดยวิสัยสัตรูนั้น สิ้นพระชนม์แล้ว ยังมีอยู่แต่พระอัฏฐี ยังหามิพระนามโดยสมควรไม่ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระนามพระอัฏฐี เป็นกรมขุนรามินทรสุดา ขอให้พระเกียรติคุณวิบุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ

การเฉลิมพระยศเจ้านายเมื่อในรัชชกาลที่ ๔ มีเลื่อนกรม ๑๔ พระองค์ ตั้งกรม ๓๕ พระองค์ สถาปนาพระยศพระองค์เจ้า ๗ พระองค์ รวม ๕๖ พระองค์

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ

เฉลิมพระยศเจ้านายในรัชชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ ในปีนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรวิชัยชาญ พระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสถาปนาพระอัฐิพระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ทรงสถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงละม่อม เป็นกรมพระสุดารัตนราชประยูรพระองค์ ๑ ทรงสถาปนาเฉลิมพระนามพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีพระองค์ ๑ และทรงสถาปนาหม่อมเจ้าสิงหนาท ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิทักษเทเวศร เป็นพระองค์เจ้าสิงหนาทราชตุรงคฤทธิ์อีกพระองค์ ๑

งานพิธีอุปราชาภิเษกทำที่พระราชวังบวร เริ่มงานวันเสาร์ เดือนอ้ายขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ วันพุธขึ้น ๑๑ ค่ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปพระราชทานน้ำสรง อาลักษณ์อ่านประกาศจบแล้วพระราชทานพระสุพรรณบัฏ

กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๑ พรรษา ปัตยุบันกาลมังกรสังวัจฉรมฤคสิรมาส ชุษณปักษ์เอกาทสีดิถีพุธวาร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศ์บริพัตร วรชัตติย ราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราหณี จักริ์บรมนาถ มหามกุฎราชรามวรังกูร สุจริตมูลสุสาธิต อรรคอุกฤฐไพบูลย์ บุรพาดูลย์กฤศดาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษฎิ์ ธัญญลักษณวิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผล อุดมบรมสุขุมาล ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ อดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ วิสิษฐศักดิสมญาพินิตประชานาถ เปรมกระมลชัตติยราชประยูร มูลมุขมาตยาภิรมย์ อุดมเดชาธิการ บริบูรณคุณสารสยามาทินครวรุตเมกราชดิลก มหาปริวารนายกอนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินธร อเนกชนนิกรสโมสรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตราดิฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิษิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถ ชาติอาชาวศรัย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ อดุลยศักดิอัครนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤทัย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดินทร์ ปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมไหสุริยพิมาน โดยสถานอุตราภิมุข พร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์ และท่านเจ้าพระยาและพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน เฝ้าโดยลำดับตามฐานานุศักดิ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสปฤกษาว่า ธรรมเนียม

ในสยามราฐกรุงเทพมหานครเป็นจารีตสืบมาแต่โบราณ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติราชาภิเษก ในพระบรมมหาราชวังเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่แล้ว ฝ่ายพระบวรราชวังก็เคยทรงพระราชดำริให้เลือกสรรพระราชวงศานุวงศ์พระองค์หนึ่งพระองค์ใด ซึ่งประกอบด้วยพระวัยวุฒิปรีชา มีวิริยาธิคุณสามารถ รอบรู้ในราชกิจควรจะช่วยทำนุบำรุงรักษาแผ่นดินไม่ให้เกิดการจลาจล และระงับดับความร้อนรนทุกข์เข็ญของราษฎร ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า ได้สถาปนาขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลฝ่ายหน้า รับพระบัณฑูรเฉลิมพระราชมณเฑียร ดำรงราชอิสริยยศ ได้เป็นที่เชิดชูเฉลิมพระเกียรติคุณปรากฏแก่ชนชาวต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่อาศัยและไปมาค้าขายในพระมหานครนั้นสืบกาลนาน การดังนี้เคยมีทุก ๆ แผ่นดิน ครั้นทรงพระราชดำริพร้อมกับความตริของพระราชวงศานุวงศ์ และท่านเสนาบดีเห็นว่าพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระนั่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยฉลองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระนั่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์มาช้านาน ทรงประพฤติกิจการถูกต้องพระราชอัธยาศัยโดยมากไม่มีความพลั้งพลาดประการใด และกอปด้วยพระวัยวุฒิปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจนั้น ๆ และทรงพระปัญญาชันธวิริยภาพฉลาดในการช่าง และสันทัดชัดเจนในสรรพกิจต่าง ๆ ซึ่งเป็นการทำนุบำรุงรักษาแผ่นดินได้ และมีพระอัธยาศัยเรียบร้อย ควรจะครอบครองเป็นเจ้าของทำนุบำรุงรักษาพระบวรราชวัง ให้ดำรง

ราชอิสริยยศ เป็นจิรฐิติกาลสืบไปได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีอุปราชาภิเษกสถาปนาพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลฝ่ายหน้ารับพระบัณฑูรที่พระมหาอุปราช เถลิงพระราชมณเฑียรในพระบวรราชวัง ทรงศักดินา ๑๐๐๐๐ ตามอย่างในพระราชกำหนดกฎหมายเดิม จงทรงพระเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล ทุกประการ เทอญ

กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มังกรสังวัจฉรบุศยมาส ชุษณปักษ์พารสีดิถีสุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระกระมลราชหฤทัย ประกอบไปด้วยพระกตัญญุตากตเวทิตา ระฦกถึงบุรพาธิการกิจ สมเด็จพระราชชนนี ซึ่งมีมหันตคุณวราดิเรกอเนกประการ ด้วยทรงอภิบาลบำรุงรักษาตั้งแต่ดำรงพระครรภ์มา พร้อมด้วยพรหมาธิมุตธยาศรัย จำนงแต่ในความสุขสำราญและเหตุเป็นที่ตั้งความเจริญ แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระบรมราชวโรรสตลอดจนเวลาทิวงคต ปลงพระชนมายุสังขารล่วงไป ก็คงตั้งพระหฤทัยอาลัย ด้วยจะให้ทรงพระเจริญด้วยพระบรมราชอิสริยยศต่าง ๆ จึงทรงพระราชดำริด้วยวิบูลยปรีชา ว่าเหตุที่จะฉลองพระเดชพระคุณให้

กรมพระสุดารัตนราชประยูร

สมควรเป็นบัตโยปการิตาอย่างอื่นอย่างใดก็ไม่มี เพราะฉะนั้นจึงทรงพระราชบัญญัติดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ให้สถาปนาเลื่อนพระนามพระอัฐิสมเด็จพระราชชนนี ซึ่งควรเป็นที่ควรสถานจิรกาลทิวงคตแล้วนั้นขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ โดยฐานันดรนามที่สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตามบรรพโบราณราชจารีตสืบมา เป็นการฉลองพระเดชพระคุณให้เป็นสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล และสมควรจะตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ให้มีฐานานุศักดิ์คุมเลขข้าในกรมปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงที่สังฆวิหารเป็นการพระราชกุศล และทรงพระราโชทิศกัลปนาผลถวายเนือง ๆ ไป ขอให้พระเกียรติคุณวิบุลยวรยศ ปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ

สัญญาบัฏ

ให้นายพัดจางวางขอเผ้า เป็นพระเทพศิรินทรามาตย์ เจ้ากรมขอเผ้า ถือศักดินา ๑๖๐๐ ให้นายพันข้าหลวงเดิม เป็นหลวงวรนาถภักดี ปลัดกรมขอเผ้า ถือศักดินา ๘๐๐ ให้นายหารข้าหลวงเดิมเป็นขุนทวีพลากร สมุห์บาญชีขอเผ้า ถือศักดินา ๔๐๐ ให้ผู้ที่ได้รับที่ทั้ง ๓ นี้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยความผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

ตั้งแต่ณวัน ๖ ๗๒ ค่ำ ปีมะโรงสัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๓๐ เป็นวันที่ ๔๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

กรมพระสดารัตนราชประยร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มังกรสังวัจฉร บุศยมาส ชุษณปักษ์ปัญจมีดิถีสุกรวาร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลม่อมนั้น มีบรรพการิตาคุณวโรปการ ได้ทรงอภิบาลอุปถัมภ์บำรุงบริรักษ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ดำรงด้วยสุขสวัสดิ์นานานุปการ ดังหนึ่งสมเด็จพระราชชนนี ตั้งแต่พระเยาว์มา คุมถึงเวลาทรงพระเจริญวัยดังพระหฤทัยจำนงประสงค์ เพื่อจะทรงพระเจริญรุ่งเรืองด้วยพระบรมราชอิสริยยศในที่ต่าง ๆ โดยสมควร และเป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัยมากกว่าพระเจ้าราชวรวงศ์เธอพระองค์อื่น ๆ สมควรเป็นที่เคารพนับถือทั่วไปในพระราชวงศานุวงศ์ทั้งปวง จึงมีพระราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้สถาปนาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอฝ่ายในพระองค์เจ้าลม่อม เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมพระสุดารัตนราชประยูร วรรคเดชเป็นอาทิ วรรคศรีเป็นอันตอักษร ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ เป็นการฉลองพระเดชพระคุณ ให้ทรงพระเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ ทำราชการในแผ่นดินสมควรแก่ความที่เนื่องในพระวงศ์อันสูงศักดิ์สนิทในพระราชตระกูลนี้

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นพระสุดารัตนราชประยูร ถือศักดินา ๘๐๐ ปลัดกรมเป็นหลวงประชานุกูลกิจ ถือศักดินา ๖๐๐ สมุห์บาญชีเป็น

สมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี (กรมหมื่นจักรพรรดิพงษ)

ขุนพินิจพลขันธ์ ถือศักดินา ๓๐๐ ทำการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มังกรสังวัจฉรบุศยมาสกาพปักษ์ ฉัฏฐีดิถี รวิวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าชายจาตุรนต์รัศมี ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ ฯ ยังเสด็จดำรงอยู่มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้กำหนดวันมีฤกษ์สมควรแล้ว ให้เจ้าพนักงานจาฤกเฉลิมพระนามลงในพระสุพรรณบัฏเป็นสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าในกาลก่อน ๆ มา พระบรมราชโองการดำรัสสั่งทั้งนี้ ค้างอยู่จนตลอดเวลาเสด็จสวรรคตแล้วล่วงไป ยังหาได้จาฤกเฉลิมพระนามไม่ บัดนี้ทรงพระราชรำพึงถึงพระเดชพระคุณ ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ ฯ มีพระบรมราชบรรหารดำรัสไว้นั้น จะให้สำเร็จโดยพระราชประสงค์ได้ อนึ่งพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี มีพระชนมายุทรงพระเจริญวัยควรแก่การพระราชพิธีโสกันต์ เป็นอภิลักขิตสมัยเวลาจะรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระเกียรติคุณวิบุลยวรยศฐานันดรศักดิสมญาที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า เพื่อจะรักษาโบราณราชประเพณีไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้

เฉลิมพระนาม พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า จาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ศรีสมมติเทวราชรวิวงศ วโรภัยพงศพิสุทธ มกุฎราชวรังกูร มไหสูรยารหราชกุมาร สิงหนามดังนี้ ให้ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า ฯ ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศอิสริยศักดิ เดชานุภาพทุกประการ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

พระองค์เจ้าสิงหนาทราชตุรงคฤทธ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา บัตยุบันกาล มังกรสังวัจฉร ผคุณมาสกาพบักษ์อัฐมีดิถีสุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๓ ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าสิงหนาทเป็นพระโอรสผู้ใหญ่ในพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระพิทักษเทเวศร์ กอปด้วยวิริยปรีชาความฉลาดรอบรู้ในราชกิจต่าง ๆ ได้ช่วยรับราชการในกรมให้สำเร็จด้วยกำลังสติปัญญามาก เคยฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดมา และได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในแผ่นดิน

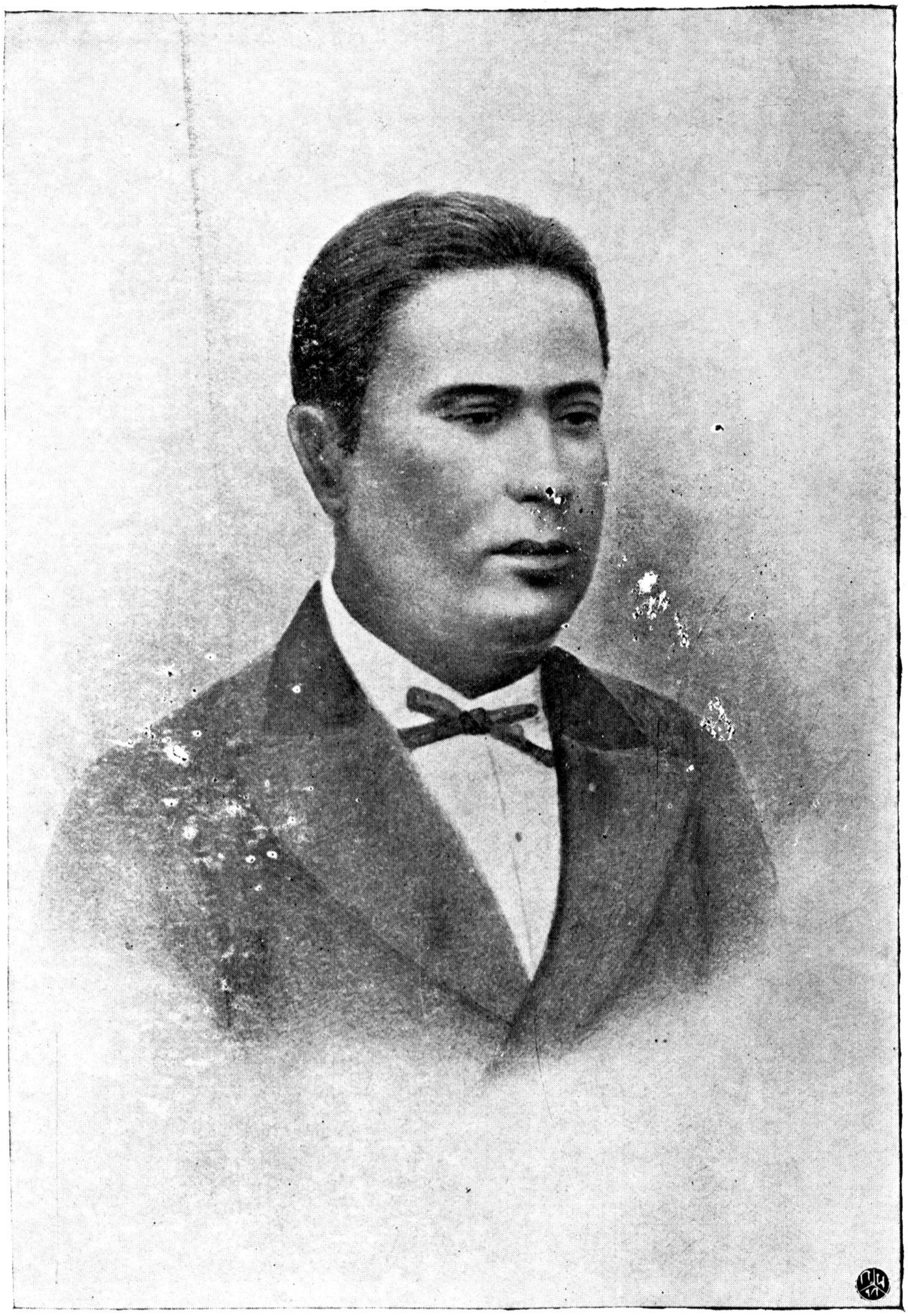

พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรงค์ฤทธิ

พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์

ปัตยุบันนี้ เป็นที่คุ้นเคยไว้วางพระราชอัธยาศรัย มีพระชนมายุเจริญวัย โดยลำดับ ควรจะเป็นพระองค์เจ้าองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสั่งหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าสิงหนาทเป็นพระองค์เจ้า และเพิ่มอักษรนำพระนามว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดุรงค์ฤทธิ์ อัชนาม จงเจริญพระชมมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ ให้เต็มด้วยพระอิสริยยศบรรดาศักดิ์ เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ฉลองพระเดชพระคุณเป็นประธานาธิบดี เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยต่างพระเนตรพระกรรณในกรมม้า ขอให้เกียรติคุณอดุลยยศเดชานุภาพปรากฏตั้งอยู่สืบกาลนานเทอญ

ถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ ทรงตั้งพระองค์เจ้า ๒ พระองค์ คือ

ตั้งหม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์ ในสมเด็จพระมาตามไหยกาธิบดี ฯ เป็นพระองค์เจ้า พระองค์ ๑

ตั้งหม่อมเจ้าดิศ ในพระไอยกาเธอ กรมหมื่นณรงค์หิรัญ เป็นพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๒ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรภัทรบทมาสกาพปักษ์สัตมีดิถีศศิวาร บริเฉท

กาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์เป็นพระโอรสในพระบรมราชมาตามไหยกาธิบดี ซึ่งได้เฉลิมพระนามตามพระราชอิสริยยศที่พระองค์เจ้าต่างกรม ปรากฏว่ากรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ สิ้นพระชนม์ล่วงไปช้านานแล้วนั้น เป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บัดนี้ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชาฉลาดในราชกิจต่าง ๆ สมควรจะเป็นพระองค์เจ้า มีราชอิสริยยศฐานานุศักดิ์เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ให้ว่าราชกิจานุกิจบางอันฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์เป็นพระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ ครุฑนาม จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิ์เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนานเทอญ

พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๒ พรรษา บัดยุบันกาล สัปปสังวัจฉรภัทรบทมาส กาพย์ภักษ์นวมิถีพุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระ

พระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ

จุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าดิศได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในการช่างมาช้านาน แต่ในรัชชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนบัดนี้ มีวิริยปรีชาฉลาดรอบรู้สันทัดจัดเจนดีในการช่าง ได้ทำสิ่งของต่าง ๆ และบังคับบัญชาและชักนำให้ผู้อื่นทำบ้าง ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายโดยพระราชประสงค์นั้น ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้มีอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้าจางวางได้บังคับบัญชาในกรมช่างสิบหมู่สิทธิ์ขาดอยู่แล้ว แต่ยังหาได้รับราชอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เป็นพระองค์เจ้าไม่ บัดนี้จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าดิศ เป็นพระองค์เจ้า มีสร้อยพระนามเพิ่มโดยสมควรว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ โสณนาม จงเจริญพระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล ทุกประการเทอญ

ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิ์ เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศ ปรากฏตั้งอยู่สืบกาลนานเทอญ

ถึงปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓ ทรงเฉลิมพระนามพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าพระองค์น้อย เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ทรงกรมหมื่นภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระองค์ ๓

ทรงตั้งหม่อมเจ้าหญิงพันพงศ์ ในสมเด็จพระมาตามไหยกาธิบดี เป็นพระองค์เจ้าพันพงศ์ประยูรวงศ์สนิท พระองค์ ๗

สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๓ พรรษา ปัตยุบันกาลอัสสสังวัจฉร สาวนมาสชุษณปักษ์ อัฐมีดิถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุพรรษาใกล้เวลาพระราชพิธีโสกันต์ เป็นอภิลักขิตสมัย สมควรจะรับพระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระเกียรติคุณวิบุลยวรยศฐานันดรศักดิ์ ที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า เพื่อจะรักษาโบราณราชประเพณีไม่ให้เสื่อมสูญ และเป็นการฉลองพระเดชพระคุณให้สมโดยพระราชดำริ ในสมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นด้วย จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้เฉลิมพระนามพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์น้อย ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า มีพระนามตามจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ดำรงราชอิสริยาธิบดีศรีวิสุทธมหามงกุฎพงศวโรภยาภิชาติ ราชโสทรานุชาธิบดินทร ทิพยศิรินทรพิพัฒน์ สุขุมาลรัตนราชกุมาร โสณนามดังนี้ ให้ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒน

สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ (กรมหมื่นภาณุพันธุวงษวรเดช)

มงคล เกียรติยศอิสริยศักดิ์เดชานุภาพทุกประการ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

อนึ่งเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า พระองค์หนึ่งแล้วดังนี้

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถือศักดินา ๘๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นภูเบศร์บริบาล ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นประมาณประชุมชน ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นั้น ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป โดยผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

พระองค์เจ้าพันพงศ์ประยูรวงศ์สนิท

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๓ พรรษา ปัตยุบันกาล อัสสยุงวัจฉร ไพศาขมาสชุษณปักษ์ เอกาทสีดิถีภุมวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าพันพงศ์เป็นพระธิดาในสมเด็จพระบรมราชมาตามไหยกา ซึ่งได้เฉลิมพระนามตามพระราชอิสริยยศ ที่พระองค์เจ้าต่างกรม ปรากฏว่ากรมหมื่นมาตยาพิทักษ์

สันพระชนม์ล่วงไปนานแล้วนั้น และเป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บัดนี้ทรงเจริญวัยวุฒิปรีชาฉลาดในราชกิจต่าง ๆ ได้รับราชการฝ่ายในฉลองพระเดชพระคุณ เป็นผู้มีอุปการได้อุปถัมภ์บำรุงบริรักษ์พระองค์แต่ยังทรงพระเยาว์มา และเป็นที่ชอบพระอัธยาศรัยไว้วางพระทัยในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ พระบรมราชชนนี จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าพันพงศ์ เป็นพระองค์เจ้า เพิ่มสร้อยพระนามและคำนำหน้าว่า พระประพันธวงศเธอ พระองค์เจ้าพันพงศ์ ประยูรวงศ์สนิทวรรคสิริ จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิ์เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ทำราชการในกรมสมเด็จพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สืบกาลนานเทอญ

ถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ ทรงตั้งหม่อมเจ้าสายในพระเจ้าบรมวงศเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๕ พรรษา บัดยุบันกาล วานรสังวัจฉรบุศยมาสกาพบักษ์ นวมีดิถีพุธวารบริจเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าสายเป็นพระโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ซึ่งดำรงราชอิสริยยศที่ต่างกรมผู้ใหญ่ว่ากรมหลวงวงศาธิราชสนิท สันพระชนม์ล่วงไปแล้วนั้น ทรงพระกรุณา

พระองค์เจ้าสายสนิทวงษ

กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร

โปรดให้รับราชการเป็นจางวางในกรมหมอฉลองพระเดชพระคุณ บัดนี้มีพระชนมายุเจริญวัย และมีวิริยปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจ และมีอาการเรียบร้อยสนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัย สมควรจะเป็นพระองค์เจ้ามีอิสสริยยศฐานานุศักดิ์เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้ว่าราชกิจจานุกิจต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าสาย เป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏนั้นแล้วว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ คชนาม จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ ให้มีอิสสริยยศฐานานุศักดิ์เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ โดยผาสุกสวัสดิ์สืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สืนกาลนาน เทอญ

ถึงปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมพระสุดารัตนราชประยูร เป็นกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูรพระองค์ ๑

กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๖ พรรษา ปัตยุบันกาลกุกกุฏสังวัจฉร บุศยมาสชุษณปักษ์ จาตุทสีดิถีครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรม

พระสุดารัตนราชประยูร ได้มีบรรพการิตาธิการกิจมหันตคุณวโรปการ ได้ทรงอภิบาลบำรุงบริรักษ์พระองค์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์มาพร้อมด้วยพรหมาธิมุตธยาศรัย จำนงแต่ในความสุขสำราญ และเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเจริญรุ่งเรือง ด้วยพระบรมราชอิสสริยยศในมไหศวริยาธิบัตย์สืบลำดับพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์สืบต่อไปภายหน้า และมีพระคุณเป็นมหันตวราดิเรกโดยอเนกประการเสมอด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี ก็เหตุที่จะฉลองพระเดชพระคุณโดยกตัญญุตากตเวทิตา ให้สมควรเป็นปัตโยประการิตากิจอันยิ่งใหญ่อย่างอื่นก็ไม่มี จึงได้ทรงสถาปนาให้ดำรงที่กรมพระสุดารัตนราชประยูร รับพระบรมราชอิสสริยยศอลงกฎเกียรติคุณอดุลยคารวสถาน อย่างพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ฝ่ายในแล้วแต่ครั้งก่อน บัดนี้ทรงพระอนุสรรำพึงจะทรงแสดงพระกตัญญุตากตเวทิตาคุณ ให้ไพบูลยภิยโยยิ่งขึ้นไปเป็นปัตโยปการาธิการกิจ ทดแทนบรมบรรพาธิการฉลองพระคุณให้เต็มพระบรมราชประสงค์ ให้ได้รับดำรงพระบรมราชอิสสริยยศใหญ่ยิ่งขึ้น สูงเสมอสมเด็จพระบรมราชชนนี ซึ่งมีพระคุณเป็นที่ยิ่งใหญ่ และมีพระอัธยาศรัยเรียบร้อย ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต สมควรเป็นใหญ่ฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง ที่เคารพนับถือทั่วไปในพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระนามพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมพระสุดารัตนราชประยูรขึ้นเป็นสมเด็จ เปลี่ยนพระบรมสมญานามข้างต้นตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระบรมมไหยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูรดังนี้ ดำรงพระบรมราชอิสสริยยศวิบูลยเกียรติคุณอดุลยศักดิ์ ที่ควรเคารพยิ่งใหญ่

สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์

เสมอพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ศุภอิฐวรผลธนสารสมบูรณ อดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

มีเจ้ากรมเลื่อนฐานาศักดิ์ เป็นพระยาสุดารัตนราชประยูร ได้ถือศักดินา ๑๐๐๐ ปลัดกรมเป็นพระประชานุกูลกิจ ได้ถือศักดินา ๘๐๐ สมุหบาญชีเป็นหลวงพินิตพลนิกร ถือศักดินา ๕๐๐ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในหลวงและในกรมสืบไป โดยผาสุกสวัสดิ์ทุกประการ เทอญ

ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ ทรงเลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าพ้า ฯ กรมขุนบำราบปรปักษ เป็นกรมพระบำราบปรปักษ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าบรมวงศ์ กรมหลวงเทเวศวัชรินทร เป็นกรมพระเทเวศวัชรินทร พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวรศักดาพิศาล เป็นกรมหลวงวรศักดาพิศาล พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าพ้า ฯ กรมพระบำราบปรปักษ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๗ พรรษา บัดยุบันกาลโสณสังวัจฉร วิสาขมาสชุษณปักษ์ปัญจมีดิถีศีวารบริเฉท

กาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ในพระบรมราชตระกูลนี้ ทอปด้วยพระสติปัญญาวิริยอุสาหในราชกิจใหญ่น้อย ได้ฉลองพระเดชพระคุณในราชการมาแต่ในรัชชกาลที่ ๓ ที่ ๔ จนรัชชกาลปัตยุบันนี้ และมีพระทัยจงรักภักดีสนิทชิดชอบ เป็นที่ไว้วางพระราชอัธยาศรัย ได้ทรงจัดการนั้น ๆ ให้สำเร็จได้ โดยพระราชประสงค์ และทรงพระปรีชารอบรู้ในอุดมวิชชาคชกรรมศาสตร โหรกลาศาสตร และปฏิภาณในการแต่งกาพย์กลอนคำโคลงคำฉันท์และแบบบรรพตำหรับราชกิจศุภการต่าง ๆ ในพระนครและหัวเมืองทั่วไป มีพระอัธยาศรัยซื่อตรงดำรงในยุตติธรรมสัตย์สุจริตเรียบร้อยมา สมควรจะเป็นพระบรมวงศ์ดำรงที่ต่างกรมผู้ใหญ่ เป็นที่คำนับแก่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ตำรัสสั่งให้เลื่อนพระนาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมตำแหน่งใหญ่ในชั้นเจ้าฟ้ากรมพระ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ มหิศวรศักดิสุนทรรวิวงศ บรมพงศบริพัตรวิวัฒนยโสดม สรรพศิลปาคมอุดมกิจพิฆเนศวรประสิทธิคชกรรมศาสตร โหรกลานุวาทกาพยปฏิภาณ สฤษฏิสรรพศุภการสกลรัษฎาธิกิจปรีชาวโยพาร์ ยุติธรรมาทวาธยาศรัย

กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์

ไตรศรีรัตนธาดา มหันตเดชานุภาพบพิตร นาคนาม ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม ให้ทรงเจริญพระชนมายุพรรณ สุขพล ปฏิภาณ สรรพสิริวัสดีพิพัฒนมงคล ศุภอิฐผลวรเกียรติคุณวิบุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

มีเจ้ากรมเป็น พระบำราบปรปักษ์ ถือศักดินา ๘๐๐ ปลัดกรมเป็นหลวงพิทักษ์พลพยุห ถือศักดินา ๖๐๐ สมุห์บาญชีเป็น ขุนบันฑุอักษรศาสตร ถือศักดินา ๕๐๐ ทำราชการในหลวงและในกรมสืบไปให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นั้น ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยผาสุกสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๕๑๗ พรรษา บัดยุบันกาลโสณสังวัจฉรมาฆมาสชุษณปักษ์ ฉัฐมีดิถีศุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระองค์เจ้าในกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงประพฤติสาสนพรหมจรรย์ในธรรมวรยุติกนิกาย อยู่ร่วมสนิทชิดชอบพระอัธยาศรัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมา แต่เมื่อยังทรงพระผนวชอยู่นั้นจนตลอดเวลาเสด็จปริวัตรลาจากพรหมจรรย์ มาเถลิงถวัลยราชสมบัติ

แล้วได้รับสมณศักดิ์อิสริยยศที่ตั้งครองคณะวัดบวรนิเวศ ฉลองพระองค์ต่อมา ได้เป็นพระอุปัชฌาจารย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลาเมื่อทรงผนวชสามเณร และทรงรับอุปสมบทในเวลาปัตยุบันนี้ และได้มีคุณอุปการะเป็นพระอุปัชฌาจารย์ ให้สำเร็จบรรพชาอุปสมบท แก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ และพระราชวงศานุวงศ์อื่นเป็นอันมาก และมีสมาจารสมณมารยาทเรียบร้อย สมควรจะเป็นครุศักการสถานที่เคารพนับถือแห่งพระบรมราชตระกูลทั่วไป และทรงพระปรีชาฉลาดรอบรู้ในพระคัมภีร์พุทธศาสน์ และเพทางคศาสตร สมควรเป็นสงฆบรินายกมหาประธานาธิบดี มีสมณศักดิ์อิสริยยศใหญ่ยิ่งกว่าบรรดาสงฆ์บรรพชิตทั้งปวงในฝ่ายพุทธจักรได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ให้เลื่อนอิสริยยศพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ เพิ่มพระนามข้างต้น และสร้อยพระนามข้างท้าย ตามพระนามสมญาจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ บวรรังษีสุริยพันธุ์ บีย์พรหมจรรย์ธรรมวรยุต ปฏิบัติสุทธิคณะนายก พุทธสาสนดิลกปวรัยบรรพชิต-สรรพธรรมิกกิจโกศล สุวิมลปรีชาปัญญาอรรคอนาคาริยรัตโนดม พุทธวราคมโหรกลากุสโลภาส ปรมินทรมหาราชหิโตปัชฌาจารย์ มโหพารเมตยาภิธยาศรัย พุทธาทิศรีรัตนตรัยคุณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์สกลสังฆปาโมกษประธานาธิบดินทร์ มหาสมณคณินทรวโรดม บรมบพิตร

กรมพระเทเวศรวัชรินทร

เสด็จสถิตย์วัดบวรนิเวศราชวรวิหารพระอารามหลวง จิรัฏฐิติกาลในพระพุทธสาสนา เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น พระปวเรศวริยาลงกรณ์ ถือศักดินา ๑๐๐๐ ให้ทรงเลื่อนปลัดกรมเป็น หลวงสุนทรสรรพการ ถือศักดินา ๘๐๐ ให้ทรงเลื่อนสมุหบาญชีเป็น ขุนชำนาญเลขา ถือศักดินา ๕๐๐ ให้ผู้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ มีความเจริญสวัสดิ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ เทอญ

กรมพระเทเวศวัชรินทร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๗ พรรษา บัตยุบันกาล โสณสังวัจฉร ฯ ๑ ฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๑ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศวัชรินทร เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ มีพระชนมายุเจริญยิ่งกว่าพระบรมราชวงศานุวงศ์ทั้งปวงในบัตยุบันนี้ และทรงปรีชาฉลาดในราชกิจต่าง ๆ มีวิริยภาพความเพียรทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านานตั้งแต่รัชชกาลที่ ๓ ที่ ๔ มาจนในรัชชกาลบัตยุบันนี้ ให้สำเร็จพระบรมราชประสงค์ได้โดยมาก และมีพระอัธยาศรัยเรียบร้อย ควรจะเป็นเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ เป็นประธานาธิบดีที่คำนับแก่พระบรมราชวงศานุวงศ์ทั้งปวง จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมหลวงเทเวศวัชรินทร เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศวัชรินทร สุรบดินทรเทวราชวิลาสธำรง บรมวงศ์สรรพเชษฐ์วิเศษศักดิ์อเนกธัญญลักษณบุญวรฤทธิ มหิศวรพงศ์ พิพัฒน์ สุพรรณรัตนจิตราถังการโกศล สุวิมลปรีชาคณาลงกรณ์ วรเกียรติคุณวิบุลยศักดาอดุลยเดชานุภาพบพิตร นาคนาม จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการเทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น พระเทเวศวัชรินทร ให้ทรงเลื่อนปลัดกรมเป็นหลวง ให้ทรงเลื่อนสมุหบาญชีเป็นขุน ให้ผู้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ทำราชการในหลวงและในกรมโดยผาสุกสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหลวงวรศักดาพิศาล

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๗ พรรษา บัดยุบันกาล ฯ ล ฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นวรศักดาพิศาล ได้รับราชทินนามที่ตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรม ฉลองพระเดชพระคุณมาช้านานตลอดเวลารัชชกาล ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชชกาลบัดยุบันนี้ ทรงพระเจริญพระชนมายุเป็นผู้ใหญ่ มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจนั้นๆ ควรจะเลื่อนพระนามเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ เป็นที่คำนับแก่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุร

กรมหลวงวรศักดาพิศาล

สมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์

สิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระนาม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น
วรศักดาพิศาล เป็นตำแหน่งกรมหลวง มีพระนามตามจาฤกในพระ
สุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล สุพัฒนา
การสวัสดิ์ คชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามกำหนดอย่างธรรมเนียม
พระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง ให้ทรงเจริญพระชนมายุ
พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล
ทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น หลวงวรศักดาพิศาล ถือศักดินา ให้
ทรงเลื่อนปลัดกรมเป็นขุน ถือศักดินา ให้ทรงเลื่อนสมุหบาญชีเป็น
หมื่น ถือศักดินา ให้ผู้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ รับราชการในหลวงและ
ในกรมโดยผาสุกสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีกุญ พ.ศ. ๒๔๑๘ ทรงตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า
จาตุรนตรัศมีเป็นกรมหลวงจักรพรรดิพงศ พระองค์ ๑

ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร เป็นกรมหมื่น
นเรศรวรฤทธิ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าฉายเฉิด ในสมเด็จพระมาตามไหยกาธิบดี เป็น
พระองค์เจ้าฉายเฉิด พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๘ พรรษา
ปัตยุบันกาลสุกรสังวัจฉร ปุศยมาสกาพปักษ์ เอกาทศมีดิถีศุกรวาร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี เป็นอรรคบรมราชโสทรานุชาธิบดี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ใหญ่ ได้ทรงสมานวารสุขทุกขำรงจำเดิมแต่ทรงพระเยาว์มา บัดนี้ทรงเจริญพระชนม์พรรษา และประกอบด้วยวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในสรรพราชกิจใหญ่น้อยต่าง ๆ ได้ทรงบังคับราชการฉลองพระเนตรพระกรรณให้สำเร็จโดยพระราชประสงค์ ต้องตามพระราชอัธยาศรัย และได้ดำรงในตำแหน่งเป็นอธิบดีที่สอง ในราชการกรมพระคลังมหาสมบัติ ได้ทรงจัดการในกรมพระคลังและอื่น ๆ เรียบร้อยดี เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย สมควรที่จะรับพระสุพรรณบัฏฐานันดรศักดิที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้สถาปนาเลื่อนอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีศรีสมมติเทวราชรวิวงศ์ วโรภัยพงศ์พิสุทธิ มกุฎราชวรังกูร มไหสุริยารหราชนรินทรานุชาธิบดี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ สิงหนาม ดังนี้ ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม ให้ทรงเจริญทฤฆชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศอิศริยศักดิ์เดชานุภาพ วิบุลยศุภผลโหพารทุกประการ ทำราชการฉลองพระเดช

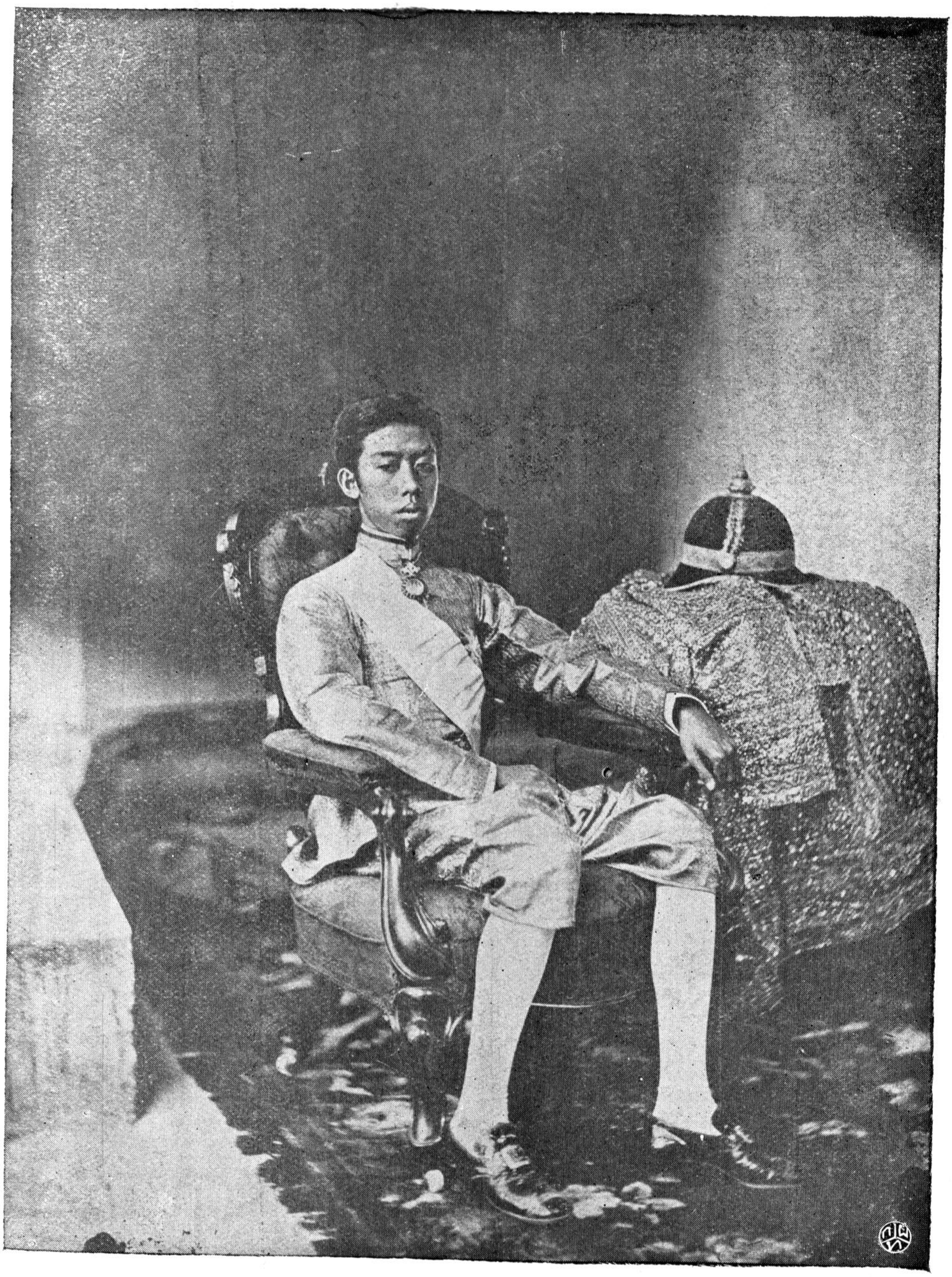

กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ

พระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ทรงสถาปนาพระราชทานพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งดังนี้แล้ว

ให้ทรงตั้งเจ้ากรมเป็น หลวงจักรพรรดิพงศ์ ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรมเป็น ขุนจำนงราชกิจ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชีเป็น หมื่นสิทธิพลนิกร ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในเจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนากาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๘ พรรษา บัตยุบันกาลวราหสัมพัจฉร ไพศาขมาสกาพบักษสัตตมีดิถีพุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริ ว่าพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร เป็นพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ใหญ่ ได้มีความจงรักภักดีเป็นที่ทรงคุ้นเคยแต่เดิมมา และได้ทรงพระอุสาหรับราชการฉลองพระเดชพระคุณมิได้ทรงเกียจคร้าน มีพระชนมายุกาลเจริญ

วัยวุฒิ กอบด้วยวิริยปรีชารอบรู้ ในราชกิจจานุกิจทั้งปวง สมควรแก่ตำแหน่งยศที่พระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีราชสมญาภิไธยนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสาร สมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรมเป็น หมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรมเป็น หมื่นราชกิจวรเดช ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ให้ทรงตั้งสมุหบาญชีเป็น หมื่นสังเกตนิกร ให้ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมอื่น ๆ สืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

พระองค์เจ้าฉายเฉิด

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๘ พรรษา จุลศักราช ๑๒๓๗ ปัตยุบันกาล สุกรสังวัจฉรผคุณมาสกาพปักษอัฐมีดิถี ศุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าฉายเฉิดเป็นพระโอรสในสมเด็จพระบรมราชมาตามไหยกาธิบดี ซึ่ง

พระองค์เจ้าฉายเฉิด

ได้เฉลิมพระนามตามพระราชอิสริยยศที่พระองค์เจ้าต่างกรม มี
พระนามปรากฏว่า กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ สืบพระชนม์ล่วงไปช้า
นานแล้วนั้น และเป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัว บัดนี้ทรงเจริญวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจต่าง ๆ และทรง
วิทยาคุณรู้แปลพระคัมภีร์ปริยัติธรรม ได้รับราชการกำกับกรมราชบัณฑิตย์
ได้ราชการเรียบร้อยดีโดยพระราชประสงค์ สมควรจะเป็นพระองค์เจ้า
มีอิสริยยศฐานานุศักดิ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตร
พระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัส
สั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าฉายเฉิดขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีคำนำหน้าพระนามว่า
พระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด สิงหนาม จงเจริญพระชน
มายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล
ทุกประการ ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิเหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทรง
ศักนาดิ ๑๕๐๐ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณ
อดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙ ทรงเลื่อนพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น
ภูวนัยนฤเบนทราธิบาล เป็นกรมขุนภูวนัยนฤเบนทราธิบาล พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอักษรศาส์นโสภณ
เป็นกรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ พระองค์ ๑

ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล เป็นกรม
หมื่นพิชิตปรีชากร พระองค์ ๑

ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ เป็นกรมหมื่นอดิศรอุดมเดช พระองค์ ๑

ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทวีวัฒนาภา เป็นกรมหมื่นภูธเรศรธำรงศักดิ์ พระองค์ ๑

กรมขุนภูวนัยนฤเบนทราธิบาล

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๙ พรรษา บัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉร สาวนมาสกาพบักษเอกาทสีดถิพุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล ได้รับราชทินนามตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรม ฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในรัชชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชชกาลบัตยุบันนี้ ทรงเจริญพระชนมายุเป็นผู้ใหญ่มีวัยวุฒิปรีชา และทรงอุสาหะในราชกิจต่าง ๆ ได้รับราชการตรากตรำมาช้านาน และมีพระอัธยาศรัยโอบอ้อมในพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นที่สนิทชิดชอบพระอัธยาศรัยแต่เดิมมา ควรจะเลื่อนพระนามเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑรสรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทราธิบาล เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมตำแหน่งกรมขุน มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมขุนภูวนัยนฤเบนทราธิบาล มุสิกนามเป็นตัวศรีของสิงหนามเดิม ทรง

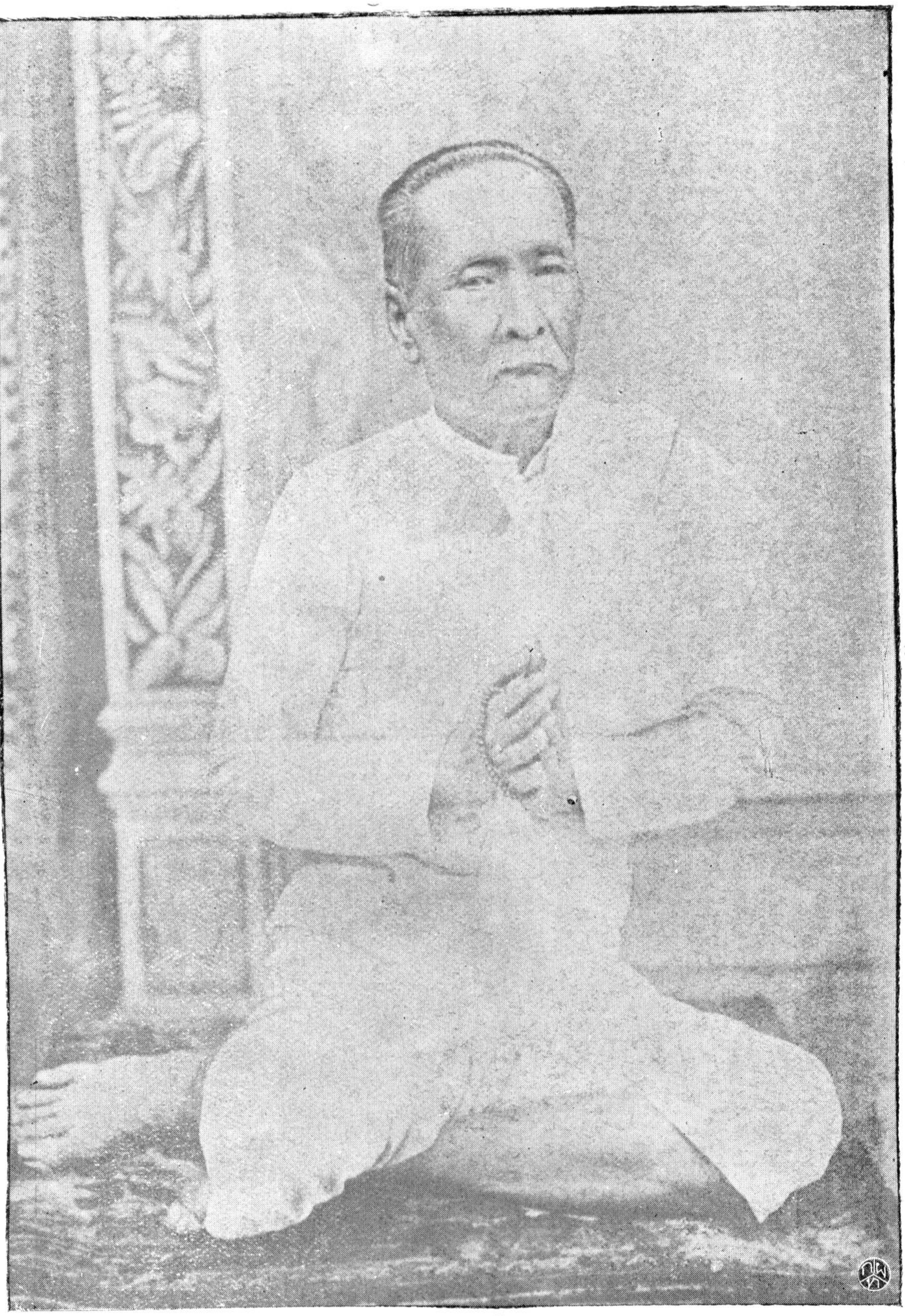

กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ

ศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยสุภผลอดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น ชุนภูวนัยนฤเบนทราธิบาล ถือศักดินา ๖๐๐ ปลัดกรมคงเป็นหมื่นราชการภักดี ถือศักดินา ๕๐๐ สมุหบาญชีคงเป็นหมื่นปรานีไพร่พล ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรมปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมขนบดินทรไพศาลโสภณ

คำประกาศ

สุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๙ พรรษา บัดยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ บุศยมาสชุษณปักษนวมีดิถีครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นอักษรศาสนโสภณ ได้รับราชทินนามตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรม ฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในรัชชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชชกาลบัดยุบันนี้ ทรงเจริญพระชนมายุเป็นผู้ใหญ่มีวัยวุฒิปรีชา และทรงพระอุสาหะในราชกิจต่าง ๆ ได้รับราชการกำกับกรมพระอาลักษณ์ และได้ว่าการจัดการในกรมอักษรพิมพการ ก็ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ได้เป็นกำลัง

ราชการทั่วไป อนึ่งก็ทรงพระปรีชา มีพระอัธยาศรัยสมควรเป็นหลัก ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอพระองค์หนึ่งได้ และเป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัยแต่เดิมมา ควรจะเลื่อนเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมตำแหน่งกรมขุน มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลอดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการเทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น ขุนบดินทรไพศาลโสภณ ถือศักดินา ๖๐๐ ปลัดกรมเป็น หมื่นพหลภักดี ถือศักดินา ๕๐๐ สมุหบาญชีเป็น หมื่นอังกนิบริบาล ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๙ พรรษา บัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ ไพศาขมาสกาพปักษ์อัฐมีดิถี จันทรวาร

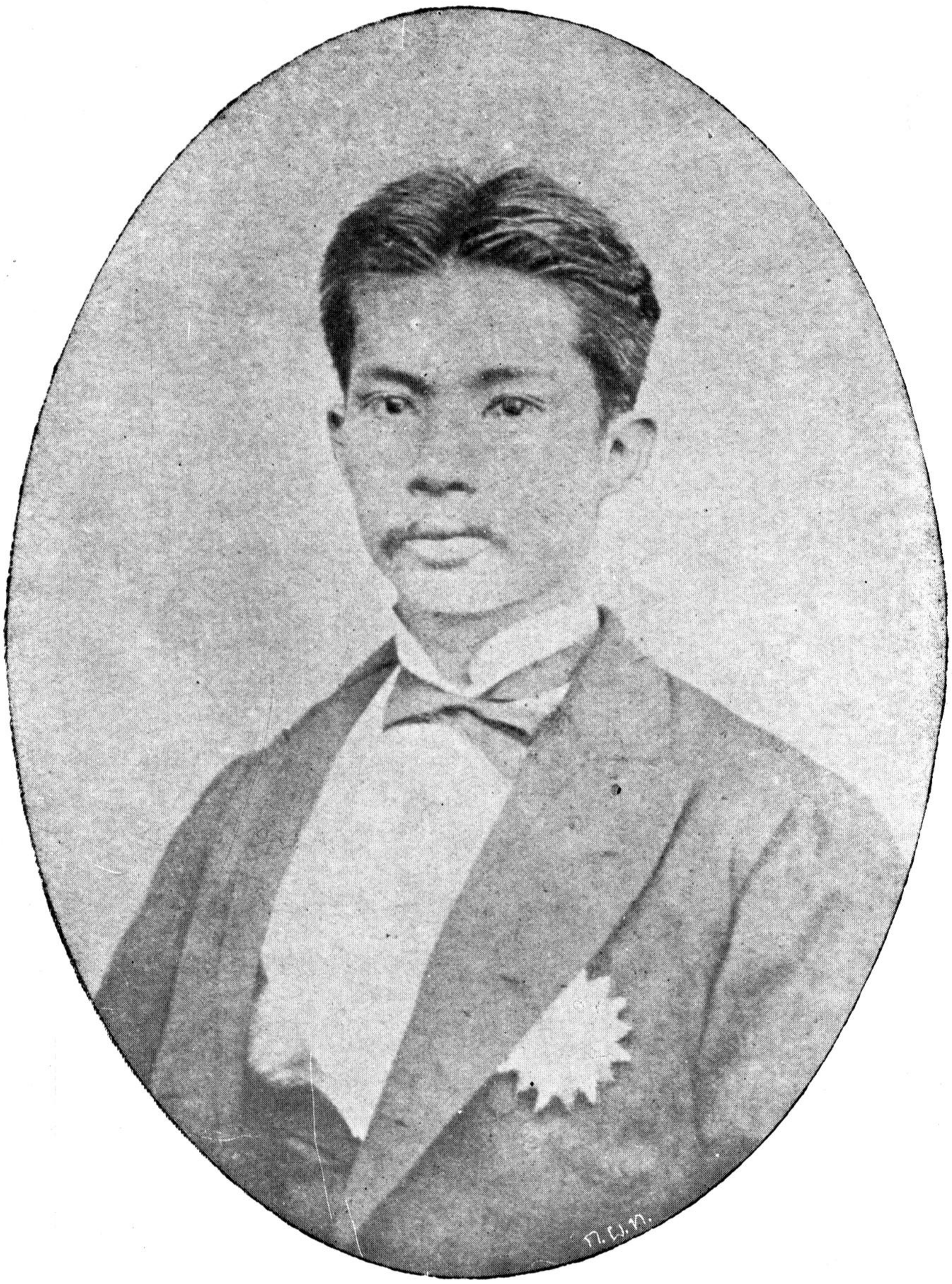

กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล ได้มีความสวามิภักดิในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแต่เดิมมา และทรงพระอุสาหะรับราชการต่าง ๆ ฉลองพระเดชพระคุณมิได้ทรงเกียจคร้าน บัดนี้มีพระชนมายุกาลเจริญวัยวุฒิประกอบด้วยวิริยปรีชารอบรู้ในราชกิจจานุกิจต่าง ๆ สมควรแก่ตำแหน่งยศที่พระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างธรรมเนียมพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลชนสารสมบูรณอดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นพิชิตปรีชากร ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นอมรภักดี ถือศักดินา ๔๐๐ ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหมื่นศรีพยุหพล ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๙ พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ ไพศาขมาสกาพบักษ์ทศมีดฤถี พุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ ๓ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ มีความสามิภักดิในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแต่เดิมมา แล้วได้รับราชการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์มาหลายปี และเป็นเอดเดอเกมป์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย บัดนี้พระชนมายุกาลเจริญวัยวุฒิ ประกอบด้วยวิริยปรีชารอบรู้ในราชกิจจานุกิจต่าง ๆ สมควรแก่ตำแหน่งยศที่พระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ครุฑนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

ให้ทรงตั้งเจ้ากรมเป็น หม่นอดิศรอุดมเดช ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรมเป็น หม่นภูเบศรบริรักษ์ ถือศักดินา ๔๐๐ ให้ทรงตั้งสมุหบาญชีเป็น หม่นประจักษ์พลขันธ์ ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหม่นภูธเรศรธำรงศักดิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๙ พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกสัมพัจฉรผคุณมาสกาพปักษ นวมีดิถีครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทวีถวัลยลาภ เป็นพระเจ้าน้องยาเธออันสนิท ได้มีความสวามิภักดิ ทรงอุสาหรับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านาน ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ช่วยในศาลรับสั่งชำระความฎีกา และได้ทรงชำระความบางเรื่อง ก็ประกอบด้วยความยุตติธรรม และร้อนรนซึ่งกะให้แล้วสำเร็จไปโดยเร็ว และได้รับราชการอื่น ๆ อีกก็เรียบร้อย และมีพระชนมายุเจริญวัยวุฒิประกอบด้วยวิริยปรีชา รอบรู้ในราชกิจต่าง ๆ สมควรแก่ตำแหน่งยศที่พระองค์เจ้าต่างกรมรับราชการต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึง

มีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทวีถวัลยลาภ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นภูธเรศรชำรงศักดิ์ มุสิกนาม ได้ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒมงคลทุกประการ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป

ให้ทรงตั้งเจ้ากรมเป็น หมื่นภูธเรศรชำรงศักดิ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรมเป็น หมื่นอนุรักษภูธร ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชีเป็น หมื่นนิกรพลารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีขาล พ.ศ. ๒๔๒๑ ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเจริญผลพูลสวัสดิ์ เป็นกรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ พระองค์ ๑

กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๑ พรรษา บัตยุบันกาล พยัคฆสังวัจฉรภัทรบทมาสศุกรบักษปาฏิบท พุทธวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ

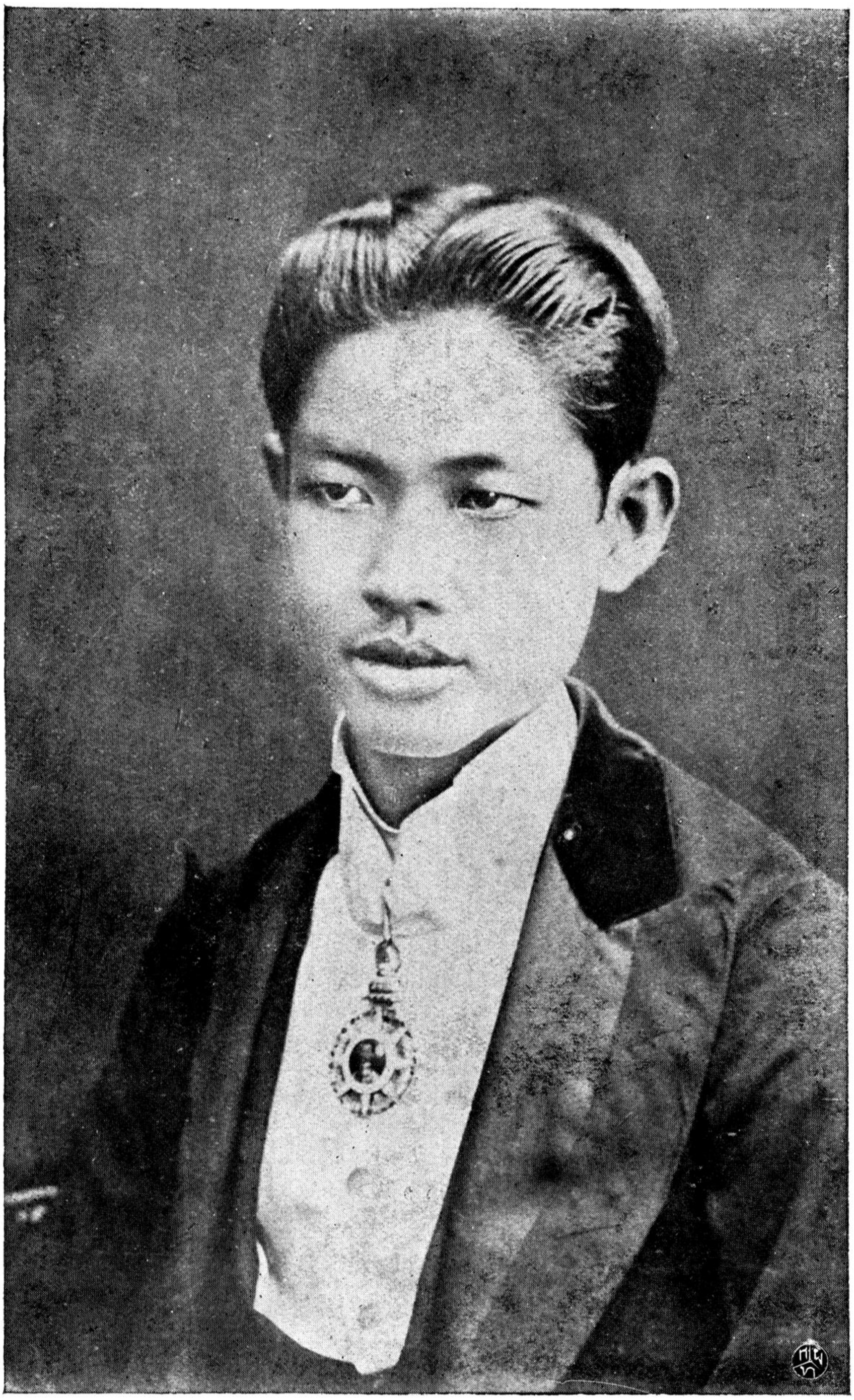

กรมหมื่นภูธเรศรธำรงศักดิ์

กรมหมื่นเจริญผลพูลสวัสดิ์ ได้รับราชทินนามตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรม ฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในรัชชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชชกาลปัตยุบันนี้ ทรงเจริญพระชนมายุเป็นผู้ใหญ่มีวัยวุฒิปรีชา และทรงพระอุตสาหะในราชกิจต่าง ๆ เป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัยแต่เดิมมา ควรจะเลื่อนเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นเจริญผลพูลสวัสดิ์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมตำแหน่งกรมขุนมีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์สิงหนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรมเป็น ขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ถือศักดินา ๖๐๐ ปลัดกรม คงเป็นหมื่นพิพัฒนพลากร ถือศักดินา ๕๐๐ สมุหบาญชี คงเป็นหมื่นสุนทรสังเกต ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรมปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๒๔ ทรงตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เป็นกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดชพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ เป็นกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ เป็นกรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพ เป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรัตน์ เป็นกรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหัสดินทร เป็นกรมหมื่นบริรักษนรินทรฤทธิ์พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเนาวรัตน์ เป็นกรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด ในสมเด็จพระมาตามไหยกาธิบดี เป็นกรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าจร ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระบำราบปรปักษ์ เป็นพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าปรีดา ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ เป็นพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดาพระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรวิสาขมาส กาพย์กษยอัฐมีดิถีศุกรวาร บริเฉท

สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ กรมหลวงภาณุพันธุวงษวรเดช

กาลกำหนด ทระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๔ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เป็นอรรคบรมราชโสทรานุชาธิบดี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย ได้ทรงสมานวารสุขทุกขธำรง จำเดิมแต่ทรงพระเยาว์มา บัดนี้ทรงเจริญพระชนมพรรษาและประกอบด้วยวัยวุฒิปรีชา รอบรู้ในสรรพกิจน้อยใหญ่ต่าง ๆ ได้ทรงบังคับราชการฉลองพระเนตรพระกรรณหลายอย่าง ได้ทรงบังคับการในกรมทหารมหาดเล็กและกรมล้อมพระราชวัง และการจรต่าง ๆ ซึ่งเป็นการใหญ่การเร็วซึ่งผู้อื่นจะฉลองพระเดชพระคุณได้โดยความยากลำบาก หลายสิ่งหลายประการหลายครั้งหลายคราว ก็ได้ทรงพระอุตสาหะจัดการนั้น ๆ ให้สำเร็จตลอดไปทุกครั้ง มิได้ทรงเห็นแก่ความเหน็จเหนื่อยลำบากพระองค์ และมีพระหฤทัยซื่อตรงกล้าหาญในการที่จะทรงบังคับบัญชาการงานทั้งปวงทั่วไป เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยอันสนิท สมควรที่จะเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมผู้ใหญ่ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณ ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินสืบไปได้ จึงมีพระบรมราชโองการมาในพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้สถาปนาเลื่อนอิสริยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์น้อย ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ดำรงอิศริยาธิบดีศรีวิสุทธ มหามกุฎพงศวโรภยาภิชาต ราชโสทรานุชาธิบดินทร์ทิพยศิรินทรพิพัฒน์ สุขุมาลยรัตนราชนรินทรานุชาธิบดี กรมหลวง

ภาณุพันธุวงศ์วรเดช (โสณนาม) ดังนี้ ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม ให้ทรงเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลเกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพมโหฬารทุกประการ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรด ฯ ทรงสถาปนา พระราชทานพระราชอิสริยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมพระองค์หนึ่ง ดังนี้แล้ว

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนภูเบศรบริบาล ถือศักดินา ๖๐๐

สมุหบาญชี คงเป็นหมื่นประมาณประชุมชน ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในเจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญเทอญ

กรมหมื่นประจักษศิลปาคม

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรสาวนมาส กาพย์กษเตรส์ดิถี ภุมวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ

กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ทรงพระวัยวุฒิปรีชาว่องไวในการช่างต่าง ๆ มีความอุส่าห์พากเพียรมิได้ย่อหย่อน ได้รับราชการอันใดก็ให้สำเร็จพระราชประสงค์โดยเร็วพลันทันเวลาเรียบร้อยมิได้เสียราชการ และมีพระอัธยาศรัยจงรักต่อราชการมิได้เบื่อหน่าย และรอบรู้ในราชกิจทั้งปวงควรจะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษศิลปาคม มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นอภิรมย์ราชกิจ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหมื่นพินิจพลภักดิ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรวิสาขมาส กาพย์กษ์เอกาทสีดิถี ศศิวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ ได้ทรงอุตสาหะร่ำเรียนวิชชาทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษชำนิชำนาญ จึงได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณตรากตรำมาแต่ทรงพระเยาว์จนเวลาบัดนี้ มีพระหฤทัยจงรักภักดีต่อราชการ ประกอบด้วยความอุตสาหะพากเพียรมิได้ย่อหย่อน ทรงบังคับการงานสิ่งใดโดยซื่อตรงเที่ยงธรรมเรียบร้อย เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยมาช้านาน บัดนี้ทรงเจริญวัยวุฒิปรีชาฉลาดในราชกิจทั่วปวงทั่วถึง สมควรจะได้รับราชอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลชนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหม่อมเทวะวงศ์วโรปการ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหม่อมฦาบาลสวามิภักดิ ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหม่อมรักษพยุหพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างตามธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหม่อมวชิรญาณวโรรส

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรผคุณมาส กาพย์กษทวาทสีดิถี ครุวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพ เมื่อยังเสด็จอยู่ในฆราวาสวิสัย ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณเป็นเจ้าพนักงานสารบบความฎีกา ก็ทรงพระอุสาหพากเพียรมิได้เกียจคร้านย่อหย่อน ทั้งในเวลานั้นก็กำลังทรงเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ด้วย ก็ทรงพระอุสาหมิได้ขาด ทั้งราชการและการเล่าเรียน และประพฤติพระองค์สันโดษสุภาพเรียบร้อยดี มีศรัทธาเชื่อถือในพระรัตนตรัยเป็นอย่างยิ่ง จนทรงพระกรุณาเห็นว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพ คงจะทรงพระผนวชยืดยาวในพระพุทธศาสนาได้เป็นแท้ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสถาม ก็ได้กราบบังคมทูลว่า ถ้าจะลาผนวชแล้วคงจะ

ลาผนวชในฝนที่แรก จึงมีพระบรมราชโองการเป็นคำปฏิญาณไว้ว่า เมื่อใดนับแต่พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพ ทรงพระผนวชครบ ๓ ฝนแล้ว จะพระราชทานอิสริยยศเลื่อนขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายบรรพชิต การซึ่งดำรัสไว้ดังนี้ ก่อนแต่พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพทรงผนวชเป็นช้านาน ครั้นถึงกาลกำหนดพระชนมายุ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพทรงผนวชในพระพุทธศาสนา จำเดิมแต่นั้นมาก็ทรงเล่าเรียนพระปริยัติธรรมด้วยอุสาหความเพียรอันแรงกล้า จนภายหลังได้แปลพระคัมภีร์ในที่ประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่ในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหพาร ได้ถึงที่ ๕ ประโยคติดต่อกันโดยฉับไวมิได้เป็นที่สงสัยเคลือบแคลงแห่งผู้รู้ทั้งปวง เป็นที่สรรเสริญทั่วหน้า

อีกประการหนึ่ง พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพนี้กบริบูรณ์ไปด้วยอุปโภคศฤงคารข้างฝ่ายคฤหัสถ์เสมอด้วยพระเจ้าน้องยาเธอทั้งปวง มิได้มีความข้องขัดสนสิ่งอันใด ทั้งพระสติปัญญาวิชาคุณก็ว่องไวในราชกิจน้อยใหญ่ และทราบภาษาอังฤษก็มาก ถ้าเสด็จอยู่เป็นคฤหัสถ์ก็คงจะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมีตำแหน่งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้เป็นแท้ ซึ่งทรงบากบั่นหันไปฝ่ายข้างบรรพชิตดังนี้ ก็ควรเห็นชัดว่าทรงศรัทธาเชื่อถือพระรัตนตรัยเป็นแท้ แลเห็นความสุขในสมณเพศปฏิบัติซึ่งเป็นความสุขอันละเอียดอย่างยิ่งเป็นมหัศจรรย์

จึงทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพ ถึงยังมีพระชนมายุน้อยอยู่ก็ดี แต่ประกอบด้วยศีลาทิคุณวิบุลยปรีชารอบรู้ในพระปริยัติธรรม สมควรดำรงฐานันดรศักดิ โดยตำแหน่ง

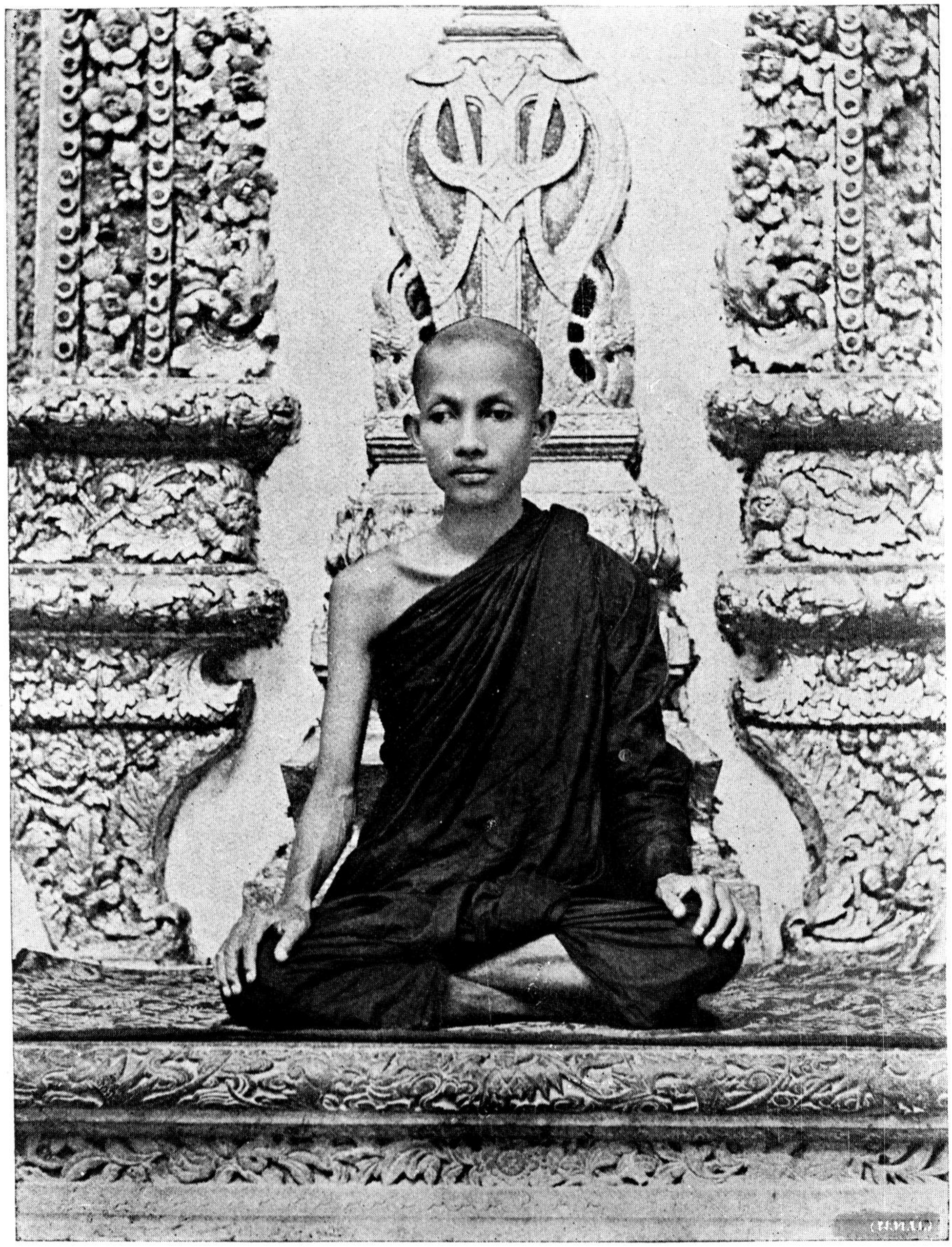

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

ในราชตระกูลและพระพุทธศาสนาได้ ตามที่ได้ทรงปฏิญาณไว้แต่ในกาล
ก่อนนั้น ควรเป็นที่เคารพบูชาของพุทธสาสนิกชนทั่วหน้า จึงมีพระบรมราช
โองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศ
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมนุษยนาคมานพ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า
ต่างกรมมีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
หมื่นวชิรญาณวโรรส สุนทรพรตวิสุทธิพรหมจรรย์ วิมลศีลขันธ์ธรรม
วรยุต ศรีวิสุทธิคณานุนายก สาสนดิลกธรรมานุวาท บริสัษยนาถบพิตร
เสด็จสถิตย์ณวัดบวรนิเวศวรารามวิหารพระอารามหลวง มุสิกนาม ได้ทรง
ศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรม
มหาราชวัง และดำรงอิสสริยยศฝ่ายสมณศักดิเป็นเจ้าคณะรอง ในธรรม
ยุติกนิกายิกสงฆ์ มัธยมบวรนิเวสาทิคณะ พระราชทานนิตยภัตรเป็นยศ
บูชาราคาเดือนละ $\frac{๒๑}{๑}$ ขออาราธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระ
สั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์และสามเณรในพระอารามซึ่งขึ้น
ในคณะโดยสมควรแก่กำลัง และอิสสริยยศสมณศักดิซึ่งพระราชทานมานี้
จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ
สถาพรพิพัฒน์ จิรฐิติกาลในพระพุทธศาสนาเทอญ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาในตำแหน่งอิสสริยยศดังนี้แล้ว

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นหมื่นวชิรญาณวโรรส	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นวรพรตบำรุง	ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี	เป็นหมื่นผดุงพยุหพล	ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ รับราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวง โดยผาสุกสิริสวัสดิสืบไป

ฝ่ายสมณศักดินั้นให้ทรงตั้งพระครูปลัดอรรถจริยานุกิตย์ พิพิธธรรมโกศลวิมลสุตาคม อุดมคณานุนายก ตรีปิฎกญาณวิจิตร์ มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๒/๑ ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูพิสุทธิสรภาณ ๑ พระครูพิศาลสรภัญ ๑ พระครูสมุห ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระครูสังฆวุฒิกร ๑ รวม ๘ รูป ขอให้พระคุณผู้ได้รับตำแหน่งทั้งปวงนี้จงมีสุขสวัสดิสถาพรในพระพุทธศาสนาเทอญ

กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรกติกมาส กาพย์สัตตมีดิถี อาทิตยวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรัตน์ ทรงพระเจริญพระชนมายุ เป็นผู้ใหญ่ในพระเจ้าบวรวงศ์เธอชั้น ๔ รอบร้ในราชกิจ ควรจะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรัตน์ เป็นพระองค์เจ้ามีกรมในพระบวรราชวัง มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบวร

กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ

กรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ

(ฉายเมื่อก่อนทรงกรม)

วงศ์เธอ กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ให้เจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการเทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นพิศาลบวรศักดิ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นสมัคราชกิจ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหมื่นสนิทนิกร ถือศักดินา ๒๐๐

ให้ผู้ที่รับที่ทั้ง ๓ นี้ ทำราชการฉลองพระเดชคุณต่อไปเทอญ

กรมหมื่นบริรักษนรินทรฤทธิ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา บัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรบุศยมาส ชุษณปักษ์นวมีดิถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ถ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหัสดินทร์ มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทแต่เดิมมา ได้ทรงคุ้นเคยสนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัยมาช้านาน ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปประทับแรมในพระบวรราชวัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามเสด็จพระราชดำเนิรขึ้นไป พระองค์เจ้าหัสดินทร์ก็ได้เชิญเสด็จไปประทับสรงเสวยที่วังทุกครั้ง และได้ไปมาเฝ้าแหนอยู่เสมอมิได้ขาด บัดนี้ทรงพระเจริญพระชนมายุ ทรงพระปรีชาฉลาดในราชการ มีพระอัธยาศรัยเรียบร้อย สมควรจะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหัสดินทร์ขึ้นเป็น

พระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบวรราชวัง ให้เจริญพระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นราชกิจภักดี ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหมื่นโยธิคณา ถือศักดินา ๒๐๐
ให้ผู้รับที่ทั้ง ๓ นี้ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีสุขสวัสดิเจริญเทอญ

กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรกติกมาส ศุกรปักษ์เตรสีดิถีศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๓ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเนาวรัตน์ ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจ ควรจะรับอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเนาวรัตน์เป็นพระองค์เจ้ามีกรมในพระบวรราชวัง มีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ อชินาม

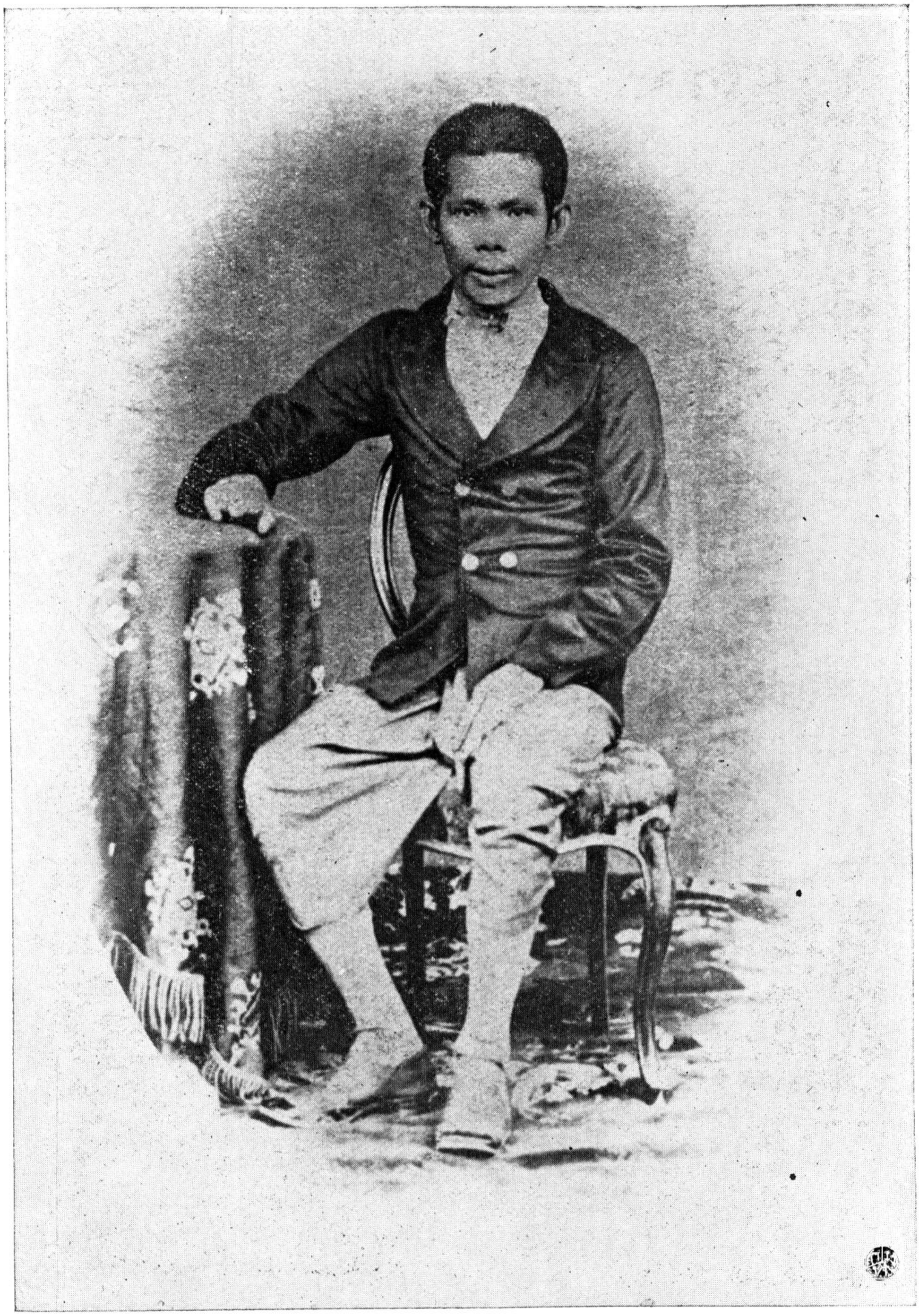

กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์

ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ให้เจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการเทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหม่อมสถิตย์ธำรงสวัสดิ ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหม่อมนิพัธภักดี ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหม่อมศรีพลารักษ์ ถือศักดินา ๒๐๐
ให้ผู้รับที่ตั้งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไปเทอญ

กรมหม่อมนฤบาลมุขมาตย์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรบุศยมาส ชุษณปักษ์เตรัสดิถีศศิวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด เป็นพระโอรสสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ คือกรมหม่อมมาตยาพิทักษ์ และเป็นพระอนุชาในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์บรมราชชนนีอันสนิท สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ เสด็จสิ้นพระชนม์ล่วงลับไปแล้วช้านาน แต่นับว่ามีพระเดชพระคุณเนื่องมาตามประเพณี บัดนี้มีพระโอรสซึ่งเป็นชายอยู่แต่พระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิดพระองค์เดียว ก็ได้ทรงยกย่องให้เป็นพระองค์เจ้ามีเกียรติยศอยู่ชั้นหนึ่งแล้ว แต่ทรงพระราชดำริเห็นว่า เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้หม่อมเจ้าพยอม ในสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี

เป็นกรมหมื่นมนตรีรักษา หม่อมเจ้าชอุ่ม ในสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าพ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ เป็นกรมหมื่นเทวานุรักษ์เป็นแบบมา เมื่อจะคิดเทียบดกับพระองค์เจ้าฉายเฉิด ในทางนับพระวงศ์ฝ่ายสมเด็จพระบรมราชชนนี ก็สนิทกว่ากรมหมื่นมนตรีรักษา กรมหมื่นเทวานุรักษ์ ถ้าจะว่าโดยทางตระกูลเล่า พระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด ก็นับว่าเป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง จึงทรงพระราชดำริเห็นว่า พระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด ได้รับราชอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้านั้น ยังหาเสมอกรมหมื่นมนตรีรักษา กรมหมื่นเทวานุรักษ์ไม่ ควรที่จะเลื่อนอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมตามแบบอย่างแต่ก่อนได้ อนึ่งพระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด ก็มีพระชนมายุเจริญวัยและมีวิริยอุสาหในราชการ และรอบรู้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกพอสมควร ได้บังคับการในกรมราชบัณฑิตเรียบร้อยยั่งยืนมาช้านาน สมควรที่จะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้สถาปนาพระประพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉายเฉิด ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระประพันธวงศ์เธอ กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณให้เป็นอันเชิดชูพระเกียรติยศ สมเด็จพระบรมราชมาตามหยิกา และกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์บรมราชชนนี ให้ปรากฏไปภายหน้า จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

พระองค์เจ้าขจรจรัสวงษ์

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นหม่อมนนฤบาลมุขมาตย์	ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นพันวรบาทพิทักษ์	ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี	เป็นพันพลารักษ์กิจการ	ถือศักดินา ๒๐๐

ให้ผู้ที่รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา ปัตยุบันกาล สัปปสังวัจฉรสาวนมาส กาพย์กษ์จตุตถิถิ อาทิตยวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าจร เป็นพระโอรสผู้ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ มหิศวรศักดิสุนทรรวิวงศ์ บรมพงศบริพัตร วิวัฒนยโศดม สรรพศิลปาคมอุดมกิจ พิฆเนศวรประสิทธคชกรรมศาสตร โหรกลานุวาทกาพยปฏิภาณ สฤษฎิสรรพศุภการสกลรัษฎาธิกกิจปรีชาวตโยพาร์ ยุตติธรรมาทวาธยาศรัย ไตรศรีรัตนธาดา มหันตเดชานุภาพบพิตร ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในขนบธรรมเนียมราชการมาก ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในการช่างต่าง ๆ เนือง ๆ มิได้ขาด

และเป็นผู้อยู่ใกล้พระบรมมหาราชวัง เมื่อราชการอันใดชุกค่ำคืน ก็ได้เข้ามารับราชการฉลองพระเดชพระคุณทันท่วงที เหมือนหนึ่งเข้าไปดับเพลิงในพระมหาราชวังเป็นต้น และได้กำกับรักษาช้างสำคัญต่าง ๆ เป็นครั้งเป็นคราว มีฉันทอัธยาศัยเรียบร้อย จงรักภักดีต่อราชการเป็นอันมาก สมควรจะเป็นพระองค์เจ้า มีอิสริยยศฐานานุศักดิ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าจรชินเป็นพระองค์เจ้า มีคำนำพระนามและอักษรเพิ่มต้นท้ายพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ พยัคฆนาม จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิ เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน พระราชทานให้ทรงศักดินา ๓๐๐๐ เพิ่มทวีมากขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิม ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สืนกาลนาน เทอญ

พระองค์เจ้าปรีดา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๕ พรรษา บัดยุบันกาล สัปปสังวัจฉรสาวนมาส กาพย์กษ์อัฐมีดิถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน

พระองค์เจ้าปรีดา

วรจักรธรานุภาพ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งการใหญ่การน้อยซึ่งเป็นที่ลำบากมาเป็นอันมาก มิได้มีความหวาดหวั่นครั่นคร้ามอันใด ตั้งพระทัยเอาพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่ตั้ง ก็ได้ให้ราชกิจนั้น ๆ สำเร็จไปได้เป็นอันมาก ครั้นมาถึงในแผ่นดินปัตยุบันนี้ ยังหาทันที่จะทรงทำนุบำรุงเลื่อนพระเกียรติยศชั้นให้สมแก่ความชอบความดีอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ ก็เสด็จสิ้นพระชนม์ไปเสียก่อน บัดนี้ทรงพระราชดำริถึงความดีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพซึ่งมีมาแต่ก่อนนั้น จึงทรงพระราชดำริเห็นว่า หม่อมเจ้าปรีดาซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ได้คุ้นเคยในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมาช้านาน และได้รับราชการมาแต่ในครั้งรัชชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเนือง ๆ ครั้นภายหลังได้บังคับการกรมช่างกระจก ต่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพสิ้นมา มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในราชกิจทั้งปวง สมควรที่จะรับตำแหน่งยศเป็นพระองค์เจ้า แสดงพระเกียรติยศพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพให้ปรากฏ และรับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณสืบไปได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าปรีดาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และมีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา มุสิกนาม จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุก

ประการ ให้มีอิสสริยยศฐานานุศักดิเหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน พระราชทานให้ทรงศักดินา ๓๐๐๐ เพิ่มทวีมากขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิม ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศปรากฏตั้งอยู่สืบกาลนาน เทอญ

ถึงปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ากรรณิกาแก้ว เป็นกรมขุนขัตติยกัลยา พระองค์ ๑

กรมขุนขัตติยกัลยา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๕ พรรษา ปัตยุบันกาล ดุรงคสังวัจฉรภัทรบทมาสชุษณปักษ์ ปาฏิบทพุทธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้ากรรณิกาแก้ว เป็นพระเจ้าน้องนางเธอ อันสนิททั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายพระมารดาก็เป็นกนิษฐาในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จพระบรมราชชนนี เมื่อยังมีพระชนม์อยู่ ก็ได้ทรงสนิทคุ้นเคย แต่ทรงพระเยาว์มา ครั้นทรงพระเจริญขึ้นก็มีพระหฤทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสมอมิได้ขาด มีพระอัธยาศรัยซื่อตรงเฉลียวฉลาดในราชกิจ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยในราชการฝ่ายในได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริไว้ว่า จะทรงสถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศขึ้นเป็นเจ้าต่างกรมฝ่ายใน เพื่อจะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณฝ่ายใน

กรมขุนพัตติยกัลยา

กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์

ต่างพระเนตรพระกรรณ ก็แต่มาเสด็จสิ้นพระชนม์ไปเสียโดยเร็ว เป็นที่ทรงพระอาลัยยิ่งนัก แต่ทรงพระราชดำริว่า ถึงพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้ากรรณิกาแก้วสิ้นพระชนม์ล่วงไปแล้วก็ดี แต่ความชอบความดีของพระองค์ก็ยังมีปรากฏอยู่ ควรที่จะสถาปนาเลื่อนพระเกียรติยศให้มีนามปรากฏเชิดชูความชอบอยู่ในแผ่นดินสืบไป จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระนามพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ากรรณิกาแก้ว ซึ่งเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายในมีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุนขัตติยกัลยา ให้เป็นพระเกียรติยศปรากฏชั่วกัลปาวสาน เทอญ

ถึงปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันตโสภาคย์ เป็นกรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากมลาสน์เลอสรรค์ เป็นกรมหมื่นราชศักดิสโมสร พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศิริสิทธิธงไชย เป็นกรมหมื่นสิริธัชสังกาศ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม เป็นพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ พระองค์ ๑

กรมหมื่นพรหมวรานรักษ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๖ พรรษา ปัตยุบันกาล เอพกสังวัจฉร วิสาขมาสกาพปักษ์ทุติยดิถีพุธวาร บริ

เฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันตโสภาคย์ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในการโรงพิมพ์และการเสือหมวก ได้ทรงเป็นพนักงานจาฤกอักษรในแผ่นสิลาประดับในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสร็จทันพระราชประสงค์ ทรงพระเจริญวัยสมควรที่จะได้รับตำแหน่งยศ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันตโสภาคย์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นพรหมวรานุรักษ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นพิทักษ์สุนทร ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหมื่นนิกรรักษา ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างตามธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหมื่นราชศักดิสโมสร

กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๖ พรรษา ปัตยุบันกาล เอพกสังวัจฉร วิสาขมาสกาพบักษ์ทุติยดิถีพุธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากมลาสน์เลอสรรค์ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณบังคับการกรมช่างทอง ทำการเป็นหลายอย่าง และได้ทรงเป็นนายด้าน จัดการเครื่องประดับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม งามบริบูรณ์ดังพระราชประสงค์ ได้ทรงอุดหนุนในการซึ่งเป็นราชการบางอย่าง มีพระชนมายุเจริญ สมควรจะได้รับตำแหน่งยศ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากมลาสน์เลอสรรค์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร คชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นราชศักดิ์สโมสร ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นดัสกรพินาศ ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหบาญชี เป็นหมื่นอาจรักษาพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นั้น ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างตามธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหมื่นสิริธัชสังกาศ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๖ พรรษา ปัตยุบันกาล เอพกสังวัจฉรวิสาขมาสชุณหปักษ ตติยดิถีพุทธวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศิริสิทธิธงไชย เป็นพระเจ้าน้องยาเธออันสนิท ได้มีความสวามิภักดิ์อุสาหรับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านาน ได้ทรงเป็นนายด้านทำการปฏิสังขรณ์หอพระมณเฑียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สำเร็จตามกำหนดได้ดังพระราชประสงค์ และได้ทรงรับราชการเป็นพนักงานรับบาญชี และนำฎีกาซึ่งราษฎรร้องทุกข์ทูลเกล้า ฯ ถวาย ก็ทรงมีความอุสาหในราชการมิได้เว้นว่าง ความบางเรื่องที่โปรดเกล้า ฯ ให้ทรงตรวจตราและเปรียบเทียบ ก็ทรงตรวจตราละเอียดลออ และให้แล้วไปได้โดยยุตติธรรมโดยเร็วเป็นหลายเรื่อง มีพระอัธยาศรัยซื่อตรงจงรักภักดี

กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ
(ฉายเมื่อก่อนทรงกรม)

ต่อใต้ผ้าลองธุลีพระบาท และทรงเคารพต่อราชการเกรงความผิดเป็นอย่างยิ่ง สมควรที่จะดำรงอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีสิทธิชงไชย เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิริธัชสังกาศ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการเทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นศิริธัชสังกาศ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นวรบาทบริบาล ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นวิจารณนิกร ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์.

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๖ พรรษา ปัตยุบันกาล เอพกสังวัจฉร ยาสาธมาส ชุษณปักษ์ ทวาทสีดิถี ศศิวาร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขนราชสีหวิกรม ได้เป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัยแต่เดิมมา แล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ไปเรียนภาษาและวิชชาที่กรุงอังกฤษก็มีพระปรีชาเฉียบแหลม อุสาหเรียนวิชชาได้ดีกว่าผู้ซึ่งไปเรียนแต่ก่อนและครั้งเดียวกัน ครั้นเมื่อปีชวดอัฐศกจุลศักราช ๑๒๓๘ หม่อมเจ้าปฤษฎางค์กลับเข้ามาเฝ้าทูลลาออองธุลีพระบาทณกรุงเทพมหานคร แล้วได้กลับออกไปเรียนวิชชาตามรับสั่ง ในปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ แล้วก็ได้รับราชการเป็นพวกในราชทูตซึ่งไปราชการอันสำคัญ เมื่อปีเถาะเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑ ในสำนักเซนต์เยมส์ด้วย

ครั้นภายหลังในปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ ก็ได้เข้าเป็นพวกราชทูต ซึ่งนำเครื่องราชอิสริยยศทรงยินดีไปยังสมเด็จพระนางเจ้ากรุงเกรตบริเตนและไอรแลนด์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอปรินสเวล เมื่อกลับมาถึงกรุงสยามในปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๒ ชื่อจุลสุราภรณ์ ในปีมะเส็งตรีศกศักราช ๑๒๔๓ ได้เป็นราชทูตวิเศษไปเมืองเยอรมนีและเมืองออสเตรีย แล้วได้รับการพิเศษหลายอย่าง ทั้งเป็นผู้นำเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ไปทรงเรียนวิชชายังกรุงอังกฤษอีก ในปีมะเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ หม่อมเจ้าปฤษฎางค์จึงได้รับตราตั้งเป็นราชทูตสยาม ประจำอยู่ณสำนักทั้งปวงที่เป็นเมืองพระราชไมตรี ในประเทศยุโรปและอเมริกา เมื่อมีราชการต่าง ๆ หลายอย่างก็ได้ปฏิบัติ

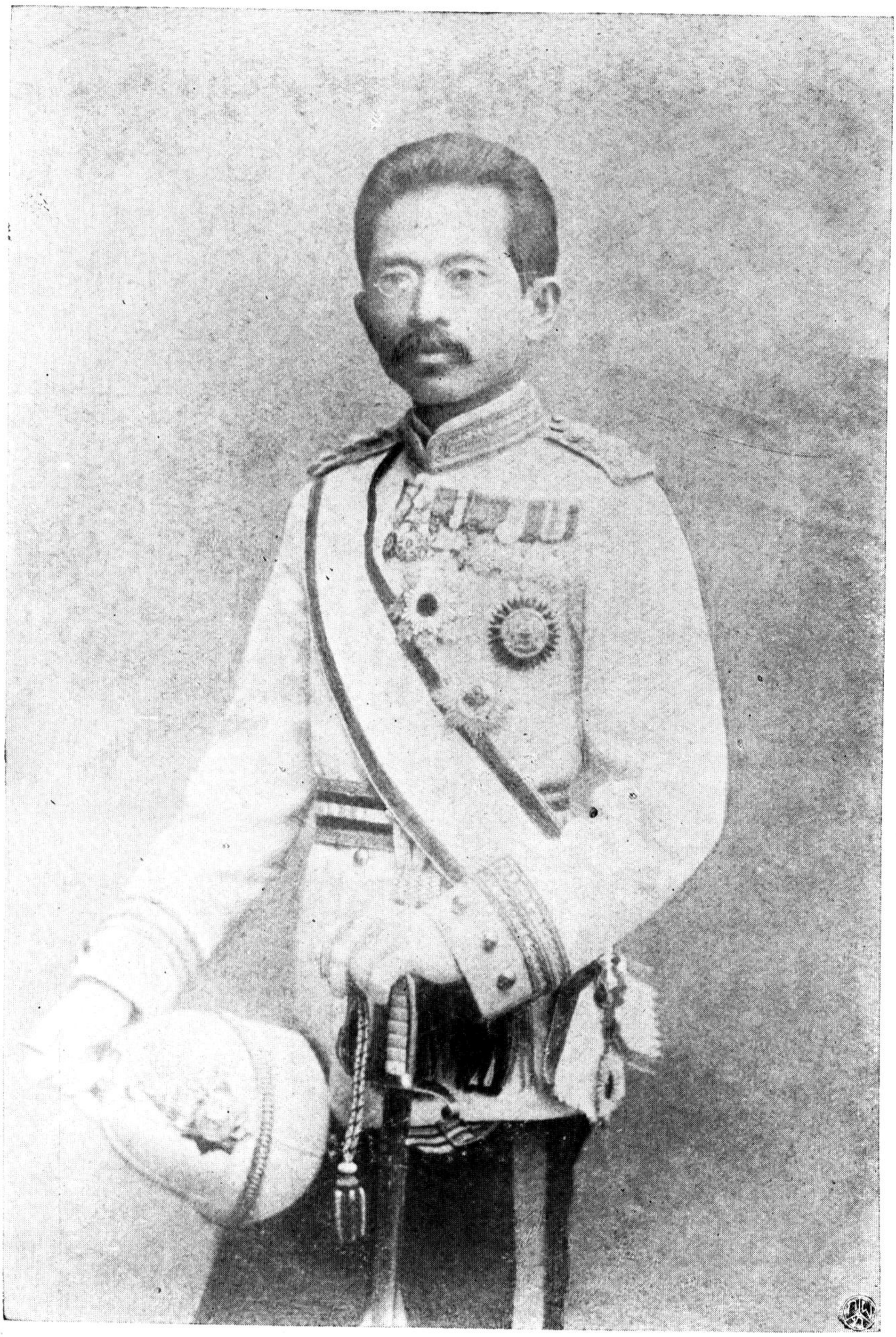

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์

ราชการนั้น ๆ ให้เป็นไปได้ โดยสดวก โดยสติปัญญาว่องไวและสามารถ อาจหาญ จนภายหลังได้ปฤกษาการทำหนังสือสัญญาเรื่องสุรา ซึ่งเป็นของชั่วร้ายจะให้กรุงสยามยับเยินไป ด้วยความเมาแห่งราษฎร ด้วยประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุคอล ให้สำเร็จไปได้ และยังจะทำกับประเทศอื่นอีกสืบไป ได้รับราชการรักษาทางพระราชไมตรีในระวางประเทศทั้งปวงให้เจริญขึ้นและยั่งยืนอยู่มิได้มีเหตุการณ์มัวหมอง และมีความซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท และรักใคร่บ้านเมืองของตน ต้องทนความลำบากจากถิ่นฐาน และตริตรองราชการอันหนักโดยความเพียรความอุสาหอันแรงกล้า ประกอบไปด้วยวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจน้อยใหญ่ในนอก สมควรที่จะได้รับอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เป็นพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระองค์หนึ่งได้ จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และมีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ มุสิกนาม จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิ์เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน พระราชทานให้ทรงศักดินา ๓๐๐๐ เพิ่มทวีมากขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิม ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้เกียรติคุณอดุลยยศปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ

ถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗ ทรงตั้งกรมสมเด็จเจ้าฟ้าจันทรมณฑล เป็นกรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์ พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๖ พรรษา บัตยุบันกาล พานรสังวัจฉรวิสาขมาส ชุษณปักษ์นวมีดิถีโสรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี ซึ่งเป็นพระบรมราชกนิษฐา ประสูติณวัน ๓ ฯ ๖ ค่ำ ปีเถาะสัปตศก จุลศักราช ๑๒๑๗ จำเดิมแต่ทรงพระเยาว์มา ก็เป็นที่ทรงพระเสนหา แห่งสมเด็จพระบรมชนกเป็นอันมาก ทรงอุ้มให้ประทับณพระเพลา พระราชทานเครื่องให้เสวยเป็นนิตย์มิได้ขาด สมเด็จพระบรมราชชนนีก็ทรงพระเสนหายิ่งกว่าพระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์ บำรุงมอยู่ด้วยกันเป็นนิรันดร จนทรงพระเจริญพระชนม์พรรษาย่างเข้าปีที่ ๗ กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จพระบรมราชชนนีก็เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นอันมากด้วยทรงสงสาร จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีเฉลิมพระนามรับพระสุพรรณบัฏณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีกระบวนแห่ตามราชประเพณี ทรงพังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์ ๓ วัน ครั้นณวัน ๔ ๑๑ ๒ ค่ำ ปีจอจัตวาศกศักราช ๑๒๒๔ เป็นวันพระฤกษ์พระราชทานพระสุพรรณบัฏ เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑลโสภณภควดี ในเมื่อได้รับพระสุพรรณบัฏแล้วมิช้า ครั้นณวัน ๕ ๑๒ ๖

ค่ำ ปีกุญเบ็ญจศก ๑๒๒๕ ก็ประชวรสิ้นพระชนม์ โดยพระโรคเป็นประ
จุบัน เป็นที่ทรงพระโสกาลัยของสมเด็จพระบรมชนกนาถ และพระญาติ
ประยุรวงศ์เป็นอันมาก เมื่อสิ้นพระชนม์นั้น พระชนม์มายุได้ ๘ ปี กับ
๑๙ วัน สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี
นั้น เมื่อยังเสด็จดำรงพระชนม์อยู่ ทรงมีมารยาทเรียบร้อยเป็นอันดี
สมควรแก่ขัตติยราชกุมารี และทรงพระปรีชาไวเกินกว่าสามัญกุมารี โดยมาก
เป็นที่เสนหาปราโมทย์ของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช และอนุชาธิบดี
และพระญาติประยุรวงศ์ทั้งปวงยิ่งนัก

บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอสองพระองค์ก็ได้
ทรงดำรงพระราชอิสริยยศ เป็นเจ้าฟ้ากรมหลวง และพระเจ้าน้องนางเธอ
พระองค์เจ้ากรรณิกาแก้ว ก็ได้พระราชทานพระราชอิสริยยศเป็นกรมขุน
ฝ่ายใน แต่สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณ-
ภควดีนั้นเสด็จสิ้นพระชนม์ไปช้านานมาแล้ว จึงหาได้เลื่อนพระราชอิสริย
ยศประการใดไม่ ถ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ก็คงจะได้ทรงรับราชอิสริยยศ
เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงฝ่ายใน เสมอด้วยสมเด็จ
พระอนุชาทั้ง ๒ พระองค์ และราชประเพณีซึ่งพระราชทานพระราชอิสริย
ยศแก่พระอัฐิดังนี้ ก็มีแบบอย่างมาแต่ก่อน จึงมีพระบรมราชโองการ
มานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้เลื่อนพระนามสมเด็จพระเจ้าน้องนาง
เธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑลโสภณภควดี เป็นกรมหลวงฝ่ายใน มีพระ
นามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้า

ศันทรมณฑลโสภณภควดี กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์ วรรคมูลอาทิอักษร วรรคอุสาหอันตอักษร ให้พระเกียรติคุณวิบุลยยศปรากฏอยู่ในสากลประเทศจิรฐิติกาลอยู่ชั่วกัลปาวสาน เทอญ

ถึงปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ เนื่องต่อเหตุที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทิวงคต ตามราชประเพณีมีแต่รัชชกาลที่ ๓ มา เคยทรงเลื่อนกรมและตั้งกรมเจ้านาย จึงโปรดให้เลื่อนกรมและตั้งกรมเจ้านายในคราวนี้หลายพระองค์ ทรงเลื่อนและตั้งในปีระกานี้บ้าง ทรงเลื่อนและตั้งต่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙ บ้างตามพระฤกษ์ ที่เลื่อนกรมและตั้งกรมในปีระกานี้ คือ

ทรงเลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ เป็นกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ ฯ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้า ฯ กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ เป็นกรมพระจักรพรรดิพงศ์ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้า ฯ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชพระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร เป็นกรมหลวงพิชิตปรีชากรพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจตุรเจรญ เป็นกรมขุนนริศรานุวัติวงศ์พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช เป็นกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๘ พรรษา ปัตยุบันกาล กุกกุฎสังวัจฉรมฤคศิรมาส ศุกรปักษ์ฉัฐมีดิถี โสรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอซึ่งเป็นอัครอุดมสุขุมาลชาติ มีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ในราชตระกูล ควรเป็นที่นอบน้อมยกย่องของชนทั้งปวงทั่วหน้า อีกประการหนึ่ง ได้ทรงรับราชการมาตลอดรัชชกาลที่ ๓ ที่ ๔ จนถึงรัชชกาลปัตยุบันนี้ ราชการทั้งปวงที่ได้ทรงประพฤติมานั้น ล้วนแต่ตั้งอยู่ในความสุจริตซื่อตรงดำรงอยู่ในแบบอย่างของผู้ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน และประเทศบ้านเมืองตนจะประพฤติได้เพียงใด ก็ได้ทรงประพฤติรักษาราชการนั้น ๆ โดยความสัตย์สุจริตอันพิเศษเต็มที่ มิได้ด่างพร้อยแต่สักครั้งสักคราวหนึ่งเลย ข้อความจริงอันนี้ ย่อมปรากฏอยู่แก่ชนทั้งปวงทั่วหน้า เพราะเหตุฉะนั้นจึงได้ทรงรับความไว้วางพระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมาทุก ๆ พระองค์ เป็นทางที่ได้ทรงรับราชการฉลองพระเดชพระคุณมากขึ้นทุก ๆ เมื่อ เพราะความดีที่ได้ทรงประพฤติในราชการทั้งปวง เป็นเหตุให้ได้ทรงรับพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ขึ้นโดยลำดับ นับตั้งแต่ได้ทรงรับพระสุพรรณบัฏครั้งแรก และเลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน และเลื่อนขึ้นเป็น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ เมื่อได้เลื่อนพระเกียรติยศ
ครั้งใด ก็ได้มีประกาศสรรเสริญพระคุณสมบัติในพระปรีชาวิทยาคุณ
และความซื่อตรงความชอบในราชการทุกครั้งทุกคราว ย่อมปรากฏอยู่
ในจดหมายราชการทั้งปวงแต่ก่อน ๆ นั้นแล้ว และล่วงมาจนกาลบัดนี้
พระคุณสมบัติและความซื่อตรงที่ทรงประพฤติ ที่ได้สรรเสริญไว้แต่ก่อน
นั้น ก็ยังคงที่บริบูรณ์อยู่มิได้เสื่อมทราม แต่ความชอบในราชการ
ซึ่งได้ทรงเกื้อกูลอุดหนุนแผ่นดินนั้นทวีมากขึ้น ด้วยได้ทรงรับราชการ
ในตำแหน่งอัครมหาเสนาธิบดีสำเร็จราชการในกรมมหาดไทย และมี
ราชการสำคัญและการมากอยู่เนืองนิจ ด้วยราชการแผ่นดินทั่วไปทุกสิ่ง
ทุกอย่าง เป็นหลักเป็นประธานอยู่ในราชการในเวลาบัจจุบันนี้ อีก
ประการหนึ่งก็ทรงพระเจริญพระชนมายุเป็นประธานของพระบรมวงศานุวงศ์
เป็นที่ทรงเคารพบูชาเป็นที่พึ่งที่นับถือของพระบรมวงศานุวงศ์ทั่วไป เมื่อ
มีพระเกียรติยศอย่างสูงในพระบรมราชวงศ์ และมีพระชนมายุเจริญมาก
ทั้งได้รับราชการในตำแหน่งสูงสุดในแผ่นดินเช่นนี้ ก็ควรที่จะได้รับพระ
เกียรติยศดำรงอยู่ในตำแหน่งอันสูงสุดในราชตระกูลซึ่งจะเป็นได้ จึงทรง
พระราชดำริเห็นว่า ตำแหน่งที่กรมสมเด็จพระนั้นเป็นตำแหน่งสูงสุดใน
ราชตระกูล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้เคยยกย่องพระบรมวงศ์
ผู้ใหญ่ ให้ดำรงอยู่ในที่นั้นแต่น้อยพระองค์ คือในครั้งแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
สองพระองค์ขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระ เพราะท่านได้มีพระคุณแก่พระองค์
มาแต่ปางก่อน ภายหลังมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงยกพระ

เกียรติยศสมเด็จพระบรมราชชนนี ดำรงอยู่ในตำแหน่งกรมสมเด็จพระ
แต่ควรนับว่าเป็นพระเกียรติยศอย่างพิเศษใหญ่ยิ่งชั้นหนึ่ง จะเทียบกับที่
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงยกสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทั้ง
สองพระองค์นั้นหาต้องกันไม่ และพระบรมวงศ์ซึ่งได้ดำรงพระเกียรติยศ
เป็นกรมสมเด็จพระ นอกจากสมเด็จพระบรมราชชนนีนั้นเล่า ก็หาได้
ทรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าไม่ จะยกมาเป็นตัวอย่างก็ไม่ควร ครั้งนี้
ทรงพระราชดำริจะสถาปนาเลื่อนพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
ให้ดำรงอยู่ในพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ เหมือนครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงยกย่องสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทั้งสองพระองค์ จึง
จะสมแก่พระคุณสมบัติความชอบในแผ่นดินซึ่งได้ทรงช่วยทำนุบำรุงบ้านเมือง
มา และจะได้สมพระราชประสงค์ซึ่งได้ทรงมีความเคารพนับถืออันยิ่ง
ใหญ่ เป็นการเชิดชูพระเกียรติยศอย่างวิเศษสูงใหญ่ ให้ปรากฏอยู่
ยืนยาวสืบไปภายหน้า

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้
เลื่อนพระนามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระ
บำราบปรปักษ์ เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมตำแหน่งใหญ่ ชั้นเจ้าฟ้าต่างกรม
กรมสมเด็จพระ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์
มหิศวรศักดิสุนทรรวิวงศ์ บรมพงศบริพัตร วิวัฒนยโศดม สรรพ
ศิลปาคมอุดมกิจ พิฆเนศวรประสิทธิคชกรรมศาสตร โหรกลานุวาท

กาพยปฏิภาณ สฤษฎิศุภการสกลรัษฎาธิกกิจ ปรีชาวตโยพาร สมบรณคุณสารสุจริตจริยาภิรมย์ ราชพงศานุกรมมุขประดิษฐาสกลนราภิมานิต นริศราธิบดินทร์ ปรมินทรมหาราชวโรประการ ปรีชาชาญยุตติธรรมาชวาชยาศรัย ศรีรัตนตรัยสรณคุณารักษ์ บรมอัครมหาบุรุษรัตนสุชุมาลยกระษัตริย์วิสุทธิชาติ ธรรมิกนาถบพิตร มุสิกนาม พระราชทานศักดินาพิเศษเพิ่มขึ้นกว่าพระราชกำหนดเดิม ให้ทรงศักดินา ๖๐๐๐๐ ให้ทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ศุภอิฐผลวรเกียรติคุณวิบุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระยาบำราบปรปักษ์ ถือศักดินา ๗๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นพระพิทักษ์พลพยุห ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงเลื่อนสมุห์บาญชี เป็นหลวงบัลลุอักษรศาสตร ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ผู้ที่รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในเจ้าฟ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญเทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๘ พรรษา บัดยุบันกาล กุกกุฏสังวัจฉรบุศยมาส ชุษณปักษ์เอกาทศมีดิถี ศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

สมเด็จเจ้าฟ้าจตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงษ์

เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ เป็นสมเด็จพระบรมราช
โสทรานุชาธิบดีร่วมพระราชหฤทัย ประกอบไปด้วยพระอัธยาศรัยซื่อตรง
ดำรงอยู่ในความสัจสุจริตยุตติธรรมอันพิเศษ สมควรแก่พระเกียรติยศ
ฐานันดรอันสูงศักดิ ตั้งพระหฤทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
มุ่งหมายที่จะบ้องกันสรรพอุบัทวอันตรายทั้งปวง อันจะพึงมีมาแด่พระ
บรมราชวงศ์ และพระราชอาณาจักร ทรงพระอุตสาหะที่จะประพฤติ
ราชการทั้งปวง โดยความอ่อนน้อมซื่อตรง เต็มพระกำลังที่จะประพฤติได้
เพื่อจะให้เป็นแบบบรรทัดเยี่ยงอย่างแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ
ทั่วไป ถึงว่าจะมีเวลาซึ่งจะไม่ทรงสบายโดยพระโรค ต้องหยุดยั้งใน
ราชการเป็นครั้งเป็นคราวบ้าง ก็ยังมีพระหฤทัยผูกพันในราชกิจการเจริญ
ของบ้านเมือง ตั้งอยู่ในพระหฤทัยมิได้เว้นว่าง เมื่อมีโอกาสที่จะ
ได้ทรงการอันใด ก็ตั้งพระหฤทัยทรงจัดราชการนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วง
ไปได้ โดยพระอัธยาศรัยมุ่งหมายอันแรงกล้า ประการหนึ่งสมเด็จ
พระอนุชาธิบดีซึ่งมีมาแต่กาลก่อน เมื่อสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชได้
เถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ย่อมได้ทรงรับพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่กว่า
พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง เพื่อจะให้เป็นกำลังอุดหนุนพระบรมเดชา
นุภาพ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน . เป็นที่เกรงขามแห่งศัตรู
หมู่ปัจจามิตร ทั้งภายในภายนอกแทบทุกครั้งทุกคราวมา แต่ในรัชชกาล
ปัตยุบันนี้ การเคลื่อนคลายไปหาเหมือนอย่างแต่ก่อนไม่ คนทั้งปวง
ก็พากันคิดมั่นหมายว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ คงจะมีพระหฤทัย
ปรารถนาจะให้เป็นไปตามการซึ่งเคยมีมาแต่ก่อน จนถึงพูดจาหวาดหวั่น

สงสัย คาดคเนกันไปในสมัยต่าง ๆ แต่กาลก่อนก็มีบ้าง แต่ความที่คนทั้งปวงคิดเห็นไปตามการอย่างเก่านั้น เป็นการห่างไกลจากพระอัธยาศรัยของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอที่จริงที่แท้นั้นเป็นอันมาก ด้วยได้กราบบังคมทูลพระกรุณาพระดำริในทางซึ่งจะจัดการปกครองบ้านเมืองให้เป็นการเรียบร้อย สมควรโดยแบบอย่างปกครองรักษาซึ่งเป็นไปในประเทศทั้งปวง หาได้ทรงคิดที่จะมีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ตามแบบโบราณ อันทรงเห็นว่าไม่เป็นการมีคุณ ที่จะให้บ้านเมืองมีความเจริญในสมัยซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปโดยมากแล้วดังนั้นเลย พระดำริของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอนั้น ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาไว้แต่ช้านานล่วงมาตลอดจนถึงกาลบัดนี้ ก็ยังทรงยั่งยืนอยู่ในพระดำริเดิมนั้น มิได้หวั่นไหวแต่สักน้อยหนึ่งเลย เพราะฉะนั้นควรจะเห็นเป็นพยานอันสำคัญอันยิ่งใหญ่ในพระอัธยาศรัยของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ว่ามีพระหฤทัยรักใคร่ในการที่จะให้บ้านเมืองมีความเจริญยิ่งใหญ่ ใกล้เข้าในธรรมเนียมแบบอย่าง และอำนาจปกครองรักษาให้เหมือนกับประเทศทั้งปวง ให้ได้เดิรขึ้นไปในความเจริญเสมอ ๆ กันได้ จึงมิได้คิดเห็นแก่ประโยชน์พระองค์ แล้วและมีพระดำริยับยั้งตั้งเอาความเจริญของบ้านเมืองเป็นประมาณอย่างนี้ นับว่าเป็นหายากอย่างยิ่ง ควรจะสรรเสริญได้เป็นอเนกนยนก

เพราะฉะนั้นจึงทรงพระราชดำริว่า ซึ่งสมเด็จพระอนุชาธิบดี ได้ดำรงอยู่ในพระเกียรติยศอันใหญ่ ก็นับว่าเป็นเครื่องอุดหนุนพระบรมเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเล่าก็ทรงประกอบ

ด้วยพระอัธยาศรัยอันพิเศษซึ่งพรรณนามาแล้ว ควรจะยกย่องเชิดชูพระเกียรติยศไว้ให้เป็นที่อุดหนุนพระบรมเดชานุภาพ และปรากฏพระเกียรติคุณอันพิเศษให้แพร่หลายอยู่ในแผ่นดินสืบไปภายหน้า ตามสมควรแก่พระอัธยาศรัยซึ่งทรงเต็มพระหฤทัยนั้น

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมตำแหน่งใหญ่ ในชั้นเจ้าฟ้าต่างกรมกรมพระ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ดำรงชัตยศักดิอัครวรยศ รัตนสมมติบุริสาชาไนย สัตตหฤทัยธรรมสุจริต อเนกราชกิจสิทธิวิจารณ มโหฬารคุณสมบัติพุทธาทิรัตนสรณาคม อุดมเดชานุภาพบพิตร สิงหนาม ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม ขอให้ทรงเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพวิบุลยศุภผลมโหฬารทุกประการ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิในพระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศ ปรากฏสืบไปสืบกาลนานเทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระจักรพรรดิพงศ์ ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นหลวงจำนงราชกิจ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงเลื่อนสมุห์บาญชี เป็นขุนสิทธิพลนิกร ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในเจ้าฟ้าต่างกรม สืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญเทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๘ พรรษา บัตยุบันกาล กุกกุฏสังวัจฉรบุศยมาส กาพย์กษัจตุตถิดิถี โสรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นสมเด็จ พระบรมราชโสทรานุชาธิบดีร่วมพระราชหฤทัย ประกอบไปด้วยพระ อัธยาศรัยซื่อตรง ดำรงอยู่ในความสัตย์สุจริตยุตติธรรมอันพิเศษ สมควร แก่พระเกียรติยศฐานันดรอันสูงศักดิ์ ตั้งพระหฤทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่า ละอองธุลีพระบาท มุ่งหมายที่จะป้องกันสรรพอุบัทวอันตรายทั้งปวง อัน จะพึงมีมาแต่พระบรมราชวงศ์และพระราชอาณาจักร ทรงพระอุตสาหะที่ จะก่อสร้างแต่งตั้งแบบอย่างราชการอันเกิดขึ้นใหม่ ซึ่งได้ทรงสำเร็จ ราชการเป็นผู้บังคับบัญชาให้เป็นคุณแก่บ้านเมือง เป็นประโยชน์แก่คน ทั้งปวงทั่วไป โดยฉันทวิริยอันแรงกล้า เอาพระหฤทัยใส่สอดส่อง ในราชกิจอื่น ๆ ทั้งปวงทั่วไป ช่วยดำริตริตรองในราชการบ้านเมืองอัน จะให้เป็นประโยชน์และเป็นการมั่นคงแข็งแรงโดยรอบคอบมิได้ย่อหย่อน และทรงประพฤติอ่อนน้อมต่อราชการอันผิดและชอบ มิได้ถือทิฐิมานะ

สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ กรมพระภาณุพันธุวงษวรเดช

แล้วและตกไปในทางที่ผิด ราชการอันใดที่ได้ทรงรับจัดการ ถึงมิใช่ในตำแหน่งที่ได้ทรงบังคับบัญชา ก็ทรงมุ่งหมายฝ่าฝืนที่จะให้ราชการนั้นสำเร็จไปได้ โดยจริงทุกสิ่งทุกอย่างมิให้เสื่อมทราม และมีพระอัธยาศรัยมุ่งหมายต่อความสงบเรียบร้อย และแบบอย่างปกครองของกรุงสยาม ซึ่งจะจัดการให้เป็นการมีคุณสมควรแก่ประเทศบ้านเมือง ตามกาลตามสมัย และมิได้ทรงมีความมุ่งหมายในพระเกียรติยศที่จะให้ยิ่งใหญ่ขึ้นไปอีกอย่างหนึ่งอย่างใด ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความเห็นและพระประสงค์โดยตรง ซึ่งจะใคร่ให้พระราชประเพณีบ้านเมืองเป็นไปตามแบบอย่างประเทศทั้งปวง โดยสิ่งสำคัญมั่นคงยั่งยืนอยู่ทุกเมื่อมิได้แปรผัน ถึงมิได้ทรงนัดแนะกันก่อน พระดำรินั้นต้องกันกับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ เป็นอันหนึ่งอันเดียว โดยว่าจะเป็นการล่อแหลมชวนให้คนทั้งปวงคิดเห็นการไปต่าง ๆ ก็เป็นการคาดคเนอันผิดจากประสงค์ที่จริงแท้ที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาไว้ช้านานแล้วนั้น มีพระประสงค์แต่ที่จะให้ประเพณีปกครองบ้านเมืองเป็นการเรียบร้อยเสมอเหมือนกันกับประเทศทั้งปวง ซึ่งจะเป็นเหตุให้กรุงสยามเดิรไปในความเจริญเสมอ ๆ กับประเทศทั้งปวงฉะนั้น เมื่อพระองค์ตั้งอยู่ในตำแหน่งอันสูงดังนี้แล้ว และมีพระดำริตั้งเอาความจงรักภักดีและความเจริญของบ้านเมืองเป็นประมาณ อย่างนี้นับว่าเป็นหายากอย่างยิ่ง ควรจะสรรเสริญได้เป็นอเนกนัยนัก

เพราะฉะนั้นจึงทรงพระราชดำริว่า ซึ่งสมเด็จพระอนุชาธิบดีได้ดำรงอยู่ในพระเกียรติยศอันใหญ่ ก็นับว่าเป็นเครื่องอุดหนุนพระบรมเดชานุภาพ

อันยิ่งใหญ่ และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ก็ได้ทรงสถาปนาเลื่อนพระเกียรติยศ ขึ้นเป็นเจ้าฟ้ากรมพระแล้ว บัดนี้จึงทรงพระราชดำริเห็นสมควรจะเลื่อนพระเกียรติยศ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยให้มีพระเกียรติยศเป็นคู่กัน จะได้เป็นที่อุดหนุนพระบรมเดชานุภาพ และปรากฏพระเกียรติคุณอันพิเศษ ให้แพร่หลายอยู่ในแผ่นดินสืบไปภายหน้าตามสมควรแก่พระอัธยาศรัย ซึ่งทรงเต็มพระหฤทัยนั้น

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช. ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมตำแหน่งใหญ่ในชั้นเจ้าฟ้าต่างกรมกรมพระ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช พิเศษชัตยศักดิ์อรรคอุดมชาติ บรมนราธิราชโสทรานุชาธิบดี สุจริตจารีราชการัณย์ มหันตมหาอุสาห พิริยพหลดลประสิทธิ์ อเนกพิธคุณากร สุนทรธรรมพิทักษ์ อรรคมโหพารัธยาศรัย ศรีรัตนตรัยสรณธาดา อดุลยเดชานุภาพบพิตร โสณนามทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ให้ทรงเจริญทฤฆพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศ

กรมหลวงพิชิตปรีชากร

อิศริย ศักดิ์เดชานุภาพมโห พารทุก ประการ รับราชการ ฉลองพระเดช พระคุณ โดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ใน พระบรมราชวงศ์นี้ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศ ปรากฏสืบไปสิ้น กาลนาน เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นหลวงภูเบศรบริบาล ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนสมุห์บาญชี เป็นขุนประมาณประชุมชน ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตาม อย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในเจ้าฟ้าต่างกรม สืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหลวงพิชิตปรีชากร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๘ พรรษา ปัตยุบันกาล กุกกุฏสังวัจฉร ผคุณมาสกาฬปักษ์ สัตตมีดิถีศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น พิชิตปรีชากร ทรงประกอบไปด้วยพระปรีชารอบรู้ ในพระราชกำหนด กฎหมายเก่าใหม่แม่นยำ ทรงสามารถอาจหาญในการที่จะพิจารณาพิพากษา คดีทั้งปวงเฉียบแหลมรอบคอบประกอบให้ถูกต้องด้วยคลองยุตติธรรม และ ทรงพระปัญญาสามารถ ในการที่จะทรงตริตรองเรียบเรียงข้อบังคับสำหรับ

ราชการ แลพระราชกำหนดกฎประกาศทั้งปวง ทั้งราชการน้อยใหญ่ทั่วถึง ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาในศาลฎีกา และความรับสั่งทั้งราชการอื่น ๆ เป็นอันมาก ภายหลังก็ให้เสด็จขึ้นไปจัดการในเมืองเชียงใหม่ ได้ราชการเรียบร้อยสมกับพระราชประสงค์ มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก มิได้ผ่อนพระราชดำริพระราชประสงค์ดำรงอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต สมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณสืบไปภายหน้า

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร มุลิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงพิชิตปรีชากร ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนอมรภักดี ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงเลื่อนสมุห์บาญชี เป็นหมื่นศรีพยุหพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมขุนนริศรานุวัติวงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๘ พรรษา ปัตยุบันกาล กุกกุฏสังวัจฉร ผคุณมาสชุษณปักษ์ ฉัฐมีดิถีพุธวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เป็นพระอนุชา อันพระมารดาเป็นพระธิดาในสมเด็จพระบรมราชมาตามหยกาเธอ เป็นพระกนิษฐาแห่งกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จพระบรมราชชนนี นับเป็นพระราชอนุชาอันสนิทในสัมพันธพงศ์อีกชั้นหนึ่ง จึงเป็นที่ทรงสนิทชิดชมแต่เดิมมาตามธรรมดาที่เป็นดังนี้ ประการหนึ่งส่วนพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญนั้นเล่า ก็ทรงพระสติปัญญารอบรู้ในราชกิจน้อยใหญ่ สามารถที่จะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณในราชการทั้งปวงได้ มีพระอัธยาศรัยซื่อตรงเที่ยงธรรม และรักษาพระองค์ตามแบบอย่าง มิได้มีระแวงผิดพลั้งแต่สักครั้งหนึ่งเลย มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทอย่างยิ่ง เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยอันสนิท มีพระหฤทัยเจ็บร้อนด้วยราชการยิ่งกว่าเห็นแก่ประโยชน์ของพระองค์ ได้ทรงดำรงอยู่ในตำแหน่งเอเดอแกมป์หลวง และได้ทรงบังคับการกรมทหารมหาดเล็กคราวหนึ่ง จนบัดนี้ได้ทรงบังคับการในกรมทหารรักษาพระองค์ ก็ทรงพระอุสาหสอดส่องการในตำแหน่งฉลองพระเดชพระคุณโดยความสุจริตรอบคอบ และทรงประกอบ

ด้วยพระปัญญาและความเพียร ในการศิลปศาสตร์การช่างเชี่ยวชาญทำได้ด้วยพระหัตถ์ ได้ทรงทำการในวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระพุทธรูปฉลองพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการอื่น ๆ เป็นอันมาก

เมื่อพระองค์เป็นพระราชอนุชาอันสนิท และได้รับราชการเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยฉะนี้ ก็ได้มีความกำเริบฟุ้งซ่าน ซึ่งจะให้ความทุจริตต่าง ๆ ตามมา และให้เป็นที่รังเกียจแก่พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทั้งปวง มีพระอัธยาศรัยอ่อนน้อมเรียบร้อยตามสมควร มีความเคารพต่อราชการกลัวความผิด ประพฤติพระองค์เหมือนข้าราชการอันมีความซื่อตรงจงรักภักดีอย่างยิ่ง ย่อมปรากฏแก่ใจผู้ซึ่งได้ทราบพระอัธยาศรัยทั่วหน้า

เพราะฉะนั้น จึงทรงพระราชดำริเห็นสมควรที่จะสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาตำแหน่งยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนนริศรานุวัตวงศ์ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลวิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นขุนนริศรานุวัตวงศ์ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นจำนงบริรักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นพลพรรคภิบาล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๘ พรรษา ปัตยุบันกาล กุกกุฏสังวัจฉร ผคุณมาสกาพปักษ์ สัตตมีดิถีศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ทรงเจริญวัยวุฒิ มีปรีชาสามารถในราชกิจทั้งปวง มีพระอัธยาศรัยเรียบร้อย อ่อนน้อมโอบอ้อมอารี เป็นที่สนิทชิดชมรักใคร่ทั่วไป ในพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเข้าพระทัยในการช่างต่าง ๆ ได้ทรงบังคับราชการในกรมช่างทหารใน และได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณเป็นเอเดอแกมป์หลวง เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย สมควรที่จะดำรงยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ

กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบูลยศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นดำรงราชกิจ ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นลิขิตคณารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเจริญพระชันษา ถึงกำหนดรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีลงสรงตามโบราณราชประเพณี แล้วทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในตำแหน่งสมเด็จพระยุพราช ซึ่งจะรับรัชชทายาทสืบสันตติวงศ์ กับทรงสถาปนาพระเกียรติยศและเลื่อนกรมตั้งกรมที่สั่งค้างมาแต่ปีระกาอีก ๓ พระองค์ คือ

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ เป็นกรมหลวง ฯ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เป็นกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ พระองค์ ๑

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร เป็นกรมหมื่น
ดำรงราชานุภาพพระองค์ ๑

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าพ้ามหาวชิรุณหิศ ฯ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๙ พรรษา ปัตยุบันกาล โสณสังวัจฉรบุษยมาสกาพปักษ์ ฉัฐมีดิถีศุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ตามพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งปรากฏมาว่ากฎมณเฑียรบาล อันพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ อู่ทอง ซึ่งประดิษฐานและดำรงกรุงทวาราวดีศรีอยุธยา ได้ทรงตั้งขึ้นไว้เมื่อปีชวดโทศก จุลศักราช ๗๒๒ ซึ่งเป็นครั้งเริ่มแรกที่จะได้จัดลำดับยศพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั่วไป ในพระราชกำหนดนั้น ยกพระบรมราชโอรสอันเกิดด้วยพระอัครมเหษีเป็นสมเด็จหน่อพุทธเจ้า มีพระเกียรติยศใหญ่ยิ่งกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งปรากฏตำแหน่งยศเป็นลำดับมา

ในพระราชกำหนดนั้นหาได้มีตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาอุปราชฝ่ายหน้าไม่ เมื่อพิเคราะห์ดูตามจดหมายพระราชพงศาวดารในเบื้องต้น ก็ไม่มีปรากฏว่าได้ตั้งพระมหาอุปราชฝ่ายหน้าตลอดมาหลายแผ่นดิน จนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งได้ทรงตั้งพระราชกำหนดศักดินาพลเรือน ในจุลศักราช ๘๒๘ ปีจออัฐศก จึงได้มีปรากฏในพระราชพงศาวดาร ว่าได้ทรงประดิษฐานพระราชโอรสไว้ในที่

พระมหาอุปราช ความบ่งตรงกันกับตำแหน่งนาพลเรือนซึ่งได้ตั้งขึ้นในครั้งนั้นเป็นชั้นหลัง มีกำหนดว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ซึ่งได้เฉลิมพระราชมณเฑียรเป็นพระมหาอุปราช ทรงศักดินา ๑๐๐,๐๐๐ เป็นต้นตำแหน่งพระมหาอุปราชเกิดขึ้น แต่ครั้นเมื่อรัชชกาลต่อ ๆ มาก็หาได้ตั้งทุกแผ่นดินทุกครั้งทุกคราวไม่ เว้นว่างอยู่หลาย ๆ สิบปีก็มี ครั้นภายหลังเมื่อประดิษฐานกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยานี้แล้ว ตำแหน่งที่พระมหาอุปราช ซึ่งเป็นตำแหน่งซึ่งได้ตั้งทุกรัชชกาล แต่มิได้มีคงที่อยู่สำหรับแผ่นดิน เป็นตำแหน่งที่สำหรับพระราชทานบำเหน็จความชอบ แก่พระบรมวงศ์ผู้มีความชอบยิ่งใหญ่ฉะเพาะพระองค์ ครั้นเมื่อพระมหาอุปราชผู้มีความชอบนั้นล่วงไปแล้ว ไม่มีพระบรมวงศ์พระองค์ใดซึ่งจะมีความชอบเสมอเหมือนพระมหาอุปราชที่ล่วงไป จึงไม่ได้ทรงตั้งตำแหน่งนั้นต่อไปอีก เว้นว่างอยู่นาน ๆ จนตลอดรัชชกาลทุก ๆ แผ่นดินมา

แต่ตำแหน่งพระมหาอุปราช ในครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระราชทานเกียรติยศใหญ่ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน มีพระนามเป็นต้นละม้ายคล้ายคลึงกับพระเจ้าแผ่นดิน พอประจวบกันกับที่กรุงสยามได้มีทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ซึ่งมีธรรมเนียมตำแหน่งยศพระบรมวงศานุวงศ์แปลกเปลี่ยนกันกับกรุงสยามยากที่จะเข้าใจได้ จึงได้แปลงตำแหน่งพระมหาอุปราชออกเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ เพื่อจะให้เข้าใจได้ง่าย ๆ แต่นั้นมาความเข้าใจของคนต่างประเทศก็แปลกเปลี่ยนไปต่าง ๆ ยากที่จะชี้แจงให้เข้าใจได้

ครั้นเมื่อณวัน ๖ ๗ ๑๐ ๙ ค่ำ ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๔๗ ได้ทรงพระราชดำริพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ กับเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเห็นพร้อมกันว่า ตำแหน่งที่พระมหาอุปราชนี้ควรจะยกเลิกเสีย ด้วยเหตุทั้งปวงอันได้กล่าวแล้วในประกาศฉะบับนั้น

บัดนี้ทรงพระราชดำริพร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์ กับเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเห็นพร้อมกันว่า ตำแหน่งยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ซึ่งเรียกว่าสมเด็จหน่อพุทธเจ้า อันได้ตั้งขึ้นไว้แต่ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ในจุลศักราช ๗๒๒ นั้น และเป็นตำแหน่งอันสมควรซึ่งจะใช้เป็นแบบอย่างสืบไปภายหน้า และเป็นตำแหน่งอันถูกต้องกับนานาประเทศทั้งปวง ซึ่งจะเป็นอันเข้าใจได้ โดยชัดเจน จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เลิกธรรมเนียมตั้งพระมหาอุปราชฝ่ายหน้า ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดตำแหน่งศักดินาพลเรือนนั้นเสีย คงใช้ตามพระราชกำหนดซึ่งปรากฏชื่อว่ากฎมณเฑียรบาล อันได้ตั้งไว้ ในจุลศักราช ๗๒๒ นั้น

อนึ่งราชประเพณีแต่ก่อนมา เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราชกุมารพระองค์ใหญ่มีพระชนมายุได้ ๙ พรรษา ก็ได้เคยมีการลงสรงสนานรับพระปรมาภิไธย ดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชบ้าง ยกการลงสรงเสีย มีแต่การพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธยบ้าง เป็นแบบมาแต่โบราณ จนถึงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยานี้ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มีการพิธีลงสรงสนานรับพระปรมาภิไธย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งหนึ่ง ครั้นใน

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้มีการพระราชพิธีลงสรงสรงสนานรับพระปรมาภิธัย ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกครั้งหนึ่งเป็นแบบอย่างมา

ในบัดนี้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าราชกุมารพระองค์ใหญ่ มีพระชนมายุได้ ๙ พรรษา สมควรที่จะได้มีการพระราชพิธีลงสรงสนานและรับพระปรมาภิธัยตามโบราณราชประเพณี จึงทรงพระราชดำริพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และท่านเสนาบดี ได้จัดการพระราชพิธีลงสรงตามแบบอย่างแต่ก่อน แล้วจึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสั่งหนาท ให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพระราชกุมารพระองค์ใหญ่ ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ อดิศวรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยวรางกูร บรมมกุฎนเรนทร์ สูริย์ขัตติยสันตติวงศ์ อุกฤษฐพงศ์วโรภโตสุชาต ธัญญลักษณวิลาศ วิบุลยสวัสดิ สิริวัฒนวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร มุสิกนาม ตามตำแหน่งยศสมเด็จพระหน่อพุทธเจ้า ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดกฎมณเฑียรบาล ซึ่งตั้งไว้ในจุลศักราช ๗๒๒ และให้ทรงศักดินา ๑๐๐,๐๐๐ เสมอสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ อันได้เฉลิมพระราชมณเฑียรเป็นพระมหาอุปราชฝ่ายหน้า ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดตำแหน่งนาพลเรือนซึ่งได้ตั้งไว้ในจุลศักราช ๘๒๘ นั้น ขออาราธนาเทพยดาผู้มีมเหศวรศักดิอันประเสริฐซึ่งสถิตย์ดำรงอยู่ในภูมิพฤกษอากาศกาญจนรัตนพิมานทั่วทุกแหล่งหล้าเป็นอาทิ คือเทพยอันทรงนามสยามเทวาธิราช ซึ่งเป็นอธิบดีได้บริรักษ์บำรุง

กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ

กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยาน์ และเทพยเจ้า ผู้อภิบาลรักษานพปดลมหาเศวตฉัตรสิริวัฒนราไชศวริย และเทพยอันรักษารัตนบัลลังก์พระที่นั่งบรมราชอาสน์ ใหญ่น้อย ในพระราชนิเวศน์มหาสถานทุกตำบล ทั้งเทพยเจ้าอื่น ๆ ผู้มีทิพยานุภาพมหิทธิฤทธิศักดิสิทธิ์สิงสถิตย์ในภูมิลำเนาแนวพฤกษบรรพตากาศพิมานทุกสถานทั่วราชอาณาจักร บรรดาซึ่งมีไมตรีจิตร ได้ผดุงบริรักษ์พระบรมราชวงศ์นี้สืบมาจนกาลบัดนี้ จงได้ทำนุบำรุงรักษาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นี้ ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลเกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพทุกประการ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๙ พรรษา บัตยุบันกาล โสฬสังวัจฉร วิสาขมาสกาพปักษ์ เอการสัดดิถีศุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ ฉ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยมาแต่ยังทรงพระเยาว์ มีความชอบเป็นอันมากได้ปรากฏอยู่ในคำประกาศเมื่อเลื่อนกรมครั้งก่อนนั้นแล้ว จำเดิมแต่นั้นมา ก็ได้ทรงพระอุสาหรับราชการต่าง ๆ ซึ่งเป็นราชการสำคัญใหญ่ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นที่ได้ทรงปฤกษาหารือในราชกิจต่างประเทศและการในพระนคร

เป็นอันมาก แต่ยังเสด็จดำรงอยู่ในที่ไปรเวตสิเกรตารี่หลวง ก็ได้รับกระแสพระราชดำริมีหนังสือไปมากับคนต่างประเทศด้วยข้อราชการในส่วนพระองค์บ้าง ข้อราชการแผ่นดินบ้าง ระงับดับเหตุการณ์อันจะเป็นความลำบากในราชการให้เบาบางและสงบระงับไปโดยมาก จนภายหลังได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในตำแหน่งที่เสนาบดีว่าการต่างประเทศจัดการในตำแหน่งให้เป็นไปโดยเรียบร้อย สมควรแก่แบบอย่างราชการในกรุงสยามในกาลก่อน และอนุโลมตามแบบอย่างประเทศทั้งปวงในการซึ่งสมควรนั้น ราชการในกรมผู้ว่าการต่างประเทศก็สงบเรียบร้อยเป็นอันเบาพระราชหฤทัย และเป็นคุณต่อราชการชั้นเป็นอันมาก การซึ่งจะทรงพระดำริการอันใด ย่อมดำรงอยู่ในความสุจริตยุติธรรมเป็นประธานที่ตั้ง ทั้งความซื่อสัตย์กตัญญูต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองประการเจือกัน เพราะฉะนั้นการอันใดซึ่งจะทรงพระดำริ ย่อมเป็นคุณแก่ชนทั้งปวงทั่วหน้า และเป็นการเชิดชูพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เป็นการได้อย่างหนึ่งเสียอย่างหนึ่ง ควรจะเป็นแบบบรรทัดฐานของข้าราชการซึ่งจะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไปภายหน้า การซึ่งทรงประพฤติพระองค์อยู่ พระอัธยาศรัยและความประพฤติพระองค์ทั้งปวงย่อมเหินห่างจากอคติทั้ง ๔ ประการ เบาบางจากความฤษยาและความกำเริบพ้องซ่าน โอบอ้อมอารีและอ่อนน้อมทั่วไปในพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งปวง ประกอบไปด้วยพระสติปัญญากว้างขวางภุกชั้ง สามารถในราชกิจใหญ่ยิ่งทั้งปวงทุกประการ ถึงว่ามีพระชนมายุน้อย ก็ได้รับราชการในตำแหน่งอันใหญ่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ทั้งราชการแผ่นดินและ

กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์

ราชการในพระองค์ สมควรที่จะได้ดำรงพระเกียรติยศในตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนภูบาลสวามิภักดิ์ ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงเลื่อนสมุห์บาญชี เป็นหมื่นรักษ์พยุหพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๙ พรรษา ปัตยุบันกาล โสณสังวัจฉร กติกมาส กาฬปักษ์ ตติยดิถี โสรวาร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ทรงประกอบไปด้วยความอุสาหะ ได้ทรงเล่าเรียนในทางหนังสือชำนิชำนาญ ให้รับราชการในออฟพีศหลวงมาแต่ยังทรงพระเยาว์ ภายหลังได้รับตำแหน่งไปรเวตสิเกรตารีหลวง และได้บังคับกรมพระอาลักษณ์ มีราชการมากทั้งกลางวันและกลางคืนเนืองนิตย์ไม่มีเวลาว่างเว้น ก็ทรงพระอุสาหะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณมิได้ย่อหย่อนท้อถอย ทรงพระสติปัญญาสามารถในการทั้งปวง ได้ช่วยฉลองพระเดชพระคุณในการหนังสือ ทั้งราชการแผ่นดินและการในพระองค์ทั้งปวงให้สำเร็จไป เป็นที่เบาพระราชหฤทัยเป็นอันมาก และการในออฟพีศหลวงซึ่งยังไม่เรียบร้อยมาแต่ก่อน ก็ได้ทรงจัดการให้เรียบร้อยขึ้นเป็นอันมาก ราชการทั้งปวงไม่พ้นเผือสะสมที่จะสืบค้นได้ โดยยากเหมือนแต่ก่อน นับเป็นหลักฐานในราชการอย่างหนึ่ง ภายหลังโปรดเกล้า ฯ ให้รับตำแหน่งปลัดบาญชีกลางในพระคลังมหาสมบัติอีกตำแหน่งหนึ่ง ก็ได้ตั้งพระทัยจะฉลองพระเดชพระคุณในราชการทั้งปวงเป็นไปตลอด แต่เพราะราชการในพระคลังพ้นเพื่อนมาแต่เดิมมาก และราชการในตำแหน่งไปรเวตสิเกรตารีก็ไม่มีเวลาว่าง ทรงเห็นว่าเป็นการเหลือกำลังที่จะฉลองพระเดชพระคุณให้เรียบร้อยทั้งสองตำแหน่งได้ จึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอออกจากตำแหน่งเสียตำแหน่งหนึ่ง มิได้ทรงอาลัยแก่ผลประโยชน์ด้วยความมุ่งหมายจะให้ราชการเป็นการเจริญทั่วถึงโดยสุจริต ทรงพระราชดำริเห็นว่าราชการในออฟพีศไปรเวตสิเกรตารีเป็นตำแหน่งสำคัญ ด้วยราชการทั้งปวงรวม

อยู่ทั้งสิ้น ถ้าจะให้ผู้อื่นรับราชการในตำแหน่งไปรเวตสิเกรตารีใหม่ให้ทันที ก็จะไม่ทราบราชการทั่วถึงไปได้ และจะไม่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเหมือนพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ซึ่งได้รับราชการมาช้านานแล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ออกจากตำแหน่งปลัดบาญชีกลางในพระคลังมหาสมบัติ คงรับราชการในตำแหน่งไปรเวตสิเกรตารีไปตามเดิม และมีพระอัธยาศรัยซื่อตรงดำรงอยู่ในธรรมสัตย์สุจริต โอบอ้อมอารีทั่วไปในพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งปวง ห่างเหินจากทางอคติทั้ง ๔ ประการ และมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทสมควรแก่ตำแหน่งซึ่งได้รับราชการอันใกล้ชิด เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยสนิทอย่างยิ่ง บัดนี้ก็ทรงพระชนมายุเจริญวัยวุฒิ และทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจทั้งปวง ดังเช่นกล่าวมาแล้ว สมควรที่จะได้ดำรงพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมรับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณสืบไปได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลชนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหม่อมสมมตอมรพันธุ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหม่อมสมันต์อมรภักดี ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหม่อมสมัคอมรพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๒๙ พรรษา ปัตยุบันกาล โสฬสสังวัจฉร วิสาขมาสกาฬปักษ์ จตุตถีดิถี ศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ได้ทรงศึกษาวิชชาการทหารมาในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แต่ยังทรงพระเยาว์ ได้เลื่อนยศขึ้นโดยลำดับ จนถึงเป็นเลฟเตแนนต์เกอแนล และเป็นผู้รับพระบรมราชโองการบังคับการในกรมทหารมหาดเล็กมาช้านาน ได้ทรงรักษาราชการตามตำแหน่งเรียบร้อยมั่นคงมิได้มีเหตุการณ์อันใดซึ่งเป็นที่เสื่อมทราม และได้ทรงรับตำแหน่งเป็นที่เอดเดอแกมป์หลวง ได้รับราชการเบ็ดเสร็จต่าง ๆ เป็นอันมากเนืองนิจ

อนึ่งกรมแผนที่ซึ่งได้โปรดเกล้า ฯ ตั้งขึ้นไว้สำหรับผึกหัดคนไทยทำแผนที่ในพระราชอาณาเขตรแต่ก่อนยังไม่เป็นการมั่นคงเรียบร้อย ได้โปรด

กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ

เกล้า ฯ ให้ทรงจัดการเพิ่มเติมขึ้นให้เป็นการเรียบร้อยมั่นคง นับเป็นกรมหนึ่งซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ก็ได้ทรงพระอุสาหจัดการนั้นให้เป็นการแข็งแรงเรียบร้อยขึ้นกว่าแต่ก่อน และการสร้างสมเครื่องศัสตราวุธสำหรับพระนครก็ได้ โปรดเกล้า ฯ ให้ทรงบังคับบัญชากรมกองแก้วจินดา ทำราง ทำแท่นปืน จัดปืนใหญ่เก่าใหม่ซึ่งยังจะใช้ราชการได้มาทำรางซ่อมแปลงของเก่าตั้งเรียบเรียงประจำโรงไว้สำหรับราชการแผ่นดิน เป็นการเรียบร้อยเป็นประโยชน์แก่ราชการเป็นอันมาก ภายหลังได้รับกระแสพระราชดำริและพระบรมราชโองการ ให้ตั้งโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ และบุตรข้าราชการตลอดจนโรงเรียนราษฎร ก็ทรงพระอุสาหะดำริตริตรองจัดการตั้งโรงเรียน แล้วตรวจตราให้การเล่าเรียนแพร่หลายกว้างขวางขึ้น จัดการให้มีวิธีที่จะสอบไล่หนังสือนักเรียน ซึ่งไม่ได้เคยมีมาแต่ก่อน จัดการทั้งปวงให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินและตัวผู้ซึ่งเล่าเรียน และเป็นพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเจริญขึ้นโดยลำดับจนถึงทุกวันนี้ เป็นความชอบความดีเป็นอันมาก และในบัดนี้ก็ทรงพระเจริญพระชนมายุ และทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ทั้งปวงประกอบด้วยความเพียรความอุสาหะดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงสมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณสืบไปได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ขึ้นเป็นพระองค์

เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นดำรงราชานุภาพ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นปราบปรพล ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นสกลคณารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

ถึงปีกุญ พ.ศ. ๒๔๓๐ ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตนสุขุมชัตติยกัลยาวดี พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามพระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุนชัยกัลยา ซึ่งสิ้นพระชนม์แล้ว เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนชัยกัลยา พระองค์ ๑

ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัตวงศ์ เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัตวงศ์ พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามหม่อมเจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี เป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ (เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว) พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์

ทรงตั้งหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี เป็นพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้ายี่เข่ง ในพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเพ็ชรหึง เป็นพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายี่เข่ง พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ปัตยุบันกาล วราหสังวัจฉรบุษยมาส ชุษณปักษ์พารสีดิถี ศศิวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ราชประเพณีแต่เดิมมา ถ้าพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามีพระชนมายุสมควรแล้วก็พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามให้เป็นเกียรติยศไว้ เคยมีมาแต่ก่อนดังนี้ ครั้นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงมีพระชนมายุสมควรที่จะพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามตามราชประเพณีโบราณแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้สถาปนาพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงชั้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน สุขุมชัตยกัลยาวดี วรรค บริวาร ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าฝ่ายใน ให้ทรงเจริญทฆฆชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศ อิศริยศักดิมโหฬารทุกประการ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

เจ้าฟ้ากรมขุนจัตยกัลยา

และ

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ปัตยุบันกาล วราหสังวัจฉรมุษยมาส ชุษณปักษ์จตุถีดิถี รวิวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ เป็นพระโอรสกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เจ้าฟ้าอิศราพงศ์นับเป็นพระเจ้าหลานเธอในปฐมรัชชกาล ฝ่ายพระองค์เจ้าดาราวดีซึ่งเป็นพระมารดาเจ้าฟ้าอิศราพงศ์นั้น เป็นพระธิดากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราชในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์เจ้าดาราวดีนับว่าเป็นพระเจ้าหลานเธอส่วนหนึ่งในรัชชกาลเป็นปฐม เจ้าฟ้าอิศราพงศ์เป็นพระโอรสพระองค์เจ้าดาราวดี ก็ควรนับว่าเป็นโอรสของพระเจ้าหลานเธอ หาใช่พระเจ้าหลานเธอโดยส่วนพระมารดาแท้ไม่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณายกย่องขึ้นเป็นเจ้าฟ้าตามความนิยมซึ่งมีมาแต่ก่อน และโดยทรงพระกรุณาแก่เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ผู้มีเชื้อตระกูลอันสูงศักดิ์ทั้งสองฝ่ายเป็นตัวอย่างมา

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัตติวงษ

ครั้งนั้นทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุนขัตติยกัลยา
ซึ่งสิ้นพระชนม์แล้ว และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัตติวงศ์
เป็นพระธิดาและพระโอรสแห่งหม่อมเจ้าพรรณราย ซึ่งเป็นพระธิดา
กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ซึ่งปรากฏพระนามในราชการที่ใช้อยู่ในบัดยุบันนี้
ว่าสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ เพราะเป็นพระอัยกาแห่งสมเด็จ
พระเจ้าแผ่นดิน เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าพรรณรายนับว่าเป็นเจ้าหลานเธอใน
รัชชกาลที่ ๓ เสมอชั้นลำดับด้วยเจ้าฟ้าอิศราพงศ์ สนิทกว่าพระองค์เจ้า
ดาราวดี แต่ข้างฝ่ายพระชนกของพระเจ้าน้องนางเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ
ทั้งสองพระองค์นี้ เป็นพระราชธิดาพระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ บรรดาศักดิ์สูงเสมอ
ด้วยพระองค์ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์เอง อีกประการหนึ่ง
เล่าพระมารดาของพระเจ้าน้องยาเธอทั้งสองพระองค์นี้ ก็ร่วมพระชนก
กับกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จพระบรมราชชนนี พระเจ้า
น้องนางเธอ พระเจ้าน้องยาเธอสองพระองค์นี้ จึงร่วมพระโอยกาข้างฝ่าย
พระราชชนนีกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ
อันสนิททั้งสองฝ่ายดังนี้ อนึ่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัตติวงศ์
ก็ทรงประกอบไปด้วยพระสติปัญญาอุสาหะซื่อตรง และมีความจงรักภักดี
ต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก สมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติ
ยศให้สูงขึ้นเต็มที่ตามซึ่งเคยมีแบบอย่างมาแต่ก่อน จะได้เป็นพระเกียรติ
ยศปรากฏสืบไปณภายหน้า

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุนขัตติยกัลยา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัตติวงศ์ ซึ่งเป็นพระเจ้าน้องนางเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ให้ใช้คำนำหน้าพระนามว่า พระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนขัตติยกัลยา พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัตติวงศ์ ให้ทรงศักดินา ๓๐๐๐๐ ตามตำแหน่งพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามีกรม ซึ่งได้กำหนดไว้ในพระราชกำหนดศักดินาใหม่ ประดิษฐานไว้แต่ณวัน ๑ๅ๑๐ ค่ำ ปีกุญนพศก ศักราช ๑๒๔๙ จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสาร สมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา บัตยุบันกาล วราหสังวัจฉรกติกมาส สุกรปักษ์เอกาทสีดิถี ครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ อันเป็นพระธิดาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภมินทรภักดี ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาแต่แรกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีความซื่อตรงจงรักภักดีสุจริตต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก ได้เป็นพระมารดาพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง จึงพระราชทานเครื่องอิสริยยศ

พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์

ตั้งอยู่ในตำแหน่งพระอัครชายา ดำรงพระยศมากว่า ๑๘ ปี มิได้ประพฤติการอันใดให้เป็นความผิดเป็นที่ขุ่นเคืองใจฝ่าละอองธุลีพระบาทแต่สักครั้งหนึ่งเลย ทรงประพฤติพระองค์สมควรที่เนื่องในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์และที่ทรงพระกรุณายกย่องไว้ในที่อันเป็นใหญ่ในบาทบริจาริกฝ่ายใน มีพระอัธยาศรัยเป็นสุภาพ มิได้มีความกำเริบพุ่งซ่านในยศศักดิ์และโภคทรัพย์ ประพฤติรักษาพระองค์โดยความเรียบร้อยตลอดมาจนเวลาสิ้นพระชนม์เป็นที่ทรงพระอาลัยเป็นอันมาก

บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าเสาวภาคนารีรัตน์นั้น ถึงได้ดำรงพระยศอยู่ในตำแหน่งพระอัครชายาอันเป็นตำแหน่งใหญ่นั้นก็จริง แต่ยังคงเป็นหม่อมเจ้าอย่ ยังหาสมควรกับตำแหน่งที่ได้ดำรงอย่นั้นไม่ ส่วนหม่อมเจ้าฝ่ายหน้าฝ่ายในทั้งปวงที่ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมบ้างพระองค์เจ้าบ้าง ตามควรแก่ความชอบที่ได้ทำและที่ได้เนื่องในพระบรมราชสัมพันธ์อันสนิทแลห่าง พระอัครชายาพระองค์นี้ แม้ว่าจะมิได้ดำรงในตำแหน่งพระอัครชายา แต่ได้รับราชการดังที่ได้ฉลองพระเดชพระคุณมา ก็สมควรที่จะพระราชทานยศให้เป็นพระองค์เจ้าได้เหมือนหม่อมเจ้าทั้งปวงแล้ว แต่ที่มิได้ทรงยกย่องประการใดนั้น ก็เพราะพระอัธยาศรัยของพระอัครชายานั้น ไม่มีความประสงค์ที่จะมีพระเกียรติยศอันปรากฏแต่ภายนอก พอพระทัยในยศศักดิ์อันเกิดจากความดีให้เป็นที่สบายพระทัยและเป็นความสุขแก่พระองค์เท่านั้น แต่บัดนี้กรมพระชนม์ลงดังนี้เป็นเหตุที่จะให้ต้องออกพระนามในที่ทั้งปวงมีบาดหมายเป็นต้น จะใช้

พระนามตามบรรดาศักดิ์เดิม กับตำแหน่งพระยศที่เป็นพระอัครชายา ว่าพระอัครชายาเธอ หม่อมเจ้าก็เป็นการขัด ๆ อยู่

อนึ่งทรงพระราชดำริเห็นว่า พระอัครชายาเธอก็ได้ทรงประพฤติความดีไว้เป็นอันมาก ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็เป็นการเสื่อมสูญล่วงลับไป สมควรที่จะเชิดชูพระเกียรติยศความดีไว้ให้ปรากฏสืบไปภายหน้า

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้สถาปนาหม่อมเจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ เสมอพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง ตามตำแหน่งพระอัครชายาเธอ ขอให้พระเกียรติยศปรากฏอยู่สืบกาลนาน เทอญ

พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ปัตยุบันกาล วราหสังวัจฉรกติกมาส กาพย์กษ์ทสมีดิถี ครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เป็นพระโอรสใหญ่ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรมาแต่ทรงพระเยาว์ จนพระชนมายุสมควรจึงได้ทรงรับบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ ได้

พระองค์เจ้าอรุณนิภาคุณากร

ทรงเรียนพระปริยัติธรรมมาแต่ทรงผนวชเป็นสามเณร จึงได้เข้าแปล
พระคัมภีร์ในที่ประชุมพระราชาคณะสอบไล่พระไตรปิฎกได้ ๕ ประโยคจึง
ได้รับพระราชทานตาลิปัตพันตาดเป็นเปรียญ ๕ ประโยคในรัชชกาลที่ ๔ นั้น

และในเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงผนวชเป็นสามเณร
นั้น หม่อมเจ้าพระอรุณได้เป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัย ได้เสด็จ
มาที่วัดบวรนิเวศวิหารเนือง ๆ ในเวลาเมื่อเสด็จพระราชดำเนิรวัดโสมนัส
วิหาร ก็ได้เสด็จประทับที่ตำหนักหม่อมเจ้าพระอรุณเป็นที่พัก จึงได้ทรง
คุ้นเคยตั้งแต่นั้นมา ครั้นเมื่อทรงสถาปนาวัดราชบพิธ จึงโปรดเกล้า ฯ
เลื่อนขึ้นเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ เชิญเสด็จมาครองวัดราชบพิธ
พระอารามหลวง ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรง
บรรพชาอุปสมบท หม่อมเจ้าพระอรุณก็ได้เสด็จเข้ามาประจำอยู่ในพระ
ตำหนักที่พระพุทธรัตนสถาน มีวันที่ได้เสด็จกลับไปวัดเพื่อจะมิให้ขาด
พรรษาแต่วันเดียว ได้คอยทูลแนะนำตักเตือนให้ทรงประพฤติปฏิบัติ
ให้ต้องตามพระวินัยบัญญัติเป็นความชอบอยู่เป็นอันมาก ส่วนพระมหา
เถรที่ได้เป็นพระอุปัชฌายาจารย์ พระกรรมวาจาจารย์ และที่ได้ถวายโอวาทา
นุสาสน์ทั้งปวงได้มาประจำอยู่ในครั้งนั้น ก็ได้ทรงเลื่อนยศบรรดาศักดิ์
เป็นการสนองคุณสมควรแก่ที่ทรงคุณธรรมโดยมากแล้ว แต่หม่อมเจ้า
พระอรุณนิภาคุณากรยังหาได้ทรงยกย่องอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ ประการ
หนึ่งหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรเป็นพระโอรสใหญ่ในพระเจ้าราชวรวงศ์
เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็สมควรที่จะได้รับ

เครื่องราชอิสริยยศสำหรับสืบตระกูล ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี หม่อมเจ้าพระอรุณกมลได้ลาผนวชออกรับยศบรรดาศักดิ์ปกครองวงศ์ตระกูล จึงทรงพระราชดำริว่าข้อความทั้งปวงอันกล่าวมาแล้วนี้เป็นเหตุอันสมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรให้ยิ่งขึ้น ทั้งในทางราชตระกูล และทางสมณฐานันดรศักดิ์ได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้สถาปนาหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏ มีคำนำหน้าและเติมท้ายพระนามว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร สุนทรวิสุทธิพรต อาคาริยยศราชวรพงศ์ ธำรงสมณคุณวิบุลยศักดิ์ อัครปริยัติอัตถโกศล โสภณธรรมาลังการภูสิต คณฤศราธิบดี ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามตำแหน่งอิสริยยศในราชตระกูล และดำรงสมณศักดิ์เสมอพระพรหมมุนี มีนิตยภัตรเป็นยศบูชาราคาเดือนละ ๕ ๑/๑ มีอิสริยยศฐานานุศักดิ์สมควรทรงตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือพระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ พระครูสังวรวรกิจ ๑ รวม ๖ รูป ขออาราธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นการสั่งสอนและรงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์สามเณรในคณะ โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ จงเจริญพระชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนสถาพร จิรฐิติกาลในพระพุทธศาสนาเทอญ

พระองค์เจ้ายี่เข่ง
(ฉายจากพระรูปปั้น)

พระองค์เจ้ายี่เข่ง

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๐ พรรษา ปัตยุบันกาล วราหสังวัจฉรกติกมาส กาพย์กษัจตุรถิถิ ศุกรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้ายี่เข่ง ในพระเจ้าบวรวงศ์เธอชั้น ๑ พระองค์เจ้าเพ็ชรหิง ได้รับราชการเป็นพนักงานนมัสการมาแต่ในรัชชกาลที่ ๔ ครั้นในรัชชกาลปัตยุบันนี้ ทรงเห็นว่าเป็นผู้มีความอุสาหไม่มีเกียจคร้านและว่องไวกล้าหาญ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกมาสำหรับรับราชการเข้านอกออกใน และยังคงรับราชการอยู่ในพนักงานนมัสการด้วย ก็ทรงรับราชการทั้งสองตำแหน่งได้ราชการเป็นอันมาก มีพระทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทยิ่งนัก มิได้เห็นแก่ผลประโยชน์สินจ้างสินบลให้เสียราชการ และเสียเกียรติยศแต่สักครั้งหนึ่งเลย จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอันมาก โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพนักงานในการพระโอสถและการอื่น ๆ อันเป็นการที่จะรักษาพระองค์ให้ทรงสบาย ก็มีความอุสาหใส่ใจระวังมิให้คลาดเคลื่อน ถึงว่าบางทีจะทำการเกินไปบ้างตามพระอัธยาศรัยเดิม ก็เป็นไปโดยความจำนงประสงค์ที่จะให้เจริญพระบรมสุขในพระองค์อย่างเดียวจะหาผู้ที่มีความจงรักภักดีมีใจผูกพันในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทให้เสมอเหมือนได้โดยยาก

จึงทรงพระราชดำริว่าในรัชชกาลก่อน ๆ มา หม่อมเจ้าฝ่ายพระราชวังบวรยังหามีพระองค์ใดที่ได้เคยรับพระราชทานพระสุพรรณบัฏเป็นพระองค์เจ้าไม่ ก็เพราะหม่อมเจ้าในพระราชวังบวรยังไม่มีผู้ใดได้รับราชการมีความชอบเสมอหม่อมเจ้ายี่เข่งนี้เลย หม่อมเจ้ายี่เข่งได้รับราชการครั้งนี้ เป็นการพิเศษกว่าหม่อมเจ้าในพระราชวังบวรมาแต่ก่อน ๆ ก็เป็นการสมควรที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องความชอบให้พิเศษกว่าหม่อมเจ้าในพระราชวังบวรแต่ก่อน ๆ นั้น จะได้เป็นบำเหน็จรางวัลในการที่หม่อมเจ้ายี่เข่งได้ฉลองพระเดชพระคุณมาถึง ๒๐ ปี จนทรงพระชรามีพระชนมายุมากแล้วฉะนี้ จะได้เป็นพระเกียรติยศปรากฏความชอบสืบไปสิ้นกาลนาน และจะได้เป็นเยี่ยงอย่างแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในจะได้มีใจจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสืบไปภายหน้า

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้เลื่อนหม่อมเจ้ายี่เข่ง ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายี่เข่ง ทรงศักดินา ๒๐๐๐ ตามตำแหน่งหม่อมเจ้าฝ่ายพระราชวังบวรได้เลื่อนยศเป็นพระองค์เจ้านั้น จงเจริญพระชนมายุ พรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ ให้มีอิสริยยศฐานานุศักดิ์ เหมือนพระองค์เจ้าแต่ก่อน ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไป ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยวรยศ ปรากฏตั้งอยู่สิ้นกาลนานเทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (กรมขุนเทพทวาราวดี)

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวาราวดี พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามพระเจ้าลูกเธอ เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามพระเจ้าลูกเธอ เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลย์ นฤมล พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าอุบลรัตนนารีนาค ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี เป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอัครวรราชกัลยา พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าสาย ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี เป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวดีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ เป็นกรมหมื่นสรรพสาตรสุภกิจ พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเทพทวาราวดี

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ ผคุณมาส ชุษณปักษ์เตรสีดิถี ครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ราชประเพณีแต่ก่อนมา เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอมีพระชนมายุสมควรแล้ว ก็ได้พระราชทานพระ

สุพรรณบัฏจาฤกพระนามตามขัตติยราชประเพณีสืบมา แต่สมัยที่จะพระราชทานนั้น บางคราวก็พระราชทานในกาลเมื่อลงสรงสนานบ้าง มีพระราชพิธีพิเศษตั้งกระบวนแห่คล้ายลงสรงแต่มิได้มีแพสนานบ้าง พระราชทานพระสุพรรณบัฏอย่างตั้งกรมตามธรรมเนียมบ้าง

ครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ซึ่งมีพระชนมายุนับเป็นที่ ๒ รองสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงพระเจริญวัยสมควรที่จะได้รับพระสุพรรณบัฏ ก็ควรที่จะได้ทรงรับพระเกียรติยศ เป็นชั้นที่ ๒ รองสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชลงไป จึงโปรดเกล้า ฯ ให้จัดตั้งการพระราชพิธี พระราชทานพระสุพรรณบัฏ มีกระบวนแห่ตามควรแก่พระเกียรติยศ ในทำนองเดียวกันมาแต่กาลก่อน

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายพระองค์ที่ ๒ เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เอกอัครมหาบุรุษบรมนราธิราช จุฬาลงกรณ์นาถราชวโรรส มหาสมมตขัตติยพิสุทธิ บรมมกุฎสุริยสันตติวงศ์ อดิสัยพงศ์วโรภโตสุชาติ คุณสังกาศวิมลรัตน์ ทฤฆชนมสวัสดิขัตติยราชกุมาร มุสิกนาม ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ให้ทรงเจริญทฤฆชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศอิสริยศักดิ์เดชานุภาพมโหฬาร รับราชการฉลอง

สมเด็จเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร

พระเดชพระคุณ โดยสมควรแก่ความเป็นในบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ในพระบรมราชวงศ์นี้ทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นชุนเทพทวาราวดี ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นบุรินวราษฐ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นชาญชาติเกไดศวริย์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมสิ้นไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ พิสาขมาส กาพย์กษ์ทสมีดิถี โสรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอซึ่งเป็นพระราชโอรสพระราชธิดา อันพระมารดาได้ดำรงพระยศเป็นพระอัครชายาเธอแล้ว สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าตามโบราณราชประเพณี จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระยศพระเจ้าลูกเธอทั้ง ๖ พระองค์ อันประสูติแต่พระอัครชายาเธอ ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า ให้ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดใหม่ และถ้าจะมีสืบไปภายหน้า ก็ให้เป็นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าแต่แรกประสูติไป อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร

เป็นพระราชธิดาทรงพระเจริญวัยควรที่จะได้รับพระสุพรรณบัฏตามราชประเพณี จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วโรพารลักษณสมบัติ รัตนกุมารี วรรคบริวาร ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าในพระราชกำหนดใหม่ ขอให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วโรพารลักษณสมบัติรัตนกุมารี จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล อดุลยเกียรติยศมโหพาร ทุกประการ เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมล

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา บัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ พิสาขมาส กาพย์กษ์ทสมีดิถี โสรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอซึ่งเป็นพระราชโอรสพระราชธิดาอันพระมารดาได้ดำรงพระยศเป็นพระอัครชายาเธอแล้ว ควรที่จะได้เลื่อนพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าตามโบราณราชประเพณี จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้เลื่อนพระยศพระเจ้าลูกเธอทั้ง ๖ พระองค์อันประสูติแต่พระอัครชายาเธอขึ้นเป็นพระเจ้า

สมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมล

พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค (กรมขุนอรรควรราชกัลยา)

ลูกเธอเจ้าฟ้า ให้ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดใหม่ และถ้าจะมีสืบไปภายหน้า ก็ให้เป็นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าแต่แรกประสูติไป

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมลเป็นพระราชธิดาทรงพระเจริญวัย ควรที่จะได้รับพระสุพรรณบัฏตามพระราชประเพณี จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมลสรรพสกนธ์กัลยาณี วรรคบริวาร ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าในพระราชกำหนดใหม่

ขอให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล อดุลยเกียรติยศมโหฬารทุกประการ เทอญ

(ทรงตั้งคราวนี้รวมกัน ๔ พระองค์ ประกาศข้างต้นนั้นรายพระองค์ ส่วนประกาศอ่านนั้นรวมกัน และเรียงใหม่สับประโยคกันไปกับฉบับจำเพาะพระองค์บางแห่ง)

พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค

กรมขุนอัครวรราชกัญญา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ พิสาขมาส กาลปักษ์ทสมีดิถี โสรวาร

บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระอัครชายาเธอหม่อมเจ้าอุบลรัตนนารีนาค ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านาน โดยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีเป็นอันมาก มิได้มีระแวงผิดให้เป็นที่ขุ่นเคืองพระราชหฤทัย และเสื่อมเสียเกียรติยศแต่สักครั้งหนึ่งเลย ได้ดำรงพระยศเป็นพระอัครชายาเธอมีพระเจ้าลูกเธอ ก็มิได้มีความกำเริบวุ่นวายด้วยยศศักดิ์ ประพฤติพระองค์เป็นสุภาพเรียบร้อยเหมือนพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตนซึ่งสิ้นพระชนม์ไปแล้วนั้น เพราะเหตุทั้งปวงอันได้กล่าวไว้ในคำประกาศเลื่อนนามพระอัครชายาพระองค์ก่อน ก็เหมือนกันกับพระอัครชายาพระองค์นี้ จึงเป็นการสมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศไว้ให้ตั้งอยู่ในตำแหน่งอันสูงศักดิ์เต็มตามที่สมควรนั้น

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระอัครชายาเธอ หม่อมเจ้าอุบลรัตนนารีนาค ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค ให้ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามตำแหน่งพระอัครชายาเธอมีกรมในพระราชกำหนดใหม่ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณสุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลอดุลยเกียรติยศมโหฬารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นขุนอัครวรราชกัลยา	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นยุพาภักดี	ถือศักดินา ๕๐๐

พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ (กรมขุนสุทธาสินีนาฏ)

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นวาทีพลากร ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์

กรมขุนสุทธาสินีนาฏ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา บัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉระ พิสาขมาส กาพย์กษ์ทสมีดิถี โสรวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระอัครชายาเธอหม่อมเจ้าสาย ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านาน โดยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีเป็นอันมาก มิได้มีระแวงผิดให้เป็นที่ขุ่นเคืองพระราชหฤทัย และเสื่อมเสียพระเกียรติยศแต่สักครั้งหนึ่งเลย ได้ดำรงพระยศเป็นพระอัครชายา มีพระเจ้าลูกเธอหลายพระองค์ ก็มิได้มีความกำเริบวุ่นวายด้วยยศศักดิ์ ประพฤติพระองค์เป็นสุภาพเรียบร้อยเหมือนพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ซึ่งสิ้นพระชนม์ไปแล้วนั้น เพราะเหตุทั้งปวงอันได้กล่าวไว้ในคำประกาศเลื่อนพระนามพระอัครชายาพระองค์ก่อนก็เหมือนกันกับพระอัครชายาพระองค์นี้ จึงเป็นการสมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศไว้ให้ตั้งอยู่ในตำแหน่งอัน

สูงศักดิ์ตามที่สมควรนั้น จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระอัครชายาเธอ หม่อมเจ้าสายสุนเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าสายสวัสดิ์กิรมย์ ให้ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามตำแหน่งพระอัครชายามีกรมในพระราชกำหนดใหม่ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล อดุลยเกียรติมโหฬารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นขุนสุทธาสินีนาฏ	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นอาจอำนวยกิจ	ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี	เป็นหมื่นสนิทนารักษ์	ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๑ พรรษา ปัตยุบันกาล มฤคสังวัจฉรฤดิกมาส สุกรปักษ์ สัตตมีดิถี โสรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ ทรงพระปรีชาชำนาญในการช่างต่าง ๆ ประกอบด้วยพระอุสาหอันยิ่งใหญ่มิได้ย่อหย่อน ได้ทรงรับทำการอันใด

กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ

ก็ตั้งพระหฤทัยทำการสิ่งนั้นให้สำเร็จได้ตามกำหนดมิได้พลาดพลั้ง เมื่อ
ครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ทรงรับหน้าที่ประดับกระเบื้อง
ทองพระศรีรัตนเจดีย์ มีกำหนดน้อยวัน มีผู้เห็นโดยมากว่าการจะไม่ทัน
กำหนดฉลองพระอาราม ก็ทรงพระอุสาหทำการสำเร็จได้ดังพระราชประสงค์
จึงได้ โปรดเกล้า ฯ จะให้เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมแต่นั้นมา แต่การยังหา
พรักพร้อมไม่ ต่อนั้นมาก็ได้ทรงรับราชการบังคับช่างต่าง ๆ ทำการใน
พระบรมมหาราชวังชั้นใน ทรงทำการด้วยพระหัตถ์ในการประณีตต่าง ๆ
ทั้งกลางคืนกลางวันมิได้เว้นว่าง ส่วนราชการอย่างอื่นได้ทรงเป็นพนักงาน
ทำการที่พระราชวังบางปอิน และสวนสราญรมย์ ทรงจัดการในที่สอง
สถานนั้นเป็นการเรียบร้อยเจริญขึ้นเป็นอันมาก ทั้งการด้านทำการโยธาที่
เป็นการใหญ่ ๆ ก็ได้ทรงทำเป็นหลายแห่งคือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และ
วัดราชบพิธเป็นต้น การทั้งนี้ก็สำเร็จได้ดังพระราชประสงค์ ใช่แต่
เท่านั้น เมื่อได้ดำรงในตำแหน่งราชองครักษ์ ก็ต้องเสด็จมาประจำเวร
ในพระบรมมหาราชวัง และตามเสด็จพระราชดำเนิรประพาสหัวเมืองด้วย
ทุกตำบล และทรงบังคับครัวหัวป่าครัวเข้าต้น มีราชการพัวพันอยู่
เป็นนิจ ได้ทรงรับราชการสนิทในที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอันมาก บัดนี้
ก็มีพระชนมายุเจริญวัย ประกอบด้วยคุณวุฒิดังได้กล่าวมาแล้วนั้น จึง
เป็นสมัยอันสมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม
พระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้
สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ ขึ้นเป็น

พระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นวิจิตรศุภวิจารณ์ ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นบริหารนิกร ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

ถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร เป็นกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ พระองค์ ๑

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์

คำประกาศ

ศภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๒ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม อุสภสังวัจฉรมฤคศิรมาสสุกรปักษ์ ทัศมีดถิศศิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ ธันวาคมมาส ทุติยวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ทรงพระปรีชาฉลาดได้ร่ำเรียนวิชชาหนังสือและ เสด็จทรงทราบชัดเจนแม่นยำ มีพระอัธยาศัยที่จะประกอบการอันใดโดย ละเอียดถ้วนถี่รอบคอย จึงได้ โปรดเกล้า ฯ ให้รับราชการฉลองพระเดช พระคุณในพระคลังมหาสมบัติที่หอรัษฎากรพิพัฒ เป็นพนักงานการเงิน แผ่นดินซึ่งฝากแบงก์ต่างประเทศ ก็ได้ทรงจัดการในตำแหน่งนั้นโดย ถ้วนถี่ ลงแบบอย่างมิได้เคลื่อนคลาด และประกอบไปด้วยความไหวพริบ มิได้เสียเปรียบในกระบวนเศษเลย ควรจะเป็นที่สรรเสริญและเป็นที่ไว้ วางพระราชหฤทัยในการเรื่องนั้นได้ ภายหลังจึงได้ โปรดเกล้า ฯ ให้รับ ตำแหน่งที่รองอธิบดีในกรมพระคลังมหาสมบัติ ก็ทรงประกอบไปด้วย ความอุสาหอันยิ่งใหญ่มิได้ย่อหย่อน ทรงตรวจตราจัดการในหอรัษฎากร พิพัฒ รวบรัดลงให้คงตามข้อพระราชบัญญัติ ซึ่งได้ละเลยไว้ มิได้ จัดการเต็มตามกำหนด ให้ลงคงตามแบบได้เกือบจะทุกอย่าง ที่ยังไม่สำเร็จ ตลอดไปก็มิได้ละความมุ่งหมายที่จะให้สำเร็จตลอดจงได้ มิได้ตกไปใน ภยาคติและความเกียจคร้านมินชา จนการในหอรัษฎากรพิพัฒเจริญ เรียบร้อยดีขึ้นเห็นปรากฏได้ถนัด คือเงินแผ่นดินตั้งแต่ได้ทรงรับราชการ ในตำแหน่งมา ก็มิได้มีติดค้างอยู่แก่เจ้าภาษีนายอากรเหมือนแต่ก่อนเลย ถึงสองจำนวนปี ซึ่งไม่มีตัวอย่างมาแต่ก่อน พระราชทรัพย์ก็ยิ่งได้ตัว เงินทวีมากขึ้น เป็นความชอบอันยิ่งใหญ่ต่อแผ่นดิน บัดนี้ก็ทรงพระ เจริญพระชนมายุ และประกอบด้วยวุฒิปรีชาสามารถในราชกิจใหญ่ ๆ

และทรงพระอุสาห และมีพระหฤทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ต่างพระเนตรพระกรรณ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนม์ายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลอดุลยเกียรติยศ เดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นจำนงนรินทรรักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นพลพรรคบริมาณ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

ถึงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๕ ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมขุนมไหสุริยสงขลา พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมขุนมไหสุริยสงขลา

สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษภูวนารถ (กรมขุนพิศณุโลกประชานารถ)

ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหมื่นลพบุราดิศร พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นกรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต เป็นกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนมไหสุริยสังขลา

และ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๔ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉร บุษยมาสกาพปักษ์ ทุติยดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ มกราคมมาส ปัณณรสมวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ

พระจุฬจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า เป็นราชประเพณีโบราณมา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า เมื่อทรงพระเจริญชันสมควรกาลแล้ว ก็พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามตามสมควรที่ตั้งอยู่ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ บางพระองค์ก็โปรด ฯ ดำรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมทรงศักดินาเต็มตามพระราชกำหนดด้วยอีกชั้นหนึ่ง เป็นธรรมเนียมสืบมา

บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชายทั้งสองพระองค์ ทรงพระเจริญวัยสมควรที่จะได้รับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามตามขัตติยราชประเพณี จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีมกระบวนแห่โดยขนาด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าลูกหลวงเอกตามอย่างแต่ก่อนแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการมานบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชายทั้งสองพระองค์ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม พระองค์หนึ่งมีพระนามตามจาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ ดิลกจันทรนิภาพงศ์ มหามกุฎวงศ์นราธิราช จุฬาลงกรณ์นาถราชวโรรส อดุลยยศอุภโตพงศ์พิสุทธิ์ นรุตมรัตนขัตติยราชกุมาร กรมขุนมไหสุริยสงขลามุสิกนาม พระองค์หนึ่งมีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศ์ภูวนาถ นริศรราชมหามกุฎวงศ์ จุฬาลงกรณนรินทร์ สยามพิชิตินทรวรางกูร สมบูรณ์พิสุทธิชาติ วิมโลภาสอุภัยบักษ์ อัครวรรัตน์ขัตติยราชกุมาร กรมขุนพิษณุโลกประชานาถสีหนาม ทรงศักดินา ๔๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยา

สมเด็จเจ้าฟ้าสมมติวงษวโรไทย (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ)

สมเด็จเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร (กรมหมื่นลพบุราดิศร)

เธอเจ้าฟ้าต่างกรมทั้งสองพระองค์ ให้ทรงเจริญทฤฆชนมายุพรรณสุขพล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกล เกียรติยศอิสริยศักดิเดชานุภาพมโหฬาร รับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ ในพระบรมราชวงศ์นิทุกประการ

ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ทรงตั้งเจ้ากรมเป็นขุนมไหสุริยสงขลา ถือศักดินา ๘๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นจัมปาศักดิเกษตร ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นปลิดเทศพลานุรักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศ์ภูวนาถ ทรงตั้งเจ้ากรมเป็นขุนพิษณุโลกประชานาถ ถือศักดินา ๘๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรมเป็นหมื่นมาตยหริภุญไชย ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชีเป็นหมื่นกลันตไนสุริยพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๖ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรมสิ้นไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์

และ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหมื่นสิพบุราดศร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๔ พรรษา บัดยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉร ผคุณมาสกาพบักษ์ บัญจมี

ดิถีครุวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ มีนาคมมาส สัตตรสมวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๓ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทรงเจริญพระชนมายุ สมควรจะได้รับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามาภิธัยในสมัยนี้ ๔ พระองค์ ได้พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามาภิธัยไปแล้ว ๒ พระองค์ ยังอีก ๒ พระองค์นั้น ในครั้งนี้จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีมีกระบวนแห่ตามสมควรแก่พระเกียรติยศเหมือนครั้งก่อนแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายทั้งสองพระองค์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม พระองค์หนึ่งมีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย สตสมัยมงคลเขตรบรมนฤเบศรจักรีวงศ์ จุฬาลงกรณนรินทร์ สยามินทรราชวโรรส อุกฤษฐวรยศอุภัยบักษ์ วิสุทธศักดิอัครวิมลรัตน์ ขัตติยราชกุมารกรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ อัชนาม พระองค์หนึ่งมีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร จุฬาลงกรณ์ราชรวิวงศ์ อุภัยพงศพิสุทธิ์ วรุตโมภโตสุชาต บรมนฤนาถราชกุมารกรมหมื่นลพบุราดิศร คชนาม ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมทั้งสองพระองค์ จงเจริญพระชนมายุ พรรณสุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศ อิสสริยศักดิเดชานุภาพมโหฬาร

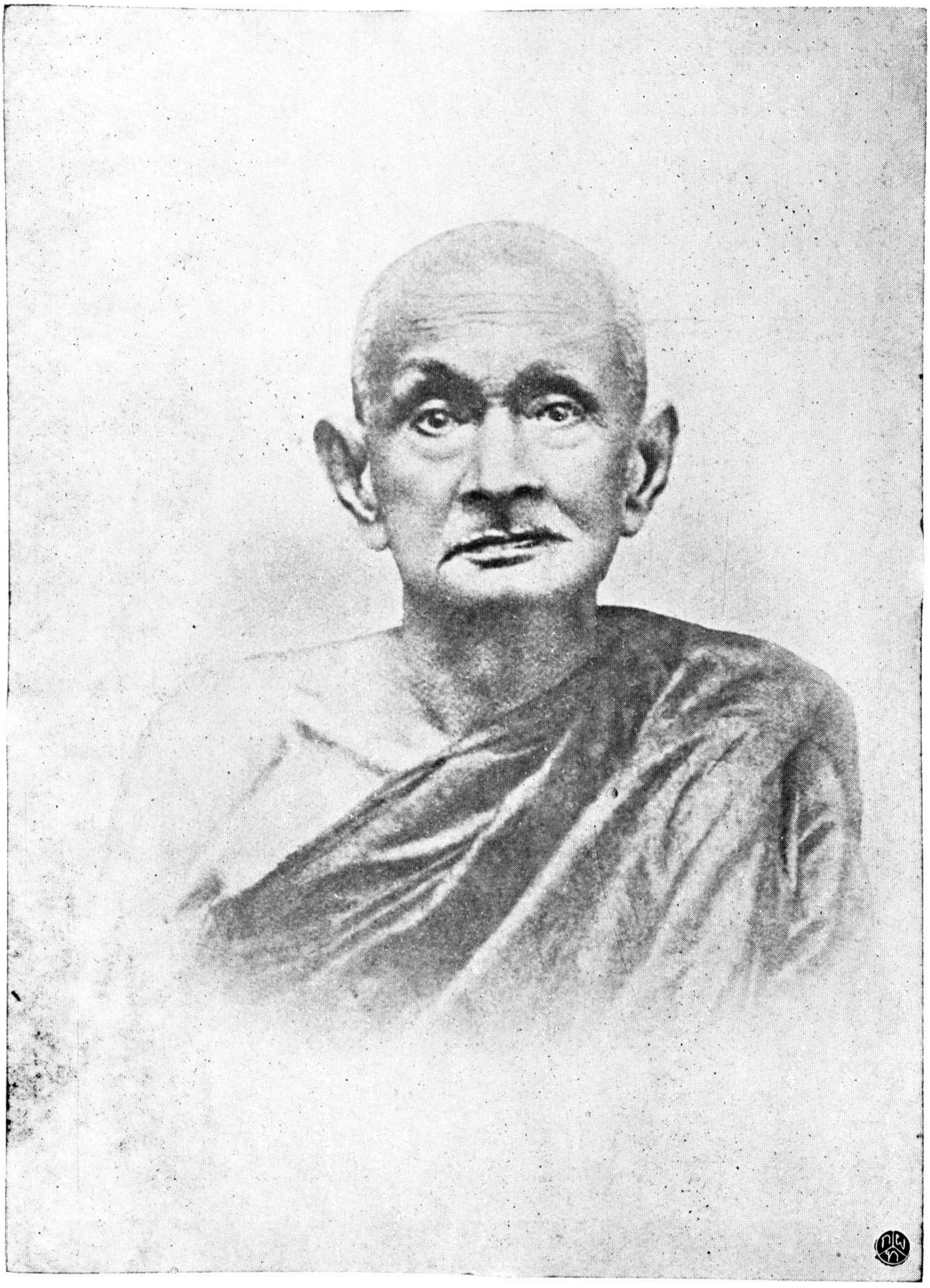

กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์

รับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ ในพระบรมราชวงศ์นี้ทุกประการ

ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย ทรงตั้งเจ้ากรมเป็นขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ ถือศักดินา ๘๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรม
เป็นหมื่นสิทธิศรีสัตนาคนหุต ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี
เป็นหมื่นวิสุทธิตรังกานูพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร ทรงตั้งเจ้ากรมเป็นหมื่นลพบุราดิศร ถือศักดินา ๘๐๐ ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นนันทนครอำรุง ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นผดุงยลาพหล ถือศักดินา ๓๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๖ นี้ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมสิ้นไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๔ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉร กติกมาส กาพย์กษ์พารสีดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ พฤศจิกายนมาส สัตตวีสติมวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ ๆ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ได้ดำรงพระยศเป็นพระเจ้า

บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ และเป็นสังฆปรินายกปธานาธิบดี มีสมณศักดิ์ใหญ่ยิ่งกว่าบรรดาสงฆบรรพสัษย์ทั่วพระราชอาณาเขตรมาตั้งแต่วัน ๖ ๗ ๓ ค่ำ ปีระกาเบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ ล่วงมาจนกาลบัดนี้ มีพระชนมายุเจริญยิ่งขึ้นจนไม่มีพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดในมหาจักรีบรมราชตระกูลอันนี้ ที่ล่วงลับไปแล้วก็ดี ที่ยังดำรงอยู่ก็ดี จะได้มีพระชนมายุยืนยาวมาเสมอด้วยพระชนมายุสักพระองค์เดียว เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ทรงยินดีมีความเคารพนับถือยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

อีกประการหนึ่งฝ่ายบรรพชิต บรรดาพระสงฆ์ซึ่งมีสมณศักดิ์ในเวลานี้ ก็ไม่มีผู้ใดซึ่งจะมีพรรษาอายุเจริญยิ่งกว่าพระชนมายุและพรรษาก็ย่อมเป็นที่ยินดีเคารพนับถือยิ่งใหญ่ในสมณมณฑลทั่วทุกสถาน

อนึ่งแต่ก่อนมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานมหาสมณุตมาภิเษก แด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ก็ด้วยทรงพระราชปรารภพระชนมายุซึ่งเจริญยิ่งกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง

อีกประการหนึ่งด้วยการที่ทรงผนวชมาช้านาน ทรงคุณธรรมทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนา และได้เป็นครูอาจารย์แห่งราชตระกูลและมหาชนเป็นอันมากเป็นที่ตั้ง ถ้าจะเทียบแต่ด้วยคุณธรรมการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาฤๅด้วยการที่ได้เป็นครูอาจารย์ของพระบรมวงศานุวงศ์และมหาชนเป็นอันมากนี้ก็พิเศษกว่า ด้วยได้ทรงเป็นพระอุปัชฌาจารย์ในพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ มีเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าต่างกรม

และพระองค์เจ้า จนตลอดข้าราชการเป็นอันมาก จนถึงในครั้งนี้ก็ยังได้ทรงเป็นพระอุปัชฌาจารย์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งยังทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ในบัดนี้ เพราะฉะนั้นบรรดาบรมราชตระกูลและตระกูลทั้งปวง ทั้งในสมณมณฑลทั่วทุกหมู่ทุกเหล่าย่อมมีความเคารพนับถือในพระองค์ทั้งสองประการ คือเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอซึ่งมีพระชนมายุเจริญยิ่งกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ทั้งเป็นพระอุปัชฌาจารย์ด้วยอีกฝ่ายหนึ่ง จึงมีความนิยมยินดีที่จะใคร่ให้ได้ดำรงพระยศอันยิ่งใหญ่เสมอกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส โดยรับมหาสมณุตมาภิเษกและเลื่อนกรม เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมสมเด็จพระ ให้เต็มตามความยินดีเลื่อมใส จะได้เป็นที่เคารพสักการบูชา เป็นที่ชื่นชมยินดีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและอเนกนิกรมหาชนบรรดาซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาทั่วหน้า

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการมหาสมณุตมาภิเษกและเลื่อนพระอิสริยยศ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ บวรรังษีสุริยพันธุ์ บีย์พรหมจรรย์ธรรมวรยุต ปฏิบัติสุทธิคณะนายก ธรรมนิติสาธกปวรัยบรรพชิต สรรพธรรมิกกิจโกศลสวิมลปรีชาปัญญาอรรคมหาสมณุตม บรมพงศาธิบดี จักรีบรมนาถ มหาเสนานุรักษ์อนุราชวรางกูร ปรมินทรบดินทร์สูรย์หิโตปัชฌาจารย์ มโหฬารเมตยาภิธยาศัย ไตรปิฎกโหรกลาโกศล เบญจปดลเศวตฉัตร สิริรัตโนป

ลักษณมหาสมณุตมาภิเษกาภิษต ปรมุกฤษฐสมณศักดิธำรง มหาสงฆ
ปรินายก พุทธศาสนดิลกโลกุตมมหาบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณ
ไวยัตญาณมหากระวี พุทธาทิศรีรัตนตรัยคุณารักษ์ เอกอัครมหาอนา
คาริยรัตน์ สยามาธิโลกยปฏิพัทธ์ พุทธบริสัษยเนตร สมณคณินทรา
ธิเบศรสกลพุทธจักโรปการกิจสฤษฏิศุภการ มหาปาโมกษประธานวโรดม
บรมนาถบพิตร เสด็จสถิตย์ณวัดบวรนิเวศราชวรวิหารพระอารามหลวง
มุสิกนาม ให้ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้า
ต่างกรมตำแหน่งใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง และดำรงพระยศฝ่ายสมณ
ศักดิ์เป็นเจ้าคณะใหญ่แห่งพระสงฆ์ทั้งกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองทั่วพระราช
อาณาเขตร พระราชทานนิตยภัตรบูชาเดือนละ $\frac{12}{1}$ ขออาราธนา ให้ทรง
รับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์
สามเณรทั่วไปโดยสมควรแก่อิสริยยศสมณศักดิ์ จงทรงเจริญพระ
ชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ
พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลจิรฐิติกาลในพระพุทธศาสนา เทอญ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นดังนี้แล้ว
จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
ถือศักดินา ๑๐๐๐ ปลัดกรม เป็นพระสุนทรสรรพการ ถือศักดินา ๘๐๐
สมุห์บาญชี เป็นหลวงชำนาญเลขา ถือศักดินา ๕๐๐ ให้ผู้ซึ่งได้รับ
ตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม
เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ทั่วปวงโดย
ความผาสุกสิริสวัสดิ์สืบไป

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา

ฝ่ายสมณะศักดิ์นั้นให้ทรงตั้ง พระครูปลัดมหานุนายก ธรรมยุติก ดิลกโลกยปสาทานุบาล มหาเถรานุฐานกิจการีย์ คณาธิบดีศรีรัตน สรณคมกาจารย์ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๓/ พระครูปลัดจุลานุนายก ตรีปิฎกคณานุรักษ์ คณะกิจพิทักษ์ธุระวาหนกิจการีย์ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๓/ พระครูสังฆกรรมานุโยค มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒/ พระครูวราโภคสังฆกิจ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๒/ พระครูปริตโกศล มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๑/๒ พระครูพุทธมนต์ปรีชา มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๑/๒ พระครูคหาปณานุกิจ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๑/๒ พระครูพิพิธภัณฑวิภัชน์ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๑/๒ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูอเนกสาวัน ๑ พระครูอนันตนฤนาท ๑ พระครูสังฆบริบาล ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๑๕ รูป ขอให้พระคุณผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้งปวงนี้ จงมีความสุขสิริสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนา เทอญ

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๔ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉระ มาฆมาสชุษณปักษ์ อัฐมีดิถีศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ กุมภาพันธมาส บัญจมวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์

ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ได้รับราชการในออฟพีศหลวง และเป็นราชองครักษ์แต่เดิมมา ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เสด็จไปเรียนวิชชาณกรุงอังกฤษ แล้วได้เสด็จไปในหมู่ราชทูตซึ่งไปเจริญทางพระราชไมตรีณประเทศยุไนติดสเตตอเมริกา ครั้นเมื่อเสด็จกลับมาณกรุงเทพ ฯ ก็ได้รับราชการในตำแหน่งราชเลขาธิการฝ่ายอังกฤษตามเดิม

ครั้นเมื่อปีชวดสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๕๐ มีราชการที่จะต้องจัดป้องกันรักษาพระราชอาณาเขตรทางเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต่อกับยางแดงและเชียว จึงได้ โปรดเกล้า ฯ ให้เสด็จขึ้นไปทรงบังคับบัญชาข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนทั้งในกรุงหัวเมือง จัดการรักษาพระราชอาณาเขตร ซึ่งนับว่าเป็นราชการอันสำคัญกวดขัน ครั้นเมื่อเสร็จการแล้วจึงได้เสด็จกลับลงมารับราชการในกรุงเทพ ฯ ตามเดิม

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ ดังได้รับราชการณลองพระเดชพระคุณมาในกาลก่อนดังกล่าวมานี้ บัดนี้ก็ทรงพระเจริญวัย ประกอบไปด้วยความอุสาหในราชกิจน้อยใหญ่ และมีพระทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศ เดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นอุสาหลาภประสิทธิ์ ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นฤทธิลาภพลารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

ถึงปีมะเส็ง พ. ศ. ๒๔๓๖ ทรงตั้งหม่อมเจ้าชมชื่น ในสมเด็จพระมาตามไหยกาธิบดี เป็นพระองค์เจ้าชมชื่น พระองค์หนึ่ง

พระองค์เจ้าชมชื่น

คำประกาศ

ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าชมชื่น ในสมเด็จพระบรมราชมาตามไหยกาเธอ เป็นพระมาตุจฉาผู้ใหญ่และได้มีอุปการะในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมามาก ทั้งพระองค์ท่านก็รับราชการมาโดยอุสาหะ และมีพระอัธยาศรัยเรียบร้อยดี สมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศให้ยิ่งขึ้น บัดนี้ก็เสด็จล่วงลับไป เป็นที่ทรงพระอาลัย

และระฦกถึงอุปการกิจ และความดีของพระองค์ท่านดังกล่าวมาแล้ว จึง มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระเกียรติยศหม่อมเจ้า ชมชื่น ขึ้นเป็นพระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชมชื่น ตั้งแต่วันที่ ๒๙ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ นี้ไป

ถึงปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๗ เนื่องด้วยเหตุที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จสวรรคต จึงโปรด ฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าฦกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวาราวดี เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ตำแหน่งรัชชทายาท สืบพระราชสันตติวงศ์สืบไป

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๗ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ตุรังคสังวัจฉระ บุษยมาสกาฬปักษ์ สัตตมี ดิถี ครุวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ มกราคมมาส สัตตร สมมาสาหคุณพิเศษบริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ฉ ฯ พระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระราชบัญญัติที่ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ประกาศไว้ให้ทราบทั่วกันแต่ก่อน เพื่อที่จะได้รักษาโบราณ ขัตติยราชประเพณีให้เป็นที่มั่นคงแน่นอน และป้องกันสรรพอุบัทวันตราย ที่จะบังเกิดมีขึ้นในแผ่นดินโดยความที่ไม่ทราบแน่นั้น ก็มามีเหตุซึ่งเป็น

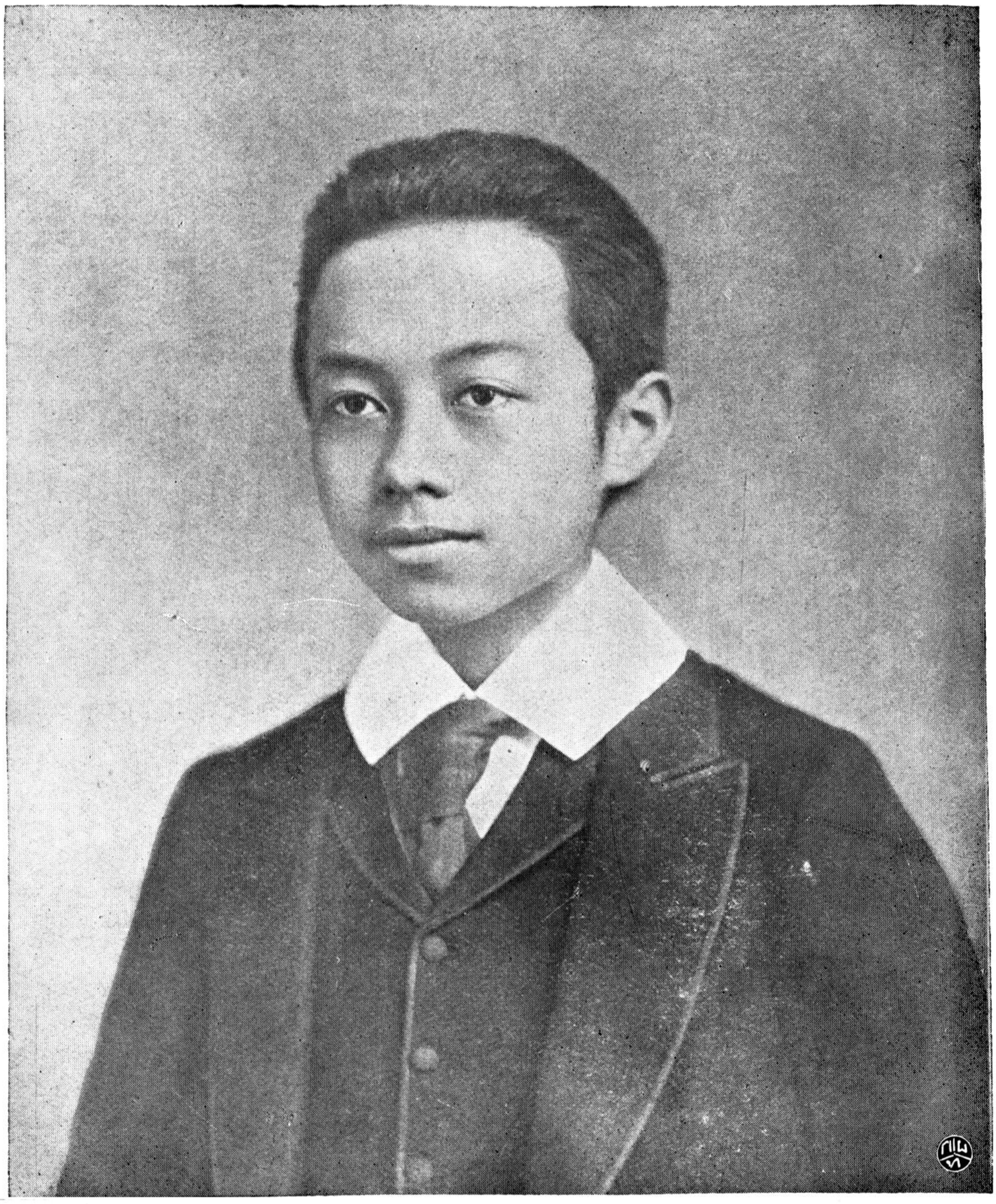

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร

ที่โศกเศร้าอย่างยิ่งเกิดขึ้น เสมอเหมือนหนึ่งว่าพระราชบัญญัติและธรรมเนียมที่ได้ตั้งไว้ให้คนคงดีแล้วแต่ณวัน ๖ ฯ ๒ ค่ำ ปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ นั่นเวนวางอยู่

จึงทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เอกอัครมหาบุรุษบรมนราธิราช จุฬาลงกรณนาถราชวโรรส มหาสมมตชัตติยพสุทธิ์ บรมมกุฎสุริยสันตติวงศ์ อดิศัยพงศวโรภาโตสุชาติ คุณสังกาศวิมลรัตน์ ทฤฆชนมสวัสดิชัตติยราชกุมาร กรมขุนเทพทวาราวดี ผู้เป็นที่ทรงพระราชสิเนหาอย่างยิ่ง มีพระเกียรติยศเป็นที่สองรองสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมควรจะดำรงในตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมารได้

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศสถาปนาพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ให้ดำรงและประดิษฐานในตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร ให้ปรากฏพระนามว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ตามตำแหน่งยศสมเด็จหน่อพุทธเจ้า ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดกฎมณเฑียรบาลซึ่งตั้งไว้ในจุลศักราช ๗๒๒ ให้ทรงศักดินา ๑๐๐,๐๐๐ เสมอสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ อันได้เฉลิมพระราชมณเฑียรเป็นพระมหาอุปราชฝ่ายหน้า ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดตำแหน่งนาพลเรือนซึ่งได้ตั้งไว้ในจุลศักราช ๘๒๘ และจะได้โปรดเกล้า ฯ ให้มีพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิธัยตามนิยมในพิธีพุทธศาสน์และไสยศาสตรนั้น เมื่อเวลาเสด็จกลับ

คืนมายังพระมหานครจากประเทศยุโรป ที่ได้เสด็จทรงศึกษาศิลปวิทยา
การอยู่ในปัตยุบันนี้ และถึงว่าจะยังไม่ได้ทำพระราชพิธีนั้น ก็ให้ทรงดำรง
ในตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร พร้อมทั้งพระ
เกียรติยศเกียรติคุณ และพระเดชานุภาพทั้งปวงอย่างผู้เป็นรัชชทายาท
สำหรับสืบสันตติวงศ์ ซึ่งได้มีพระราชกำหนดประกาศไว้แต่เมื่อวันศุกรแรม
หกค่ำเดือนยี่ปีจอ อัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ นั้นเต็มบริบูรณ์ทุกประการ
ด้วยเดชะความสัตย์แห่งจิตรที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ขอให้ผลอันสำเร็จ
จงมีโดยพระบรมราชประสงค์ และขออาราธนาเทพดาผู้มีมเหศวรศักดิอัน
ประเสริฐซึ่งสถิตย์ดำรงอยู่ในภูมิพฤกษอากาศกาญจนรัตนพิมานทุกแห่ง
หล้า เป็นอาทิตยเทพยอันทรงนามสยามเทวาธิราชซึ่งเป็นอธิบดี ได้บริรักษ์
บำรุงกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยานี้ และเทพยเจ้า
ผู้อภิบาลรักษานพปดลมหาเศวตฉัตร สิริรัตนราไชศวริย และเทพยอัน
รักษารัตนบัลลังก์พระที่นั่งบรมราชอาสน์ใหญ่น้อย ในพระราชนิเวศน์มหา
สถานทุกตำบล ทั้งเทพยเจ้าอื่น ๆ ผู้มีทิพยานุภาพมหิทธิฤทธิศักดิสิทธิ์ สิง
สถิตย์ในภูมิลำเนาแนวพฤกษบรรพตากาศพิมาน ทุกสถานทั่วราชอาณา
จักร บรรดาซึ่งมีไมตรีจิตรได้ผดุงบริรักษ์พระบรมราชวงศ์นี้สืบมาจนกาล
บัดนี้ จงได้ทำนุบำรุงรักษาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นี้ ให้
ทรงพระเจริญทฤฆชนมายุ พรรณสุขพลปฏิภาณ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคล
เกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพทุกประการ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยยศ
ปรากฏไปสิ้นกาลนาน เทอญ

ถึงปีวอก (๑) ปลาย พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดให้เปลี่ยนประเพณีการตั้งกรมเจ้านาย ทำการพิธีในพระบรมมหาราชวัง แทนที่เคยทำตามวังเจ้านาย ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ในปีนี้ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ เป็นกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล เป็นกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชจรจรัสวงศ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เป็นกรมหมื่นปราบปรปักษ์ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าขาว ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศวัชรินทร เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัชรวงศ์ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้านิลวรรณ ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิลวรรณ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าบงกช ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบงกช พระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๘ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม มักกฎสังวัจฉร จิตรมาส กาลปักษ์ปาฏิบท

---

(๑) ยังไม่สิ้นเดือนมีนาคม จึงไม่ยกไปสมทบในเจ้านายที่ทรงตั้งในปีวอก

ดิถีโสรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ มีนาคมมาส เอกูนติง สมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคมอุดมพิมาน โดยสถานบูรพาภิมุข พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าเบื้องบาทบงกชมาศ ในการพระราชพิธีสมโภชพระราชลัญจกร ในวันที่บรรจบครบหมื่นหนึ่ง ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกมา

ทรงพระราชดำริว่า ราชประเพณีแต่เดิมมา ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระสุพรรณบัฏพระบรมวงศานุวงศ์ และพระราชทานสุพรรณบัฏหิรัญบัฏข้าราชการผู้ใหญ่ ได้เคยมีการสวดมนตร์เลี้ยงพระและสรงสนานที่นิวาสนสถานแห่งตน ถ้าเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง ฤๅข้าราชการผู้ใหญ่บางคน ก็เสด็จพระราชดำเนิรพระราชทานน้ำพระพุทธมนตร์ และพระสุพรรณบัฏถึงที่วังและที่บ้าน เพื่อให้เป็นเกียรติยศยิ่งขึ้น ถ้าไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิรจึงได้เข้ามารับพระสุพรรณบัฏและหิรัญบัฏในพระบรมมหาราชวัง การซึ่งได้ประพฤติเป็นประเพณีมาแต่ก่อนนั้นก็ด้วยทรงพระมหากรุณา เพื่อจะให้เป็นสวัสดิมงคลและเป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ตามกาลสมัยซึ่งเป็นที่นิยมอยู่นั้น แต่การซึ่งผู้ที่ได้รับฐานันดรยศ โดยธรรมเนียมที่มีพิธีแยกย้ายกันอยู่ดังนั้น ย่อมเป็นความลำบากที่จะต้องจัดการทั่วปวงโดยกำลังตนให้ทั่วถึง เป็นเหตุซึ่งจะต้องใช้จ่ายทุนทรัพย์เป็นอันมาก หากว่าผู้ซึ่ง

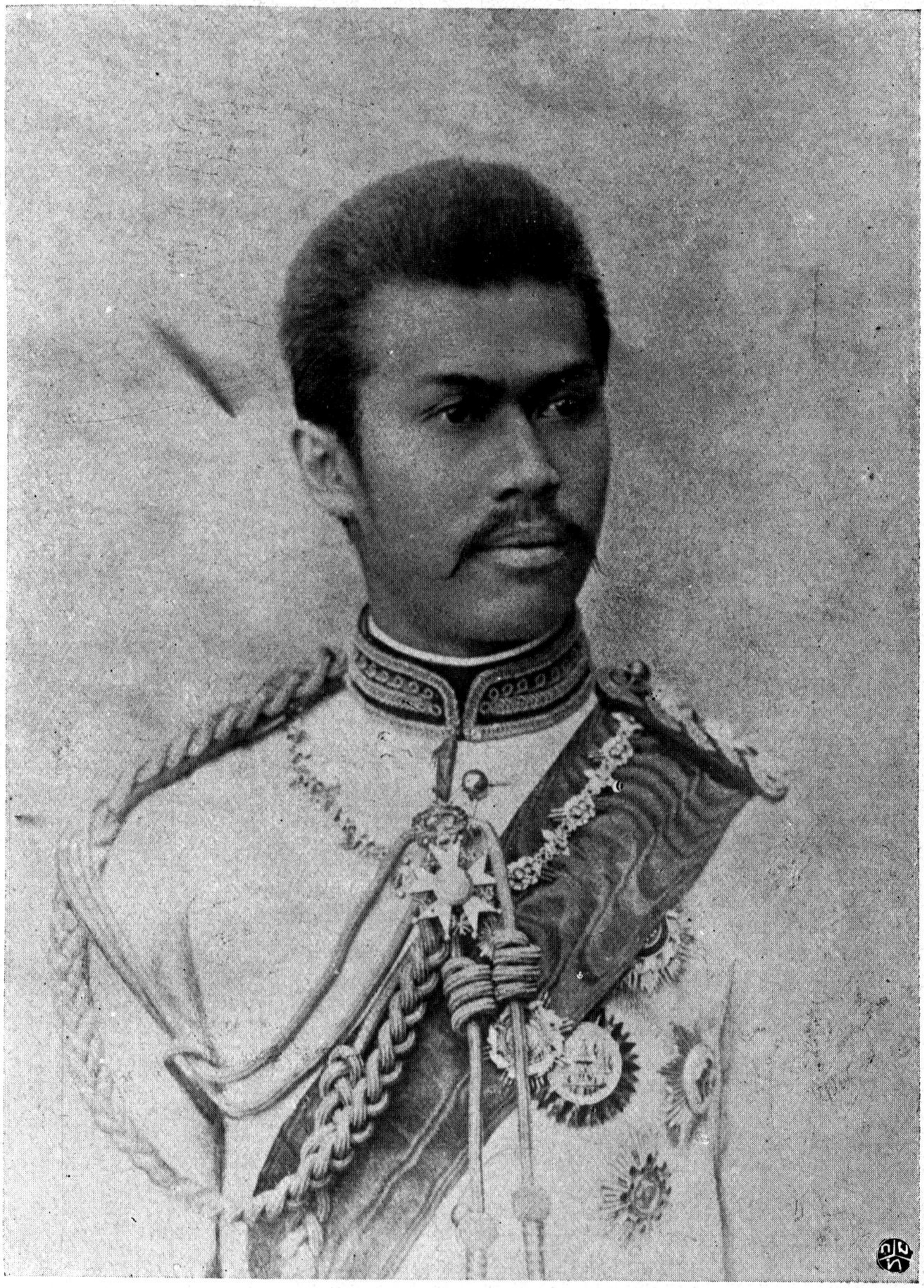

กรมหมื่นมรุพงษศิริพัฒน์

มีคุณวุฒิและมีบำเหน็จบำนาญสมควรที่จะได้พระราชทานอิสริยยศ แต่ขัดข้องอยู่ยังมิอาจจะจัดการมงคลให้สมควรแก่เกียรติยศได้ ก็ต้องรั้งรอไปไม่ได้รับบรรดาศักดิ์ซึ่งสมควรนั้น จึงทรงพระราชดำริว่า การซึ่งตั้งตำแหน่งยศบรรดาศักดิ์ใหญ่ในที่วังที่บ้านต่าง ๆ นั้น เป็นการลำบากแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งได้รับอิสริยยศสืบไปภายหน้า หาสมด้วยกาลสมัยในเวลานี้ไม่

อนึ่งในพระบรมมหาราชวังก็ย่อมเป็นที่อุดมสถานใหญ่ยิ่งกว่าวังเจ้าและบ้านขุนนาง สมควรจะเป็นที่ตั้งยศบรรดาศักดิ์ใหญ่ให้เป็นสวัสดิมงคลและเป็นการสดวกดีแก่ผู้ที่จะได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์

อนึ่งในเวลานี้เป็นมหามงคลสมัยซึ่งทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสมโภชพระราชลัญจกรในนหุดมวาร แต่มูลพระบรมราชาภิเษก เป็นพระราชพิธีสำคัญอันหนึ่ง สมควรที่จะเริ่มราชประเพณีพระราชทานเกียรติยศพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรกให้เป็นแบบอย่างสืบไป

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำรัสสั่งว่า แต่นี้สืบไป การซึ่งจะพระราชทานสุพรรณบัฏและหิรัญบัฏพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ จะพระราชทานในพระบรมมหาราชวัง โดยพระราชทานน้ำพระมหาสังข์เป็นต้น และเครื่องยศทั้งปวงตามฐานันดรศักดิ์ เว้นไว้แต่ถ้าทรงพระราชดำริเห็นสมควรที่จะพระราชทานพระสุพรรณบัฏด้วยอาการอย่างอื่น จึงจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดการพิธีนั้นเป็น

การพิเศษตามพระราชประสงค์ ให้ประเพณีที่จะตั้งต้นแต่วันนี้เป็นธรรมเนียมที่จะประพฤติสืบไปภายหน้า

ด้วยพระบรมราชโองการซึ่งโปรดเกล้า ฯ ดำรัสสั่งตั้งพระราชประเพณีใหม่ขึ้นนี้ จึงทรงพระราชดำริเลือกสรรพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งสมควรจะได้รับพระสุพรรณบัฏ สุพรรณบัฏและหิรัญบัฏเป็นฤกษ์เริ่มต้นแห่งราชประเพณีที่เปลี่ยนใหม่ เพื่อให้เป็นพระเกียรติยศและเป็นเกียรติยศแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ในพระราชพิธีมหามงคลสมัยอันนี้

กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ได้ทรงรับราชการในกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภ และได้เป็นราชองครักษ์แล้วเป็นผู้บังคับการกรมทหารรักษาพระองค์ ได้ทรงบังคับบัญชาพลทหารและรักษาราชการในตำแหน่งโดยเรียบร้อย ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เสด็จออกไปเป็นอัครราชทูตวิเศษประจำอยู่ณกรุงปารีส ก็ได้ทรงรักษาราชการในหน้าที่โดยพระอุสาหวิริยภาพเป็นอันมาก ครั้นเมื่อเสด็จกลับมากรุงเทพ ฯ แล้วได้ทรงรับตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า อันนับว่าเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งจะได้จัดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ให้ราชการทั้งปวงเป็นไปตามสมควรแก่เวลา บำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ทรงประกอบด้วยพระสติปัญญาสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ เจริญวัยวุฒิ กอบด้วยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก สมควรที่จะได้เลื่อนพระเกียรติยศขึ้น

กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย

เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์ มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่าพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นมรุพงศสิริพัฒน์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นกำจัดดัสกร ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นอมรพลประมาณ ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล ได้ทรงรับราชการฉลองพระเดชพระคุณในที่ราชองครักษ์และในกรมราชเลขานุการแต่เดิมมา ภายหลังได้ทรงรับตำแหน่งที่สองรองเสนาบดี และแทนเสนาบดีกระทรวงวัง ได้ทรงปฏิบัติและบังคับราชการทั้งปวงในหน้าที่ โดยพระทัยเอื้อเฟื้อเต็มไปด้วยอุสาหวิริยภาพราชการทั้งปวงในหน้าที่นั้นก็เรียบร้อยเจริญงามขึ้นกว่าแต่ก่อน ทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ทั้งภายในพระบรมมหาราชวังและภายนอก ทรงชำนิชำนาญในอักษรศาสตรและวิชาช่างอาจให้การต่าง ๆ สำเร็จได้ด้วยดี

มีพระสันดานมั่นคงดำรงอยู่ในความสัตย์สุจริต มิได้คิดเห็นแก่ความลำบาก ต้องอยู่ประจำตำรากในที่ใกล้ทั้งเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินหัวเมืองใด ๆ และในกรุงเทพ ฯ เป็นเนืองนิจ ทรงสถิตอยู่ในความกตัญญูกตเวที จงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท นับว่าเป็นบรมราชูปฐากได้ฉลองพระเดชพระคุณในที่ใกล้พระองค์ ในเวลาซึ่งไม่ทรงสำราญพระราชอิริยาบถ และเวลาซึ่งทรงสบาย มิได้มีความเบื่อหน่ายย่อหย่อน เป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัย และไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอันมาก บัดนี้ทรงพระเจริญวัยกอบไปด้วยพระอัธยาศรัยโอบอ้อมอารีเป็นที่นิยมยินดีแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการซึ่งมีหน้าที่ราชกิจอันปฏิพัทธแก่กันเป็นอันมาก สมควรเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าไชยันตมงคล ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยมุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผลชนสารสมบูรณ์อดูลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นหมื่นมหิศรราชหฤทัย	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นภูวนัยนิตยภักดี	ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี	เป็นหมื่นทวีพยุหพรรค์	ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นปราบปรปักษ์

กรมหมื่นปราบปรปักษ์

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ เป็นพระโอรสผู้ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรม สมเด็จพระบำราบปรปักษ์ มหิศวรศักดิสุนทรรวิวงศ์ บรมพงศบริพัตร วิวัฒนยโสดม สรรพศิลปาคมอุดมกิจ พิฆเนศวรประสิทธิคชกรรม ศาสตร โหรกลานุวาทกาพยปฏิภาณ สฤษฏิสรรพศุภการสกลรัษฎา ธิกกิจปรีชาวตโยพาร สมบูรณ์คุณสารสุจริตจริยาภิรมย์ ราชพงศา นุกรมมุขประดิษฐา สกลนราภิมานิต นริศราธิบดินทร์ ปรมินทรมหาราช วโรประการ ปรีชาญาณยุตติธรรมาชวาธอาศรัย ศรีรัตนตรัยสรณะ คุณารักษ์ บรมอัครมหาบุรุษรัตน์ สุชุมาลกระษัตริย์วิสุทธิชาติ ธรรมิกนาถบพิตร ตั้งแต่ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นพระวรวงศเธอ พระองค์ เจ้ามา ก็ได้ทรงพระอุสาหรับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ มากขึ้นกว่าแต่ ก่อนโดยลำดับ คือได้ทรงบังคับกรมช่าง ๑๐ หมู่ กรมพระคชบาล และเป็นผู้ช่วยราชการในกระทรวงวัง ทั้งเป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ยังมีราชการพิเศษต่าง ๆ ซึ่งเป็นการช่างและในทางราชประเพณี มีความ สามารถอาจจะให้พระราชประสงค์ทั้งปวงสำเร็จได้ดังพระราชหฤทัย ทรง สามารถรอบรู้ในราชกิจน้อยใหญ่ ดำรงอยู่ในความสวามิภักดิ์สนิท กอบด้วยความอุสาหวิริยภาพรับราชการฉลองพระเดชพระคุณตลอดไปใน ราชการแผ่นดินโดยหน้าที่ และราชการในพระองค์ตลอดถึงในพระราชวงศ์ มิได้เลือกเว้น นับว่าเป็นผู้มีคุณวุฒิดีเกินตำแหน่ง พระวรวงศเธอ พระองค์เจ้าไม่มีกรม อนึ่งก็เป็นพระโอรสสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ

เจ้าฟ้า ซึ่งได้ดำรงทรงรับราชการในตำแหน่งใหญ่ พระเกียรติยศยิ่งกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศขึ้นไว้ในตำแหน่งที่พระองค์เจ้าต่างกรม ให้เป็นการพิเศษสมควรแก่คุณวุฒิในหน้าที่ราชการ และจะได้เป็นที่สนองพระองค์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ซึ่งได้ทรงมีความชอบต่อแผ่นดินเป็นอันมาก เป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศสืบไป

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชจรจรัสวงศ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ มุสิกนามทรงศักดินา ๑๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าต่างกรม จงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นปราบปรปักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นพันพิทักษ์พลพยุห์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นพันบรรจุอักษรศาสตร ถือศักดินา ๒๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งเจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ทั้ง ๙ นี้ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

พระองค์เจ้าวัชีรวุธ
(ฉายเมื่อยังเปนหม่อมเจ้า)

พระองค์เจ้าวัชรีวงศ์

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าชาว ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศวัชรินทร์ สุรบดินทรเทวราชวิลาสอำรง บรมวงศ์สรรพเชษฐวิเศษศักดิ์ อเนกธัญญลักษณบุญวรฤทธิ์ มหิศวรพงศ์พิพัฒน สุพรรณรัตนจิตราลังการโกศล สุวิมลปรีชาคุณาลงกรณ์ วรเกียรติคุณวิบุลยศักดา อดุลยเดชานุภาพบพิตร ในรัชชกาลที่ ๔ ได้รับราชการในตำแหน่งตระลาการศาลราชตระกูล และเป็นผู้ทูลฉลองราชการในศาลแทนพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น ครั้นในรัชชกาลปัตยุบันนี้ ได้เป็นผู้กำกับศาลมรดก และเป็นตระลาการศาลฎีกา ภายหลังได้เป็นผู้ช่วยอธิบดี และเป็นผู้แทนอธิบดีในศาลฎีกานั้น แล้วได้รับราชการเป็นข้าหลวงออกไปชำระความผู้ร้ายและความต่างประเทศณะเมืองจันทบุรีสำเร็จได้ดังพระบรมราชประสงค์ และได้รับตำแหน่งเป็นผู้ชำระความในกระทรวงนครบาล ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ได้ทรงบังคับบัญชาในตำแหน่งโดยความอุสาหวิริยสุขุมคัมภีรภาพ สามารถอาจหาญในการที่จะพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งปวง ชำนิชำนาญในพระราชกำหนดกฎหมาย มีวิริโยบายแคล่วคล่องถ่องแท้ในราชนิยมและราชประเพณี และมีความสวามิภักดิ์ต่อใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท สมควรที่จะได้รับอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ให้เป็นพระเกียรติยศแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศวัชรินทร์พระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าชาวชั้นเป็น พระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัชรีวงศ์ ศชนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้านั้น จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

พระองค์เจ้านิลวรรณ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้านิลวรรณ ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ ในรัชชกาลที่ ๔ ได้ช่วยราชการในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอพระองค์นั้น ทรงบังคับบัญชาการในการช่างศิลาและกรมแสง ครั้นในรัชชกาลบัดยุบันนี้ ได้รับราชการในการช่างและการจรต่าง ๆ และได้เป็นผู้กำกับช่างแต่งพระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชชกาล ในเวลาเมื่อหล่อแล้วนั้น ได้ทรงรับราชการทั้งปวงโดยความเรียบร้อยสมบูรณ์ เป็นที่ต้องพระราชหฤทัยเป็นนิจมา ทั้งทรงมีวิริยปรีชารอบรู้ราชกิจน้อยใหญ่ และทรงเจริญวัยวุฒิสามารถสมควรที่จะได้รับอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ให้เป็นเกียรติยศแก่พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ พระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้านิลวรรณขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิลวรรณ นาคนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตาม

พระองค์เจ้าบงกช
(ฉายเมื่อยังเป็นหม่อมเจ้า)

พระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้านั้น จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ทุกประการ

พระองค์เจ้าบงกช

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าบงกช ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส เป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีพระชนมายุมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตายกย่องยิ่งกว่าพระราชนัดดาทั้งปวงในเวลานั้น ด้วยพระราชทานพานทองเป็นเกียรติยศ เป็นหม่อมเจ้าองค์แรกซึ่งได้พระราชทานพานทอง และทรงพระปรารภจะพระราชทานฐานันดรยศ แต่ยังหาได้ทรงตั้งแต่งอย่างใดไม่ บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า มีพระชนมายุเจริญวัยเป็นผู้ใหญ่ สมควรที่จะยกย่องไว้ในที่พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ให้เป็นพระเกียรติยศ แก่พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าบงกชขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบงกช มุสิกนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตาม พระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้านั้น จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ทุกประการ

ถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๙ เมื่อจะเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระอัครราชเทวี เป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ

ในปีวอกนั้น ทรงเฉลิมพระเกียรติยศ พระเจ้าบรมมหัยยิกาเธอกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร เสมออย่างสมเด็จพระบรมราชชนนี พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์นรินทรเทพยกุมารี พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนภดารา พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี เป็นพระเจ้าไอยิกาเธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดา พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ เป็นกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค เป็นกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจันทรทัตจุฑาธาร เป็นกรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญโรจเรืองศรี เป็นกรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ พระองค์ ๑

สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนารถ

พระราชกำหนดทรงตั้ง
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๙ พรรษา ปัตยุบันกาลจันทรคตินิยม จุลศักราช ๑๒๕๘ มักกฎสังวัจฉระผคุณมาส กาพบักษ์ จตุตถิถิ สุริยคติวิธี ฤรัตนโกสินทรศก ๑๑๕ มีนาคมมาส เอกวีสติมมาสาหคุณพิเศษรวิวาร ปัญจมรัชชกาล เอกูนติงสติมสังวัจฉระ อัฏฐปัญญาสุตตรติสตาธิกทสสหัสมหิวสเขตรบริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรขัตติยราชนิกโรดมจาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาส บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย มไหศวรยพิมาน โดยสถานอุตราภิมุข ภายใต้พระมหานพปดลเศวตฉัตร เหนือรัตนบรรยงก์ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และเสนาบดีรัฐมนตรีองคมนตรีข้าทูลละอองธุลีพระบาท กวีชาติราชบริพาร ฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทบงกช โดยกำหนดตำแหน่งเป็นอันดับกัน

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ด้วยทรงพระราชดำริถึงการที่จะเสด็จพระราชดำเนิรไปประพาสในประเทศยุโรป อันเป็นสมัยที่จะไม่ได้ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักรช้านานอยู่ ก็ปรากฏว่าเป็นการจำเป็นที่จะต้องจัดการให้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ไว้ ทั้งให้มีอำนาจคราวหนึ่งเพื่อที่จะได้บัญญัติข้อบังคับบัญชา

สำหรับการทั้งปวงทั่วไป และเพื่อจะได้กระทำการทั้งหลายอันเป็นพระราชกิจของพระเจ้าแผ่นดิน จะพึงได้ทรงกระทำสำหรับการปกครองรักษาพระราชอาณาจักรให้อยู่เย็นเป็นผาสุกสืบไปนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ ให้เรียกว่าพระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัตนโกสินทรศก ๑๑๕

มาตรา ๒ ในระวางเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในกรุงสยามนี้ ให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ อันเป็นพระราชชนนีแห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมารนั้น เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ กับทั้งให้มีที่ประชุมอันหนึ่งเป็นที่ปฤกษาด้วย

มาตรา ๓ ที่ประชุมอันเป็นที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น ให้มีจำนวนผู้เป็นที่ปฤกษา ดังมีนามต่อไปนี้ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศวรเดช ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศวโรปการ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ๑ และเจ้าพระยาอภัยราชา สยามานุกูลกิจ ๑ รวม ๕ ด้วยกัน (๑)

มาตรา ๔ ถ้าแม้ว่าจะมีเหตุอันใดอันหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์จะทรงประกอบ

---

(๑) เจ้าพระยาอภัยราชา โรลังยัคมินส์ ที่ปฤกษาราชการทั่วไป

พระราชกิจไปไม่ได้แล้ว ก็ให้รีบกราบบังคมทูลพระกรุณาเหตุการณ์อันนั้น ไปให้ทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท โดยทางที่จะมีบอกไปได้อย่างเร็วที่สุด แล้วให้ผู้มียศยิ่งใหญ่ในผู้เป็นที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น กระทำการอันเป็นหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินไป จนกว่าจะได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นอย่างอื่นไป

มาตรา ๕ ถ้ามีเหตุชีวิตภัย พยาธิภัย หรือเหตุอื่น ๆ อันใดที่กระทำให้ผู้เป็นที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอันกล่าวมาแล้วนั้น มากระทำการตามหน้าที่ไม่ได้แล้ว เมื่อเหตุนั้นไม่เป็นการอันควรที่จะรีบร้อนไป ก็ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาไปตามเหตุที่เกิดขึ้นนั้น ให้ทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท และคอยรับพระราชทานพระบรมราโชวาทสั่งไป แต่ในระวางสมัยนั้นก็ให้ผู้เป็นที่ปฤกษาซึ่งยังเหลืออยู่อีกนั้น ประชุมกันกระทำการของที่ประชุมต่อไป ถ้าเหตุนั้นเป็นการอันควรที่จะรีบร้อนแล้ว ก็ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงแต่งตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เป็นที่ปฤกษาในตำแหน่งที่ว่างนั้นไว้ได้คราวหนึ่ง และให้กราบบังคมทูลพระกรุณาไป เพื่อที่จะได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในตำแหน่งนั้นเป็นอันเด็ดขาดสั่งไป

มาตรา ๖ ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงประกอบการทั้งปวงอันเป็นพระราชกิจและพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินนั้น พร้อมด้วยที่ประชุม จนกว่าจะได้เสด็จพระราชดำเนิรกลับคืนมายังพระมหานคร หรือจนถึงเวลาขณะใด ๆ ที่จะ

ได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยเป็นกำหนดอย่างอื่นจากที่ว่าไว้นี้ แต่การที่ทรงกระทำนั้น ต้องให้อยู่ในข้อที่กำหนดไว้ท้ายมาตรานี้ด้วย

เพราะฉะนั้นบรรดาพระราชบัญญัติ พระราชกำหนดกฎหมายข้อบังคับทั้งหลายก็ดี การถอดถอนหรือแต่งตั้งยศตำแหน่งในราชการก็ดี คำสั่งที่จะให้จัดการไปตามคำตัดสิน หรือให้งดคำตัดสินของศาลก็ดี ของกระทรวงต่าง ๆ ก็ดี การยกโทษผู้กระทำผิดก็ดี และเมื่อว่าทั่วไป สรรพการใด ๆ ที่เป็นราชการแผ่นดินที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ได้ทรงลายพระราชหัตถเลขา และประทับพระราชลัญจกรไว้ ก็ให้ใช้ได้เสมอเหมือนกับที่ได้มีพระราชหัตถเลขาและประทับพระราชลัญจกรแล้วเหมือนกัน แต่การอันนั้นให้เป็นไปตามข้อที่กำหนดต่อไปนี้ คือ

ข้อ ๑ การที่กระทำนั้น ต้องไม่เป็นที่ขัดขวางหรือผิดต่อการรักษาพระบรมเดชานุภาพ และพระราชธรรมประเพณีให้ดำรงคงอยู่ก็ดี การรักษาแผ่นดินให้ดำรงคงเป็นอิศรภาพ และมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวอยู่ก็ดี กับทั้งการที่กระทำให้เต็มตามข้อความที่กรุงสยามได้มีสัญญาไว้แล้วนั้นด้วย

ข้อ ๒ การที่กระทำนั้น อย่าให้เป็นที่สำเร็จไปก่อนปฤกษาหารือที่ประชุมของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และไม่มีชื่อผู้เป็นที่ปฤกษาเป็นผู้รับสั่งแทนที่ประชุม ๑ กับชื่อเสนาบดีเป็นผู้รับสั่ง ๑ รวม ๒

มาตรา ๗ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดมเป็นราชเลขานุการในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการ

แผ่นดิน และเป็นเลขานุการในที่ประชุมผู้เป็นที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินด้วย

เมื่อมีเหตุแก่ราชเลขานุการโดยมรณภัย พยาธิภัย หรือภัยอื่น ๆ ซึ่งไม่ให้กระทำการตามหน้าที่ได้แล้ว ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงตั้งแต่งผู้อื่นเป็นราชเลขานุการของพระองค์และของที่ประชุมปฤกษานั้นด้วย

มาตรา ๘ ให้ที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินประชุมกันอย่างน้อยที่สุดอาทิตย์ละครั้ง ณวันเวลาและที่อันได้กำหนดไว้ กับอีกทั้งให้ชุมนุมกันเนือง ๆ ตามการที่ปรากฏว่าจำเป็น เพื่อจะได้ให้ราชการแผ่นดินสำเร็จไปโดยฉับพลันด้วย ก่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนิรจากพระมหานครนั้น ให้มีการประชุมสโมสรสันนิบาตเพื่อสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงกระทำสัจจาธิฐาน กับทั้งผู้เป็นที่ปฤกษาต้องกระทำสัจสาบาลในการที่รับตำแหน่งนั้น ๆ ด้วย และในการชุมนุมครั้งแรกของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น ให้ที่ประชุมปฤกษากันด้วยเรื่องอันใดเวลาใดและที่แห่งใดอันจะควรเป็นกำหนดสำหรับการชุมนุมอาทิตย์ละครั้งเป็นธรรมเนียมนั้น แต่ต้องให้เป็นกำหนดอันสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์พระราชทานพระราชานุญาตแล้ว ให้ประชุมกันตามกำหนดนั้นต่อไป จนกว่าจะได้รับพระราชานุญาตเปลี่ยน จึงเปลี่ยนได้

การนัดประชุมพิเศษสำหรับชุมนุมนอกอัตรานั้น ราชเลขานุการต้องมีหมายนัดไปยังผู้เป็นที่ปฤกษารายตัวโดยที่มีพระราชเสาวนีย์ หรือโดยที่

มีคำขอของผู้เป็นที่ปฤกษาตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปเพื่อให้มีการชุมนุมนั้น การชุมนุมในอัตราอาทิตย์ละครั้งนั้น อย่าให้ต้องมีหมายนัดไปเลย

มาตรา ๙ ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงเป็นประธานในที่ชุมนุมผู้เป็นที่ปฤกษานั้นเนือง ๆ ตามที่จะทรงเห็นสมควร และเป็นการสดวกแก่พระองค์ แต่เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าไม่ได้ประทับอยู่ในที่ชุมนุมแล้ว จะโปรดเกล้า ฯ มีลายพระราชหัตถเลขาให้ที่ปฤกษาผู้ใดเป็นประธานก็ได้ หรือถ้าไม่ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ผู้ใดเป็นประธานแล้ว ก็ให้ที่ปฤกษาผู้มียศอยู่ข้างหน้าก่อนนั้นเป็นประธาน

มาตรา ๑๐ บรรดาเรื่องการทั้งปวงที่ได้กล่าวขึ้นเพื่อปฤกษาหารือโต้ตอบกันในที่ชุมนุมนั้น ให้เป็นอันวินิจฉัยตกลงกันโดยความเห็นที่เห็นมากตัวกว่ากัน ถ้าเรื่องใดที่มีความเห็นอันก้ำกึ่งกันอยู่สองฝ่ายแล้ว ให้สมเด็จพระนางเจ้าหรือผู้ที่เป็นประธานในการชุมนุมนั้น ตัดสินอย่างใดก็ให้เป็นอันตกลงอย่างนั้น

มาตรา ๑๑ ที่ประชุมที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจะทำข้อบังคับบัญชาไว้สำหรับการชุมนุมนั้นเมื่อใด ๆ ก็ได้ แต่ข้อบังคับบัญชาเช่นว่านั้น ต้องไม่ให้เป็นที่ขัดขืนต่อพระราชบัญญัติ หรือพระราชบัญญัติพระบรมราโชวาทอื่นๆ ที่ได้มีพระราชหัตถเลขาและประทับพระราชลัญจกรไว้แล้ว

มาตรา ๑๒ ผู้เป็นที่ปฤกษานั้น จะขอหารือโต้ตอบกันในที่ชุมนุมด้วยราชการเรื่องใด ๆ ก็ได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่มีประสงค์หรือมีผลเป็นการ

อันจะต้องใช้จ่ายพระราชทรัพย์แต่ส่วนใด ๆ แล้ว ต้องเป็นการที่มีพระราชเสาวนีย์ให้ปฤกษา หรือโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้ใดนำข้อความมากล่าวปฤกษา ผู้นั้นจึงจะขอปฤกษาหารือในเรื่องนั้นได้

มาตรา ๑๓ ให้มีจดหมายเหตุการณ์ชุมนุมที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่ได้กระทำการทั้งปวงนั้นให้เสมอ และเมื่อชุมนุมกันคราวใด ให้อ่านจดหมายเหตุที่ชุมนุมครั้งก่อนคราวนั้น แล้วให้ยืนยันข้อความเดิมไว้ หรือแก้ไขความเสียใหม่ตามที่เห็นสมควรแล้ว จึงให้กระทำการอื่น ๆ ต่อไป สำเนาจดหมายเหตุของการชุมนุมที่ล่วงไป อันได้คงรูปอยู่ตามเดิม หรือได้แก้ไขในที่ประชุมอันต่อเนื่องกันมาแล้ว ให้ราชเลขานุการส่งตามออกไปทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายทุก ๆ ปักษ์ โดยทางที่จะส่งไปปราศจากอันตรายได้อย่างดีที่สุด ไม่จำเพาะว่าเป็นเวลาจะเสด็จพระราชดำเนิรประพาสอยู่แห่งใด ๆ ก็ให้ส่งไปเสมอ

มาตรา ๑๔ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงตั้งตำแหน่งสมณศักดิ และเสนาบดีข้าหลวงใหญ่ ผู้ว่าราชการในหัวเมืองทั้งปวง ผู้พิพากษาตระลาการ และข้าราชการตำแหน่งอื่น ๆ ทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อที่จะให้มีตัวอยู่เต็มตำแหน่งในราชการตามข้อความที่กล่าวไว้ในมาตรา ๖ แล้ว

มาตรา ๑๕ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เมื่อทรงเห็นเหตุพอสมควรแก่การปรากฏขึ้นแล้ว และตามข้อความที่กล่าวไว้ในมาตรา ๖ นั้นด้วยแล้ว จะโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้ใด ๆ ออกเสียจากตำแหน่งราชการที่ผู้นั้น ๆ ได้กระทำการอยู่

ในตำแหน่งใด ๆ ภายในพระราชอาณาจักรนี้ก็ได้ ผู้ซึ่งต้องออกจากตำแหน่งนั้น ๆ ก็ให้คงออกอยู่จนกว่าจะได้มีพระบรมราชกระแสรับสั่งต่อไป และในระวางเวลาที่ยังไม่ได้มีพระบรมราชกระแสรับสั่งนั้น ผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้รับตำแหน่งอันสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงตั้งแต่งไว้แล้ว ก็เสมอเหมือน กับผู้ซึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งแต่งไว้เหมือนกัน

มาตรา ๑๖ ในสมัยที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ภายในพระราชอาณาจักรนี้ ยกเสียแต่การที่ได้จัดเปลี่ยนแปลงไว้ในพระราชบัญญัตินี้แล้ว อย่าให้เปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติราชการ อันย่อมมีอยู่ในระวางพระเจ้าแผ่นดินกับกระทรวงทบวงการต่าง ๆ ฝ่ายแพนกชำระกฎหมาย ฝ่ายแพนกธุระการทั้งฝ่ายตุลาการด้วย ถ้าจะมีหนังสืออย่างใด ๆ ที่เป็นความเห็นความคิดก็ดี ร่างข้อบังคับต่าง ๆ ก็ดี รายงานรายการต่าง ๆ ก็ดี เรื่องราวฎีกาและหนังสืออื่น ๆ ก็ดี ที่จะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาในสมัยเหมือนหนึ่งว่าได้เสด็จประทับอยู่ในพระนครฉะนี้แล้ว ก็ให้นำหนังสืออย่างเช่นกล่าวมาเหล่านี้ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ในสมัยที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสอยู่นอกพระราชอาณาจักรนี้เถิด

ข้อความใด ๆ ซึ่งจัดการให้เป็นที่ตกลงเรียบร้อยกันไม่ได้ ในระวางเสนาบดีหรือกระทรวงต่าง ๆ ก็ดี ศาลต่าง ๆ ก็ดี กรมต่าง ๆ กรมใดก็ดี ให้นำข้อความนั้น ๆ ขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงพระราชวินิจฉัยโดยมีพระราช

เสาวนีย์ในที่ประชุมเสนาบดี หรือในที่ประชุมที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน หรือในที่ประชุมทั้ง ๒ นั้พร้อมกันตามแต่สมควรแก่การอันนั้น

มาตรา ๑๗ ให้เปลี่ยนแก้ข้อความในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติรัฐมนตรีรัตนโกสินทรศก ๑๑๓ นั้นดังนี้ว่า ห้ามไม่ให้คำปฤกษาที่ตกลงในรัฐมนตรีสภาแล้ว และยังไม่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตนั้นเป็นอันใช้ได้ ในเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร เว้นแต่ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์จะได้ทรงพระราชหัดถเลขาและประทับพระราชลัญจกรเป็นสำคัญไว้ กับทั้งมีนามผู้เป็นที่ปฤกษา ๑ เสนาบดี ๑ รวม ๒ เป็นผู้รับพระราชเสาวนีย์ด้วยดังกล่าวไว้ในมาตรา ๖ นั้นแล้วจึงให้ใช้ได้

มาตรา ๑๘ ที่ประชุมเสนาบดีนั้น เมื่อชุมนุมกันเป็นการพิเศษหรือเป็นการตามธรรมเนียมก็ดี สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ต้องทรงประทับเป็นประธานในการที่จะปฤกษาวินิจฉัยเรื่องการอันเป็นประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน แต่เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าไม่ได้ประทับอยู่ในที่ชุมนุมแล้ว ให้เสนาบดีผู้หนึ่งซึ่งได้เลือกกันขึ้นในที่ชุมนุมคราวนั้น เป็นประธานในการที่จะปฤกษาวินิจฉัยการที่ไม่สู้สำคัญ

ราชเลขานุการ หรือผู้แทนราชเลขานุการนั้น ให้กระทำการสำหรับที่ประชุมเสนาบดีด้วย และข้อความในพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการนัดหมายและการจดหมายเหตุของที่ประชุมผู้เป็นที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้นให้ใช้ได้ในที่ประชุมเสนาบดีเหมือนกัน

มาตรา ๑๙ ให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงรับเรื่องราวฎีกาจากราษฎรโดยเนื่อง ๆ ดังเช่นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับอยู่เสมอ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าจะเสด็จออกทรงรับเองไม่ได้ จะโปรดเกล้า ฯ ให้ราชเลขานุการ หรือเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม รับมาทูลเกล้า ฯ ถวายก็ได้ แล้วจะได้มีพระราชเสาวนีย์ให้ชำระ หรือไต่สวนข้อความในฎีกานั้นณศาลใด ๆ หรือณกรรมการกองใด ๆ ที่จะทรงตั้งขึ้นตามข้อความที่กล่าวไว้ในมาตรา ๖ แล้วก็ได้ตามควร

มาตรา ๒๐ ให้เจ้ากระทรวงทบวงการมีหมายประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในกรุง ฯ และหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ให้บำรุงแก่อาณาประชาราษฎรผู้ที่พึ่งพำนักพระราชสมภารให้ทราบทั่วกันตลอดพระราชอาณาเขตร์ ให้ประพฤติและกระทำตามพระราชกำหนดนี้ ให้เชื่อฟังกระทำตามและช่วยอุดหนุนการทั้งปวง ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ มีพระราชเสาวนีย์ให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปกระทำการนั้นตั้งแต่เวลาที่ได้เสด็จพระราชดำเนินออกนอกพระนคร ตราบเท่าถึง เวลาเสด็จ พระราชดำเนินกลับคืน ยังพระนคร หรือจนเวลาที่จะได้ทรงพระราชวินิจฉัย ให้กำหนดสิบไปภายหน้านั้นทุกประการ เทอญ

กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร

คำประกาศ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรขัตติยราชนิกโรดม

จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชรำพึงถึงพระคุณ แห่งพระเจ้าบรมหัยยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ซึ่งได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระองค์มาจำเดิมแต่พระบรมปสูติกาล จนได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ โดยพระหฤทัยมั่นคงจงรักตลอดมาจนถึงเวลาสิ้นพระชนม์ เหมือนอย่างสมเด็จพระบรมราชชนนี ก็ได้ทรงยกย่องชื้นไว้ให้มีพระเกียรติยศใหญ่อย่างสมเด็จพระราชชนนี มิเว้นว่างอยู่บ้าง บัดนี้เสด็จสิ้นพระชนม์ไปเป็นที่ทรงพระอาลัยระลึกพระคุณเป็นอันมาก พระองค์เป็นผู้สมควรที่จะได้รับพระเกียรติยศใหญ่เสมอด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนีโดยแท้

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดเศวตฉัตร ๗ ชั้น กางเป็นเครื่องเพิ่มเติมพระเกียรติยศ และการสิ้นพระชนม์นั้น ให้เรียกว่าเสด็จสวรรคตเหมือนอย่างสมเด็จพระบรมราชชนนี คำที่จะใช้ในบาดหมายราชการทั้งปวง ให้ใช้ดังที่ได้ประกาศมานี้ทุกประการ

ประกาศมาณวันอังคาร ที่ ๒๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ เป็นวันที่ ๑๐๑๕๐ ในรัชกาลปัตยบันนี้ (พ.ศ. ๒๔๓๙)

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๙ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม วานรสังวัจฉร บุษยมาสกาพย์กษ์ สัปตมี

ดิถีสูรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ มกราคมมาส จตุวิ
สติมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๗ ฯ พระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่ ทรงพระราชดำริว่า ราชประเพณีแต่เดิมมา ถ้าสมเด็จ
พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า และพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระชนมายุสมควร
แล้ว ก็พระราชทานพระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระนามาภิธัยให้เป็นพระเกียรติ
ไว้เป็นธรรมเนียมสืบมา

ครั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง และพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
หญิง มีพระชนมายุเจริญวัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการ
พระราชพิธีมงคลการโสกันต์ โดยราชประเพณี สมควรจะพระราชทาน
พระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระนามตามขัตติยราชประเพณีโบราณนั้นด้วย

สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าหญิง เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจาฤก
ในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์
นรินทรเทพยกุมารี วรรดศรี

สมเด็จเจ้าฟ้ามาลินีนภดารา

และให้สถาปนาพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนภดารา สิริภาพรรณวดี วรรค์มนตรี ให้ทรง
ศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า

สมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์

สมเด็จเจ้าฟ้ามาลินีนภดารา

ฝ่ายในทั้ง ๒ พระองค์ ให้ทรงเจริญทีฆชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล เกียรติยศอิสริยศักดิ์มโหฬารทุกประการ เทอญ

กรมหลวงวรเสรฐสุดา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๙ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ปลวังคสังวัจฉร สาวนมาสกฤศณปักษ์ ทสมีดิถีพุธวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ กันยายนมาส ทุติยมาสาหคุณพิเศษบริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี เป็นปัจฉิมราชธิดาแห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับราชการสนิทชิดใช้ เป็นบรมราชูปถากในรัชกาลนั้นตลอดมาจนเสด็จสวรรคต ได้ทรงรับเลี้ยงกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จพระบรมราชชนนี เมื่อเป็นกำพร้ามาแต่ยังทรงพระเยาว์จนพระชนมายุได้ ๑๙ พรรษา รับสมมตยาภิเษกเป็นสมเด็จพระราชเทวีในรัชกาลที่ ๔ มีพระหฤทัยจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทูลถวายอักขรวิธีและเครื่องราชประเพณีโบราณ และทางธรรมปฏิบัติตามบรมพุทโธวาท ได้ทรงเป็นผู้รักษากุญแจพระบรมมหาราชวัง และบังคับบัญชาพนักงานฝ่ายใน มีพระหฤทัยซื่อตรงดำรงอยู่ในความสัตย์สุจริต ประกอบด้วยพระกุศลจิตรมิได้เสื่อมคลาย มีพระสติปัญญาสามารถใน

ราชการต่าง ๆ และทรงทราบในทางพุทธศาสน์และราชศาสตร อักษรสมัยชำนาญในวิธีที่จะผูกประพันธ์กาพย์กลอน ประพฤติพระองค์เสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีเวลาที่จะย่งและหย่อน เป็นที่ทรงเคารพนับถืออยู่แล้วเป็นอันมาก ครั้นเมื่อพระเจ้าบรมมหัยยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ทรงพระประชวรมากบ้างน้อยบ้างติดต่อเนื่องกันมาถึง ๑๑ ปี ก็ได้ทรงพระอุสาหพยาบาลรักษาตรากตรำลำบาก มิได้ทรงเบื่อหน่ายและคิดเห็นแก่ความลำบากของพระองค์ ด้วยประสงค์จะให้เป็นที่เบาพระราชหฤทัย ได้ทรงพระราชดำริการพระนคร ตลอดมาจนถึงกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูรเสด็จสวรรคต นับว่าเป็นความชอบในพระองค์อีกอย่างหนึ่ง

มาในกาลบัดนี้ พระเจ้าบรมมหัยยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร เสด็จสวรรคตล่วงไปแล้ว เป็นที่ว้าเหว่พระราชหฤทัย ด้วยไม่มีพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ซึ่งจะได้ช่วยดูแลกิจราชการในพระบรมมหาราชวัง และเป็นที่ทรงเคารพสักการบูชาสืบไป ด้วยอาศัยเหตุที่พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี ได้ทรงทำนุบำรุงรักษาสมเด็จพระบรมราชชนนีมาเป็นต้นนั้น

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายใน ยกขึ้นเป็นพระเจ้าอยู่หัยยิกาเธอ นับโดยฝ่ายสมเด็จพระบรมราชชนนี มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าอยู่หัยยิกาเธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดาอาทิอักษรวรรคศรี ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่าง

กรมหลวงวรเสรฐสุดา
ฯ ๆ

พระเจ้าอัยยิกาเธอมีกรมในพระบรมมหาราชวัง ดำรงพระบรมราชอิสริยยศ วิมลเกียรติคุณ อดุลยศักดิ์ที่ควรเคารพยิ่งใหญ่เสมอพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่สิ้นไป จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ศุภอิฐวรผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยยศปรากฏไปสิ้นกาลนาน

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหลวงวรเสรฐสุดา ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นขุนกัญญากิจเกียรติพัฒน์ ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นนารีรัตนพลารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมสิ้นไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๓๙ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ปลวังคสังวัจฉร กติกมาส ศุกรปักษ์ สัปตมีดิถี พุธวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ พฤศจิกายนมาส เอกาทสมมาสาหคณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ มีพระชนมายุเจริญยิ่งกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงในปัตยุบันนี้ บรรดาพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าซึ่งมีพระชนมายุยิ่งกว่าในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ก็ยังเหลืออยู่แต่พระองค์เดียวเท่านั้น และมีพระวิริยภาพปรีชารอบรู้ในสรรพราชกิจเก่าใหม่ใหญ่น้อยมั่นคง ดำรงพระอัธยาศรัยสุภาพเรียบร้อย ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณมาในตำแหน่งต่าง ๆ ดังพรรณนาไว้ในประกาศคราวเลื่อนเป็นกรมขุนแล้วนั้น ภายหลังได้ทรงบังคับบัญชาในที่อธิบดีศาลราชตระกูล จนตลอดเวลารวมศาลทั้งปวงไปไว้ในกระทรวงยุตติธรรม ทรงประกอบไปด้วยพระอุสาหะซื่อตรง ดำรงสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมาช้านาน สมควรที่จะทรงยกย่องพระเกียรติยศขึ้นไว้ให้เป็นประธานที่เคารพของพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง โดยมีพระชนมายุวัยวุฒิปรีชาสามารถ เสมอดังกุลเชษฐาธิบดีในปัตยุบันนี้ได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระนาม พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ตำแหน่งกรมหลวง มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ทีฆชนมเชษฐ ประยูร มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ

กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ

กรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัติ

พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนพหลพลภักดี ถือศักดินา ๕๐๐

สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นอังกนิบริบาล ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค ได้ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณกำกับกรมช่างมุกด์ อำนวยการประดับมุกด์ในสถานต่าง ๆ หลายแห่ง และได้ทรงรับการด้านใหญ่ทำการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้แล้วสำเร็จทันพระบรมราชประสงค์ ทั้งได้ทรงรับราชการจรอันเป็นการใหญ่ ๆ มาหลายครั้งหลายคราว ได้ทรงทำการนั้น ๆ ให้สำเร็จเป็นที่ต้องพระราชอัธยาศรัย และได้ทรงเป็นผู้ช่วยในศาลราชตระกูลในเวลาซึ่งยังมิได้รวมศาลมาไว้ในกระทรวงยุติธรรมนั้น ได้ทรงปฏิบัติราชการในหน้าที่โดยพระอุสาหะเรียบร้อยสดวกดี บัดนี้ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจต่าง ๆ ประกอบไปด้วยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนาม

ตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสุนทรศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นภากราณัติรักษา ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นรวิวาหนารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจันทรทัตจุฑาธาร ได้ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณในกรมราชเลขานุการแล้วได้ทรงรับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอยู่ในกระทรวงว่าการต่างประเทศ ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทรงเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ แล้วยกมาเป็นอธิบดีกรมพยาบาล ได้ทรงรับราชการในหน้าที่นั้น ๆ โดยความอุสาหแรงกล้า มีพระทัยเออเพื่อเป็นอันมาก กระทำให้ราชการในหน้าที่นั้น ๆ เจริญขึ้นเป็นหลายประการ ทั้งได้ทรงเป็นกรรมการศาลรับสั่งพิเศษกองที่ ๑ ชำระสะสางความอาชญาที่คั่งค้างในกระทรวงยุตติธรรมก็ได้ทรงกระทำราชการอันนั้นให้สำเร็จไปด้วยพระวิริยภาพเป็นอันมาก อนึ่งได้ทรงเป็นนายด้านทำการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วสำเร็จทันพระบรมราชประสงค์ และได้ทรงรับราชการจรต่าง ๆ ในบางครั้ง

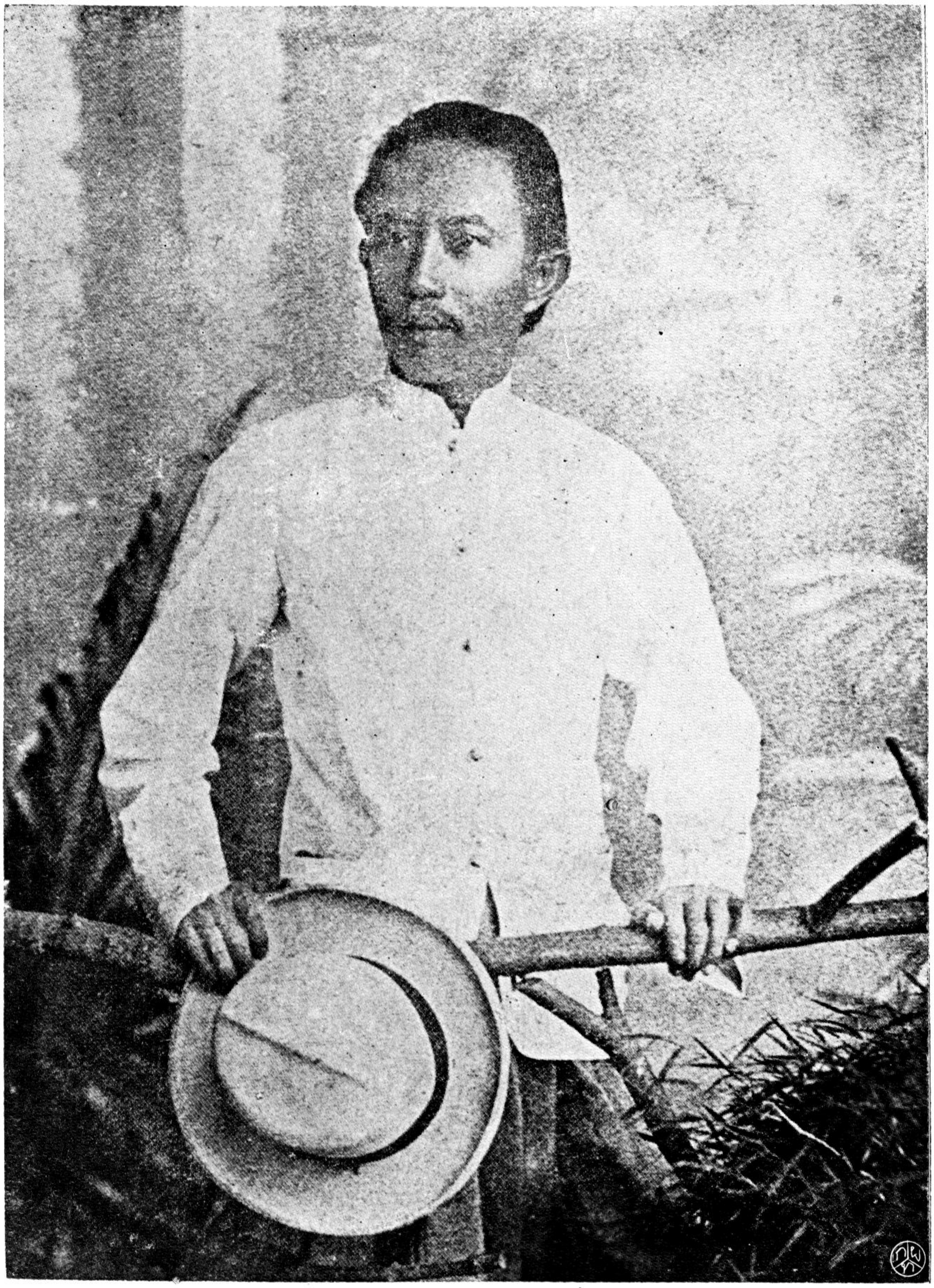

กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา

กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ

บางคราวให้สำเร็จไป บัดนี้ก็ทรงพระเจริญวัยประกอบไปด้วยพระสติปัญญา สามารถในราชกิจน้อยใหญ่ มีพระหฤทัยซื่อตรงดำรงอยู่ในธรรมสุจริตยิ่งนัก และมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท สมควรที่จะได้เลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าจันทรทัตจุฑาธาร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา คชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นหมื่นวิวิธวรรณปรีชา	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นมหาญาณภิรมย์	ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี	เป็นหมื่นพลาคมลิขิต	ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญโรจเรืองศรี ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้วก็ได้ลงมาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงเสมอดัง

พระเจ้าลูกเธอ และเป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัยในใต้ฝ่าละอองธุลี พระบาทมาแต่ครั้งนั้น ครั้นในรัชชกาลปัตยุบันนี้ก็ได้รับพระราชทานพระเกียรติยศต่าง ๆ เหมือนอย่างที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงชุบเลี้ยงมา มีการโสกันต์และทรงผนวชสามเณรพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเป็นต้น แล้วได้ทรงรับราชการเป็นนายแพทย์ใหญ่ในกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ภายหลังได้ทรงรับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาในศาลแพ่งสรรพากรจนได้เป็นอธิบดีผู้พิพากษา ทั้งทรงพระปรีชาสามารถในราชการ และมีพระอัธยาศัยเรียบร้อย รักษาพระองค์อยู่ในที่ชอบเป็นนิตย์ บัดนี้ก็ทรงพระเจริญวัย ประกอบไปด้วยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรูญโรจเรืองศรี ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ สิงหนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายพระราชวังบวร ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นหมื่นจรัสพรปฏิภาณ	ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นวิจารณ์ราชกิจ	ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี	เป็นหมื่นพินิจทะเบียนพล	ถือศักดินา ๒๐๐

สมเด็จเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมขุนนครราชสีมา)

ให้ผู้ซึ่งได้เลื่อนตำแหน่งและคงตำแหน่งทั้ง ๑๒ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมขุนนครราชสีมา พระ

ทรงเฉลิมพระนาม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต หมื่นพงศาดิศรมหิป พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เป็น กรมหมื่นสวัสวัตนวิศิษฎ์ พระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๑ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม โสณสังวัจฉร บุษยมาสกาพบักษ์ พารสี ดิถีรวิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ มกราคมมาส อัฐมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสิมา

ทรงพระราชดำริว่า เป็นราชประเพณีโบราณมา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า เมื่อทรงเจริญชันสมควรกาลแล้ว ก็พระราชทานพระ

สุพรรณบัฏเฉลิมพระนามตามสมควรที่ตั้งอยู่ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ บางพระองค์ก็โปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าทรงศักดินาเต็มตามพระราชกำหนดด้วยอีกชั้นหนึ่งเป็นธรรมเนียมสืบมา บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชาย ทรงพระเจริญ

พระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามตามขัตติยราชประเพณี

ว้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีเฉลิมพระสุพรรณบัฏตาม

....แยน

มีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ วิสิษฐวิสุทธลักษณโสภณ อุบัติดลกาลนิยม ประถมปริวัตร รัตนโกสินทรศก ศตสาธกอัษโฎดร สถาพรมงคลสมัย นราธิปไตย บรมนาถ จุฬาลงกรณ์ราชวโรรส อดุลยยศอุกฤษฐศักดิ อุภโตปักษ์ วิสุทธิกษัตริย์ขัตติยราชกุมาร ครุฑนาม ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม จงทรงเจริญทฤฆชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล สกลเกียรติยศอิศริยศักดิเดชานุภาพมโหฬาร รับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสมควรแก่ความเป็นในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ ในพระบรมราชวงศ์นี้ทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นขุนนครราชสีมา	ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นลำปางบุราธิบดี	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี	เป็นหมื่นปตานีนราภิบาล	ถือศักดินา ๓๐๐

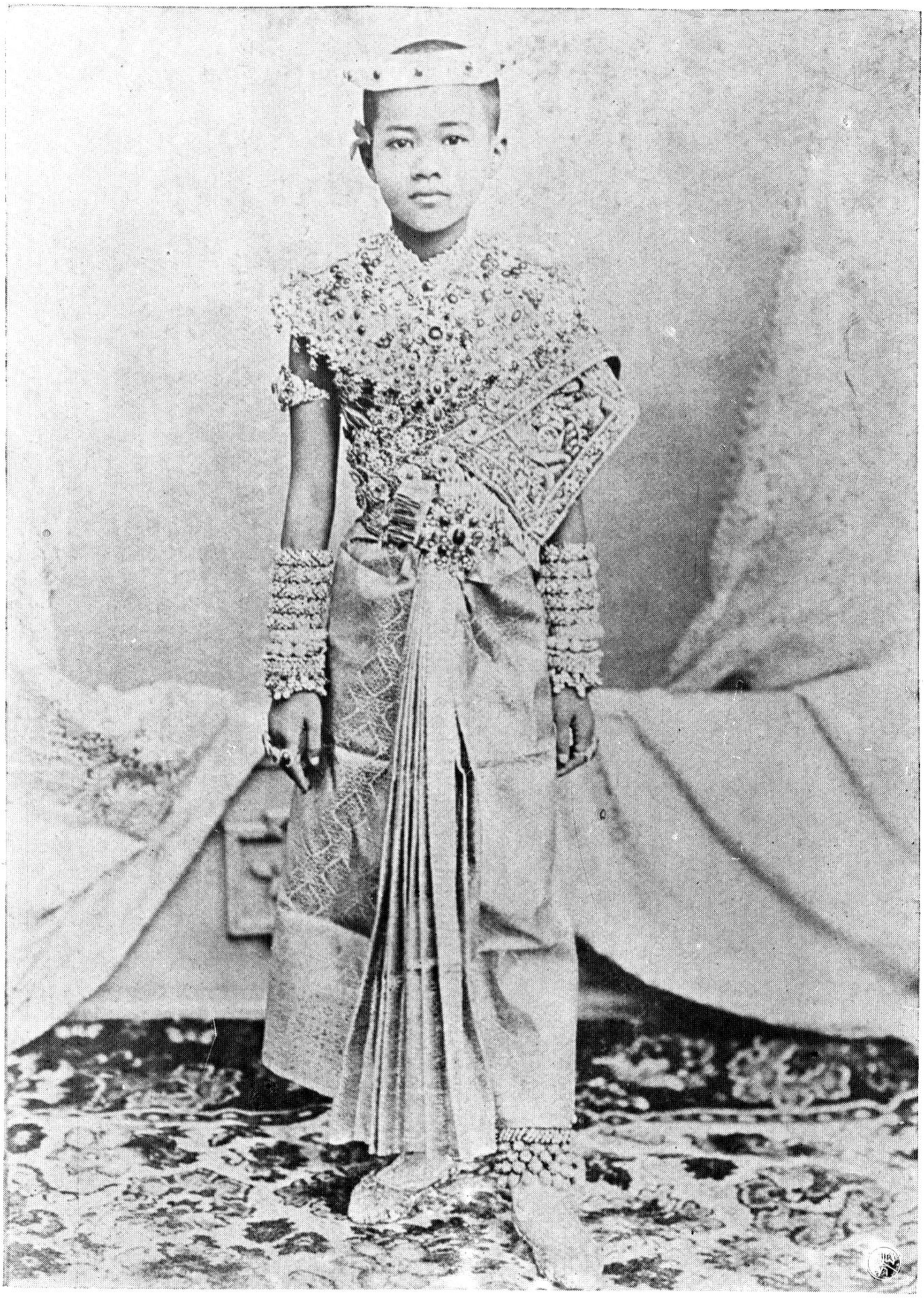

สมเด็จเจ้าฟ้านิภานภดล

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป

สมเด็จเจ้าฟ้านิภานภดล

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง มีพระชนมายุเจริญวัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีมงคลการโสกันต์ในครั้งนี้แล้ว สมควรจะพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า ตามขัตติยราชประเพณีโบราณนั้นด้วย

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานภดล วิมลประภาวดี วรรคบริวาร ให้ทรงศักดินา ๒๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าฝ่ายใน ให้ทรงเจริญทิฆชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล เกียรติยศอิศริยศักดิ์มโหฬารทุกประการ เทอญ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๑ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม โสฬสสังวัจฉร กติกมาส กฤษณปักษ์ เตรสีดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ พฤศจิกายนมาส

เอกาทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหมื่นพงศาดิศรมหิป

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ได้ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งการจรการประจำมาหลายอย่าง เป็นต้นว่าได้ทรงเป็นนายด้านทำการซ่อมแปลงพระที่นั่ง และปฏิสังขรณ์พระอารามต่าง ๆ หลายพระอาราม มีวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นต้น และได้ทรงจัดการรักษาวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นแต่เดิม ทั้งได้เป็นอธิบดีกรมพิพิธภัณฑ์คราวหนึ่ง ส่วนราชการในพระองค์ ก็ได้ทรงเป็นกรรมการพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับติกถนนบำรุงเมืองให้แล้วสำเร็จไปได้เร็วพลัน บัดนี้ก็ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชารอบรู้ในราชกิจต่าง ๆ และมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมควรจะดำรงพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพงศาดิศรมหิป มุสิกนามทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

กรมหมื่นพงษาดิศรมหิป

(ฉายเมื่อพระชนม์ราว ๑๙ พรรษา)

กรมหมื่นสวัสดิวัตนวิศิษฏ์

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นพงศาดิศรมหิป ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นทิพยพันธุพิทักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นอารักษ์พยุหพล ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นสวัสดิวัตนวิศิษฎ์

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ได้ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งสำคัญมา คือเป็นกรรมการบังคับราชการกรมพระนครบาลในเวลาว่างเสนาบดีนั้นด้วยพระองค์หนึ่ง ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกระทรวงยุตติธรรมขึ้น ได้ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงนั้นเป็นครั้งแรก ได้ทรงจัดราชการกระทรวงนั้นให้เป็นแบบแผนขึ้นโดยพระอุสาหวิริยภาพ ภายหลังได้ โดยเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ออกไปจัดการทรงเล่าเรียนวิชชาณประเทศยุโรป และได้อยู่ประจำแนะนำราชการในสถานทูตสามประเทศ ทั้งได้รับราชการพิเศษส่วนฉะเพาะพระองค์ก็มากครั้ง ภายหลังได้ทรงเป็นพระธุระในการเล่าเรียนของพระเจ้าลูกเธอพระองค์อื่น ๆ ด้วยตลอดมา จนเวลาที่เสด็จพระราชดำเนิรประพาสประเทศยุโรป ก็ได้เป็นผู้จัดการรับเสด็จโดยความอุสาหซึ่งจะให้เป็นการสดวกดีทั่วไป และตามเสด็จพระราชดำเนิรไปด้วยหลายประเทศมีพระเกียรติยศเป็นพิเศษปรากฏไปในประเทศทั้งหลาย บัดนี้ทรงพระเจริญวัยวุฒิปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจน้อยใหญ่ ประกอบไปด้วยพระบัญญาอุตสาห และมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท สมควรที่จะทรงดำรงพระเกียรติยศเป็น

พระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตร์พระกรรณ์พระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสวัสดิวัตนวิศิษฏ์อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผลธนสาร สมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศ เดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นสวัสดิวัตนวิศิษฏ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นสรรพกิจวิจารณ์ ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นอนุมานพลนิกร ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๖ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

ถึงปีกุญ พ.ศ. ๒๔๔๒ ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ เป็นกรมหลวงนเรศวรฤทธิพระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมพระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เป็นกรมหลวงดำรงราชานุภาพพระองค์ ๑

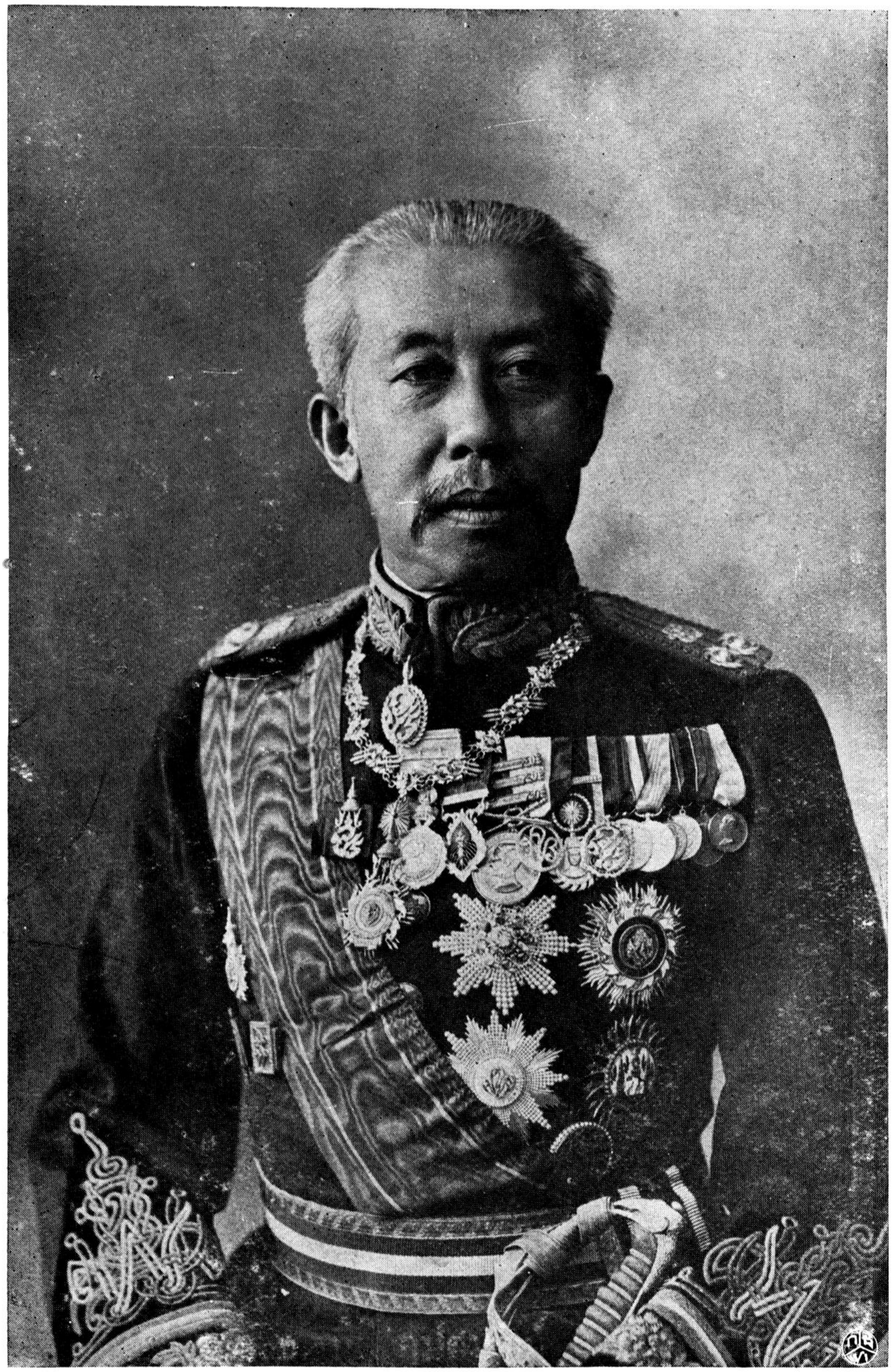

กรมหลวงนเรศวรฤทธิ

ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ เป็นกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ พระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๒ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม วราหสังวัจฉร กติกมาส สุกปักษ์อัฐมีดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ พฤศจิกายนมาส ทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหลวงนเรศวรฤทธิ

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิได้ทรงเริ่มรับราชการในออดิตออฟพีศมาแต่ยังมีพระชนมายุน้อย ครั้นเมื่อตั้งออฟพีศ กรมราชเลขานุการ ก็ได้ทรงรับตำแหน่งในหน้าที่ร่วมกันกับพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย และได้ทรงจัดการสร้างพระที่นั่งและรักษาพระราชวังบางปอินทั้งการอื่น ๆ ซึ่งเป็นราชการในพระองค์เป็นอันมาก ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เสด็จออกไปเป็นราชทูตประจำกรุงอังกฤษและยุโรปติดสเตตอเมริกา เมื่อเสด็จกลับกรุงเทพ ฯ ก็ได้ทรงรับหน้าที่เป็นกอมมิตตี บังคับการกรมพระนครบาล ภายหลังได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงนครบาล และได้เป็นกรรมการตรวจตัดสินความฎีกาถึงสองคราว ได้รับราชการในตำแหน่งใหญ่ยิ่งยืนมาช้านาน ประกอบไปด้วยพระปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจเก่าใหม่

รอบคอบทั่วถึง ได้ทรงผ่อนผันรักษาการงานในเวลาที่มีราชการขับขันโดยพระปัญญาและอุสาหวิริยภาพ ให้ราชการทั้งปวงสงบเรียบร้อยเป็นไปไม่มีเหตุการณ์อันใด นับว่าเป็นความชอบความดีในราชการมาโดยลำดับเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ ซึ่งมีพระชนมายุมากกว่าพระเจ้าน้องยาเธอทั้งปวงสมควรที่จะได้ดำรงพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธ์นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลวบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม	เป็นหลวงนเรศวรฤทธิ์	ถือศักดินา ๒๐๐
ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม	เป็นขุนราชกิจวรเดช	ถือศักดินา ๔๐๐
สมุห์บาญชี	คงเป็นหมื่นสังเกตนิกร	ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ทรงพระสติปัญญาว่องไว ได้เริ่มรับราชการเป็นนักเรียนอยู่ที่ศาลฎีกาคร้ังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศวัชรินทร์เป็นอธิบดี และได้ทรงทำการโยธาต่าง ๆ มีการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตน์ศาสดารามเป็นต้น แล้วได้รับราชการบังคับบัญชากรมวังนอก ภายหลังได้เป็นผู้ช่วยราชการ

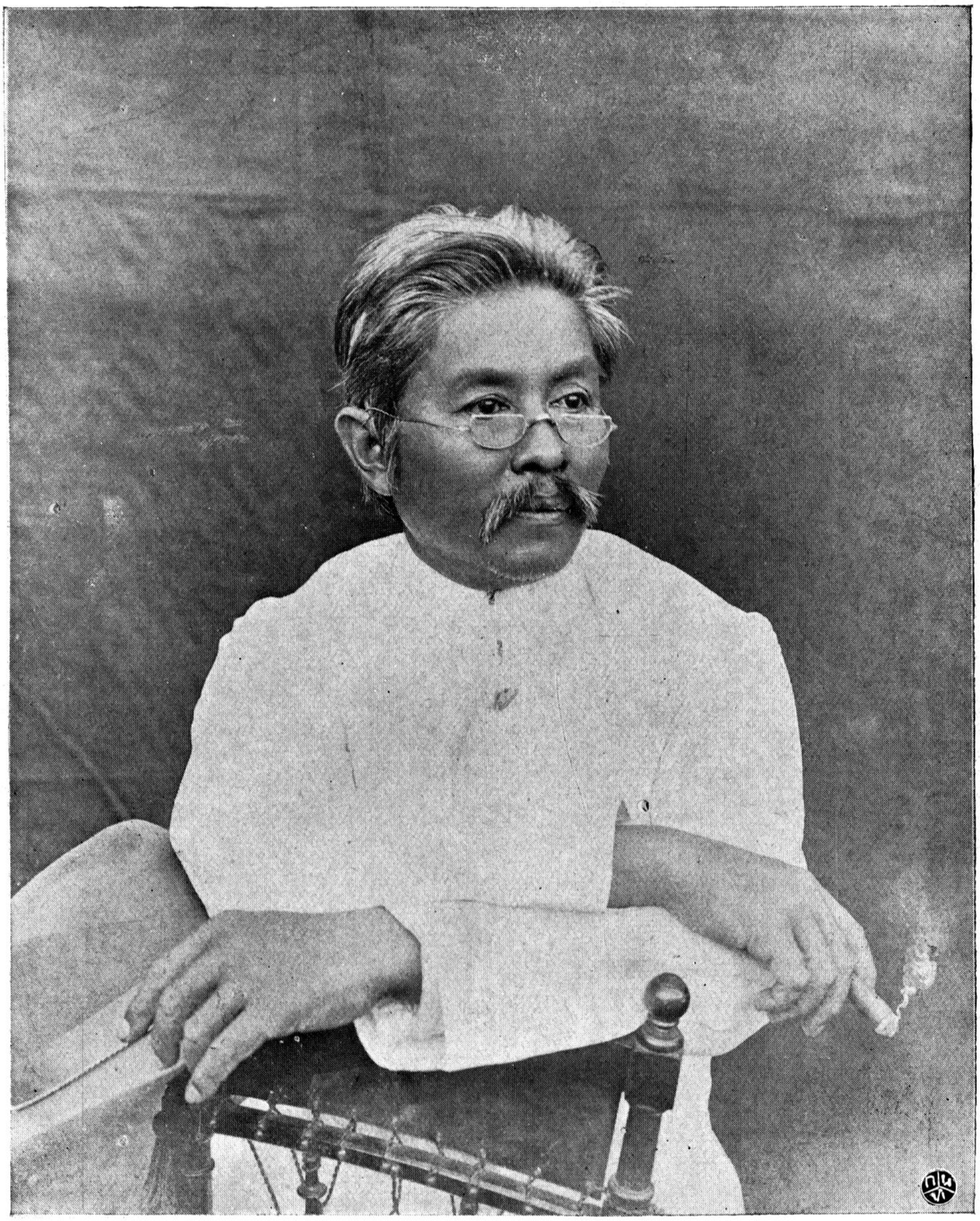

กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

กรมวังเวรในด้วย และได้ทรงจัดการรวบรวมผู้กำกับประตูต่าง ๆ ตั้งเป็นทหารดับเพลิงในพระบรมมหาราชวังขึ้นกองหนึ่ง และได้ทรงจัดการตั้งกรมทหารล้อมพระราชวัง แล้วได้ทรงรับตำแหน่งเป็นนายพันโทบังคับบัญชาการทหารในกองนั้นเป็นการกวดขันแข็งแรงและประจำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังโดยมาก มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสมอมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ครั้นเมื่อมีราชการพวกฮ่อข้าศึกเข้ามาเบียดเบียนประชาชนในพระราชอาณาเขตรทางแขวงเมืองพวน ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นแม่ทัพใหญ่ขึ้นไปปราบปรามพวกฮ่อข้าศึก ตั้งอยู่ที่เมืองหนองคาย จัดการในหัวเมืองลาวและเมืองพวนจนสำเร็จราชการตลอดแล้วได้เสด็จกลับลงมารับราชการในกรุงเทพ ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง ได้ทรงศึกษาราชการในหน้าที่มีความรอบรู้ทั่วถึงในการเก่าใหม่ทั้งปวงทั่วไป และได้ทรงเป็นตำแหน่งนายพลตรีบังคับราชการทหารประจำซองในพระบรมมหาราชวังทั้งสิ้น และได้ทรงช่วยกรมพระตำรวจจัดการรับฎีกาที่ราษฎรทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ให้เป็นแบบแผนเรียบร้อยดีขึ้น ภายหลังได้ทรงรับตำแหน่งเป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ ประจำราชการอยู่ในครั้งหลังนี้ถึง ๗ ปีเศษจึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้เสด็จกลับลงมาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกระลาโหมและรั้งราชการในหน้าที่ผู้บัญชาการทหารเรือในครงนี้ เมื่อทรงดำรงที่แม่ทัพและข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือนั้นได้ทรงจัดราชการทั้งปวงทั้งส่วนปราบปรามข้าศึกศัตรู และการปกครองรักษาพระราชอาณาเขตรด้วยสุรภาพปรีชาสามารถ และอุสาหวิริยอันแรงกล้า

ให้ราชการทั้งปวงสำเร็จเป็นคุณประโยชน์แก่ราชการแผ่นดิน และให้ราษฎร
ได้รับความสุขปราศจากภัยอันตรายเป็นอันมาก ทรงอดทนต่อความ
กรากกรำลำบากมิได้มีความท้อถอย เป็นความชอบต่อราชการอันยิ่งใหญ่
อยู่ฉะนี้ สมควรที่จะดำรงพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่มีพระนาม
ตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์
ศิลปาคม มุลิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่าง
พระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ
สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลย
ศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงประจักษ์ศิลปาคม ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนอภิรมย์ราชกิจ ถือศักดินา ๔๐๐

สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นพินิจพลภักดิ์ ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรง
ราชานุภาพ ได้ทรงบังคับการทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ กรม
กองแก้วจินดา กรมแผนที่ และจัดการตั้งโรงเรียนอันเป็นความชอบ
ความดีมีปรากฏอยู่ในประกาศตั้งกรมเมื่อปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘
นั้นแล้ว สืบแต่นั้นมาได้ทรงเลื่อนตำแหน่งเป็นนายพลตรีผู้ช่วยผู้บัญชา

กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

การทหารบก และจัดการโรงเรียนทั้งปวงอยู่อย่างเดิมด้วย จนได้ตั้งขึ้นเป็นกรมศึกษาธิการ แล้วได้เป็นกรรมการจัดตั้งโรงพยาบาล บังคับราชการในกรมสังฆการีและธรรมการ เมื่อรวบรวมตำแหน่งทั้งปวงนี้ยกขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายจากหน้าที่ราชการทหารบก มาเป็นอธิบดีกระทรวงธรรมการ ได้ทรงจัดราชการในหน้าที่วางแบบอย่างราชการทั้งปวง ในกระทรวงซึ่งรวมขึ้นใหม่นั้น โดยพระสติปัญญาสามารถและความอุสาหเป็นอันมาก นับว่าเป็นอันได้ตั้งต้นการศึกษาเป็นแบบอย่าง ซึ่งได้จัดการเจริญสืบมาณบัดนี้ ได้ทรงแต่งตำราเรียนบางอย่าง มีแบบเรียนเร็วเป็นต้น แล้วได้ทรงรับตำแหน่งเป็นราชทูตพิเศษออกไปยังนานาประเทศในยุโรป และทรงตรวจการศึกษาในประเทศต่าง ๆ บางประเทศในยุโรปทั้งเมืองอียิปต์และอินเดีย ครั้นเมื่อเสด็จกลับจากราชการนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ครั้นเมื่อทรงพระราชดำริจะจัดการปกครองพระราชอาณาเขตรให้เป็นการกวดขันมั่นคง และเป็นการสดวกดีในการปกครองขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ยกหัวเมืองจากกระลาโหมและกรมท่ามารวมในกระทรวงมหาดไทย แบ่งพระราชอาณาเขตรเป็นมณฑล จัดการปกครองรักษาเป็นแบบอย่างทั่วไปทุกแพนก พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ได้ทรงรับจัดการวางแบบอย่างปกครองทั้งปวง ซึ่งเป็นการใหญ่ยิ่งยากที่จะสำเร็จได้ อาศัยพระสติปัญญาอันสุขุมคัมภีรภาพ และพระอุสาหฉันทวิริยอันแรงกล้า

ประกอบด้วยการศึกษาแบบอย่างและความเป็นไปอยู่ทั้งภายในและภายนอก
กอบไปด้วยพระสติปัญญาตริตรองเลือกพ้น ทั้งมีความซื่อตรงดำรงใน
ความสัตย์สุจริต มิได้หนักไปในอคติทั้งปวง ควรยกย่องว่า เมื่อทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เริ่มจัดตั้งการกระทรวงใดกรมใด ก็ทรง
สามารถที่จะจัดการฉลองพระเดชพระคุณ ให้สำเร็จเป็นคุณมั่นคงยั่งยืนเป็น
หลักฐานแบบอย่างได้ดังพระราชประสงค์ทุกหน้าที่มา เป็นเหตุให้
เจริญพระเดชานุภาพ และเป็นความสุขแก่ประชาราษฎรทั่วพระราช
อาณาเขตร นับว่าเป็นความชอบพิเศษยิ่งใหญ่ และมีพระหฤทัย
จงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทสนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัย เมื่อ
เสด็จพระราชดำเนิรประพาสแห่งใดทั้งในพระราชอาณาเขตและนอกประเทศ
ก็ได้ตามเสด็จพระราชดำเนิรและจัดการทั้งปวง เพื่อให้เป็นที่ทรงพระสำราญ
และเป็นการสดวกดีแทบทุกครั้งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยอันสนิท เมื่อเสด็จ
พระราชดำเนิรประพาสประเทศยุโรปได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นที่
ปฤกษาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์
ด้วยพระองค์หนึ่ง มีพระอัธยาศรัยมั่นคงยั่งยืน และมีไมตรีอารีทั่วไป
ในประชุมชนทั้งปวง ประกอบทั้งความสามารถในราชกิจดังพรรณนามาแล้ว
นั้นทรงพระราชดำริเห็นสมควรที่จะยกขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราช

กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ

กำหนด อย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล ธนสารสมบูรณ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงดำรงราชานุภาพ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนปราบบรพล ถือศักดินา ๔๐๐

สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นสกลคณารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชชาการณกรุงอังกฤษแต่ยังทรงพระเยาว์ ภายหลังได้เข้าวิทยาลัยไครสตเชิช ศึกษาในทางกฎหมาย ได้เป็นชั้น บี เอ ตามวิธีประโยคในการศึกษาอังกฤษ ครั้นสำเร็จราชการศึกษาแล้วเสด็จกลับมารับราชการอยู่ในออฟพีศราชเลขานุการ ภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นข้าหลวงพิเศษไปจัดการตั้งศาลในมณฑลกรุงเก่า ได้ทรงทำการในหน้าที่นั้นโดยความอุสาหะซื่อตรง ทรงบังคับตัดสินคดีทั้งปวงด้วยพระองค์เอง เป็นยุตติธรรม และรวดเร็วปรากฏพระปรีชาสามารถ เป็นที่นิยมยินดีทั่วไปในหมู่ประชาชนมณฑลนั้น ท่านเสนาบดีที่ปฤกษาราชการจึงได้พร้อมกันกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ถึงพระชนมายุจะยังน้อยก็เห็นว่าสมควรที่จะได้รับราชการในตำแหน่งใหญ่ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ การในกระทรวงยุตติธรรมซึ่งตั้งขึ้นไว้ยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยดีมีถ้อยความคั่งค้าง

การดำเนิรไปไม่ทันกาลสมัย และยังไม่ได้จัดการออกไปหัวเมืองได้ดังพระราชประสงค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทรงรับตำแหน่งที่เสนาบดีกระทรวงยุตติธรรม ได้ทรงเริ่มจัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในกระทรวงยุตติธรรมกรุงเทพ ฯ และได้ตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นทรงแนะนำสั่งสอนด้วยพระองค์เอง ได้ผู้ซึ่งมีความสามารถพอควรแก่ที่จะเป็นผู้พิพากษาได้ขึ้นหลายนาย ได้จัดการขยายออกไปตั้งศาลตามหัวเมืองทั้งศาลข้าหลวงพิเศษ ศาลมณฑลและศาลเมืองตามลำดับที่จะขยายออกไปได้ ในระวาง ๒ ปีกได้ตั้งศาลพิจารณาความตามพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง และความอาชญาซึ่งตั้งขึ้นใหม่ได้ทั่วทุกมณฑลมีผลปรากฏ คือราษฎรได้รับความยุตติธรรมตลอดรวดเร็วไม่คั่งค้างอย่างแต่ก่อน ถึงว่าการที่จะจัดให้เต็มบริบูรณ์ตามความมุ่งหมายยังไม่สำเร็จตลอดไปได้ ในเวลาอันน้อยดังนี้ โดยเหตุที่มีความขัดข้องบางอย่างมีหาคนสมควรแก่หน้าที่ไม่ได้ ก็ได้ทรงพระอุสาหจัดการศึกษากฎหมายและเลือกหาผู้มีความสามารถที่พอจะทำการในหน้าที่ได้ ให้รับราชการไปและแก้ไขจัดการเพิ่มเติมไปโดยลำดับ นับว่าเป็นที่หวังใจได้ว่า การศาลยุตตธรรมคงจะได้ตั้งมั่นคงแพร่หลายไปทั่วพระราชอาณาเขตรโดยไม่นานเวลาการซึ่งได้ทรงจัดการมาได้ถึงเพียงเท่านี้ นับว่าเป็นความดีความชอบในราชการเป็นอันมาก บัดนี้ก็ทรงเจริญพระชนมายุและประกอบไปด้วยวัยวุฒิปรีชาสามารถดังได้พรรณนามาแล้วนั้น สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศดำรงตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนาม ตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สุนทรศุภผล ธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศ เดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นวิชิตสมุทสงคราม ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นโพธารามประชุมพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้เลื่อนตำแหน่งคงตำแหน่งยศทั้ง ๑๒ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงเลื่อนกรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ เป็นกรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เป็นกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เป็นกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช เป็นกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าพรรณราย ในสมเด็จพระมหามหัยกาธิบดี เป็นพระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าจันทร ในพระเจ้าไอยกาเธอ กรมหมื่นศรีสุเทพ เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าอลังการ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการ พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อมเจ้าวัฒนา ในพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ เป็นพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา พระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๓ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม มุสิกสังวัจฉร กติกมาส กาพย์กษ์ จตุตถิดิถี โสรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ พฤศจิกายนมาส ทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ จำเดิมแต่ได้ทรงรับพระสุพรรณบัฏเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมมา ได้รับราชการหน้าที่ต่าง ๆ หลายตำแหน่ง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ราชการฝ่ายทหารนั้น ได้เป็นนายพันโท นายพันเอก จนถึงนายพลตรี

กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์

โดยลำดับ และได้ทรงทำการในหน้าที่ผู้บังคับการกองทหารหน้า และหน้าที่ปลัดทัพบกคราวหนึ่ง ราชการฝ่ายพลเรือน ได้เป็นอธิบดีบังคับการศาลฎีกาและกรรมการตรวจความฎีกา และได้รับตำแหน่งจรเป็นข้าหลวงไปจัดการส่งกองทัพ ซึ่งยกขึ้นไปปราบฮ่อข้าศึก ซึ่งมาย่ำยีพระราชอาณาเขตรทางเมืองหลวงพระบาง ตั้งอยู่ณเมืองพิไชย ภายหลังได้รับตำแหน่งเป็นข้าหลวง ออกไปตรวจราชการเมืองภูเก็จ แล้วได้ทรงรับตำแหน่งเป็นข้าหลวง ปราบปรามผู้ร้ายและจัดการเมืองนครราชสิมาอยู่ปีเศษ ภายหลังได้รับตำแหน่งที่เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการอยู่ไม่ช้า เมื่อมีราชการสำคัญขึ้นต้องเสด็จกลับขึ้นไปจัดการณเมืองนครราชสิมา แล้วจึงได้รับตำแหน่งเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ ตั้งอยู่ณเมืองอุบลราชธานี จนถึงบัดนี้นับได้ ๗ ปีล่วงมา กอปด้วยพระสติปัญญาและพระอัธยาศรัยอันสุขุม เยือกเย็นไปด้วย ความเมตตาปราณีวิริยอุสาหและความอดทนต่อความลำบากด้วยเห็นแก่ราชการมิได้มีความท้อถอย และมีพระอัธยาศรัยมิได้หนักไปในโลกธรรมทั้งปวง สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนา เลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒน

มงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ เทอญ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นขุนสรรพสิทธิประสงค์ ถือศักดินา ๖๐๐
ปลัดกรม คงเป็นหมื่นดำรงราชกิจ ถือศักดินา ๔๐๐
สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นลิขิตคณารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

กรมขุนสมมตอมรพันธุ์

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ จำเดิมแต่ได้เลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมมา ตามที่ได้ประกาศแต่ครั้งก่อนแล้ว ก็ได้ทรงรับราชการในตำแหน่งราชเลขานุการสืบเนื่องมามิได้มีเวลาเว้นว่าง เพราะเหตุว่าเป็นตำแหน่งสำคัญอันเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย อันจะหาตัวผู้เปลี่ยนได้โดยยาก แต่เมื่อราชการในหน้าที่สำคัญอื่น ๆ ไม่มีตัว ก็เป็นการจำเป็นที่ต้องทรงรับราชการตำแหน่งอื่น ๆ เพิ่มขึ้น นอกจากหน้าที่เดิมอันเป็นตำแหน่งสำคัญอยู่แล้วนั้น อีกเป็นหลายครั้งหลายคราว ถึงว่าไม่ได้ทรงรับราชการในหน้าที่นั้น ๆ อยู่ช้านานก็จริง ก็ได้ทรงทำการโดยสุดพระกำลังซึ่งจะทำให้เป็นการดีได้ ครั้นเมื่อมีตัวผู้ซึ่งควรจะรับราชการได้เมื่อใดจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ปลดเปลื้องราชการในหน้าที่จรเช่นนั้นเป็นครั้งเป็นคราวไป คือได้ทรงดูแลการเล่าเรียนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอ ทั้งพระราชกุมารและพระราชกุมารี และรับราชการในตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการคราวหนึ่ง รับราชการแทนเสนาบดีกระทรวงมุรธาธรคราวหนึ่ง ภายหลังได้รับราชการประจำในตำแหน่ง

กรมขุนสมมตอมรพันธุ์

อธิบดีกรมพระคลังข้างที่อีกตำแหน่งหนึ่งสืบมาจนบัดนี้ มีพระสติปัญญาและวิชชาคุณรอบรู้ในราชกิจเก่าใหม่ใหญ่น้อยทั้งปวงรอบคอบ นับว่าเป็นบรมราชปสดมภ์ในราชกิจทั้งปวง ต้องประจำตามเสด็จพระราชดำเนรประพาส ทั้งในพระราชอาณาเขตรและต่างประเทศตลอดถึงยุโรป และมีพระหฤทัยเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นบัณฑิตทราบอรรถธรรมจาริตในพระพุทธศาสนา จึงเป็นผู้ที่ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในการพระราชกุศล และการพระศาสนาเนื่อง ๆ จนภายหลังได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งสภานายกหอพระพุทธศาสนสังคห อันทรงพระราชดำริรวบรวมพระปริยัติธรรมและหนังสือทั้งปวงอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา มีพระอัธยาศรัยเยือกเย็นไปด้วยความเมตตากรุณา และตั้งอยู่ในความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริตอันพิเศษ สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง. จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลชนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม	เป็นชุนสมมตอมรพันธุ์	ถือศักดินา ๖๐๐
ปลัดกรม	คงเป็นหมื่นสมันตอมรภักดี	ถือศักดินา ๔๐๐
สมุห์บาญชี	คงเป็นหมื่นสมัคอมรพล	ถือศักดินา ๓๐๐

กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา จำเดิมแต่ได้ทรงรับพระสุพรรณบัฏ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมแล้ว ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร และในขณะเมื่อเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการมีราชการไปหัวเมือง ได้ทรงรับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการควบกับตำแหน่งเดิมด้วย ครั้นเมื่อเริ่มตั้งรัฐมนตรี ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นสภานายกรัฐมนตรี จัดการวางแบบอย่างและเป็นประธานในที่ประชุม โดยพระอุสาหและพระสติปัญญาสามารถให้การประชุมแห่งรัฐมนตรีเป็นระเบียบขึ้นได้เป็นปฐม ครั้นเมื่อเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ได้ทรงจัดการสร้างทางรถไฟสายนครราชสิมา และเริ่มสร้างสายเพ็ชร์บุรี และได้จัดการก่อสร้างในกระทรวงโยธาธิการ และวางแบบอย่างกรมเจ้าท่าจัดการรักษาคลองน้ำทั้งปวงในกรุงเทพ ฯ และได้ทรงช่วยราชการในกรมราชเลขานุการ เวลาเสด็จพระราชดำเนิรประเทศยุโรปภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง อันเป็นตำแหน่งสำคัญใหญ่ในพระราชฐาน และในราชการซึ่งเป็นราชประเพณีทั่วไป มีพระอัธยาศรัยซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ทรงพระปรีชาสามารถในราชการซึ่งจะรักษาพระ

กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

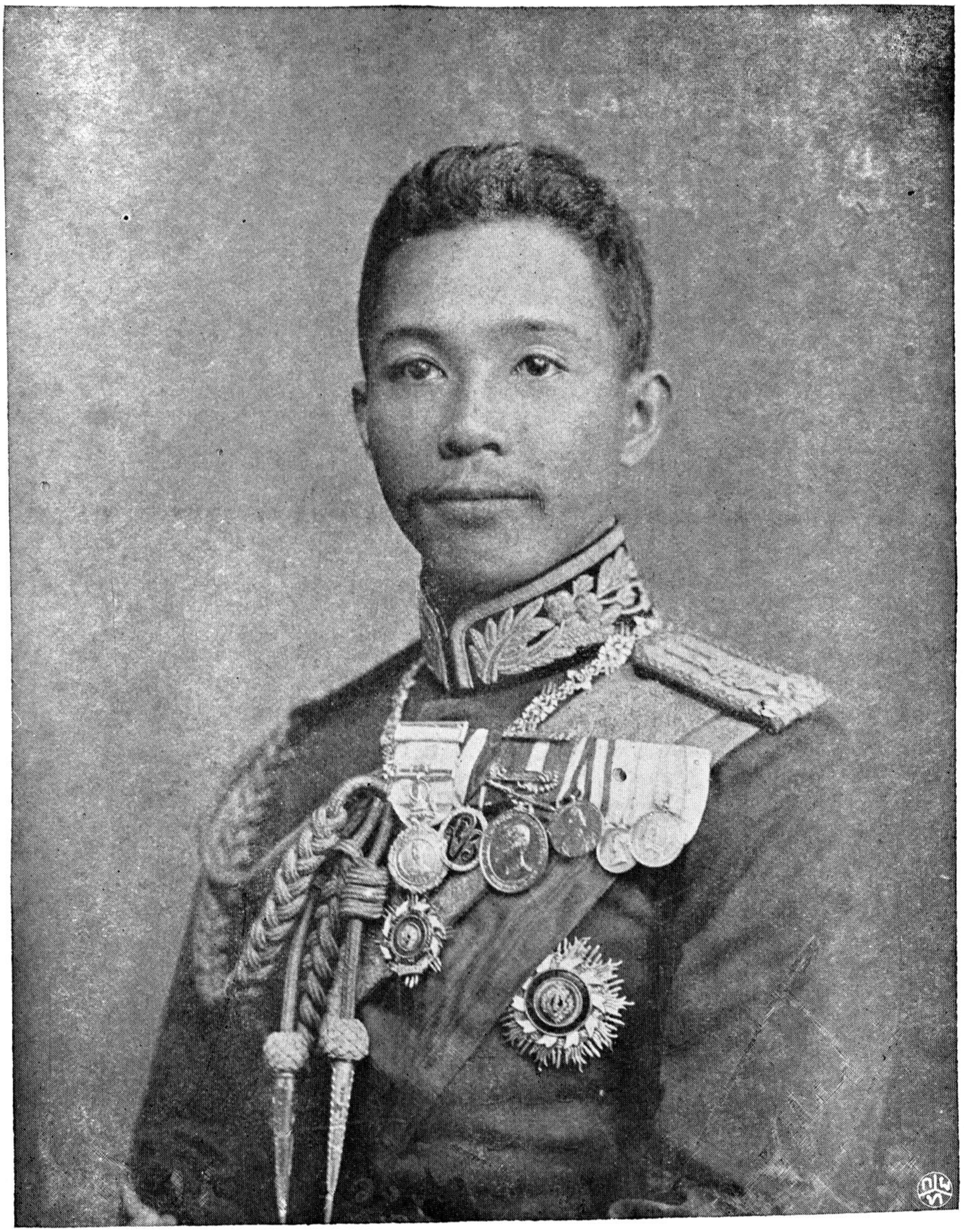

กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช

บรมเดชานุภาพและขัตติยราชประเพณี นับว่าเป็นบรมราโชประการ ได้ฉลองพระเดชพระคุณ ทั้งราชการในส่วนพระองค์และราชการแผ่นดิน มีพระหฤทัยโอบอ้อมอารีทั่วไปในราชบริพารทั้งปวง สมควรแก่ตำแหน่งมณเฑียรบาล เป็นที่เบาพระราชหฤทัยในสรรพราชกิจ ทั้งภายในภายนอก สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ถือศักดินา ๖๐๐
ปลัดกรม คงเป็นหมื่นอุสาหลาภประสิทธิ์ ถือศักดินา ๕๐๐
สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นฤทธิลาภพลรักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้เสด็จไปเล่าเรียนวิชาในประเทศ

ยุโรป ตั้งแต่ทรงพระเยาว์พระชนมายุเพียง ๙ พรรษา ได้ทรงศึกษาวิชชาการฝ่ายทหาร ตามแบบอย่างประเทศเดนมาร์ค โดยความชำนิชำนาญรอบรู้ในยุทธวิธี จนครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าเอมเปอเรอกรุงรัสเซีย ได้ทูลขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จพระราชดำเนิรประพาสประเทศยุโรป ให้พระเจ้าลูกยาเธอเสด็จช่วยในการประลองยุทธ ครั้นเมื่อเสร็จการแล้ว สมเด็จพระเจ้าเอมเปอเรอพระองค์นั้น ได้มีพระราชหัดถเลขามายังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสรรเสริญความว่องไวสามารถและความรู้ของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช เป็นอันมาก และเมื่อเสด็จอยู่ในประเทศยุโรปนั้น ได้รับหน้าที่ต่างพระองค์ไปช่วยการบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้านิคอลาศที่ ๒ พระเจ้ากรุงรัสเซีย และไปช่วยในการรัชฎาภิเษกสมเด็จพระเจ้าออสคาร์ พระเจ้ากรุงสวิเดน และโนรเว และเมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนิรประพาสประเทศยุโรป ก็ได้ตามเสด็จพระราชดำเนิรไปเกือบจะทั่วทุกราชสำนัก เป็นที่ทรงรู้จักคุ้นเคยของพระเจ้าแผ่นดิน และเจ้านายในนานาประเทศทั่วทุกพระนคร ย่อมสรรเสริญพระอัธยาศรัยและวิชชาความรู้ของพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นั้นทั่วทุกสถาน ครั้นเมื่อเสด็จเข้ามารับราชการในกรุงเทพ ฯ ทรงรับตำแหน่งเสนาธิการในกองทัพบก ได้ทรงจัดการบำรุงโรงเรียนฝ่ายทหารให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ภายหลังได้ทรงบังคับการทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และดำรงตำแหน่งปลัดทัพบก ได้ทรงจัดการวางแบบอย่างและบำรุงการในกรมทหารบกให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอันมาก บัดนี้มีพระชนมายุเจริญวัยกอป

พระองค์เจ้าพรรณราย

ด้วยพระสติปัญญาสามารถ สมควรที่จะเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชนาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล สุนทรศุภผลธนสารสมบูรณ์ อดุลยเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นเกษตรปฐมธานี ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นสาครบุรีพลประชุม ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้เลื่อนตำแหน่งยศ และคงตำแหน่งยศทั้ง ๑๒ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญเทอญ

พระองค์เจ้าพรรณราย

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าพรรณราย เป็นพระธิดาในสมเด็พระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ เป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี

พระราชธิดาและพระราชโอรสสนองพระองค์ อันได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้าแล้วนั้น ก็เป็นการสมควรที่จะได้เลื่อนพระเกียรติยศให้ยิ่งขึ้นชั้นหนึ่ง และหม่อมเจ้าพรรณราย นับว่าเป็นพระราชมาตุจฉาอันได้ทรงสนิทสนมมาแต่ยังทรงพระเยาว์ บัดนี้มีพระชนมายุมากแล้ว สมควรที่จะดำรงพระเกียรติยศเป็นพระสัมพันธวงศ์เธอพระองค์เจ้าได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าพรรณรายขึ้นเป็นพระองค์เจ้าฝ่ายใน มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย วรรคเดช ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระสัมพันธวงศ์เธอพระองค์เจ้าฝ่ายใน จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าจันทร์ ในพระเจ้าไอยกาเธอกรมหมื่นศรีสุเทพ เป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในการช่างมามากกว่า ๓๐ ปี ส่วนการจรมีทำหน้าบันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซ่อมพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานหอพระซุ้มพระแกลพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นต้น จนถึงทำพระที่นั่งทรงผนวชที่วัดเบญจมบพิตรอยู่ในบัดนี้ ส่วนราชการประจำนั้น ได้ทำอยู่ในห้องช่างเขียนในพระบรมมหาราชวังเป็นนิจ ได้ฉลองพระเดชพระคุณในการช่างทั้งปวงเป็นอันมาก มีความอุสาหะสม่ำเสมอมิได้ย่อหย่อน สมควร

พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ

พระองค์เจ้าอลังการ

ที่จะได้รับพระเกียรติยศ เชิดชูความชอบในราชการ และเพื่อจะได้เป็นพระเกียรติยศ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันเป็นปฐมบรมราชาธิราช

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าจันทร์ชื้นเป็นพระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนาม ตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ สิงหนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านั้น จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

พระองค์เจ้าอลังการ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าอลังการ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำรานุปรบักษ์ ได้รับราชการช่างต่าง ๆ อันสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ ได้ทรงเป็นแม่กอง มีการพระเมรุเบญจาและการที่ลงสรง และพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทเป็นต้น ภายหลังได้รับราชการในพระคลังมหาสมบัติ เป็นอธิบดีกรมส่วย แล้วเป็นปลัดทูลฉลอง ภายหลังได้เป็นสภานายกรัฐมนตรี และบังคับการกรมพระคชบาล แล้วจึงได้เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจิณบุรี มีพระสติปัญญาสามารถในราชกิจและความอุสาหจัดการในตำแหน่งทั้งปวง สมควรที่จะได้เลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าอถังการขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอถังการ ครุฑนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านั้น จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

พระองค์เจ้าวัฒนา

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าวัฒนา ในพระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ ได้เข้ารับราชการในกรมทหารล้อมวัง มีตำแหน่งตั้งแต่ปลัดกองจนถึงนายพันเอกบังคับการกอง ได้รับราชการในกรมวังเป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัยมาช้านาน ภายหลังได้ขึ้นไปราชการในกองพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงมณฑลฝ่ายเหนือ และได้เป็นแม่กองขึ้นไปรักษาราชการเมืองภูวดลสองจนเสร็จราชการ แล้วประจำอยู่ในมณฑลนั้นถึง ๙ ปี ครั้นเมื่อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเสด็จลงมารับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกระลาโหม จึงได้รับตำแหน่งเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลฝ่ายเหนือมาจนบัดนี้ มีพระอัธยาศัยซื่อตรงจงรักภักดีต่อราชการอดทนต่อความลำบากมิได้มีความย่อหย่อน สมควรที่จะได้เลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระวงศ์เธอพระองค์เจ้าพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้าวัฒนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ให้มีคำนำหน้าพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า

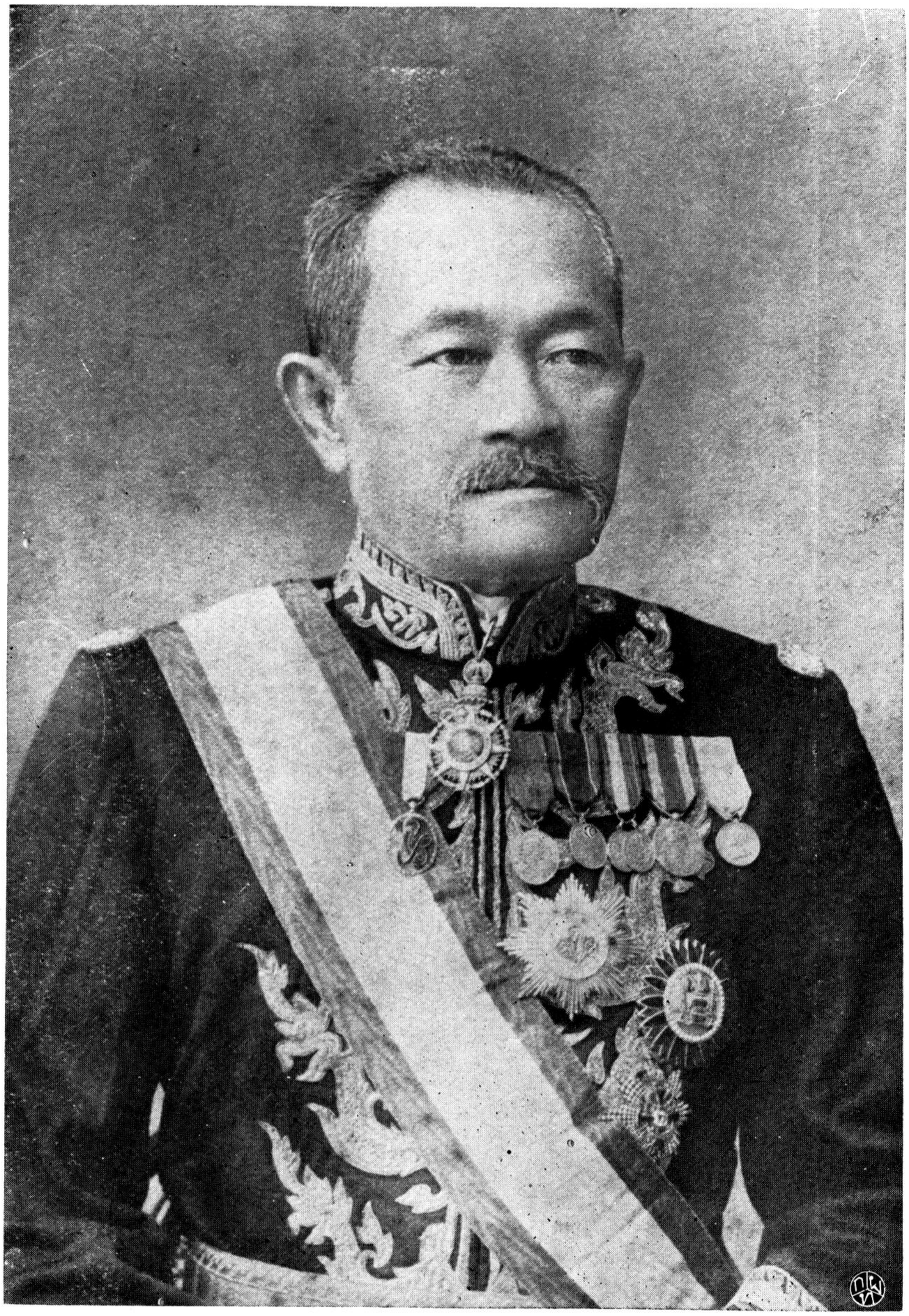

พระองค์เจ้าวัฒนา

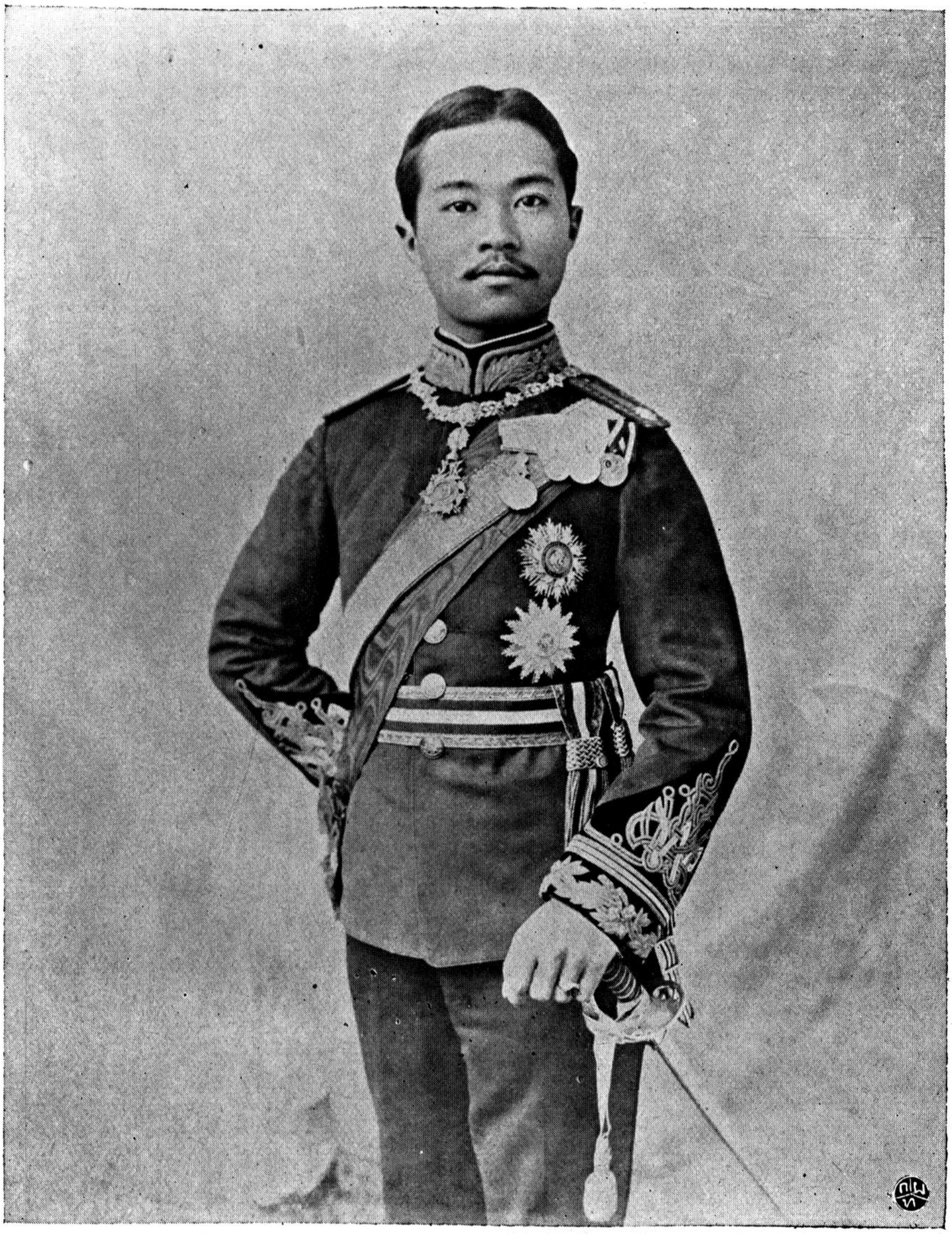

สมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมขุนนครสวรรควรพินิต

พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา ศชนาม ทรงศักดินา ๒๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฝ่ายราชวังบวร จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ เทอญ

ถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงเปลี่ยนนามกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนมไหสุริยสงขลา เป็นกรมขุนนครสวรรค์วรพินิตพระองค์๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๔ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม อุสภสังวัจฉร กติกมาส ชุษณปักษ์ทวาทสีดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ พฤศจิกายนมาส พาวิสติมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ได้ทรงรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามกรม เป็นกรมขุนมไหสุริยสงขลานั้น ยังหาสมควรแก่พระเกียรติยศไม่ ในการเสด็จกลับเข้ามาจากการที่ไปทรงเล่าเรียนที่ประเทศยุโรปครั้งนี้ ได้เฝ้าทูลถวายชุดพระบาท ประสบสมัยเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประทับอยู่ณเมืองนครสวรรค์อันเป็นเมืองใหญ่ในมณฑลนั้น จึงทรงพระราชดำริว่า ใน

มณฑลนี้เคยมีสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ครองเมืองมาแต่ก่อน สมควรที่จะเปลี่ยนพระนามกรมให้เป็นพระเกียรติยศยิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนพระนามกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ตามที่จาฤกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ดิลกจันทรนิภาพงศ์ มหามกุฎวงศ์นราธิราช จุฬาลงกรณ์นาถราชวโรรส อดุลยยศอุภโตพงศ์ พิสุทธิ นรุตมรัตน์ ขัตติยราชกุมาร กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต มุสิกนาม ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศเดชานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเปลี่ยนเจ้ากรม เป็นขุนนครสวรรค์วรพินิต ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงเปลี่ยนปลัดกรม เป็นหมื่นจำปาศักดิสิทธิเกษตร ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเปลี่ยนสมุห์บาญชี เป็นหมื่นปลิดเทศพลานุรักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญสืบไป เทอญ

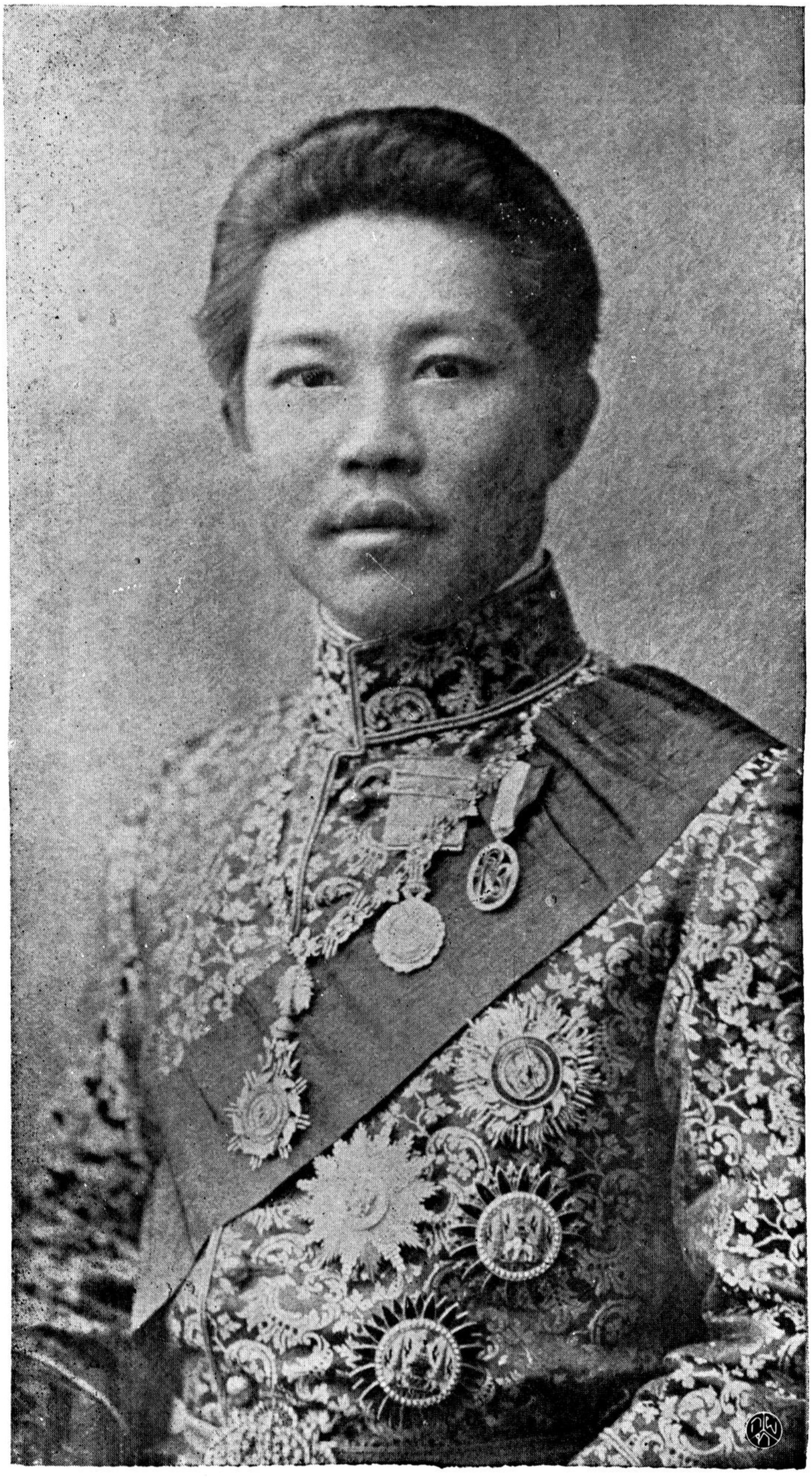

กรมหมื่นจันทรบุรีนฤนาถ

ถึงปีขาล พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ เป็นกรมหมื่นจันทบุรินฤนาถ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม เป็นกรมหมื่นปราจิณกิติบดีพระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๕ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม พยัคฆสังวัจฉร กติกมาส กาฬปักษ์ เอกาทสีดิถี ภุมวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ พฤศจิกายนมาส ปัญจวีสติมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหมื่นจันทบุรินฤนาถ

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ ได้เสด็จออกไปเล่าเรียนวิชชาการณประเทศยุโรป ครั้นเสด็จกลับมาได้รับราชการอยู่ในกรมราชเลขานุการ ภายหลังได้ทรงรับตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมศึกษา แล้วย้ายมารับราชการเป็นอธิบดีกรมตรวจกรมสารบาญชีในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทรงพระอุสาหทำราชการเต็มตามหน้าที่มิได้ย่อหย่อน ควรเป็นเยี่ยงอย่างแก่ข้าราชการทั้งปวงอันตั้งอยู่ในตำแหน่งสำคัญดังนี้ และเป็นพระเจ้าลูกยาเธอมีพระชนมายุยิ่งกว่าพระองค์อื่นมีพระอัธยาศรัยซื่อตรงและทรงวัยวุฒิบริบูรณ์ สมควรจะดำรงตำแหน่งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนาม ตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ สิงหนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล มโหฬารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นจันทบุรีนฤนาถ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นตราดบุรีบำรุง ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นชลุงพลาภิบาล ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นปราจิณกิติบดี

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม ได้เสด็จออกไปเล่าเรียนวิชชาณประเทศยุโรปช้านาน ครั้นเมื่อเสด็จกลับเข้ามายังกรุงเทพ ฯ ได้รับราชการในกรมราชเลขานุการ ภายหลังได้ทรงเป็นผู้ช่วยราชการในกระทรวงวัง ครั้นเมื่อว่างเสนาบดี ก็ได้ทรงรั้งตำแหน่งที่เสนาบดีกระทรวงวังจนตลอดเวลามีเสนาบดีใหม่ จึงได้กลับมารับราชการในกรมราชเลขานุการ ทรงพระอุสาหในราชกิจสมควรแก่หน้าที่ บัดนี้ก็ทรงเจริญพระชนมายุ และทรงพระปรีชารอบรู้ในราชการสมควรที่จะดำรงพระเกียรติยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

กรมหมื่นปราจิณกิติบดี

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนาม ตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นปราจิณ กิติบดี มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล มโหฬารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นปราจิณกิติบดี ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นชลบุรีอภิรมย์ ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นพนมสารพลารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๖ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖ ทรงตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ เป็นกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร พระองค์ ๑

ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี เป็กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ์ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรม่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ เป็นกรมขุนสุพรรณภาควดี พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมลักขณาวงศ์ เป็นกรมหมื่นวรวัฒน์ศุภากร พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๖ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉร สาวนมาส สุกกปักษ์ ทสมี ดิถี ศศิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ สิงหาคมมาส คติยมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมชัตยกัลยาวดี เป็นสมเด็จพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ ในลำดับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอชั้นเดียวกัน ทรงพระเจริญวัยประกอบด้วยพระปรีชาสามารถในราชกิจฝ่ายใน มีพระอัธยาศรัยโอบอ้อมอารี และมีพระจริยวัตรอันสุขุมสม่ำเสมอเป็นอันดี มีพระอุสาหวิริยภาพในการอันควรแก่ชัตยนารี สมควรที่จะดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน ตามราชประเพณีอันมีมาแต่ปางก่อนได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมชัตยกัลยาวดี เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมชัตยกัลยาวดี กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร วรรคบริวาร ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด

สมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร

อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล อิฐผลศุภผลธนสารสมบูรณ์ วรเกียรติ คุณอดุลยยศปรากฏสืบกาลนานเทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหลวงศรีรัตนโกสินทร ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นขุนนครเขื่อนขันธ์สีมา ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นนนทประชาภิบาล ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายในสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสงขลานครินทร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๖ พรรษา บัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉร บุษยมาส สุกกปักษ์ ทสมีดิถี จันทรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ธันวาคมมาส อัฏฐวิสติมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า เป็นราชประเพณีโบราณมา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า เมื่อทรงพระเจริญชันษมควรกาลแล้ว ก็พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม ตามสมควรที่ตั้งอยู่ในพระบรมราช

ตระกูลอันสูงศักดิ บางพระองค์ก็โปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรม ทรงศักดินาเต็มตามพระราชกำหนดด้วยอีกชั้นหนึ่ง เป็นธรรมเนียมสืบมา บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายทรงพระเจริญวัย สมควรที่จะได้รับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามตามขัตติยราชประเพณี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธีตามอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชาย ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช นเรศวรมหาราชาธิบดินทร์ จุฬาลงกรณินทรวรางกูรสมบูรณ์เบญจพรสิริสวัสดิ ขัตติยวโรภาโตสุชาต คุณสังกาศเกียรติประกฤษฎ์ ลักษณวิจิตร์ พิสิฏฐบุรุษ ชนุดมรัตน พัฒนศักดิ์ อัครวรราชกุมาร กรมขุนสงขลานครินทร มุลิกนาม ให้ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศสมโหพารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นขุนสงขลานครินทร ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นแพร่นครนฤเบศร์ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นสายเกษตร์ชนานุบาล ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ์

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๖ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สสลังวัจฉร กติกมาส กาพย์ปักษ์ สัปตมีดิถี พุธวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ พฤศจิกายนมาส เอกาทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ในการพระราชพิธีฉัตรมงคลครั้งนี้ประจวบปีซึ่งได้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติมาครบสองเท่ารัชชกาลที่ ๔ ทรงพระราชรำพึงถึงพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ควรจะยกย่องพระราชธิดาพระองค์ใดพระองค์หนึ่งขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายใน ให้เป็นพระเกียรติยศดังพระราชประเพณีเคยมีมาแต่ก่อน

จึงทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา เป็นพระเจ้าลูกเธอ อันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระเมตตามาก ได้ฉลองพระเดชพระคุณสนิทมาก ยิ่งกว่าพระองค์อื่น ๆ ด้วยทรงพระปรีชาว่องไวในราชกิจทั้งปวง และมี

พระอัยยาศรัยโอบอ้อมอารีกว้างขวาง ในหมู่พระบรมวงศ์ และข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งได้เป็นที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัยในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแต่ยังทรงพระเยาว์มา ได้ทรงมีอุปการในกิจการต่าง ๆ เป็นอันมาก ครั้นภายหลังมาก็ได้ทรงรับเลี้ยง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิส ได้ทรงรับราชกิจฝ่ายใน เป็นผู้ใหญ่ในพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงพระอุสาหดำริ กะการและบอกกล่าวบังคับบัญชาการฝ่ายในให้สำเร็จไปตามพระราชประสงค์และราชประเพณี ทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจเก่าใหม่ ตั้งพระหฤทัยจงรักภักดีเป็นอันมาก บัดนี้ทรงเจริญวัยวุฒิเป็นผู้ใหญ่ในราชตระกูล สมควรที่จะดำรงพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายในพระองค์หนึ่ง

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าโสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายใน มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ วรรคบริวาร ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล อิฐศุภผลชนสารสมบูรณ์ วรเกียรติยศ ปรากฏสันกาลนานเทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นขุนพิเศษสรรพกิจผดุง ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นบำรุงบริวาร ถือศักดินา ๓๐๐

กรมขุนสุพรรณภาควดี

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นั้น ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายในสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

กรมขุนสุพรรณภาควดี

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๖ พรรษา ปัศยุบันกาล จันทรคตินิยม สสสังวัจฉร บุษยมาส กาพย์กษ์ ตติยดิถี ภุมวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ มกราคมมาส ปัญจมมาสาหคณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ในการพระราชพิธีทวิธาภิเษกสมโภชสิรราชสมบัติครั้งนี้ การทั้งปวงได้จัดเป็นคู่ ๆ กันมา ได้พระราชทานพระเกียรติยศพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์หนึ่งแล้ว ควรจะพระราชทานพระเกียรติยศ แก่พระเจ้าลูกเธอพระองค์หนึ่งให้เป็นคู่กัน ตามราชประเพณีแต่ก่อนก็เคยมีมาเป็นตัวอย่าง

จึงทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์สุนทรศักดิกัลยาวดี เป็นพระเจ้าลูกเธอคู่ทุกข์คู่ยากแต่เดิมมา ได้ทรงพระกรุณายกย่องพระเกียรติยศไว้ ยิ่งกว่าพระเจ้าลูกเธอพระองค์อื่น มีการโสกันต์ใหญ่เช่าไกรลาสเป็นต้น ทรงพระปรีชามีพระอัธยาศรัยอันดีอารีรักทั่วไปในพระเจ้าลูกเธอซึ่งอ่อนพระชนม์พรรษากว่า เป็นที่พำนัก

และเป็นที่เคารพนับถือทุกพระองค์ ควรที่จะดำรงพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายใน เฉลิมพระเกียรติยศในครั้งนี้ได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ สุนทรศักดิกัลยาวดี เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายใน มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี วรรคบริวาร ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล อิฐศุภผลธนสารสมบูรณ์ วรเกียรติคุณอดุลยยศปรากฏสืบกาลนาน เทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นขุนสุพรรณภาควดี ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นกาญจนบุรีภิรักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นศรีสวัสดิ์วศกรรักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายในสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมหมื่นวรวัฒนศุภากร

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๖ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ศศสังวัจฉร กติกมาส สุกกปักษ์ เตรสีดิถี ศศิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ พฤศจิกายนมาส ทุติยมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

กรมหมื่นวรวัฒนศุภกร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ๙ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมลัดชณาวงศ์ ทรงพระเจริญวัยวุฒิ ประสูติร่วมปีพระชนมายุ ได้ทรงผนวชเป็นสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร พร้อมกันกับเวลาที่ทรงผนวช จึงเป็นที่ทรงคุ้นเคยแต่นั้นมา ทรงปรีชาชำนาญในการจิตรกรรม แม่นยำในแบบอย่างหลักฐานของการช่างเขียนโบราณ ทรงอุสาหะทำการอันวิจิตรด้วยฝีพระหัตถ์เป็นอันมาก ยากที่จะหาผู้เสมอได้ในเวลานี้ สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม ในอุดมมงคลสมัยเฉลิมพระชนม์พรรษาพิเศษนี้ได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมลักชณาวงศ์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นวรวัฒนศุภากรคชนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายพระราชวังบวร ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นวรวัฒนศุภากร ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นชจรจิตรกรรม ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นประจำรักษาพล ถือศักดินา ๒๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไปตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบรณ์อินทราชัยพระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร เป็นกรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ เป็นกรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๗ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม นาคสังวัจฉระ บุษยมาส สุกกปักษ์ เตรสดิถี พุธวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๓ มกราคมมาส อัฏฐารสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า เป็นราชประเพณีโบราณมา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า เมื่อทรงพระเจริญชันษาสมควรกาลแล้ว ก็พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม ตามสมควรที่ตั้งอยู่ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ บางพระองค์ก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ดำรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรม ทรงศักดินาเต็มตามพระราชกำหนดด้วยอีกชั้นหนึ่ง เป็นธรรมเนียมสืบมา บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชาย ทรงพระเจริญวัย สมควรจะได้รับพระสุพรรณบัฏ

สมเด็จเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก (กรมขุนเพชรบูรณอินทราไชย)

สมเด็จเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร · กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์

เฉลิมพระนาม ตามขัตติยราชประเพณี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตั้งพระราชพิธีตามอย่างที่ได้เคยมีมาแต่ก่อน

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชาย ชันษา๗ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกสยามาธิปกปรมินทร จุฬาลงกรณ์ราชวโรรส อดิศัยยศอุภัยชาติพิสุทธิ์ไทวปายณุตมศักดิ์ วิบุลยลักษณวิลาส มหามกุฎราชพงศานุพัทธ์วิวรรฒผลพรพิสิษฐ์ มหิศรราชกุมาร กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย สิงหนามทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศสมโหพารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นขุนเพ็ชรบูรณ์อินทรวิชัย ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นเชียงแสนวิสัยสมบูรณ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นสตูนพลาภิรักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๗ พรรษา บัดยุบันกาล จันทรคตินิยม นาคสังวัจฉร มาฆมาส กาพย์กษ์ ทสมิถี

พุธวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๓ มีนาคมมาส ปฐมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วโรพารลักษณสมบัติ รัตนกุมารี เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่มีพระชนมายุยิ่งกว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทุกพระองค์ มีพระอัธยาศรัยและพระมารยาทงาม สมควรที่จะดำรงอยู่ในบรมราชวงศ์อันสูงศักดิ์ ประกอบด้วยพระปรีชาสามารถในกิจการทั้งปวง เป็นที่ทรงพระสิเนหามานเต่ทรงพระเยาว์ ทรงพระราชดำริไว้ว่าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายในตามขัตติยราชประเพณีมาแต่ก่อน ทรงรั้งรอไว้ด้วยเป็นเวลาระวางทุกข์ ที่พระเจ้าลูกเธอกรมขุนสุพรรณภาควดีประชวรและสิ้นพระชนม์ ต้องพระราชทานเพลิงแล้วจึงจะพระราชทานพระสุพรรณบัฏแต่ก็มาเสด็จสิ้นพระชนม์เสียโดยเร็วพลัน เป็นที่ทรงพระโทมนัสและทรงพระอาลัยเป็นอันมาก แต่ถึงว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอจะเสด็จสิ้นพระชนม์ไปแล้ว หาควรที่จะลืมความดีอันมีในพระองค์และละขัตติยราชประเพณีให้ผิดจากพระราชประสงค์ซึ่งตั้งพระราชหฤทัยไว้ไม่

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วโรพารลักษณสมบัติ รัตนกุมารี เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วโรพารลักษณสมบัติ รัตนกุมารี กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ ให้เป็นพระเกียรติยศ ปรากฏชั่วกัลปาวสาน เทอญ

กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ

กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๗ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม นาคสังวัจฉร กติกมาส สุกกปักษ์ ตติยดิถี ครุวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๓ พฤศจิกายนมาส ทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชชาการในประเทศยุโรปจนได้เข้าฝึกหัดในการทหารเรือ ได้เสด็จลงประจำเรือจนเสร็จวิธีเรียน ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนิรประพาสประเทศยุโรป ได้เสด็จมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทณเกาะสังกา ได้เสด็จลงประจำเรือพระที่นั่งมหาจักรี ทรงถือท้ายเรือพระที่นั่งด้วยพระองค์เอง ครั้นเมื่อเสด็จกลับเข้ามากรุงเทพมหานครก็ได้ทรงรับราชการในกรมทหารเรือสืบมาจนบัดนี้ มีวัยวุฒิปรีชาสามารถอาจหาญในวิชชาการทางที่ทรงร่ำเรียนมา สมควรที่จะมีพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตร

อุดมศักดิ์ สิงหนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล มโหพารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นรนองนัครานุกิจ ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นกาญจนดิฐผดุงพล ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

ถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๘ ทรงเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดช กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัติวงศ์พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล เป็นกรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดีพระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิริธัชสังกาศ เป็นกรมขุนสิริธัชสังกาศ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ เป็นกรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ พระองค์ ๑

สมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนศุโขไทยธรรมราชา

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๘ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สัปปสังวัจฉร ผคุณมาส สุกกปักษ์ ทสมีดิถี รวิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ มีนาคมมาส จตุตถมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า เป็นราชประเพณีโบราณมา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า เมื่อทรงพระเจริญชันสมควรกาลแล้ว ก็พระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม ตามสมควรที่ตั้งอยู่ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ บางพระองค์ก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรม ทรงศักดินาเต็มตามพระราชกำหนดด้วยอีกชั้นหนึ่ง เป็นธรรมเนียมสืบมา บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชาย ทรงพระเจริญวัยสมควรที่จะรับพระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระนามตามขัตติยราชประเพณี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งพระราชพิธีตามอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชาย ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดช ชเนศรมหาราชาธิราช จุฬาลงกรณ์นาถวโรรส อุดมยศอุกฤษฐ

ศักดิ์ อุภัยบักษนาวิล อสัมภินชาติพิสุทธ์ มหามกุฎราชพงศบริพัตร บรมขัตติยมหารัชฎาภิสิญจนพรรโษทัย มงคลสมัยสมากร สถาวรวรัจฉริยคุณ อดุลยราชกุมาร กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา มุสิกนาม ทรงศักดินา ๔๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ จงเจริญพระชนมายุ พรรณสุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศสมโหพารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นขุนสุโขทัยธรรมราชา ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นเชียงรายอาณาธิปก ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นหนองจิกพศกอำรุง ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างตามธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๘ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สัปปสังวัจฉร กติกมาส สุกกปักษ์ จตุทสีดิถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ พฤศจิกายนมาส ทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ถ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงษ

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัติวงศ์

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ์ จำเดิมแต่ได้ประกาศเมื่อครั้งรับพระสุพรรณบัฏเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมมา ได้ทรงรับราชการในหน้าที่ราชการอันสำคัญมาเป็นอันมาก คือเป็นผู้ร่วมพระดำริด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ รวบรวมทหารตั้งกรมยุทธนาธิการ ได้ทรงรับราชการในตำแหน่งใหญ่ในกรมนั้น ภายหลังได้รับราชการนอกตำแหน่งทหารเพิ่มเติมออกไป จนเป็นตำแหน่งอธิบดีกรมโยธาจัดรวบรวมการทั้งปวงเข้า จนภายหลังยกขึ้นเป็นกระทรวงโยธาธิการ ได้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงนั้นเป็นครั้งแรก นับว่าเป็นผู้จัดการก่อสร้าง ตั้งกระทรวงนั้นขึ้นเป็นปฐม

ภายหลังเมื่อการพระคลังไม่เรียบร้อย จึงต้องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ทรงย้ายตำแหน่งไปเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง ภายหลังเมื่อจะจัดการกระทรวงกระลาโหมก็ต้องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ทรงย้ายตำแหน่งไปเป็นเสนาบดีกระทรวงกระลาโหม ภายหลังเป็นผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการด้วย ครั้นเมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ เสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรป ได้ทรงรับราชการสองหน้าที่ ทั้งเป็นผู้แทนเสนาบดีกระทรวงพระคลังด้วย จนเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ครั้นรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ได้ทรงกลับมารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกระลาโหม และเป็นผู้รั้งตำแหน่งที่ผู้บัญชาการทหารเรือ จนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘ จึงได้กลับทรงรับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธา

ธิการตามเดิม ในศกนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง

การทั้งปวงทรงยายรับราชการเป็นหลายกระทรวงนั้น เพราะทรงพระปรีชาสามารถอาจวางเนติแบบอย่างในราชการให้เป็นบรรทัดฐานมั่นคงดำเนิรในทางที่ควรที่ชอบได้ มีพระอัธยาศัยมั่นคงองอาจมิได้หวาดไหวดำรงอยู่ในความสัตย์สุจริตเป็นต้น ยังราชการอื่น ๆ นอกจากตำแหน่งก็ได้ทรงรับฉลองพระเดชพระคุณเพิ่มขึ้นอีกเป็นครั้งเป็นคราวเนือง ๆ อีกทั้งการช่างอันทรงสอดส่องด้วยสุขุมปรีชา หาหลักฐานเก่าใหม่ในนอกประเทศวางแบบอย่างอันวิจิตรหาผู้เสมอมิได้ ได้ทรงทำการฉลองพระเดชพระคุณในการช่าง อันเป็นวิทยาส่วนพระองค์อีกแผนกหนึ่งเป็นอันมาก จึงทรงพระราชดำริว่าควรจะดำรงพระเกียรติยศกรมหลวงได้

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า แต่เดิมมามีพระราชอนุชาเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอสององค์ บัดนี้ไม่มีบริบูรณ์เหมือนแต่ก่อน เป็นที่ว้าเหว่พระราชหฤทัย พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าพระองค์นี้ควรจะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ให้เป็นที่เจริญพระราชหฤทัยพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา เลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ นาคนาม ทรงศักดินาเพิ่มขึ้นเป็น ๕๐๐๐๐ เต็มตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ

สมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลยนฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี

สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลย
ศุภผล สกลเกียรติยศอิสริยศักดิ์ มโหฬารทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นหลวงนริศรานุวัติวงศ์ ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนจำนงบริรักษ์ ถือศักดินา ๖๐๐
สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นพลพรรคภิบาล ถือศักดินา ๓๐๐

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๗ พรรษา บัตยุบันกาล จันทรคตินิยม สัปปสังวัจฉร ไพศาขมาส สุกกปักษ์ อัฏฐมีดิถีครุวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ พฤษภาคมมาส เอกาทสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี ในเวลานี้มีพระชนมายุยิ่งกว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์อื่น ๆ มีพระอัธยาศรัยสุภาพพร้อมด้วยพระสิริวิลาส สมควรแก่ขัตติยราชกุมารี มีพระหฤทัยเยือกเย็นด้วยพระเมตตาและปรีชาอันสุขุม ควรแก่กิจการอันละเอียด สมควรที่จะดำรงพระเกียรติยศ เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน ตามโบราณขัตติยราชประเพณี เป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศ เจริญพระราชหฤทัยได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

เจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี วรรคมูลเป็นอาทิอักษร ทรงศักดินา ๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล อิฐศุภผลชนสารสมบูรณ์ วรเกียรติคุณ อดุลยยศปรากฏสันกาลนาน

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นขุนสวรรคโลกลักษณาวดี ถือศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นศรีพนมมาศพิสัย ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นลับแลไผทพิทักษ์ราษฎร์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายในสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ เทอญ

กรมขุนสิริธัชสังกาศ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิริธัชสังกาศ ได้ทรงรับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาในทางคดีความ แต่เริ่มแรกมีตำแหน่งอธิบดีเวรคดีความ ในกรมราชเลขานุการ มาจนบัดนี้ถึง ๒๕ ปี แล้วได้ทรงรับตำแหน่งใหญ่อื่น ๆ คือเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ และเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลฎีกา อันเป็นศาลสูงสุด และเป็นกรรมการชำระความพิเศษเนือง ๆ เป็นผู้จัดการมรดก เปรียบเทียบความพิเศษต่าง ๆ

กรมขุนศิริธัชสังกาศ

ทรงพระปรีชาชำนาญในพระราชกำหนดกฎหมาย และพระราชบัญญัติเก่าใหม่ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ทรงพระอุสาหรับราชการในหน้าที่ยั่งยืนมั่นคง ควรเป็นแบบอย่างของพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการอันรับราชการในหน้าที่ซึ่งเป็นเนืองนิตย์ ส่วนราชกิจอื่น ๆ และการโยธาก็ได้ทรงรับมาเป็นครั้งเป็นคราว โดยตั้งพระหฤทัยอันดี สมควรที่จะได้รับพระเกียรติยศพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิริธัชสังกาศ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสิริธัชสังกาศ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล สกลเกียรติยศสมโหพารทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม	เป็นขุนสิริธัชสังกาศ	ถือศักดินา ๖๐๐
ปลัดกรม	คงเป็นหมื่นวรบาทบริบาล	ถือศักดินา ๔๐๐
สมุห์บาญชี	คงเป็นหมื่นวิจารณ์นิกร	ถือศักดินา ๓๐๐

กรมขุนสรรพสาตรศุภกจ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ ได้ทรงเป็นอธิบดีกรมช่างในกระทรวงวัง ได้ทรงเป็นแม่กองและ

นายด้านทำการโยธาน้อยใหญ่เป็นอันมาก มีการสวนดุสิตเป็นต้น ได้ทรงรับราชการส่วนในพระองค์โดยมากทั่วไป ให้เป็นที่สำเร็จดังพระราชประสงค์ ปลดเปลื้องพระราชกังวล ให้ได้ทรงราชกิจการแผ่นดินโดยสดวก เมื่อเสด็จพระราชดำเนิรณที่ใด ๆ ในกรุงและหัวเมืองตลอดถึงประเทศยุโรปก็ได้ตามเสด็จพระดำเนิรเป็นนิตย์มิได้ขาด เมื่อจะกล่าวโดยย่อ ก็เป็นอันเตปุริกามาตย์ ซึ่งได้รับราชการภายในอันสนิท โดยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท ประกอบด้วยพระอุสาหมิได้ย่อหย่อน สมควรที่จะทรงพระกรุณายกย่องไว้ในที่พระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผลสกลเกียรติยศ มโหฬารทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นขุนสรรพสาตรศุภกิจ ถือศักดินา ๖๐๐
ปลัดกรม คงเป็นหมื่นวิจิตรศุภวิจารณ์ ถือศักดินา ๔๐๐
สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นบริหารนิกร ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้เลื่อนตำแหน่งและคงตำแหน่งยศทั้ง ๙ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี

กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ

ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสิ้นไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

(ประกาศเลื่อนกรมขุนศิริชัชสังกาศ กับกรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ ฉะบับเดียวกับประกาศเลื่อนกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัติวงศ์แยกมาเรียงไว้ตามศักดิ์)

ถึงปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ . ทรงเลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า ฯ กรมหมื่นลพบุราดิศร เป็นกรมขุนลพบุรีราเมศวร์ พระองค์ ๑

ทรงเลื่อนกรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นกรมหลวงวชิรญาณวโรรส พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร เป็นกรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน พระองค์ ๑

ทรงตั้งหม่อนเจ้าสถาพรพิริยพรต ในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสถาพรพิริยพรต พระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๙ พรรษา บัดยุบันกาล จันทรคตินิยม ตุรังคสังวัจฉร . มุฬคศิรมาส สุกกบักษ์ พารสีดิถี ภุมวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ พฤศจิกายนมาส สัตตวีสติมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนลพบุรีราเมศวร์

ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธออันสูงศักดิ์ ได้ตามเสด็จพระราชดำเนิรออกไปณประเทศยุโรป แล้วเสด็จอยู่ทรงศึกษาในประเทศอิงค์แลนด์โดยลำดับ จนถึงได้เข้าในมหาวิทยาลัยเมืองเคมบริดช ได้ทรงสอบสวนวิชชาการรับประกาศนียบัตรเต็มที่บริบูรณ์เสร็จแล้ว จึงเสด็จกลับเข้ามารับราชการณดองพระเดชพระคุณณกรุงเทพ ฯ นับว่าเป็นหลักเป็นพยานในการที่ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในวิทยาเป็นอันดี บัดนี้ทรงเจริญพระชนมายุ สมควรที่จะได้ดำรงตำแหน่งเจ้าฟ้าต่างกรมผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งตามราชประเพณีที่มีมาแต่ปางก่อนได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร ซึ่งแต่ก่อนได้ดำรงตำแหน่งพระยศเป็นเจ้าฟ้ากรมหมื่นลพบุราดิศร เลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุน มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร จุฬาลงกรณ์ราชรวิวงศ์ อุภัยพงศ์พิสุทธิ์วรุตโมภโตสุชาติ บรมนฤนาถราชกุมาร กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ คชนามทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์ จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล สกลเกียรติยศ มโหฬารทุกประการ

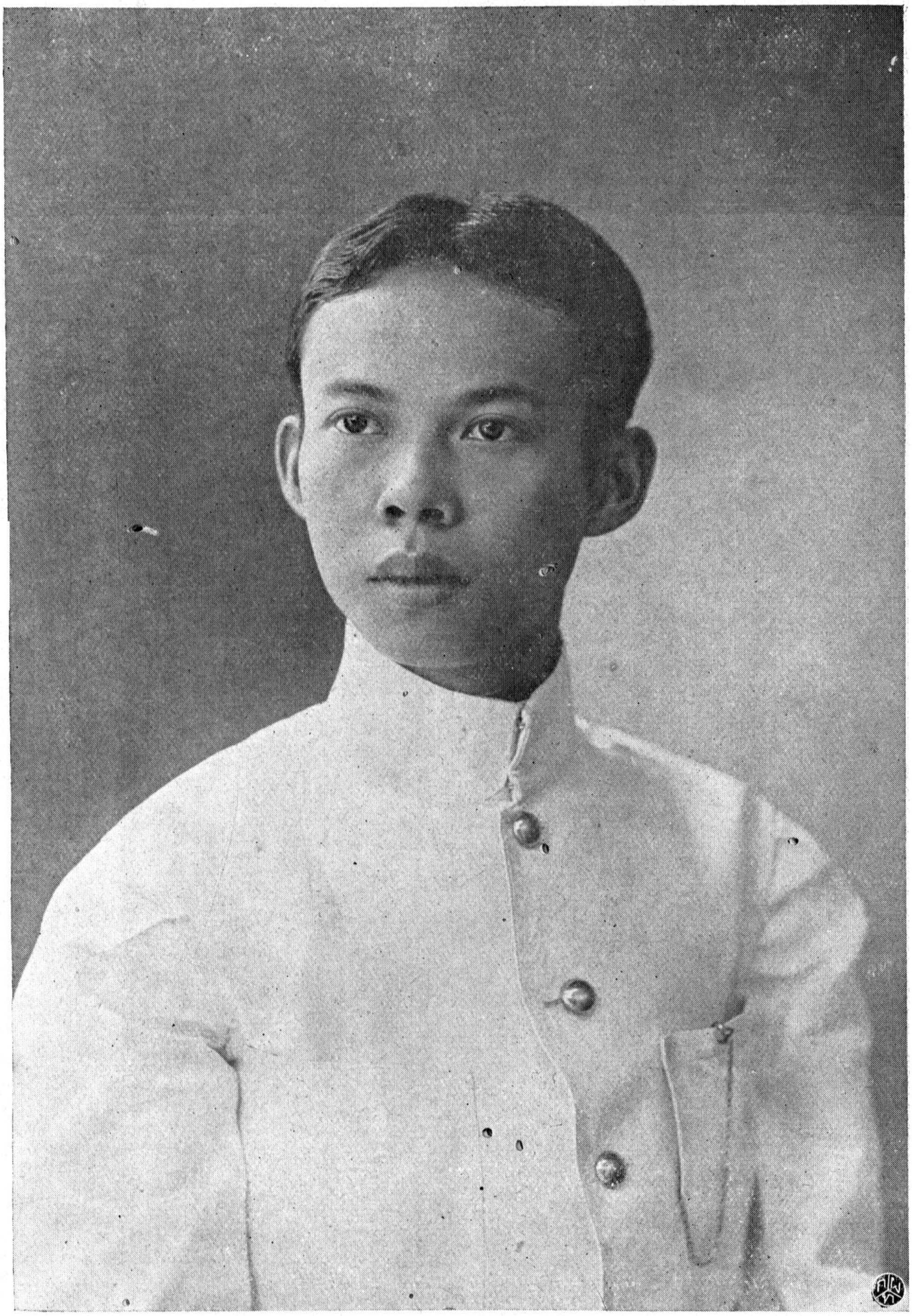

สมเด็จเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมขุนลพบุรีราเมศวร

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นขุนลพบุรีราเมศวร์ ถือศักดินา ๘๐๐
ปลัดกรม คงเป็นหมื่นนันทเขตรบำรุง ถือศักดินา ๖๐๐
สมุห์บาญชี คงเป็นหมื่นยลาผดุงพหล ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหลวงวชิรญาณวโรรส

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๙ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ตุรังคสังวัจฉร กติกมาส กาพย์ทุติยดิถีศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ พฤศจิกายนมาส ทุติยมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส โดยพระชนมายุนับเป็นพระเจ้าน้องยาเธอชั้นกลางพระองค์หนึ่ง ในพระเจ้าน้องยาเธอชั้นนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ ตามคุณวุฒิซึ่งได้ทรงรับราชการฉลองพระเดชพระคุณแล้วเป็นหลายพระองค์ แต่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรงยกย่องพระเกียรติยศให้เป็นใหญ่ขึ้นแต่ฝ่ายสมณศักดิ์ ส่วนในพระราชวงศ์ยังคงพระยศเป็นกรมหมื่นอยู่ตามเดิมล่วงมาช้านานแล้ว ในระวางตั้งแต่ได้ทรงรับพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้ากรมหมื่นมาจนถึงบัดนี้ ได้ทรงพระอุสาหในกิจการพระพุทธศาสนา และการเล่าเรียนสั่งสอนพระปริยัติธรรมและการศึกษา ได้เป็นพระอุปัชฌาย์

อาจารย์ให้บรรพชาอุปสมบทแด่พระบรมราชวงศานุวงศ์ ม็องค์สมเด็จพระบรมราโชรสเป็นอาทิ ทั้งข้าราชการและราษฎรเป็นอันมาก ทรงพระสติปัญญาสามารถอาจรู้ในอรรถธรรมอันลึก แล้วและนำมาเผยแผ่ออกให้ปรากฏแจ่มแจ้ง แก่บริษัททั้วทุกหมู่เหล่า สมควรแก่ปัญญาและบุคคลของบริษัทนั้น ๆ มีพระหฤทัยเผื่อแผ่ไปในหมู่คณะทั้งปวงมิได้เลือกหน้าด้วยความมุ่งหมายจะให้เป็นคุณแก่พระพุทธศาสนาและสาสนิกชน ทั้งให้เป็นผลอันดีต่อพระราชอาณาจักรด้วย ได้ทรงแต่งตำราการศึกษาและธรรมโดยพระปรีชาสามารถที่จะจำแนกแจกออกให้ควรแก่วิจารณปัญญาของผู้ซึ่งแสวงผลมีเบญจศีลเบญจธรรมเป็นต้น ซึ่งเป็นที่สรรเสริญของบัณฑิตยชนทั้งปวงทั่วหน้า ถึงว่ากิจการทั้งนี้มิได้เป็นราชการแผ่นดินโดยตรง เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนาโดยมากก็ดี ยังมีผลที่ดีเนื่องมาถึงการพระราชอาณาจักรเป็นอันมาก มิควรที่จะลืมเสียเลย แต่ส่วนราชประเพณีที่มีมาแต่หลัง ไม่มีตัวอย่างที่ได้ทรงยกย่องพระราชวงศานุวงศ์ซึ่งทรงผนวชให้เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ เว้นไว้แต่เมื่อเจริญพระชนมายุถึงที่เป็นมหาคณิศราธิบดีในหมู่สงฆ์ จึงได้ทรงสถาปนาขึ้นไว้ในตำแหน่งที่ใหญ่ยิ่งพร้อมกันกับสมณุตมศักดิ์ ทรงพระราชดำริว่า ซึ่งจะรั้งรอไว้ตามราชประเพณีเช่นนั้นหาเป็นการจำเป็นอย่างใดไม่ มีพระราชประสงค์จะใคร่พระราชทานพระเกียรติยศ แด่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ให้สมดังพระราชหฤทัยที่ได้ทรงยกย่องไว้ ว่าไม่มีผู้ใดซึ่งรอบรู้ในพระปริยัติธรรม ซึ่งจะมีความสามารถสอดส่องจำแนกแจกอรรถที่ลึกให้ตื้น และอาจเทียบเคียงค้นคว้าหาธรรมที่จริงแท้มาให้ปรากฏได้ ดัง

กรมหลวงวชิรญาณวโรรส

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์หนึ่งซึ่งควรจะเลื่อนขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ได้ เหมือนพระเจ้าน้องยาเธอซึ่งได้ทรงรับราชการเป็นหลักฐานอันได้ทรงยกย่องขึ้นไว้เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่แล้วนั้น

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเกียรติยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ ตามในฝ่ายบรมราชตระกูล มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส สุนทรพรตวิสุทธิพรมจรรย์ วิมลศีลขันธ์ธรรมวรยุต ศรีวิสุทธิคณนายก สาสนดิลก ธรรมานุวาทย์ บริสัษยนาถสมณฤดม บรมบพิตร เสด็จสถิตณวัดบวรนิเวศราชวรารามวิหารพระอารามหลวง มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยศุภผล สกลเกียรติยศอิสริยศักดิ มโหพารทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม	เป็นหลวงวชิรญาณวโรรส	ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม	เป็นขุนวรพรตบำรุง	ถือศักดินา ๔๐๐
สมุห์บาญชี	คงเป็นหมื่นผดุงพยุหพล	ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้เลื่อนตำแหน่ง และคงตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญเทอญ

กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร ได้เสด็จออกไปศึกษาวิชชาการณประเทศอิงคแลนด์ ภายหลังได้ทรงเข้าศึกษาในวิชชาทหารช่าง และเสด็จกลับเข้ามารับราชการฉลองพระเดชพระคุณในกรมยุทธนาธิการ ทรงพระอุส่าห์พากเพียรในราชการมิได้ท้อถอย ทรงพระปรีชาสามารถในราชการทั้งปวงสมควรแก่หน้าที่บัดนี้ก็เจริญพระชนมายุควรที่จะรับ พระเกียรติยศ เป็น พระองค์ เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน พยัคฆนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลวิบุลยศุภผล มโหฬารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นชาญบุรินทรโยธี ถือศักดินา ๔๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นโกสัมพีพลโยธา ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ได้เลื่อนตำแหน่งและรับตำแหน่งคงตำแหน่งยศทั้ง ๖ น ทำราชการในหลวงและในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า และพระเจ้าลูกยาเธอต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

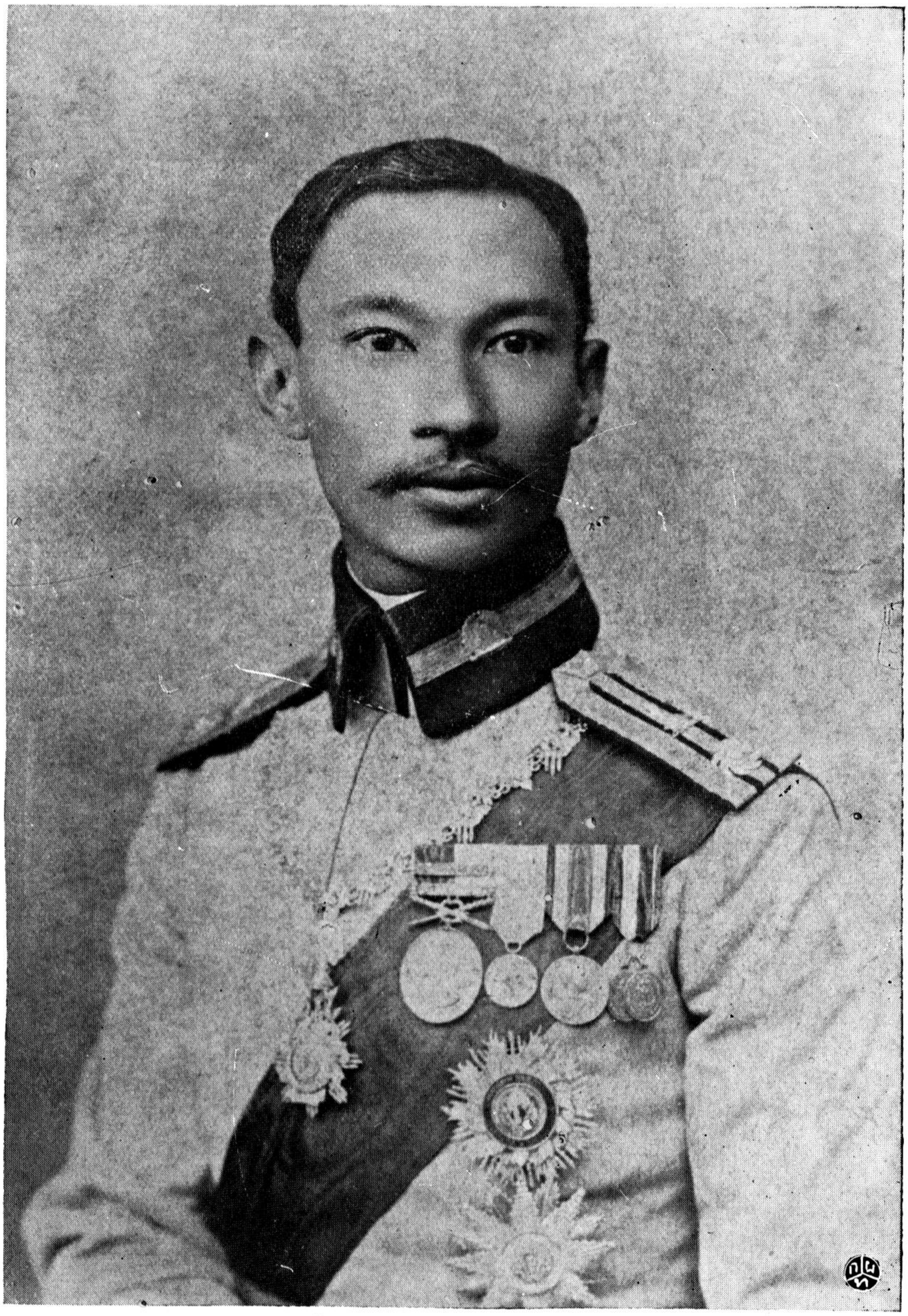

กรมหมื่นกำแพงเพชรอรรคโยธิน

(ประกาศตั้งกรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน ฉะบับเดียวกับประกาศเลื่อนกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ แยกมาเรียงไว้ตามศักดิ์)

พระองค์เจ้าสถาพรพิริยพรต

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๘ พรรษา ปัตยุบันกาล จันทรคตินิยม ตรังคสังวัจฉร ไพศาขมาสสุกกปักษ์ นวมีดิถีภุมวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ พฤษภาคมมาส ปฐมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าสถาพรพิริยพรตเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ ของพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ ถ้าดำรงอยู่ในฆราวาสได้รับราชการดี ก็จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ให้เป็นพระเกียรติยศตามราชประเพณีมีมา หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรตนี้ โดยว่าทรงผนวชมิได้รับราชการแผ่นดินก็บริบูรณ์ด้วยวิจารณญาณ ชำนาญในพระปริยัติธรรม เป็นเปรียญ ๕ ประโยค ทรงคุณวุฒิวิริยภาพ ขวนขวายในธุระพระพุทธศาสนา ได้เคยเป็นผู้ตรวจชำระพระไตรปิฎกที่ตีพิมพ์ และเป็นสภานายกแห่งมหามงกุฎราชวิทยาลัย ได้สั่งสอนพุทธมามกชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ให้เข้าใจในกิจที่ควรปฏิบัติตามพุทธโอวาท ประกอบด้วยมรรยาทควรแก่สมณวัตร ปกครองสมณบริษัทโดยเรียบร้อย มีอัธยาศรัยเมตตาต่อสหธรรมิกพรหมจรรย์ มั่นคงในพุทธศาสนา เป็น

อจลพรหมจริยาภิรัต ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาเป็น
หม่อมเจ้าพระราชาคณะ และต่อมาก็ได้ทรงรับอิสริยศักดิ์เพิ่มตำแหน่ง
เป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะผู้ใหญ่ เทียบยศเสมอเทพ ภายหลังได้
ทรงรับอิสริยยศตำแหน่งพระธรรมปาโมกข์ ได้รักษาสมณศักดิ์ทั้ง
ประเพณีการเรียบร้อยตลอดมา ควรเป็นสมณทายาทในสมณวงศ์ ดำรง
คุณธรรมสัมมาปฏิบัติ ย่อมเป็นที่เคารพนับถือแห่งสาสนิกบริษัท และได้
เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเมื่อทรงผนวชเป็น
ภิกษุ และเป็นผู้เทายสรณและศีลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเมื่อทรงผนวช
เป็นสามเณรหลายพระองค์ และเป็นพระอุปัชฌาจารย์แห่งกุลบุตรเป็นอัน
มาก อนึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา และ
ดำรงคุณธรรมดังกล่าวมาแล้ว ในเวลานี้มีน้อยพระองค์ สมควรเพิ่ม
พระอิสริยยศในราชตระกูลและสมณศักดิ์ให้ยิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนอิสริยยศ หม่อม
เจ้าสถาพรพิริยพรต เป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า มีราชทินนามตาม
จาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสถาพรพิริยพรต
อังคีรสสาสนธำรง ราชวรพงศ์ศักดิพิบุลย์ สุนทรอรรถปริยัติโกศล
โสภณศีลสมาจารวัตร, มัชฌิมคณานุนายก สาสนดิลกบพิตร อัชนาม
สถิตย์ณวัดราชบพิตรสถิตยมหาสีมารามราชวรวิหาร พระอารามหลวง
ทรงศักดินา ๓๐๐๐ มีตำแหน่งสมณศักดิ์ที่พระพรหมมุนี เจ้าคณะรอง
ในคณะกลาง มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๘ ตำลึง มีฐานานุศักดิ์ควร
ตั้งถานานุกรมได้ ๘ รูป คือพระครูปลัดพิพัฒน์พรหมจริยคุณ สมบูรณ์

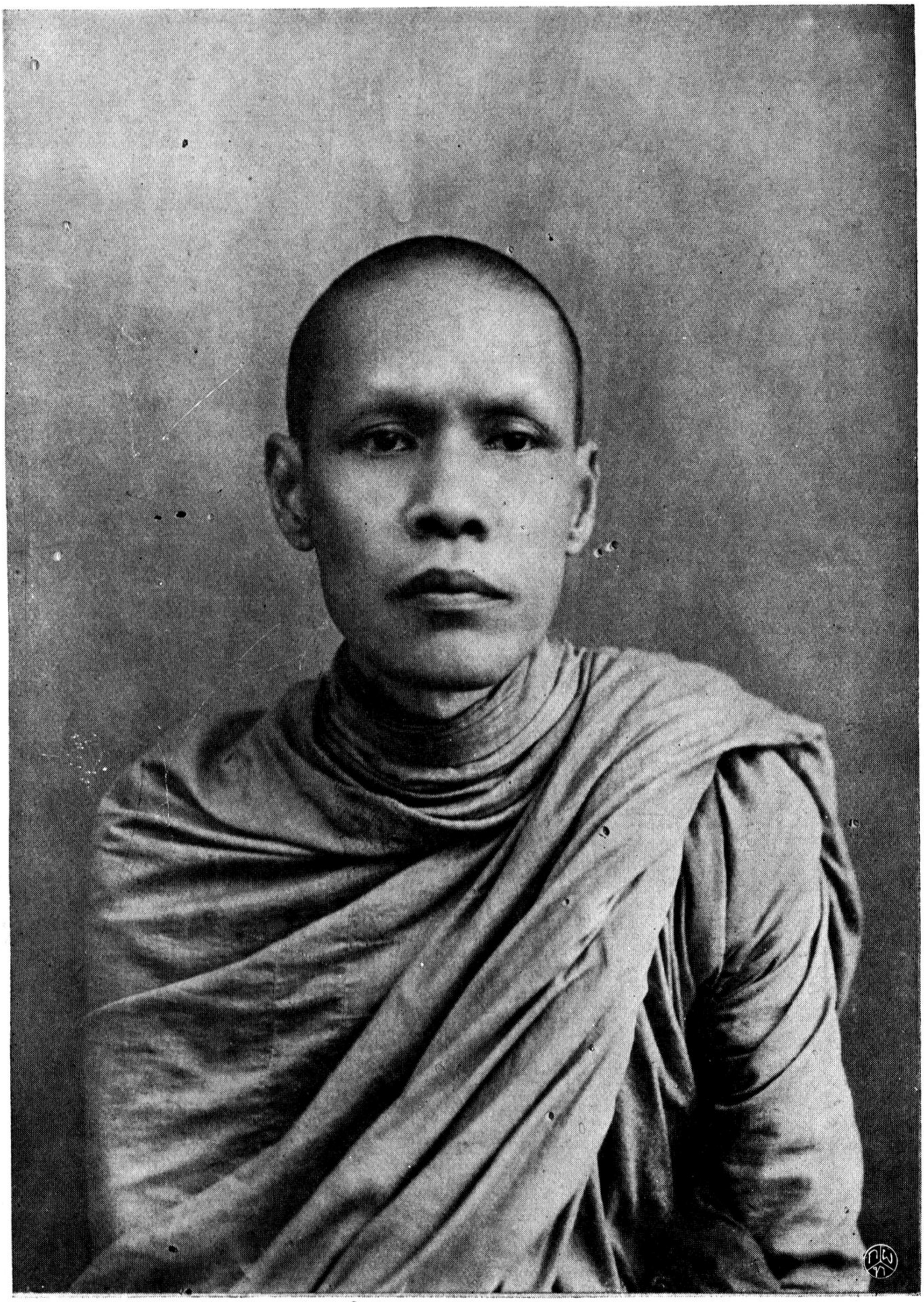

พระองค์เจ้าสถาพรพิริยพรต

คณาธิบัต มัชฌิมสังฆานุนายก บีฎกธรรมรักขิต มิ่นิตยภัตรราคาเดือนละ ๒ ตำลึง ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูพุทธพากุย์ประกาศ ๑ พระครูธรรมสาสนอุโฆษ ๑ พระครูสังฆบริหาร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๘ รูป ขออาราธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธสาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์พระภิกษุสงฆ์สามเณรในคณะ ตามสมควรแก่พระกำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ จงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนิสถาพร จิรฐิติกาลในพระพุทธศาสนา เทอญ

ถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๕๑ ทรงตั้งกรมพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ เป็นกรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสรฐวงศ์วราวัตร เป็นกรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ พระองค์ ๑

ทรงตั้งกรมพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจโนภาสรัศมิ เป็นกรมหมื่นชาญชัยบวรยศ พระองค์ ๑

คำประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๕๑ พรรษา บัตยุบันกาล จันทรคตินิยม มักกฎสังวัจฉร กติกมาส กาพย์กัษ์ อัฏฐมีดิถี จันทวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๗ พฤศจิกายนมาส โสพสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ ได้เสด็จไปเล่าเรียนวิชชาณประเทศยุโรป ครั้นเมื่อเสด็จกลับมารับราชการ ตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตราธิการ มีหน้าที่จะเพาะจัดการในกรมช่างไหม และตระเตรียมซึ่งจะตั้งตำแหน่งกรมเพาะปลูก อันนับว่าเป็นกิจการเกิดขึ้นใหม่ ถึงว่าความดำเนิรไปของการเหล่านี้ ยังไม่ถึงที่ซึ่งควรจะนับว่ามีผล ก็ได้ทรงรับราชการในกระทรวง ซึ่งเป็นเวลาบกพร่อง แทนตำแหน่งปลัดทูลฉลองและสั่งราชการในกระทรวง ก็มีพระกำลังไม่สู้สมบูรณ์ดี แต่ประกอบด้วยความอุตสาหะในราชกิจตามสามารถ บัดนี้ก็มีพระชนมายุเจริญวัย สมควรที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องขึ้นไว้ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุพรรณสุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล วิบุลยผลมโหฬารทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นพิชัยมหินทโรดม ถือศักดินา ๖๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นพิพัฒนิคมอนุกูล ถือศักดินา ๔๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นบัตบูรบำรุงพล ถือศักดินา ๓๐๐

กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม

กรมหมื่นอนุพงษจักรพรรดิ์

กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสรฐวงศ์วราวัตร เป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ มีน้ำพระทัยมั่นคง ประกอบด้วยความอุตสาหะเป็นอันมาก ฉลาดในกิจการต่าง ๆ ฝ่ายข้างเป็นช่างและการรักษาระเบียบแบบอย่าง มีพระทัยกว้างขวางและอารีแก่เจ้านายที่เป็นน้องในกรมเดียวกัน ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ เริ่มแรกในการช่างครั้งก่อสร้างสวนดุสิต ทั้งส่วนข้างแบบอย่างและการบาญชีฎีกา ภายหลังได้รับตำแหน่งเป็นผู้รักษาพระราชวังบางปอิน เป็นผู้ว่าราชการอำเภอพระราชวัง ได้รักษาการในหน้าที่ มีความเจริญมั่นคงสมควรแก่ตำแหน่ง ควรจะยกย่องขึ้นไว้ ให้เป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ เป็นหัวหน้าของเจ้านายซึ่งเป็นน้องในกรมนั้นพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเสรฐวงศ์วราวัตร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ ครุฑนาม ทรงศักดินา ๑๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าต่างกรม ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหม่อนอนุพงศ์จักรพรรดิ ถือศักดินา ๕๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหม่อนอนุมัติจักรพันธุ์ ถือศักดินา ๓๐๐
ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหม่อนอนันตจักรพล ถือศักดินา ๒๐๐

กรมหม่อนชาญชัยบวรยศ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจโนภาสรัศมี ได้รับราชการในกรมทหารรักษาพระองค์แต่เริ่มแรกมา ได้เลื่อนยศขึ้นโดยลำดับจนถึงได้เป็นนายพันโท ราชองครักษ์ประจำการ ได้ออกเป็นผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๔ ทหารหน้า รำบิท ๑๑ ล้อมวังครั้นเมื่อถึงกำหนดก็ได้กลับเข้ามารับราชการ เป็นราชองครักษ์ประจำการ และเลื่อนยศขึ้นเป็นนายพันเอก ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นผู้บังคับการกองดับเพลิงสวนดุสิต มีพระอัธยาศรัยซื่อตรงจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก ประกอบด้วยสติปัญญาสามารถในกิจการต่าง ๆ ทั้งการช่างและการเบ็ดเตล็ดทั่วไป ถึงมิได้เป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของ พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ก็เป็นผู้ซึ่งสมควรจะได้รับพระมหากรุณายกย่องขึ้นไว้ให้เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายพระราชวังบวร เชิดชูพระเกียรติยศกรมพระราชวังบวรพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจโนภาสรัศมี ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัฏว่า พระบวรวงศ์เธอ กรมหม่อนชาญชัยบวรยศสิงหนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้า

กรมหมื่นชลญไชยบวรยศ

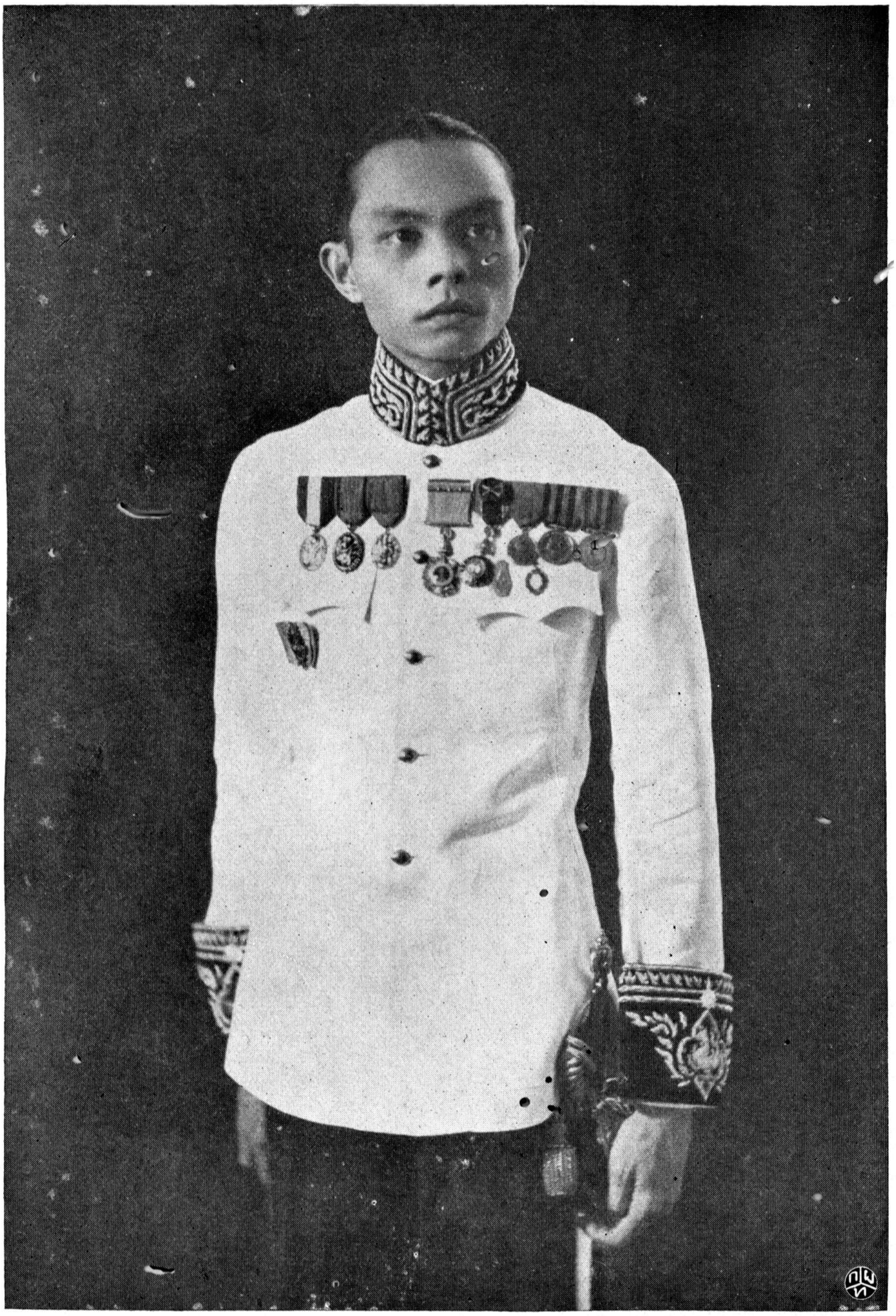

พระองค์เจ้าอาทิตยทิพยอาภา

ต่างกรมในพระราชวังบวร ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทุกประการ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม เป็นหมื่นชาญชัยบวรยศ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้งปลัดกรม เป็นหมื่นประนตบวรศักดิ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ทรงตั้งสมุห์บาญชี เป็นหมื่นพิทักษ์บวรพล ถือศักดินา ๒๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๙ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ

มีทรงตั้งเจ้าพระยายมราชด้วยอีกคนหนึ่ง จดไว้ในสารบบทรงตั้งขนาง

ถึงปีระกา พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงตั้งหม่อมเจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ในพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ เป็นพระหลานเธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระองค์ ๑

พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

คำประกาศ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ในพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ เป็นผู้ที่ได้ทรงทำนุบำรุงเลี้ยงดูใกล้ชิด ทั้งเป็นพระนัดดาในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระภาณุพันธุวงศวรเดช เป็นผู้สมควรที่จะทรงยกพระเกียรติยศขึ้น และเวลานี้ก็เป็นกำพร้ามารดา ทรงพระกรุณาสงสาร

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ยกหม่อมเจ้าชายอาทิตย์ทิพอาภา ในพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีคำนำพระนามว่า พระหลานเธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ถ้ามีกรมทรงศักดินา ๓๑๐๐๐

พระบรมราชโองการประกาศไว้ณวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๘ เป็นวันที่ ๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

การเฉลิมพระยศเจ้านายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีเลื่อนกรม ๒๙ พระองค์ ตั้งกรม ๗๕ พระองค์ สถาปนาพระยศพระองค์เจ้า ๒๑ พระองค์ รวม ๑๒๕ พระองค์

ห้องศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช
สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 วัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทร. 2584002-3

อ 392 ร421ร ร.3
ราชบัณฑิตยสภา.
เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย /
SWU 31011102923265